

**Міністерство внутрішніх справ України
Національна академія внутрішніх справ України**

**КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ:
теоретичний курс та практикум**

Навчальне видання
*За загальною редакцією доцента
Горбачевського В.Я.*

Схвалено на засіданні Вченої Ради Національної академії внутрішніх справ України
2004р. протокол №

Рецензенти:

М.І. Мельник - доктор юридичних наук, професор, заступник керівника
Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України
Г.О. Усатий – кандидат юридичних наук, заступник начальника відділу аналізу,
прогнозування, попередження та розкриття податкових злочинів НДЦ
Національної Академії державної податкової служби України.

Авторський колектив:

В.В. Кузнецов – старший викладач кафедри кримінального права та процесу,
кандидат юридичних наук;
А.В. Савченко – доцент кафедри теорії кримінального права, кандидат
юридичних наук, доцент;
В.С. Плугатир – доцент кафедри кримінального права та процесу.

Кузнецов В.В., Савченко А.В., Плугатир В.С.

**Кримінальне право України: теоретичний курс та практикум:
Навчальний посібник** / За заг. ред. В.Я. Горбачевського – К.: Атіка, 2005. – с.

Навчальний посібник призначений для абітурієнтів, студентів, слухачів і
курсантів вищих навчальних закладів, де складають вступні, семестрові та державні
іспити з кримінального права.

У книзі у вигляді питань, і відповідей до них, викладені основні положення
Загальної та Особливої частин кримінального права, а також пропонуються практикум,
який складається з 100 типових задач з відповідями до них. В посібнику вказані зміни та
доповнення до кримінального законодавства станом на 1 січня 2005 р., а також
наводяться постанови ПВСУ, що допоможуть обґрунтувати студенту свою відповідь.
Така структура посібника дозволяє максимально ефективно підготуватись до складання
вступних, семестрових та державних іспитів з кримінального права.

Навчальний посібник буде корисним всім, хто цікавиться проблемами
кримінального права.

В.В. Кузнецов – Загальна частина;
А.В. Савченко – Особлива частина;
В.С. Плугатир – Практикум.

Вступ

Кримінальне право України - одна з найважливіших дисциплін кримінально-правового циклу, яка викладається у вищих юридичних закладах освіти. Досконале знання кримінального законодавства нашої держави є необхідною умовою успішної роботи за фахом. Це покладає на студента обов'язок з перших днів занять відмовитися від поверхового засвоєння кримінально-правових інститутів, категорій і понять.

З вивченням питань кримінального права пов'язана підготовка не тільки студентів до семестрових та державних іспитів, але й абітурієнтів юридичних вузів МВС - до вступних іспитів. З огляду на подібність питань у білетах вважається за доцільне запропонувати деякі навчально-методичні рекомендації, які можуть бути використані на вступних, семестрових і державних іспитах.

Досвід приймання іспитів свідчить про наявність таких найбільш поширених і типових хиб, що стосуються знань і практичних навичок абітурієнтів і студентів з курсу кримінального права:

1. Найбільш поширеними хибами у відповідях на питання, пов'язаних із Загальною частиною кримінального права, є такі: нездатність чітко визначити основні поняття (кримінального права, злочину, складу злочину, готування та замаху на злочин, співучасті у вчиненні злочину, сукупності, повторності та рецидиву злочинів, необхідної оборони, крайньої необхідності, покарання та інших) або їхні характерні ознаки; неможливість визначити обов'язкові ознаки складу злочину, нерозуміння відмінності об'єкта від предмета злочину (наприклад, об'єктом крадіжки є майно, замість об'єктом крадіжки є відносини власності, а предметом є майно), обставин, що виключають злочинність діяння (необхідна оборона) від обставин, що звільняють від кримінальної відповідальності (примирення винного з потерпілим) та обставин, що звільняють від покарання та його відбуття (звільнення від відбування покарання з випробуванням) та ін.

2. Із найбільш поширених хиб у відповідях на питання, пов'язаних з Особливою частиною кримінального права, слід зазначити такі: неповний юридичний аналіз складів злочинів, без вказівок на їхні конструктивні та кваліфікуючі ознаки або визначення загальних елементів складу злочину без конкретизації їх стосовно певного складу злочину (об'єктом крадіжки є суспільні відносини, замість об'єктом крадіжки є відносини власності), неспроможність чіткого розмежування суміжних складів злочинів (наприклад, шахрайства (ст. 190 КК) від шахрайства з фінансовими ресурсами (ст. 222)).

3. Не можна визнати задовільним знання абітурієнтів і студентів кваліфікуючих ознак та їх змісту в складах злочинів. Наприклад, кваліфікуючої ознаки вбивства - умисне позбавлення життя двох або більше осіб (п. 1 ч. 2 ст. 115 КК). Зазвичай відповідь обмежується тим, що винна особа вбиває двох або більше осіб. Цього, зрозуміла річ, недостатньо, щоби зрозуміти зміст цієї ознаки вбивства. А відповідь повинна мати такий зміст: 1. Умисне позбавлення життя двох або більше осіб кваліфікується за п. 1 ч. 2 ст. 115 КК за умови, що їх убивство охоплювалось єдиним умислом винного. 2. Для такої кваліфікації не має значення, яким мотивом керувався винний і чи був він однаковим у позбавленні життя кожного з потерпілих. 3. Якщо ці мотиви передбачено як кваліфікуючі ознаки, дії винного додатково кваліфікуються і за відповідними пунктами ч. 2 ст. 115 КК. Наявність розриву в часі при реалізації єдиного умислу на вбивство двох або більше осіб значення для кваліфікації злочину за п. 1 ч. 2 ст. 115 КК не має.

4. У відповідях на іспитах досить часто залишаються поза увагою важливі зміни і доповнення в чинному кримінальному законодавстві України, внесені за останній час. Тому в посібнику вказані зміни та доповнення до кримінального законодавства станом на 1 січня 2005 р., що допоможуть обґрунтувати студенту свою відповідь.

5. Вимагають більш ґрунтовного використання відповідні положення нових постанов Пленуму Верховного Суду України, навчально-методичної та монографічної літератури з кримінального права.

Отже, щоби запобігти переліченим недолікам і не допустити інших, треба обов'язково дотримуватися таких положень:

1. Для правильної побудови і повноти відповіді щодо запитань із Загальної частини кримінального права треба, передусім із використанням навчальної програми, визначити місце запитання у системі Загальної частини кримінального права, тобто встановити, до якої теми воно належить. Потім необхідно сформулювати саме положення, вказавши, чи визначене воно в законі (наприклад, поняття злочину - ст. 11 КК), чи дається в постановах Пленуму Верховного Суду України або сформульовано теорією кримінального права. Після цього необхідно розкрити зміст, ознаки та значення поняття чи положення.

2. У відповідях на запитання Особливої частини пропонується дотримуватися такої послідовності: 1) визначити суспільну небезпеку розглядуваного злочину, його місце в системі Особливої частини; 2) дати визначення злочину, що характеризується (крадіжка, шахрайство, одержання хабара та ін.); 3) розкрити об'єкт злочину, а також предмет злочину і потерпілого від злочину, якщо вони є; 4) охарактеризувати об'єктивну

сторону злочину та розкрити зміст ознак, що її характеризують, при цьому з'ясувавши конструкцію складу злочину і встановивши момент закінчення злочину; 5) охарактеризувати суб'єктивну сторону злочину (форма і вид вини, мотив, мета, емоційний стан); 6) визначити суб'єкт злочину (фізична особа, осудність, вік, наявність ознак спеціального суб'єкта); 7) проаналізувати кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки злочину, якщо вони є; 8) показати відмінність складу злочину, що аналізується, від інших та суміжних складів (наприклад, відмінність крадіжки від грабежу).

При характеристиці складу злочину необхідно посилатися на постанови Пленуму Верховного Суду України з цього питання, наводити приклади кваліфікації злочинів зі слідчої та судової практики.

3. При вирішенні задачі відповідь повинна складатися з трьох етапів. По-перше, треба визначити формулу кваліфікації, тобто вказати сукупність буквених і цифрових позначень, що вказують на відповідні пункти, частини, статті: Загальної та Особливої частини КК. При цьому слід пам'ятати, що тільки статті 14, 15, 27 КК України вказуються у формулі кваліфікації. Це допомагає встановити стадію вчинення злочину та вид співучасника. Наприклад, ч. 2 ст. 15, ч. 3 ст. 185 КК - закінчений замах на крадіжку з проникненням у житло, приміщення чи інше сховище або ч. 5 ст. 27, п. 2 ч. 2 ст. 115 КК - пособництво в умисному вбивстві заручника.

По-друге, необхідно сформулювати обвинувачення, тобто словесно описати всі основні й кваліфікуючі ознаки складу злочину, що його, на думку студента, вчинила особа, згідно з умовами задачі. Належить звернути увагу на те, що у формулі кваліфікації вказується тільки та частина, що найбільш обтяжує відповідальність, а у формулюванні обвинувачення треба вказати всі основні ознаки як основного складу злочину, так і кваліфікуючі. Наприклад, форма відповіді може бути така: особа вчинила злочин, передбачений ч. 5 ст. 185 КК, тобто крадіжку в особливо великих розмірах і з проникненням у житло, приміщення чи інше сховище.

По-третє, слід аргументовано, з посиланням на нормативні акти або судову практику, пояснити правильність свого рішення. При цьому треба пам'ятати, що відповіді на задачі „так написано в підручнику або в науково-практичному коментарі” не враховуються. При цьому слід уважно аналізувати положення постанов Пленуму Верховного Суду України, зважаючи на те, що вони мають лише рекомендаційний характер.

Запропонований навчальний посібник, звісно, не може бути використаний як єдине джерело під час підготовки до іспитів. Використання посібника дозволить систематизувати знання студентом під час підготовки до іспитів, а також визначити зміст і приблизний обсяг відповіді на питання.

**Загальні нормативні акти й література,
рекомендовані до курсів „Кримінальне право.
Загальна частина та Особлива частина”**

Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30.

Кримінальний кодекс України: Офіційний текст. – К.: Юрінком Інтер, 2001.

Конституційне законодавство України (законодавчі акти, коментар, офіційне тлумачення): Збірник нормативних актів. У 2 кн. / Авторі-упорядники: С. В. Лінецький, М. І. Мельник, А. М. Ришелюк. Кн. 2. – К.: Атіка, 2004.

Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М. Й. Коржанського – К.: Атіка, 2001.

Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К.: Атіка, 2004.

Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: Особлива частина / За ред. М. О. Потебенька, В. Г. Гончаренка – К.: Форум, 2001.

Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: За станом законодавства та постанов Пленуму Верховного Суду України на 1 липня 2002 р. / Відп. ред. С. С. Яценко. – К.: А.С.К., 2002.

Кримінальне право: Загальна частина: Підручник для студентів юридичних вузів / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Юрид. ф-т; За ред. П. С. Матишевського, П. П. Андрушка, С. Д. Шапченка. – К.: Юрінком Інтер, 2001.

Кримінальне право: Загальна частина: Підручник для студентів юридичних спеціальних вищих закладів освіти / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов; За ред. професорів М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – К.; Х.: Юрінком Інтер: Право, 2001.

Кримінальне право: Загальна частина: Підручник / Відп. ред. проф. Я. Ю. Кондратьєв – К.: Правові джерела, 2002.

Кримінальне право: Загальна частина: Курс лекцій / М. Й. Коржанський – К.: Атіка, 2002.

Кримінальне право: Загальна частина: Підручник / Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько; За ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – 3-тє вид., доп. і перероб. – К.: Юридична думка, 2004.

- Кримінальне право України: Особлива частина: Підручник / За ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – К.: Юрінком Інтер, 2001.
- Кримінальне право: Особлива частина: Підручник / Ю. В. Александров, О. О. Дудоров, М. В. Володько; За ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – К.: Юридична думка, 2004.
- Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів. – К.: Атіка, 2002.
- Навроцький В. О. Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації. – К.: Атіка, 1999.
- Навроцький В. О. Наступність кримінального законодавства України (порівняльний аналіз КК України 1960 р. та 2001 р.). – К.: Атіка, 2001.
- Новий Кримінальний кодекс України: Питання застосування і вивчення: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків) 25–26 жовтня 2001 р. / Редкол.: В. В. Сташис (голов. ред.) та ін. – К.; Х.: Юрінком Інтер, 2002.
- Постанови Пленуму Верховного Суду України (1972–2002 роки) / За ред. В. Т. Маляренко. – К.: А.С.К., 2003.
- Практика судів України у кримінальних справах. 1993–1995. – К.: Юрінком, 1996.
- Вартилицька І. А., Плугатир В. С. Кримінальне право України. Альбом схем: Навч. посібник. За ред. В. Я. Горбачевського. – К.: Атіка, 2003.
- Кримінальне право України. Загальна частина: Зб. завдань / І. А. Вартилицька та ін. За ред. В. І. Осадчого. – К.: НАВСУ, 2003.
- Кримінальне право України. Особлива частина: Зб. завдань / І. А. Вартилицька та ін.; За ред. В. І. Осадчого. – К.: НАВСУ, 2003.
- Кузнецов В. В., Савченко А. В., Плугатир В. С. Кримінальне право України: питання і задачі (з відповідями) для державних іспитів: Навч. посібник. / За заг. ред. В. Я. Горбачевського. – К.: Атіка, 2004.
- Малиновский А. А. Сравнительное правоведение в сфере уголовного права. – М.: Междунар. отношения, 2002.
- Осадчий В. І., Плугатир В. С., Кузнецов В. В. Кримінальне право України. Тестові завдання з відповідями: Навчальний посібник / За заг. ред. В. І. Осадчого. – К.: Атіка, 2002.
- Савченко А. В. Збірник тестів і завдань для практичних занять з кримінального права України: Особлива частина: Навч. посібник. – К.: Знання України, 2002.
- Сучасне кримінальне право України: Курс лекцій / Савченко А.В., Кузнецов В.В., Штанько О.Ф. – К.: Вид. Паливода А.В., 2005 – 640 с.

Питання із „Загальної частини кримінального права” з відповідями

1. Поняття, завдання та система кримінального права України. Конституція України як концептуальне джерело кримінального права.

Поняття „кримінальне право” як правило в теорії розглядається в чотирьох його значеннях: 1) кримінальне право як галузь законодавства, що знаходить свій вияв у єдиному законодавчому акті - Кримінальному кодексі України; 2) кримінальне право як галузь юридичної науки; 3) кримінальне право як галузь права та 4) навчальна дисципліна про теоретичні засади кримінального закону та його історичні витоки, про чинний КК України та слідчо-судову практику його застосування, про закордонне кримінальне законодавство.

Кримінальне право як галузь законодавства - це сукупність кримінально-правових норм, сформульованих і прийнятих, як правило, парламентом України у вигляді законів, які визначають підстави і принципи кримінальної відповідальності, а також які суспільно небезпечні діяння є злочинними і які покарання слід застосовувати до осіб, що їх вчинили.

Основними ознаками **кримінального права як галузі законодавства** є такі: а) його норми встановлюються лише вищим органом законодавчої влади - Парламентом України; б) воно знаходить свій вияв у законах; в) метод реалізації кримінального закону є специфічним, притаманним лише цьому закону - це покарання особи за порушення нею кримінально-правової заборони.

Предметом кримінального права як галузі законодавства є відносини, які виникають у результаті вчинення злочину і застосування відповідного покарання за його вчинення.

Кримінальне право як наука - це певна система поглядів, ідей, концепцій і теорій щодо теорії кримінального закону, практики його застосування та шляхів реформування, генезису кримінального права.

Кримінальне право як галузь права – це сукупність кримінально-правових норм, які визначають злочинність і караність діяння. Кримінальне право як галузь права (М. Коржанський) – це сукупність суспільних відносин, які дозволяють і забезпечують особі суспільну можливість жити, володіти, користуватися найціннішими благами

суспільного життя та забороняють решті членів суспільства шкодити й руйнувати ці можливості.

Кримінальне право як навчальна дисципліна – це систематизована у певному порядку (у теми, модулі) сукупність знань про теоретичні засади кримінального закону та його історичні витоки, про чинний КК України та слідчо-судову практику його застосування, про закордонне кримінальне законодавство.

Завдання кримінального права як галузі законодавства викладені в ст. 1 КК: правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам.

Система кримінального права **поділяється на дві частини - Загальну та Особливу**. В Загальну частину включені норми, що визначають завдання, принципи та основні інститути кримінального права. Особлива частина кримінального права містить норми, що описують конкретні види злочинів із зазначенням видів покарань і меж, в яких вони можуть бути призначені за вчинення даних злочинів.

Конституція України має фундаментальне значення для кримінального права. Норми кримінального права повинні цілком відповідати положенням Конституції. Якщо ж яка-небудь норма суперечить нормам Основного Закону, вона не може бути застосована. Нові кримінальні закони повинні бути співвіднесені з нормами Конституції, бо не можуть мати з ними розбіжностей. Норми Основного Закону є нормами прямої дії і можуть застосовуватись у вирішенні кримінальних справ.

2. Функції кримінального права, предмет і метод кримінально-правового регулювання

Соціальні цінності, створені багатоміліардною діяльністю людей, кримінальне право (разом з іншими соціально-правовими регуляторами) охороняє від потенційних (можливих) злочинців і злочинних посягань. У цьому й виявляється охоронна функція кримінального права.

Охоронна функція кримінального закону здійснюється через регулювання кримінально-правових відносин, які виникли під час вчинення злочину, та застосування відповідного покарання до особи, що вчинила злочин. Тут регулювальна дія кримінального закону є формою вияву його охоронного завдання. Водночас кримінальний закон набуває прояву й у забороні вчинення злочинного діяння (**профілактична функ-**

ція) та загрозі покарання тим, хто може вчинити таке діяння (загальна превенція), і в застосуванні покарання до особи, що вчинила злочин (спеціальна превенція).

Отже, охоронна функція кримінального закону здійснюється через регулювання кримінально-правових відносин і за допомогою загальної та спеціальної превенцій (попередження злочинів).

Слід зазначити, що деякі норми кримінального права виконують **регулятивні функції**. Це норми про необхідну оборону (ст. 36), про завдання шкоди злочинцю при його затриманні (ст. 38), про крайню необхідність (ст. 39) тощо.

Закон про кримінальну відповідальність виконує також **виховну функцію**. Наприклад, звільнення неповнолітнього від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру на підставі ч. 1 ст. 105 КК можливе при вчиненні ним злочину невеликої чи середньої тяжкості за умови, що його **щире розкаяння та подальша бездоганна поведінка** свідчать про те, що на момент постановлення вироку він не потребує застосування покарання.

Якщо образно уявити сукупність суспільних відносин, які підлягають охороні кримінально-правовими засобами як величезний склад, то кримінальне право, на думку М. Ковальова, відіграватиме роль сторожа (вартового), готового відбити будь-яке вторгнення на охоронюваний об'єкт. Сторож (вартувий) – досить примітивна модель однієї з основних функцій кримінального права, хоча вона досить точно відображає її суть.

Природно, що зазначені функції нерівнозначні з погляду умовно очікуваного соціального результату їхньої реалізації. Одна з них (регулятивна) вирішує, насамперед, тактичні завдання, інша (охоронна) розрахована на далеку перспективу. Однак, діючи разом, взаємопов'язано, вони становлять суть механізму кримінально-правового регулювання.

Виходячи із загальнотеоретичного постулату, утворення окремих галузей права можна пояснити й обґрунтувати, насамперед, специфікою предмета регулювання.

Предметом правового регулювання кримінального права як галузі законодавства є відносини, що виникають у результаті вчинення злочину та застосування відповідного покарання за його вчинення.

Розкриваючи сутність предмета кримінально-правового регулювання, можна виділити дві основні сфери людського буття, в яких активно функціонують норми кримінального права:

- 1) сфера правомірної поведінки громадян при заподіянні шкоди

за наявності обставин, які виключають злочинність діяння (необхідна оборона, крайня необхідність, затримання особи, що вчинила злочин та ін.);

2) злочинна поведінка.

Єднальним компонентом цих сфер є кримінально-правове (аномальне) відношення, що свідчить про наявність соціального конфлікту, породженого злочинним актом однієї зі сторін цих відносин. Власне ці відносини і є предметом кримінально-правового регулювання, тому що тільки наявність цього виду відносин між людьми знімає запобіжник регулятивного механізму, що завжди перебуває у стані підвищеної готовності. Зі зникненням цього відношення, регулятивна функція поступається місцем функції охоронній, котра (на відміну від регулятивної функції) не зупиняється. Вона діє неперервно від моменту вступу в чинність відповідного кримінального закону й до його повного скасування.

Метод правового регулювання – це сукупність певних засобів, за допомогою яких регламентуються й охороняються відносини між людьми, між громадянами та організаціями, між громадянами й державою.

Метод регламентування кримінально-правових відносин примусовий і застосовується, зазвичай, лише до особи, що вчинила злочин через покарання. **Кримінально-правовий метод застосовується тільки, якщо:** 1) учинене діяння є суспільно небезпечним і, відповідно до закону, містить склад конкретного злочину; 2) особа, що вчинила це діяння, була у стані осудності, досягла на час його вчинення встановленого законом віку та підлягає покаранню. У деяких випадках, передбачених законом (статті 75, 47), суд може відстрочити виконання призначеного кримінального покарання чи не застосовувати таке покарання взагалі.

Методи науки – це ті способи, прийоми, за допомогою яких пізнаються явища об'єктивної дійсності, що складають предмет конкретної науки. Існують різноманітні методи, якими користується наука кримінального права. Серед них можна виділити основні та допоміжні. Однак усі вони тісно пов'язані між собою, доповнюють один одного.

До **основних методів науки кримінального права** (як, певно, й усієї юриспруденції) належать: філософський, або діалектичний, метод пізнання; юридичний, або догматичний, метод; соціологічний метод; метод системного аналізу; метод порівняльного правознавства, або

компаративістський; історичний (генетичний) метод дослідження.

3. Принципи кримінального права

Принципами кримінального права визнаються найбільш визначні, головні положення (засади) кримінального законодавства, які встановлені законом чи безпосередньо із нього витікають, і які мають пряму дію, пряму регулятивну функцію.

Всі принципи кримінального права можна поділити на загальні та спеціальні.

Загальні принципи притаманні не тільки кримінальному праву, але й іншим галузям права. Такими є: законність, рівність громадян перед законом, невідворотність відповідальності, справедливості, гуманізму та демократизму.

Принцип законності, що випливає з положень Загальної декларації прав людини: ніхто не може бути визнаний винним у вчиненні злочину та покараний інакше як за вироком суду й відповідно до закону. Крім того, принцип законності проявляється в тому, що особа може бути засуджена тільки за те вчинене їм діяння, що містить у собі склад злочину, передбачений КК.

Принцип рівності громадян перед кримінальним законом. Злочинець підлягає кримінальній відповідальності незалежно від статі, раси, національності, мови, походження, майнового й посадового положення, місця проживання, відносини до релігії, переконань, приналежності до громадських об'єднань, а також інших обставин.

Принцип демократизму, хоча й не в повному обсязі, проявляється в кримінальному праві в різних формах участі представників громадських об'єднань і приватних осіб при призначенні покарання, її виконанні й, зокрема, при звільненні від кримінальної відповідальності (передача на поруки) й покарання.

Сутність принципу **гуманізму** полягає у визнанні цінності людини (однак не тільки злочинця, але й у першу чергу того, хто постраждав від нього). Зокрема, він виражається в тому, що кара, яка тягне істотне обмеження правового статусу засудженого, переслідує єдину мету - захистити інтереси інших, законслухняних громадян, від злочинних посягань

Принцип невідворотності кримінальної відповідальності полягає в тому, що особа, що вчинила злочин, підлягає покаранню в кримінально-

правовому порядку. Під останнім варто розуміти й своєчасне притягнення злочинця до відповідальності, і те, що перед кримінальним законом ні в кого не повинне бути привілеїв.

Принцип **справедливості** означає, що кримінальне покарання або інший захід кримінально-правового впливу, застосовувані до злочинця, повинні відповідати ступеню суспільної небезпеки злочину, а також особі злочинця.

Зазначений принцип варто розуміти й у тому розумінні, що ніхто не може двічі нести кримінальну відповідальність за те саме злочинне діяння.

Спеціальні принципи притаманні тільки кримінальному праву. Розглянемо їх:

1. **Принцип законодавчого визначення злочину** (nullum crimen sine lege - немає злочину, не передбаченого Законом). Це одне із найважливіших загальних положень (принципів) кримінального права. Воно визначається в ст. 1, 2, 3 та 11 КК України. Реалізація цього принципу не залишає місця для аналогії кримінального закону, яка між іншим прямо заборонена в ч.4 ст.3 КК.

2. **Принцип особистої відповідальності.** Кримінальна відповідальність можлива лише за власні дії (бездіяльність). Ніхто не може бути притягнутий до кримінальної відповідальності за злочин, вчинений іншою особою. Цей принцип безпосередньо витікає із змісту ч.2 ст. 2 КК „Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду”.

3. **Принцип винної відповідальності.** Кримінальна відповідальність настає тільки при наявності вини, тобто лише в таких випадках, коли заподіяна шкода, вчинений злочин були заподіяні навмисно чи необережно (ст.23 КК).

Невинно заподіяна шкода (казус), незалежно від її тяжкості, злочином не визнається і кримінальної відповідальності не тягне.

4. **Принцип суб'єктивної осудності.** Кримінальна відповідальність ґрунтується лише на суб'єктивній осудності. Об'єктивна осудність відхиляється, оскільки вона не враховує, не припускає участі в діях свідомості та волі.

Крім вини, як підґрунтя суб'єктивної сторони злочину, кримінальна відповідальність припускає, вимагає усвідомлювання винною особою всіх ознак складу злочину. Найбільш переконливо принцип суб'єктивної

осудності діє при ексцесі виконавця. Співучасники не підлягають відповідальності за ті дії виконавця, які не охоплювалися їх умислом.

5. Принцип повної відповідальності. Повнота осудності означає вимогу поставити в провину все скоєне нею, незалежно від того, якою кількістю кримінально-правових норм воно все передбачено. Ніяких меж чи обмежень така вимога не має, незалежно від того, створює воно реальну чи ідеальну сукупність злочинів. В рішеннях вищих судових органів будь-яка неповнота осудності визнається безумовною підставою для повернення кримінальної справи на додаткове слідство.

6. Принцип переваги пом'якшуючих відповідальність обставин. При конкуренції обтяжуючих та пом'якшуючих відповідальність обставин перевагу мають пом'якшуючі обставини вчинення злочину.

Так, наприклад, при вчиненні навмисного вбивства з особливою жорстокістю перебуваючої в стані вагітності жінки (обтяжуючі обставини п.п. 2 і 4 ч.2 ст.115 КК), але в стані фізіологічного афекту (пом'якшуюча обставина ст.116 КК), скоєне кваліфікується лише за ст.116 КК.

7. Принцип більшої караності групового злочину. За невеликим винятком всі або переважна більшість правових норм про відповідальність за навмисні злочини містять кваліфікуючу ознаку - вчинення його групою осіб або організованою групою.

Крім того, п.2 ст.67 КК визнає вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою, яка обтяжує відповідальність винної особи.

Принцип більшої караності групового злочину ґрунтується на особливостях спільної злочинної діяльності, яка забезпечує більшу ефективність цієї діяльності, більшу латентність, меншу безпеку для злочинців бути викритими та покараними.

Можна з приводу цього зробити такий висновок - чим більше ця злочинна група та чим міцніше вона організована, більшої кари вона заслуговує.

8. Принцип повного відшкодування заподіяної злочином.

Принцип повного відшкодування заподіяної злочином шкоди є здійсненням, частковою реалізацією нової концепції кримінального закону - концепції захисту, заміни караючої функції кримінального закону функцією захисту, функцією поновлення порушених прав, інтересів особи.

Кара за злочин може і повинна бути лише засобом захисту а не тільки покарання, як це витікає із змісту ст.50 КК. Карати - щоб захистити, а не карати - щоб покарати. Принцип повного відшкодування заподіяної

злочином шкоди найбільшою мірою відповідає правому законодавству, законодавству правового суспільства. Можна погодитися з професором М. Коржанським, що норма, в якій містився б цей принцип, могла б мати таку редакцію: „Незалежно від міри та виду призначеного судом покарання, особа, що заподіяла злочином шкоду, зобов'язана відшкодувати заподіяну цим злочином шкоду в повному обсязі, а також всі витрати на проведення дізнання, слідства та суду”.

10. **Принцип економії кримінальної репресії.** Принцип економії кримінально-правової репресії - це практичне визначення оптимальної, найбільш відповідної рівню економічного та культурного розвитку суспільства, межі, відокремлюючої злочин від незлочинного, межі між криміналізацією та декриміналізацією злочинів.

Отже принципами кримінального права визнаються найбільш визначні, головні положення (засади) кримінального законодавства, які встановлені законом чи безпосередньо із нього витікають, і які мають пряму дію, пряму регулятивну функцію.

Особлива важливість принципів кримінального права робить доцільним їх законодавче визначення в одній із перших статей кримінального закону.

4. Закон про кримінальну відповідальність.

У юриспруденції і судово-слідчій практиці термін „законодавство” застосовується у широкому розумінні як сукупність законів та інших нормативно-правових актів, які забезпечують правове регулювання суспільних відносин на території держави, та у вузькому розумінні лише як сукупність законів, прийнятих парламентом або референдумом.

Закон про кримінальну відповідальність - це сукупність систематизованих та окремих законодавчих актів, що визначають загальні принципи та підстави кримінальної відповідальності, призначення покарання, звільнення від відповідальності і покарання, а також визначають злочинність і караність діянь.

Характерною особливістю законодавства про кримінальну відповідальність (кримінального законодавства) є те, що воно фактично складається з одного закону - Кримінального кодексу.

Кримінальний кодекс України - це прийнятий, як правило, Верховною Радою України закон, який містить систему взаємопов'язаних і взаємообумовлених юридичних норм, що розкривають загальні поняття і принципи кримінального права України,

умови і підстави притягнення до кримінальної відповідальності та звільнення від неї і визначають, які суспільно небезпечні діяння є злочинами і які покарання слід застосовувати до осіб, котрі їх вчинили.

Основними ознаками закону про кримінальну відповідальність є: його загальнообов'язковість, формальна визначеність, прийняття його тільки парламентом України і тільки він визначає злочинність та караність діяння.

Основним призначенням закону про кримінальну відповідальність є забезпечення правовими засобами охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам. При цьому, звичайно, кримінальне законодавство ґрунтується на загальних принципах і конкретних положеннях норм Конституції, яка є основою усього національного законодавства, і жоден нормативно-правовий акт не може їй суперечити. Виразом цього є те, що Кримінальний кодекс дослівно відтворює ряд положень Конституції. У той же час суттєве значення для законодавства про кримінальну відповідальність мають загальновизнані принципи і норми міжнародного права. Це обумовлено визнанням Україною пріоритету загальнолюдських цінностей і загальновизнаних принципів міжнародного права, а також її прагненням долучитися до системи правових відносин між державами на основі взаємної поваги державного суверенітету.

Після набрання чинності Кримінальним кодексом України закони України, які регулюють питання, пов'язані з кримінальною відповідальністю, не можуть застосовуватись як самостійні нормативно-правові акти.

У кримінальному законодавстві застосування аналогії для визначення злочинності діяння неприпустимо. Це базується на такому принципі: немає злочину і немає покарання, якщо немає закону, який їх установлює.

5. Структура Кримінального кодексу України. Співвідношення Загальної та Особливої частини кримінального права.

Закон про кримінальну відповідальність складається із Загальної та Особливої частин, кожна з яких, своєю чергою, складається з розділів, а розділи - зі статей.

Статті Загальної частини КК містять норми, що встановлюють

принципи і загальні положення кримінального права, чинність кримінального закону в просторі і часі, визначають поняття злочину, стадії вчинення умисного злочину, ознаки суб'єкта злочину, зміст вини, поняття співучасті, види множини злочинів, обставини, що виключають злочинність діяння, підстави звільнення від кримінальної відповідальності та від покарання і його відбування, загальні засади призначення покарання тощо. Загальна частина складається із 15 розділів.

Більшість статей **Особливої частини КК** складається з одної або декількох частин, кожна з яких є окремою кримінально-правовою нормою, що містить самостійний склад злочину. Норми Особливої частини КК визначають, які саме суспільно небезпечні діяння є злочинами, та які покарання передбачено за їх скоєння. Особлива частина складається з 20 розділів, назва кожного з яких відображає певну групу розташованих у ньому злочинів, схожих між собою за родовим об'єктом посягання. Наприклад: „Розділ VI. Злочини проти власності”.

Фактори, які обумовлюють єдність Загальної і Особливої частин кримінального права України:

1) основний масив норм і Загальної і Особливої частини кримінального права виражені в одному й тому самому кримінальному законі - Кримінальному кодексі України;

2) Загальна і Особлива частина мають єдині завдання - опір злочинності, в них виражена воля одного й того ж законодавця - вищого органу державної влади України;

3) Загальна і Особлива частина виражають одну й ту ж саму кримінальну політику держави в боротьбі зі злочинністю. Основними напрямками цієї політики, яка реалізується нормами Загальної і Особливої частини, є:

- посилення відповідальності за тяжкі злочини, застосування суворих заходів впливу щодо рецидивістів, осіб, які вперто не бажать стати на шлях виправлення;

- пом'якшення або повне усунення відповідальності за діяння, які не становлять великої суспільної небезпеки, широке застосування видів покарання, не пов'язаних з позбавленням волі за необережні злочини, щодо осіб, які вперше і випадково порушили кримінальний закон, вчинили малозначні злочини;

4) в основу як Загальної, так і Особливої частини покладені одні й ті ж принципи (персональної відповідальності, індивідуалізації відповідальності та покарання, економії кари и т. ін.);

5) норми і Загальної, і Особливої частини застосовуються лише взаємопов'язано. Жодна норма Загальної частини не може бути усвідомлена і застосована, якщо не конкретизувати її зміст стосовно окремих видів злочинів - положень, які закріплені в Особливій частині. І навпаки, жодна норма Особливої частини не може бути застосована у відриві від положень, які містяться в нормах Загальної частини кримінального права;

6) структурні елементи кримінально-правової норми виражені і в Загальній, і в Особливій частині;

7) зміна змісту норм Загальної частини тягне за собою відповідні зміни в нормах Особливої частини (наприклад, при зміні тривалості виправних робіт, скасуванні заслання і висланя).

Відмінність між Загальною і Особливою частинами кримінального права України полягає:

1) в змісті норм Загальної частин регламентовані положення, які спільні (загальні) для всіх чи більшості злочинів; в Особливій частині - які специфічні (особливі) для окремих видів злочинів;

2) структурі норм: норми Загальної частини, як правило, складаються з гіпотези та диспозиції, норми Особливої частини - з диспозиції та санкції (за винятком норм - дефініцій ("роз'яснюючих") та норм про умови звільнення від кримінальної відповідальності за окремі злочини ("заохочувальних");

3) умовах подолання прогалин: при застосуванні норм Загальної частини допускається аналогія, в Особливій же частині кримінального права вона абсолютно виключається.

6. Структура статей Кримінального кодексу України. Види диспозицій і санкцій.

Загальна та Особлива частини КК органічно взаємозв'язані та взаємообумовлені і являють собою єдину систему кримінально-правових норм. Заборонювальні норми Особливої частини КК діляться на диспозицію та санкцію.

Диспозиція - це та частина норми-заборони Особливої частини КК, в якій називається конкретне злочинне діяння або описуються його ознаки.

За технікою побудови і способом описування ознак конкретного виду злочину у КК розрізняють **чотири види диспозицій**: просту, описову, бланкетну і відсылну.

Простою вважається диспозиція, яка тільки називає суспільно

небезпечне діяння, не розкриваючи його змісту (ч. 1 ст. 369 КК).

Описовою визнається диспозиція, в якій описуються найбільш суттєві ознаки злочину (ч. 1 ст. 185 КК).

Бланкетною є диспозиція, яка, не називаючи конкретних ознак злочину або називаючи тільки частину з них, відсилає для встановлення їх змісту до інших нормативних актів, що не є кримінальними законами (законів, наказів, правил, статутів, положень тощо). Наприклад, бланкетною є диспозиція ч. 1 ст. 286 КК.

Відсылною є диспозиція, яка відсилає до іншої статті або іншої частини статті кримінального закону (ст. 365 відсилає до ст. 364, в якій дається визначення „службової особи”).

Санкція - це частина норми - заборони Особливої частини КК, яка встановлює вид і розмір покарання за злочин, вказаний у диспозиції. Чинне кримінальне законодавство використовує два **види** санкцій: відносно визначену та альтернативну.

Відносно визначена санкція передбачає покарання певного (лише одного) виду у певних межах, вказуючи або не вказуючи текстуально його нижчу межу, але обов'язково вказуючи його вищу межу (ч. 2 ст. 200 КК).

Альтернативна санкція передбачає не один, а два і більше видів основних покарань, із яких суд може призначити тільки одне (ч. 1 ст. 185 КК).

7. Тлумачення кримінально-правових норм та його види.

Тлумачення кримінально-правових норм - це з'ясування та визначення змісту правової норми, тобто волі законодавця, відображеної у прийнятому ним законі. Тлумачення кримінального закону поділяється на **види залежно від суб'єкта, способів та обсягів тлумачення**. За **суб'єктом** тлумачення поділяють на: 1) офіційне; 2) судове; 3) доктринальне. До прийняття Конституції України 1996 р. парламент нашої держави мав право тлумачити чинні закони та їх окремі положення. Таке тлумачення мало назву - **аутентичне**. Тепер ВР при прийнятті законів за необхідності дає визначення окремих понять та термінів у примітці до самого закону (окремих його частин). У зв'язку із цим аутентичне тлумачення, під яким прийнято розуміти роз'яснення закону самим законодавцем - ВР України, не застосовується.

Офіційне тлумачення (іноді його називають легальним) - це тлумачення чинних законів або їх окремих положень Конституційним

Судом України. Згідно зі ст.147 КУ “Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів КУ і дає офіційне тлумачення КУ та законів України”.

Судове тлумачення кримінального закону відбувається у процесі судового розгляду кримінальних справ. Коли суд будь-якого рівня застосовує по кожній справі певні кримінально-правові норми, з’ясувавши їх зміст та відповідність КУ. У разі невідповідності кримінального закону КУ суд повинен застосувати норму КУ як норму прямої дії. У разі невизначеності питання про те, чи відповідає КУ застосовуваний закон або закон, який підлягає застосуванню в конкретній справі, суд за клопотанням учасників процесу або за власною ініціативою зупиняє розгляд справи і звертається з мотивованою ухвалою (постановою) до ВС України, який відповідно до ст.150 КУ, може порушувати перед КС України питання про відповідність КУ законів та інших нормативно-правових актів. Судове тлумачення кримінального закону може здійснюватись і Пленумом ВС України у вигляді його постанов щодо певної категорії кримінальних справ. При цьому таке тлумачення не повинно підміняти собою закон, звужувати або розширювати його зміст. Положення, які містяться в таких постановках Пленуму, є обов’язковими для судів.

Доктринальне тлумачення кримінального закону - це наукове тлумачення, яке даються фахівці в галузі права - вчені та практичні працівники - в монографічних роботах, наукових статтях, коментарях тощо. Доктринальне тлумачення не має кримінального права, національної правовій системі); 4) історичне (з’ясування змісту закону в різних аспектах).

Тлумачення кримінального закону за **обсягом** кола суспільно небезпечних діянь, що охоплюються певною кримінально-правовою нормою, поділяються на: 1) **буквальне** (з’ясування змісту кримінально-правової норми у точній відповідності до тексту закону); 2) **поширювальне** (надання дії закону ширших меж, ніж це безпосереднє впливає з буквального тлумачення кримінально-правової норми, оскільки певні аспекти цього діяння розуміються контекстуально); 3) **обмежувальне** (надання дії закону вужчих меж, ніж це передбачає буквальний зміст певної кримінально-правової норми) обов’язкової сили, евентуально впливає на формування законодавства та кримінально-правової політики в державі, а також і на свідомість правозастосовувачів та ін.

За способами тлумачення поділяються на: 1) **філологічне** (аналіз

самого тексту); 2) **логічне** (з'ясування змісту закону та обсягу його правової регламентації, визначення моменту закінчення злочину тощо); 3) **системне** (співставлення змісту відповідного кримінального закону з іншими положеннями даного чи будь-якого іншого закону, визначення юридичної природи цього положення в системі; 4) **історичне** (з'ясування умов, причин, які зумовили прийняття законів, вивчення проектів КК та історії розвитку законодавства).

8. Чинність закону про кримінальну відповідальність у просторі. Конституційні положення щодо дії закону про кримінальну відповідальність у просторі.

Чинність закону про кримінальну відповідальність у просторі базується, як правило, на двох основних принципах: територіальному і громадянства.

Територіальний принцип дії закону про кримінальну відповідальність сформульований у ст. 6 КК і полягає в тому, що особи, які вчинили злочин на території України, підлягають кримінальній відповідальності на підставі КК України. Такими особами є громадяни України, іноземці (крім тих, стосовно яких питання про кримінальну відповідальність у випадку вчинення ними злочину на території України вирішується дипломатичним шляхом), а також особи без громадянства.

Злочин вважається вчиненим на території України у випадках, коли: 1) він розпочатий і закінчений на території України; 2) він підготовлений за межами України, а діяння, що утворюють його, вчинені на території України; 3) суспільно небезпечні діяння були розпочаті або вчинені за межами України, а закінчені або злочинний наслідок настав на території України (наприклад, вибухівка закладена в поїзд Москва - Київ у Москві, а вибухнула в Конотопі).

Поняття території України визначається нормами державного та міжнародного права. Згідно зі ст. 1 Закону України „Про державний кордон України” **державним кордоном України** є лінія і вертикальна поверхня, що проходить по цій лінії, які визначають межі території України - суші, вод, надр, повітряного простору.

Поняттям “територія України” охоплюються: 1) суша, море, озера та інші водойми, надра землі в межах кордонів України, а також повітряний простір над сушею і водним простором, в т.ч. й над територіальними водами (територіальним морем); 2) військові кораблі, приписані до

портів на території України, які знаходяться під прапором України у відкритому морі, у територіальних водах або портах іншої держави; 3) невійськові кораблі, приписані до портів на території України, які знаходяться під прапором України у відкритому морі; 4) військові повітряні судна України, приписані до аеропортів на території України, які під розпізнавальним знаком України знаходяться у відкритому повітряному просторі, у повітряному просторі чи аеродромі іншої держави; 5) невійськові повітряні судна України, які приписані до аеропортів на території України та знаходяться поза її межами у відкритому просторі під розпізнавальним знаком України. Територіальна чинність кримінального закону України поширюється і на іноземні невійськові судна, які знаходяться у територіальних водах чи портах України. Згідно п.5 ст.28 згаданого Закону України прикордонні війська мають право знімати з судна і затримувати осіб, які вчинили злочин і підлягають кримінальній відповідальності за законодавством України, передавати цих осіб органам дізнання і слідства, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України.

Принцип громадянства (національний) означає, що громадяни України та особи без громадянства, що постійно проживають в Україні, які вчинили злочин за її межами, підлягають кримінальній відповідальності за КК України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ч. 1 ст. 7 КК). Якщо громадянин України або особа без громадянства, яка постійно проживає в Україні, за вчинений за кордоном злочин зазнали кримінального покарання за межами України, то вони не можуть бути притягнені до кримінальної відповідальності за ці злочини (ч. 2 ст. 7 КК). Це положення впливає зі ст. 61 Конституції України, в якій сказано, що ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме порушення.

У кримінальному законодавстві вирізняють ще три додаткові принципи: універсальний (космополітичний), реальний та екстрадиції.

Універсальний принцип полягає в тому, що іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні, які вчинили злочин за її межами, підлягають в Україні відповідальності у випадках, передбачених міжнародними договорами (ст. 8 КК).

Реальний принцип полягає в тому, що іноземці та особи без громадянства, що постійно не проживають в Україні, підлягають кримінальній відповідальності за вчинені за її межами особливо тяжкі злочини проти прав і свобод громадян України або інтересів України.

Вирішення питання про злочинність і караність діяння, вчиненого на території України іноземним громадянином або особою без громадянства, яка проживає в іншій державі, у певних випадках може відбуватися відповідно до їх національного законодавства, якщо Україна передасть відповідній договірній державі повноваження кримінального переслідування таких осіб (**принцип екстрадиції**). Передача кримінального провадження передбачена Європейській конвенцією про передачу провадження у кримінальних справах 1972 р., до якої Україна приєдналася 22.09.1972 р., і яка набрала чинності для України 01.01.1996р. Згідно ст.2 Конвенції передача кримінального провадження полягає в тому, що одна держава передає іншій договірній державі “повноваження переслідувати в судовому порядку згідно зі своїм кримінальним законодавством будь-який злочин, до якого застосовується кримінальне законодавство іншої договірної держави”.

Юрисдикція України може обмежуватись і стосовно виконання вироку щодо засуджених в Україні до позбавлення волі за вчинення злочину іноземних громадян певних договірних держав у випадках передачі Україною цих громадян договірній державі для виконання вироку (Конвенція про передачу засуджених осіб від 21.03.1983р. - Україна приєдналася 22.09.1995р., чинна в Україні з 01.01.1996 р., учасники - 37 країн). Підстави для передачі засудженого для відбування покарання у державі, громадянство якої він має: 1) засудження іноземного громадянина українським судом за злочин, вчинений на території України, до позбавлення волі на такий строк який на момент отримання запиту іноземної держави про передачу засудженого становив би не менш як 6 місяців (ч.2 ст.2, п.”с” ч.1 ст.3 Конвенції); 2) наявність у засудженої особи громадянства договірної держави (п.”а” ч.1 ст.3 Конвенції); 3) добровільна згода засудженої особи щодо її передачі для відбування покарання у своїй державі або згода законного представника засудженої особи, якщо вона за віком або станом здоров'я не здатна прийняти самостійне рішення (ч.2 ст.2, ч.2 ст.4, п.”d” ч.1 ст.3 Конвенції); 4) вчинене засудженим діяння визнається злочином згідно з кримінальним законодавством держави винесення вироку і держави виконання вироку (п.”е” ч.1 ст.3 Конвенції).

Юрисдикція України може передаватись іншій договірній державі і стосовно нагляду щодо осіб, які мають постійне помешкання на території цієї держави, засуджених в Україні за вчинення злочину і звільнених від покарання з випробуванням або умовно-достроково звільнених від покарання, для застосування цією державою до переданої особи

визначених українським судом заходів, здатних сприяти виправленню і соціальній реабілітації цієї особи, та для здійснення контролю за її поведінкою і для застосування санкції (Європейська конвенція про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками 30.11.1964р., Україна приєдналася 22.09.1995р., чинна для України з 01.01.1996р., учасники 16 країн).

Мінська конвенція країн СНД про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах 22.01.1993р. враховує при кваліфікації діяння або індивідуалізації покарання судимості за злочин, вчинений на території договірних країн, використання делегованих повноважень іншої договірної держави. Для цього (ст.79 Конвенції) кожна із сторін щорічно сповіщає учасників Конвенції про обвинувальні вироки, що набули чинності, винесені її судами щодо громадян відповідної договірної сторони, одночасно пересилаючи відбитки пальців засуджених; надає відомості про судимість осіб, засуджених раніше їх судами (на запит).

9. Чинність закону про кримінальну відповідальність у часі. Конституційні положення щодо дії закону про кримінальну відповідальність у часі.

Чинність закону про кримінальну відповідальність у часі - це можливість застосування кримінального закону залежно від часу вчинення злочину. Згідно з ч. 2 ст. 4 КК злочинність і караність діяння визначаються законом про кримінальну відповідальність, який діяв на час вчинення цього діяння.

Порядок набрання чинності законом про кримінальну відповідальність визначено у ст. 94 Конституції України. Відповідно до цієї статті, закон підписує Голова Верховної Ради і невідкладно направляє його Президентові України. Президент України протягом п'ятнадцяти днів після отримання закону підписує та офіційно оприлюднює його. У цей же термін Президент України може скористатися правом вето і повернути закон з умотивованими і сформульованими пропозиціями до Верховної Ради України для повторного розгляду. Якщо за повторного розгляду закон буде прийнятий Верховною Радою України не менш як двома третинами від її конституційного складу, Президент України зобов'язаний його підписати та офіційно оприлюднити протягом десяти днів.

Офіційне оприлюднення закону про кримінальну відповідальність є

опублікування його в газетах “Голос України” й “Урядовий кур’єр”, “Президентський вісник”, а також у журналах “Відомості Верховної Ради України” та “Офіційний вісник України”. Днем оприлюднення закону про кримінальну відповідальність є дата першого опублікування його в будь-якому з названих видань (Указ Президента України 10 червня 1997 року № 503/97 „Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності”).

Закон про кримінальну відповідальність набирає чинності через 10 днів після дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено законом, але не раніше від дня його опублікування (ч. 1 ст. 4). Зміст цього положення й аналіз опублікованих законів свідчать про те, що новий закон може набрати чинності, по-перше, після 10 днів від дня його офіційного оприлюднення (опублікування); по-друге, від дня оприлюднення закону чи від строку, зазначеного у ньому. Наприклад, новий КК був прийнятий 5 квітня 2001 р., а набрав чинності з 1 вересня 2001 р. Закони, в яких вказано день набрання ними чинності, застосовуються щодо діянь, учинених у цей день.

Припинення чинності закону про кримінальну відповідальність означає, що його норми не можуть застосовуватися до передбачених у ньому діянь.

Підставами припинення чинності законом про кримінальну відповідальність є:

- 1) скасування закону про кримінальну відповідальність;
- 2) заміна закону про кримінальну відповідальність іншим законом;
- 3) закінчення строку дії, на який закон був виданий.

10. Зворотна дія закону про кримінальну відповідальність. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статті 58 Конституції України, статей 6, 81 Кримінального кодексу України (справа про зворотню дію кримінального закону в часі).

Відповідно до ч.1 ст. 58 Конституції України закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі. Закріплений в Конституції України принцип неприпустимості зворотної дії в часі законів та інших нормативно-правових актів узгоджується з міжнародно-правовими актами, зокрема Міжнародним пактом про громадянські та політичні права (ст. 15), Конвенцією про захист прав і основних свобод людини (ст. 7). Суть зворотної дії в часі законів та інших нормативно-

правових актів полягає в тому, що їх приписи поширюються на правовідносини, які виникли до набрання ними чинності, за умови, якщо вони скасовують або пом'якшують відповідальність особи. Але їх реалізація з використанням підзаконних нормативно-правових актів неможлива в окремих галузях права, зокрема в кримінальному праві.

Згідно з ч.2 ст. 58 Конституції України ніхто не може відповідати за діяння, які на час їх вчинення не визнавалися законом як правопорушення. З цього конституційного припису випливає, що діяння як певне правопорушення може визнаватися тільки законом, а не будь-яким іншим нормативно-правовим актом. Такий висновок підтверджується положеннями п. 22 ч.1 ст. 92 Конституції України про те, що виключно законами визначаються "засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них".

В Україні визнається і діє принцип верховенства права, Конституція України має, найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй (ст. 8 Конституції України).

Відповідно до положення ч.2 ст. 4 КК злочинність і караність діяння визначаються законом, який діяв на час його вчинення. За змістом ч.1 ст.5 КК закон, що усуває караність діяння або пом'якшує покарання, має зворотню дію в часі. Приписи цих норм Кодексу відповідають положенням викладеним в ст. 58 Конституції України. Зворотна дія кримінального закону означає поширення його на осіб, які вчинили діяння до набрання чинності таким законом. Зіставлення положень ст.ст. 8, 58, 92, 152, п.1 розділу XV "Перехідні положення" Конституції України та ст. 5 КК дає підстави дійти висновку, що виключно кримінальними законами України визначаються діяння, які є злочинами, та встановлюється відповідальність за їх вчинення. Відповідно і зворотна дія в часі реалізується через кримінальні закони у випадках, коли вони скасовують або пом'якшують відповідальність особи.

Кримінально-правова норма має зворотню дію в часі в тій її частині, в якій вона пом'якшує або скасовує відповідальність особи. Це стосується випадків, коли в диспозиції норми зменшено коло предметів посягання; виключено із складу злочину якісь альтернативні суспільно-небезпечні наслідки; обмежено відповідальність особи шляхом конкретизації в бік звуження способу вчинення злочину; звужено зміст кваліфікуючих ознак тощо.

Конституція України встановила, що діяння, які є злочинами, та

відповідальність за них визначаються виключно законами України (п. 22 ч.1 ст.92), а не підзаконними актами. Кримінальний закон, який визначає діяння як злочин, може містити посилання на положення інших нормативно-правових актів. Якщо ці положення в наступному змінюються, загальний зміст кримінального закону, в даному випадку - диспозиція його норм, змін не зазнає. Протилежне означало б можливість зміни кримінального закону підзаконними актами, зокрема постановами Верховної Ради України, указами Президента України та актами Кабінету Міністрів України, що суперечило б вимогам п. 22 ч.1 ст. 92 Конституції України (п.1 висновку Рішення КС).

Положення абз.2, і 3 примітки до статті 81 КК - 1960 р. (185 КК - 2001 р.) є нормами-дефініціями для кримінально-правових норм, які встановлюють кримінальну відповідальність за розкрадання державного або колективного майна у великих та особливо великих розмірах. Ці розміри розкрадання визначаються на підставі критеріїв, встановлених абз. 2 і 3 примітки до ст. 81 КК з урахуванням мінімального розміру заробітної плати, встановленого законодавством, чинним на момент закінчення або припинення злочину. Встановлення нормативно-правовими актами іншого мінімального розміру заробітної плати не тягне за собою зміни кваліфікуючих ознак злочинів, передбачених частинами четвертими статей 81, 82, 84, частиною третьою статті 83, частиною другою статті 86 та статтею 86-1 КК. Положення ч.2 ст.6 КК - 1960 р. (ч.1 ст. 5 КК - 2001 р.) щодо зворотної дії закону в часі на ці випадки не поширюється, і кримінальні справи не повинні переглядатись, якщо інше не передбачено законом. (п.3 висновку Рішення КС).

Це питання є актуальним, в зв'язку з вступом в дію з 1 січня 2004 р. Закону України від 22 травня 2003 р. "Про податок з доходів фізичних осіб".

У п. 22.5 ст. 22 Закону, вказано, якщо норми відповідних законів містять посилання на неоподатковуваний мінімум доходів громадян, то для цілей їх застосування використовується сума у розмірі 17 грн., **крім норм адміністративного та кримінального законодавства у частині кваліфікації правопорушень або злочинів**, для яких сума неоподатковуваного мінімуму встановлюється на рівні податкової соціальної пільги, визначеної підпунктом 6.1.1 п. 6.1 ст. 6 Закону для відповідного року (з урахуванням положень п. 22.4 ст. 22 Закону).

Тому, згідно п.2 постанови Пленуму Верховного Суду України від 28 травня 2004 р. № 9 „Про деякі питання застосування судами України адміністративного та кримінального законодавства у зв'язку з набранням

чинності Законом України від 22 травня 2003 р. “Про податок з доходів фізичних осіб”. для вирішення питання про наявність складу адміністративного правопорушення або злочину в діяннях, які були вчинені до 1 січня 2004 р., а також для їх кваліфікації положення Закону не застосовуються. У таких випадках розрахунки провадяться виходячи з неоподаткованого мінімуму доходів громадян в розмірі 17 грн.

Тобто Пленум, ґрунтуючись на Рішенні Конституційного Суду України, фактично визнав, що в таких ситуаціях закон не має зворотної сили.

11. Кримінальна відповідальність: поняття, види та ознаки. Рішення Конституційного Суду України) від 27 жовтня 1999 року (справа № 1-15/99) у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 80 Конституції України (справа про депутатську недоторканність).

Кримінальна відповідальність є різновидом юридичної відповідальності, особливим елементом у механізмі кримінально-правового реагування держави щодо особи, яка вчинила злочин. Поняття "кримінальна відповідальність" законодавчо не визначено і в теорії кримінального та кримінально-процесуального права трактується по-різному.

Кримінальна відповідальність (Я. Брайнін, П. Матишевський, В. Осадчий) - врегульований нормами права обов'язок особи, що вчинила злочин, підлягати певним заходам негативного впливу та перетерплювати передбачені законом обмеження.

Кримінальна відповідальність (Л. Багрій-Шахматов, С. Келіна, П. Дагель) - це врегульовані кримінально-правовими нормами суспільні відносини.

Кримінальна відповідальність (М. Загородніков, О. Лейст) - це реальне застосування кримінально-правової норми та реалізація санкції.

Кримінальна відповідальність (Ю. Баулін) - це передбачені КК вид та міра обмеження прав і свобод злочинця, що індивідуалізується судом та здійснюється спеціальними органами держави.

Відповідальність поділяється на негативну (ретроспективну, реальну)) та позитивну (перспективну, потенційну).

Позитивна кримінальна відповідальність - це обов'язок особи не вчиняти злочинів.

Негативна кримінальна відповідальність - це обов'язок особи

піддатися кримінально-правовим обмеженням.

Відповідно до частини першої статті 62 Конституції України особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду, а згідно із статтею 3 КК кримінальній відповідальності підлягає лише особа, винна у вчиненні злочину, тобто така, що умисно або з необережності вчинила передбачене законом суспільно небезпечне діяння. Ніхто не може бути визнаний винним у вчиненні злочину, а також підданий кримінальному покаранню інакше як за вироком суду й відповідно до закону. Ці положення дають підстави розглядати кримінальну відповідальність як особливий правовий інститут, у межах якого здійснюється реагування держави на вчинений злочин. Кримінальна відповідальність передбачає офіційну оцінку відповідними державними органами поведінки особи як злочинної.

Підставою кримінальної відповідальності є наявність у діяннях особи складу злочину, передбаченого кримінальним законом. Це форма реалізації державою правоохоронних норм, яка в кінцевому підсумку, як правило, полягає в застосуванні до особи, що вчинила злочин, конкретних кримінально-правових заходів примусового характеру через обвинувальний вирок суду.

Форми реалізації кримінальної відповідальності 1) призначення покарання; 2) звільнення від покарання (ст.74 КК); 3) звільнення від відбуття покарання (ст.ст. 75,84 КК).

Тому сам факт порушення кримінальної справи щодо конкретної особи, затримання, взяття під варту, пред'явлення їй обвинувачення не можна визнати як кримінальну відповідальність. Особа не несе кримінальної відповідальності до тих пір, поки її не буде визнано судом винною у вчиненні злочину і вирок суду не набере законної сили.

Поняття "притягнення до кримінальної відповідальності" не тотожне поняттю "кримінальна відповідальність", як і поняття "притягнення до юридичної відповідальності" не ідентичне поняттю "юридична відповідальність".

Притягнення до юридичної відповідальності передує юридичній відповідальності. Юридична відповідальність, у тому числі й кримінальна відповідальність, як і форми притягнення до юридичної відповідальності, визначаються та встановлюються законами. Відповідно до положень пунктів 14, 22 частини першої статті 92 Конституції України виключно законами України визначаються "судочинство...

організація і діяльність прокуратури, органів дізнання і слідства", а також "засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них". Системний аналіз норм КПК (статей 147, 242, 246 та інших статей) дає підстави дійти висновку, що притягнення до кримінальної відповідальності, як стадія кримінального переслідування, починається з моменту винесення слідчим постанови про притягнення особи як обвинуваченого і пред'явлення їй обвинувачення. Так пункт 4 частини першої статті 242 КПК передбачає, що в разі віддання обвинуваченого до суду суддя одноособово чи суд у розпорядчому засіданні зобов'язані з'ясувати, "чи притягнуті до відповідальності всі особи, які зібраними в справі доказами викриті у вчиненні злочину", а відповідно до вимог пункту 4 частини першої статті 246 цього Кодексу суд у розпорядчому засіданні повертає справу на додаткове розслідування за "наявності підстав для притягнення до кримінальної відповідальності інших осіб, коли окремий розгляд справи про них неможливий".

Згідно п.1.1. та 1.2 Рішення Конституційного Суду України від 27 жовтня 1999 року **кримінальна відповідальність настає** з моменту набрання законної сили обвинувальним вироком суду, а **притягнення до кримінальної відповідальності**, як стадія кримінального переслідування, починається з моменту пред'явлення особі обвинувачення у вчиненні злочину.

12. Поняття та ознаки злочину. Малозначність діяння (ч. 2 ст. 11 КК). Відмінність злочинів від інших правопорушень.

„Злочин” - ключове поняття кримінального права, своїм змістом відображає соціальну суть законодавства, його головні інститути, а також кримінальну політику держави у боротьбі зі злочинністю.

Злочин за ст. 11 КК - „передбачене цим кодексом суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину”.

Основні ознаки злочину: суспільна небезпечність діяння, протиправність, винність, діяння, вчинення діяння суб'єктом злочину.

Суспільна небезпека злочину виражається в тому, що він посягає на існуючі та гарантовані державою певні суспільні відносини, а саме суспільний устрій, права і свободи людини, власність, громадський порядок та громадську безпеку, довкілля та ін.

У теорії кримінального права суспільна небезпека визначається двома критеріями: характером і ступенем.

Характер суспільної небезпечності - це якісний показник, що визначається групою соціальних цінностей, на які посягає злочин, а також співставленням у межах одного і того ж об'єкта окремих складів злочину. Якраз за характером суспільної небезпеки злочинів і побудована Особлива частина Кодексу.

Ступінь суспільної небезпечності - це кількісне вираження порівняльної небезпеки діянь одного й того ж характеру. Наприклад, зґвалтування, вчинене групою осіб ч.3 ст.152 КК, становить більшу небезпеку, ніж зґвалтування, вчинене однією особою ч.1 ст.152 КК.

Ступінь суспільної небезпечності злочину визначається сукупністю істотних ознак діяння, що впливають не лише на його юридичну оцінку (кваліфікацію), але й дають можливість відрізнити один злочин даного виду від іншого злочину того ж виду. Він залежить від тяжкості наслідків, що настали, їх характеру: загибель людей, матеріальна чи моральна шкода; способу, яким було скоєно посягання; форми вини: умисел чи необережність у тому чи іншому вигляді; мотивів, якими керувався винний під час вчинення злочину, стадії розвитку злочинної діяльності, якщо остання не була доведена до кінця, та інших обставин.

Протиправність діяння. Особа, яка вчинила правопорушення, відповідатиме за нього як за злочин тільки в тому випадку, якщо він передбачений кримінальним законом.

Винність виражається у тому, що особа вчинила суспільно небезпечне діяння умисно (ст. 24 КК) чи необережно (ст. 25 КК).

Діяння - вольова усвідомлена поведінка особи, спрямована на заподіяння шкоди суспільним відносинам.

Суб'єктом злочину є фізична осудна особа, що вчинила злочин у віці, з якого відповідно до КК може наставати кримінальна відповідальність.

У теорії кримінального права **злочин** визначають як протиправне, винне, суспільно небезпечне і каране діяння.

Під караністю, як ознакою наукового поняття „злочину”, слід розуміти передбачення в КК можливості призначення покарання за будь-який злочин.

В теорії кримінального права називається ще одна ознака, характерна для поняття злочину. Мова йде про те, що за вчинення злочину в КК завжди передбачене покарання.

Більшість вчених (В. Сташис, П. Матишевський та ін.) це визначають як **караність діяння**. При цьому підкреслюється, що кримінальний закон, забороняючи певні діяння, передбачає за порушення цих заборон застосування покарання. Це не означає, що передбачені в кримінальному

законі покарання обов'язково і в усіх випадках повинні застосовуватись за вчинення суспільно небезпечного діяння. Якщо таким чином визнавати караність, то вона не може бути ознакою будь-якого злочину (П. Михайленко). Тому, що цілий ряд статей КК передбачає можливість звільнення особи, винної у вчиненні злочину, від кримінальної відповідальності або покарання (ст.ст. 44-49, 74 КК). Покарання не може існувати без вчинення злочину і в зв'язку з цим може бути наслідком тільки реально вчиненого особою злочину. Вказана ознака логічно виводиться з ознаки протиправності, яка передбачена в понятті злочину за КК.

Злочин відмежується від інших правопорушень за такими основними критеріями, як характер і ступінь суспільної небезпеки, суб'єкт юрисдикції, тяжкість і вид стягнень, що передбачаються за їх скоєння, суб'єкт правопорушення.

У ч. 2 ст. 11 передбачено положення, згідно з яким за певних умов діяння не розглядається як злочин. Мова йде про так звані **малозначні діяння**, в яких: - формально містяться ознаки діяння, передбаченого КК, тобто формальна ознака злочину присутня; - відсутня матеріальна ознака злочину, тобто діяння або зовсім не містять суспільної небезпеки, або вона є незначною. У зв'язку з тим, що чинний КК декриміналізував ряд діянь із 1 вересня 2001 р., вони не можуть розглядатись як малозначні, тому що відсутня їх кримінально-правова заборона. Малозначність діяння у зв'язку з відсутністю суспільної небезпеки не містить складу злочину, але може містити склад іншого правопорушення, наприклад, адміністративного чи дисциплінарного. У такому випадку до особи, яка його вчинила, можуть застосовуватися заходи адміністративного чи дисциплінарного впливу, які не є кримінальним покаранням. В той же час вважається неточним вжитий законодавцем в ч.2 ст.11 КК термін „істотна шкода”, так як цей термін вживається в окремих кримінально-правових нормах Особливої частини КК, що призведе до колізії між нормами. Так, якщо розповсюдження комп'ютерного вірусу шляхом застосування програмних і технічних засобів, призначених для незаконного проникнення в ці машини, системи чи комп'ютерні мережі і здатних спричинити перекручення або знищення комп'ютерної інформації чи носіїв такої інформації не заподіяло істотну шкоду дії винної особи слід кваліфікувати за ч.1 ст.361 КК, якщо була *загроза завдання істотної шкоди* - за ч.2 ст.15 і ч.2 ст.361 КК, а якщо *істотна шкода завдана* - за ч.2 ст.361 КК. Виходячи з цього, дії передбачені ч.1 ст.361 КК можуть визнаватися малозначними, згідно ч.2. ст.11 КК не є

злочином дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого цим Кодексом, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто *не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди* фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі.

13. Поняття та практичне значення класифікації злочинів.

Під класифікацією злочинів розуміють поділ їх на групи залежно від того чи іншого критерію.

Так можна виділити такі основні **види злочинів**: за ознаками та видами об'єкту злочину; за формами вини; за мотивами вчинення; за ступенем тяжкості наслідків.

Так залежно від форми вини злочини можна поділити на умисні і необережні; залежно від ступеня завершеності злочинної діяльності на закінчені та незакінчені тощо.

Однак розвиток кримінального права останнім часом нерозривно пов'язаний із завданням індивідуалізації кримінальної відповідальності і покарання залежно від тяжкості злочину. Кримінальні кодекси багатьох зарубіжних країн класифікують злочини в залежності від їх тяжкості.

Саме така класифікація міститься в ч.1 ст.12 КК, в основу якої покладено ступінь його суспільної небезпеки, що виражається в санкціях статей. В Кримінальному кодексі 1960 року не було чітко визначеної системи класифікації злочинів, що створювало певні ускладнення на практиці.

При класифікації злочинів враховуються максимальний вид та розмір покарання, передбачені в кримінально-правових нормах Особливої частини КК, а не ті, які визначаються судом при призначенні покарання для певної винної особи. Поряд з матеріальним критерієм класифікації законодавець у ст. 12 КК передбачає й її формальний критерій - певний вид і розмір покарання, типовий, такий, що найбільш повно відображає тяжкість конкретної групи злочинів. Так, для злочинів невеликої тяжкості закон передбачає, як граничний критерій, покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років або інше, більш м'яке покарання; для злочинів середньої тяжкості - покарання у виді позбавлення волі на строк не більше п'яти років; для тяжких злочинів - покарання у виді позбавлення волі на строк не більше десяти років, а для особливо тяжких - покарання у виді позбавлення волі понад десять років або довічного позбавлення волі.

Згідно п.3 постанови ПВСУ „Про практику призначення судами кримінального покарання” від 24 жовтня 2003р. №7 та відповідно до п. 18 “Прикінцевих та перехідних положень” КК при вирішенні питання про віднесення злочинів, передбачених КК 1960 р., які були вчинені до набрання чинності КК 2001 р., до злочинів невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжких або особливо тяжких потрібно керуватися ст. 12 КК 2001 р., якщо це пом’якшує кримінальну відповідальність осіб і не обтяжує ступінь тяжкості злочину, вчиненого до набрання чинності КК 2001 р. В інших випадках необхідно застосовувати відповідні положення КК 1960 р.

Встановлена в ст.12 КК класифікація злочинів на чотири категорії знаходить **своє конкретне відбиття в інститутах Загальної та Особливої частин КК.**

1) Тому майже всі інститути і норми Загальної частини Кодексу пов’язані з класифікацією злочинів. Так, віднесення злочинів до тої чи іншої класифікаційної групи впливає на можливість звільнення особи від кримінальної відповідальності, враховується при призначенні покарання, умовно-дострокового звільнення від покарання, заміни не відбутої частини покарання більш м’яким, при застосуванні амністії тощо. При цьому чітко виявляється позиція законодавця щодо застосування пільгових інститутів до осіб, які вчинили злочини невеликої і середньої тяжкості. Так, наприклад, готування до злочину *невеликої тяжкості* не тягне за собою кримінальної відповідальності взагалі (ч.2 ст. 14 КК); можливість звільнення від кримінальної відповідальності пов’язується з вчиненням злочинів *невеликої* чи *середньої тяжкості* (статті 45-48 КК).

Щодо злочинів тяжких або особливо тяжких, то з ними закон пов’язує найбільш суворі правові наслідки, наприклад, при складанні покарань остаточне покарання за сукупністю злочинів визначається в межах, встановлених санкцією статті Особливої частини цього КК, яка передбачає більш суворе покарання, але якщо хоча б один із злочинів є умисним *тяжким* або *особливо тяжким*, суд може призначити остаточне покарання за сукупністю злочинів у межах максимального строку, встановленого для даного виду покарання в Загальній частині цього КК (ст.70 КК), при складанні покарань у виді позбавлення волі загальний строк покарання, остаточного призначеного за сукупністю вироків, не повинен перевищувати п’ятнадцяти років, а у випадку, якщо хоча б один із злочинів є *особливо тяжким*, загальний строк позбавлення волі може бути більшим п’ятнадцяти років, але не повинен перевищувати двадцяти п’яти років (ст.71 КК), також КК передбачена можливість

призначення за *особливо тяжкий* злочин довічного позбавлення волі (ст.64 КК), або призначення такого додаткового покарання, як позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину, або кваліфікаційного класу (ст.54 КК). Конфіскація майна може бути застосована лише за *тяжкі* та *особливо тяжкі* корисливі злочини (ст. 59 КК); найбільш тривалі строки давності, погашення і зняття судимості встановлюється саме за *тяжкі* і *особливо тяжкі* злочини (статті 49,80 КК) тощо.

2) Класифікація злочинів впливає і на побудову Особливої частини КК, зокрема на поділ складів злочинів на прості, кваліфіковані, особливо кваліфіковані та з пом'якшувачими обставинами. Класифікація злочинів зобов'язує при конструюванні санкцій за злочини враховувати наслідки віднесення злочинів до тої чи іншої групи в залежності від визначення вищої межі позбавлення волі.

Наприклад, створення злочинної організації передбачає таку ознаку, як мета вчинення *тяжкого* або *особливо тяжкого* злочину (ст. 255 КК). У ч. 2 ст. 383 і ч.2 ст.384 КК кваліфікуючою ознакою визначається вчинення цих злочинів, якщо вони поєднані з обвинуваченням особи в *тяжкому* або *особливо тяжкому* злочині.

3) Класифікація злочинів безпосередньо впливає і на кваліфікацію злочинів.

Наприклад, за заздальгідь не обіцяне приховування злочинів особу можна притягнути до кримінальної відповідальності, якщо воно пов'язане з приховуванням саме *тяжкого* чи *особливо тяжкого* злочину (ст.396 КК) або якщо особа вчинила готування до заволодіння комп'ютерною інформацією шляхом шахрайства (ч.1 ст.362 КК), то потрібно згадати, що це злочин *невеликої тяжкості* („...карається штрафом від п'ятдесяти до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років”), а готування до злочину невеликої тяжкості не тягне за собою кримінальної відповідальності взагалі (ч.2 ст. 14 КК).

14. Поняття та види стадій вчинення умисного злочину. Поняття закінченого злочину.

Стадіями вчинення злочину є етапи розвитку злочину. Етапи розвитку злочинного діяння, які передують закінченому злочину, прийнято називати попередньою злочинною діяльністю.

Стадії вчинення злочину є видами цілеспрямованої діяльності, етапами реалізації злочинного наміру і тому можуть бути тільки у

злочинах, вчинених з прямим умислом. Ступінь реалізації умислу виражається в різноманітних діяннях, які характеризують кожну стадію вчинення злочину з об'єктивно існуючими між ними достатньо чіткими межами. Чим більше реалізований умисел, тим у більшій мірі здійснено злочин, тим більшу шкоду може заподіяти чи заподіє винний. Так, ступінь реалізації умислу вбивці, що прицільно навів зброю на потерпілого (незакінчений замах на вбивство), значно більший, ніж тоді, коли він лише придбав зброю для вбивства (готування до злочину).

Так згідно п.2 постанови ПВСУ від 7 лютого 2003 р. № 2 „Про судову практику у справах про злочини проти життя та здоров'я особи” при призначенні покарання відповідно до статей 65-69 КК суди мають ураховувати ступінь тяжкості вчиненого злочину, сукупність усіх обставин, що його характеризують (форма вини, мотив, спосіб, характер вчиненого діяння, *ступінь здійснення злочинного наміру*, тяжкість наслідків тощо), особу винного й обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання.

Стадії вчинення злочину відрізняються між собою і моментом закінчення злочинного діяння. Воно може бути закінчено винним, але його вчинення може і не вдатися і тому припинитися на попередніх стадіях (готування до злочину або замаху на злочин). Якщо злочин закінчений, він поглинає попередні етапи (стадії) вчинення, вони не мають самостійного значення і не впливають на кваліфікацію. Проте ці стадії мають самостійне юридичне значення, коли злочин незакінчений з причин, які не залежали від волі винного. У цих випадках його діяння кваліфікуються відповідно як готування до злочину чи замах на злочин.

Кримінальне законодавство (ст. 13 КК) вирізняє три стадії злочину: готування до злочину; замах на злочин; закінчений злочин.

Злочин слід вважати закінченим, якщо діяння містить усі ознаки складу злочину, передбаченого відповідною нормою Особливої частини кримінального законодавства, на здійснення якого був направлений умисел винного (ч. 1 ст. 13 КК).

З визначення закінченого злочину (ч. 1 ст. 13 КК) випливає, що **незакінчений злочин** - це умисне, суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність), яке не містить усіх ознак злочину, передбаченого відповідною статтею Особливої частини КК у зв'язку з тим, що злочин не був доведений до кінця з причин, не залежних від волі винного. Незакінченим злочином є готування до злочину та замах на злочин (ч. 2 ст. 13 КК).

У юридичній літературі *незакінчений злочин* називають: *попередньою*

злочинною діяльністю або розпочатим, чи незавершеним злочином, невдалою діяльністю у вчиненні злочину.

При незакінченому злочині умисел винного залишається повністю не реалізованим, об'єктивна сторона не розвинутою, шкода об'єкту не завдається. У закінченому ж злочині умисел реалізується повністю, об'єктивна сторона виконується, об'єкту завдається шкода.

Незакінчений злочин (готування до злочину і замах на злочин) - це не здійснена можливість завдання шкоди об'єкту посягання. Злочинна діяльність припиняється у зв'язку з обставинами, що виникли всупереч волі і бажанню суб'єкта.

У закінченому злочині існує єдність об'єктивної і суб'єктивної сторін. Тут винний повною мірою реалізував умисел, завершив злочин, виконав усі діяння (дії чи бездіяльність), які складають об'єктивну сторону складу злочину, спричинив шкоду об'єкту. Закінчені злочини сформульовані в диспозиціях Особливої частини КК. Момент закінчення злочину є різним залежно від конструкції складу злочину, від опису ознак злочинного діяння в законі. За моментом закінчення злочини поділяються на три види: злочини з матеріальним складом; злочини з формальним складом; злочини з усіченим складом.

Готуванням до злочину визнається підшукування або пристосування засобів чи знарядь, підшукування співучасників, або змова на вчинення злочину, усунення перешкод, а також інше умисне створення умов для вчинення злочину.

Замахом на злочин є вчинення особою з прямим умислом діяння (дії або бездіяльності), безпосередньо спрямованого на вчинення злочину, передбаченого відповідною статтею Особливої частини кримінального кодексу, якщо при цьому злочин не було доведено до кінця з причин, що не залежали від її волі.

Вимоги до кваліфікації попередньої злочинної діяльності: 1) для кваліфікації скоєного як готування до злочину чи замаху на злочин слід встановити наявність усіх ознак складу відповідного закінченого злочину з врахуванням незавершеності об'єктивної сторони; 2) попередня злочинна діяльність кваліфікується за тією самою статтею Особливої частини, що й відповідний закінчений злочин; 3) формула кваліфікації попередньої злочинної діяльності повинна включати посилання на ч.1 ст.14 чи ч.2(3) 15 КК й норму Особливої частини КК. 4) якщо особа вчиняє замах на злочин шляхом бездіяльності то при кваліфікації необхідно посилатися на ч.1 ст. 15 КК і статтю Особливої частини КК, яка передбачає відповідальність за закінчений злочин, на який особа

вчиняє замах. Це пов'язано з тим, що ч.2 і ч.3 ст.15 КК передбачає лише замах у вигляді дії і тому неможлива кваліфікація з посиланням на ці частини при злочинній бездіяльності.

У нормах як Загальної, так і Особливої частини КК усі кримінально-правові поняття (вина, співучасть, ознаки конкретних злочинів) сконструйовані стосовно закінченого злочину. Тому закінчений злочин кваліфікується лише за статтею Особливої частини КК.

15. Момент закінчення окремих видів злочинів.

Моменти закінчення злочину диференційований у залежності від того, як описана об'єктивна сторона посягання у диспозиції кримінально-правової норми кримінального закону:

1) коли у диспозиції вказані суспільно небезпечні наслідки посягання (має місце так званий *злочин з матеріальним складом*), то злочин визнається закінченим з моменту настання таких наслідків. Наприклад, крадіжка є закінченими з моменту отримання винним можливості вільно розпоряджатися чи користуватися майном, тобто з моменту завдання майнової (матеріальної) шкоди відносинам власності (ст.185 КК). У злочинах з матеріальним складом, якщо не настали вказані в диспозиції даної статті чинного КК суспільно небезпечні наслідки, може йтися про незакінчений злочин (готування до злочину або замах на злочин) або ж зовсім про відсутність злочину;

2) коли у диспозиції вказані лише суспільно небезпечні діяння, а наслідки посягання не названі (знаходяться поза межами даного складу злочину - має місце так званий *злочин з формальним складом*), то злочин визнається закінченим з моменту виконання діяння. Настання чи ненастання злочинних наслідків при вчиненні злочинів з формальним складом не впливає на факт наявності складу закінченого злочину, але це не означає, що така обставина не повинна враховуватися при призначенні покарання винному. Хуліганство вважається закінченим з моменту вчинення дій - грубого порушення громадського порядку. В той же час не можна погодитися з абз.4 п.3 постанови ПВСУ від 26 квітня 2002 р. № 4. „Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів”, в якому визначається момент закінчення незаконного виготовлення наркотичних засобів або психотропних речовин, як початок вчинення дій, спрямованих на одержання таких засобів чи речовин, готових до вживання, або на рафінування чи підвищення у препаратах їх

концентрації. Тому що без безпосереднього отримання готових до вживання наркотичних засобів або психотропних речовин виготовлення не буде закінченим злочином, такі дії слід кваліфікувати як замах на злочин.

3) коли в диспозиції вказані підготовчі до злочину діяння (має місце так званий *злочин з усіченим складом*), то злочин визнається закінченим з моменту початку виконання відповідного діяння. Особливість їх полягає в тому, що момент закінчення злочину переноситься законодавцем на більш ранню стадію, тобто на стадію готування до злочину чи замаху на злочин. По суті, в злочинах з усіченим складом законодавець передбачає в Особливій частині Кодексу відповідальність за замах на злочин, а інколи за готування до злочину як за окремі самостійні закінчені злочини. До такої конструкції законодавець вдається по найнебезпечнішим діям з метою посилення боротьби з ними на ранніх стадіях. Так, згідно п.18 постанови ПВСУ від 26 квітня 2002р. № 3 „Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами”: „розбій з метою викрадення вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або радіоактивних матеріалів утворює склад злочину, передбаченого ч. 3 ст. 262 КК. Цей злочин вважається закінченим з моменту вчинення нападу, поєднаного з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, або з погрозою застосування такого насильства”.

Створення усічених складів дає можливість запобігти пом'якшенню покарання за вчинене готування чи замаху на злочин і розглядати стадію готування чи замаху на злочин як закінчений злочин.

Триваючий злочин - це одноразовий злочинний акт, який характеризується тривалим виконанням злочинного наміру на стадії закінченого злочину. Злочин слід вважати закінченим не в момент завершення, припинення злочинного стану винного, а з настанням факту реалізації злочинного наміру (дезертство).

Продовжуваний злочин характеризується тим, що він являє собою ряд тотожних злочинних дій, направлених до спільної мети, які складають у сукупності один злочин (крадіжка цілого по частинам).

Продовжуваний злочин є закінченим з моменту вчинення останнього злочинного діяння. Наприклад, крадіжка радіоприймача частинами, в декілька прийомів. Злочин буде закінченим, коли особа викрала останню деталь радіоприймача. Так, наприклад, згідно п.22 постанови ПВСУ

України від 26 квітня 2002 р. № 3 „Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами” у разі викрадення складових частин, деталей чи вузлів, комплект яких дозволяє виготовити придатну до використання вогнепальну зброю, дії винної особи слід розцінювати як закінчений злочин і кваліфікувати за ст. 262 КК.

Так, згідно п.3 постанови Пленуму Верховного Суду України від 28 травня 2004 р. № 9 „Про деякі питання застосування судами України адміністративного та кримінального законодавства у зв’язку з набранням чинності Законом України від 22 травня 2003 р. “Про податок з доходів фізичних осіб,” при вирішенні питання про відповідальність за продовжуваний злочин чи про його кваліфікацію у випадках, коли одні діяння були вчинені до, а інші - після 1 січня 2004 р., треба виходити з кількості неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або кількості розмірів податкової соціальної пільги, вирахованих за кожен період окремо.

16. Готування до злочину. Відмінність готування до злочину від виявлення умислу.

Готуванням до злочину, згідно з ч. 1 ст. 14 КК, визнається підшукування або пристосування засобів чи знарядь, підшукування співучасників, або змова на вчинення злочину, усунення перешкод, а також інше умисне створення умов для вчинення злочину.

З об’єктивної сторони готування до злочину може проявлятися в різноманітних діях, але загальним для них є те, що всі вони передбачають створення умов для вчинення закінченого злочину. Проте він не доводиться до кінця, припиняється з причин, що не залежали від волі винного. Наприклад, останнього затримали працівники ОВС чи інші обставини перешкодили завершити злочин.

З суб’єктивної сторони готування до злочину можливе лише з прямим умислом, тобто винний усвідомлює, що він створює умови з метою вчинення певного злочину і бажає створити такі умови. При цьому винний має намір не обмежуватись лише готуванням до злочину, а вчинити такі дії, які призведуть до закінчення злочину, але йому не вдається реалізувати свій умисел.

Тобто готування до злочину має такі основні **об’єктивні ознаки**:

1. Підготовчі дії передують безпосередньому вчиненню злочину.

2. Підготовчі дії є суспільно небезпечними, тому що створюють умови для заподіяння шкоди суспільним відносинам.

3. Підготовчі дії віддалені в часі від безпосереднього вчинення злочину.

4. Підготовчі дії віддалені, як правило, в просторі від безпосереднього вчинення злочину.

5. Підготовчі дії не охоплюються об'єктивною стороною задуманого злочину, передбаченого Особливою частиною КК.

6. Підготовчі дії утворюють лише умови для настання суспільно небезпечних наслідків.

7. Предмети, засоби, знаряддя, які підшуковувались або були виготовлені чи видозмінені, повинні мати визначне призначення. Тобто, за допомогою їх особа планує вчинити конкретний злочин.

8. Підготовчі дії не ставлять під загрозу об'єкт злочину. Шкода об'єкту злочину підготовчими діями не спричиняється. Підготовчі дії віддалені від об'єкту злочину проміжками часу.

9. Особливістю готування до злочину є те, що воно вчинюється лише шляхом дії.

10. При готуванні до злочину злочинна діяльність не доводиться до кінця з причин, що не залежать від волі винного. Якщо умисел на злочин винним повністю реалізований, то скоєне слід кваліфікувати як закінчений склад злочину, стадія готування взагалі не виділяється.

Готування до злочину має такі основні **суб'єктивні ознаки**:

1. Підготовчі дії завжди вчиняються умисно. Цілеспрямованість дій винного визначається бажаними для винного злочинними наслідками. Тобто, готування до злочину завжди скоюється з прямим умислом.

2. Наявність у особи при вчиненні підготовчих дій найближчої мети - створення можливості для заподіяння суспільно небезпечної шкоди об'єкту кримінально-правової охорони та кінцевої мети - вчинення в наступному певного злочину, передбаченого Особливою частиною КК.

Причини, які зумовлюють те, що готування до злочину рідко тягне кримінальну відповідальність: труднощі виявлення готування до злочину (латентність); невеликий ступінь суспільної небезпеки, внаслідок чого застосовується звільнення від кримінальної відповідальності.

Відповідно до ч. 1 ст. 14 КК готування до злочину поділяється на такі **види**: а) у підшукуванні засобів чи знарядь для вчинення злочину; б) пристосуванні засобів чи знарядь для вчинення злочину; в) підшукуванні співучасників; г) змові на вчинення злочину; г) усуненні перешкод; д) іншому умисному створенні умов для вчинення злочину.

Підшукування - це будь-який спосіб набуття знарядь чи засобів вчинення злочину (покупка, міна, отримання в тимчасове користування, виготовлення).

Пристосування засобів чи знарядь - це будь-які дії, направлені на їх виготовлення, переробку, видозмінення, ремонт предметів для здійснення злочину.

Іншим умисним створенням умов для вчинення злочину є дії, спрямовані на реалізацію злочинного задуму. Такі дії утворюють можливість або полегшують вчинення злочину.

Відмежування готування до злочину від виявлення умислу:

а) під виявленням умислу розуміють прояв особою тим чи іншим засобом (усно, письмово, іншим шляхом) наміру вчинити певний злочин. Відповідно до ст.11 КК злочином є передбачене Кодексом суспільне небезпечне протиправне і винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину;

б) при виявленні умислу відсутня сама дія або бездіяльність, тому виявлення умислу не розглядається як стадія вчинення злочину і не тягне за собою кримінальної відповідальності;

в) від прояву умислу слід відрізнити такі самостійні злочини, як погроза вбивством, погроза знищення майна, заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку тощо (наприклад, ст.ст. 129, 195, 295 КК та ін.). У цих випадках карається не самий умисел, а суспільно небезпечне діяння (погроза або заклики), навіть якщо у особи і не було наміру в подальшому реалізувати погрозу або заклики, бо тут спричиняється безпосередня шкода особистій чи громадській безпеці, громадському порядку.

Наведене свідчить про те, що прояв умислу на вчинення злочину - з одного боку і погроза вчинити злочин або заклики до вчинення злочину - з другого - це різні поняття. В першому випадку кримінальна відповідальність відсутня, в другому вона має місце тоді, коли це передбачено певною кримінально-правовою нормою Особливої частини КК.

17. Замах на злочин та його види. Добровільна відмова від вчинення злочину та її відмінність від діяльного каяття.

Замахом на злочин, згідно з ч. 1 ст. 15 КК, є вчинення особою з прямим умислом діяння (дії або бездіяльності), безпосередньо спрямованого на вчинення злочину, передбаченого відповідною статтею

Особливої частини КК, якщо при цьому злочин не було доведено до кінця з причин, що не залежали від її волі.

Об'єктивні ознаки замаху на злочин:

1) вчинення діяння (дії чи бездіяльності), безпосередньо спрямованого на вчинення злочину;

2) в часі відбувається після готування до злочину;

3) є логічним продовженням створення умов для вчинення злочину;

4) діяння є суспільно небезпечними, тому що відбувається створення реальної загрози для заподіяння шкоди суспільним відносинам або така шкода завдається частково;

5) діяння частково чи повністю (при цьому відсутні наслідки в матеріальному складі злочину) охоплюються об'єктивною стороною задуманого злочину, передбаченого Особливою частиною КК;

6) діяння безпосередньо наближено до об'єкту злочину. Шкода об'єкту злочину замахом або не спричиняється, або спричиняється лише частково.

7) особливістю замаху є те, що він вчинюється шляхом діяння (дії чи бездіяльності).

8) при замаху на злочин злочинна діяльність не доводиться до кінця з причин, що не залежать від волі винного;

9) замах на злочин охоплює попередні дії по створенню умов для вчинення злочину (готування до злочину).

Замах на злочин має такі основні суб'єктивні ознаки:

1) діяння вчинюється з прямим умислом. Раніше КК 1960 р. спеціально не передбачало, що при цьому має місце прямий умисел. Мова йшла про умисні дії без конкретизації виду умислу;

2) наявність у особи при вчиненні діяння мети - доведення злочину до кінця, тобто виконання в повному обсязі об'єктивної сторони задуманого злочину, передбаченого Особливою частиною КК.

З суб'єктивної сторони замах на злочин можливий лише з прямим умислом. Якщо особа не бажала вчинення злочину, вона не може і здійснити замах на нього, тобто зробити спробу вчинити його. При замаху на злочин особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачає його суспільно небезпечні наслідки і бажає доведення початого нею злочину до кінця та настання вказаних наслідків. Так згідно п.4 постанови ПВСУ від 7 лютого 2003 р. № 2 „Про судову практику у справах про злочини проти життя та здоров'я особи” замах на вбивство може бути вчинено лише з прямим умислом (коли особа усвідомлює суспільне небезпечний характер свого діяння,

передбачає його суспільно небезпечні наслідки і бажає їх настання).

Види замаху: закінчений, незакінчений та непридатний замах.

Замах на вчинення злочину є закінченим, якщо особа виконала усі дії, які вважала необхідними для доведення злочину до кінця, але злочин не було закінчено з причин, які не залежали від її волі (ч. 2 ст. 15 КК).

Замах на вчинення злочину є незакінченим, якщо особа з причин, що не залежали від її волі, не вчинила усіх дій, які вважала необхідними для доведення злочину до кінця (ч. 3 ст. 15 КК).

Непридатний замах поділяється на замах при помилці в об'єкті злочину і замах з непридатними засобами.

Замаху при помилці в об'єкті злочину властиво те, що безпосередньому об'єкту, на спричинення шкоди якому спрямовано умисел винного, шкода не спричиняється або навіть відсутня загроза спричинення шкоди (постріл у труп). Це відбувається у зв'язку з наявністю помилки в об'єкті злочину. За наявності помилки в об'єкті злочину дії винного слід кваліфікувати залежно від спрямованості умислу.

За замаху з непридатними засобами особа, яка здійснює замах, вважає, що засоби, які вона використовує, можуть спричинити злочинний результат (підкладання у машину несправної вибухівки). Але ці засоби є непридатними та об'єктивно не можуть спричинити бажані для винного злочинні наслідки.

Наявність непридатного замаху визнається нашою судовою практикою. Так, наприклад, згідно п.23 постанови ПВСУ від 26 квітня 2002 р. № 3 „Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами”, якщо винна особа незаконно заволоділа непридатними до використання вогнепальною зброєю, бойовими припасами або їх частинами чи деталями, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями, помилково вважаючи їх такими, що можуть бути використані за призначенням, вчинене належить розцінювати як замах на заволодіння цими предметами і кваліфікувати за ст. 15 та відповідною частиною ст. 262 КК.

Відповідальність за замах із неконкретизованим умислом настає за фактично спричинену шкоду.

Відповідальність за замах із альтернативним умислом повинен визначатися відповідно до умислу на найбільш тяжкий злочин, але реально, в судово-слідчій практиці, настає за фактично спричинену

шкоду.

Добровільною відмовою є остаточне припинення особою за своєю волею готування до злочину або замаху на злочин, якщо при цьому вона усвідомлювала можливість доведення злочину до кінця (ч. 1 ст. 17 КК).

За добровільної відмови особа звільняється від кримінальної відповідальності, а діяльне каяття є, зазвичай, обставиною, що пом'якшує покарання. Добровільна відмова може бути діянням, а діяльне каяття - завжди активна поведінка. Добровільна відмова можлива тільки за незакінченого злочину, а діяльне каяття - і за закінченого злочину. Добровільна відмова можлива від злочинів із прямим умислом, а діяльне каяття - і в необережних злочинах.

18. Добровільна відмова при незакінченому злочині.

Добровільною відмовою є остаточне припинення особою за своєю волею готування до злочину або замаху на злочин, якщо при цьому вона усвідомлювала можливість доведення злочину до кінця (ч. 1 ст. 17 КК).

Ознаками добровільної відмови від злочину є: остаточне припинення особою готування до злочину або замаху на злочин; відмова від злочину з волі самої особи; наявність у особи усвідомлення можливості доведення злочину до кінця.

Основні характеристики добровільної відмови: особа звільняється від кримінальної відповідальності; добровільна відмова може бути діянням; добровільна відмова можлива тільки при незакінченому злочині; добровільна відмова можлива від злочинів з прямим умислом.

Остаточне припинення готування до злочину чи замаху на злочин означає остаточну відмову від доведення злочину до кінця, тобто дійсну і безповоротну відмову особи від вчинення задуманого нею злочину і відсутність наміру продовжити його в майбутньому. Перерва у вчиненні злочину, його зупинення, тимчасова відмова від доведення його до кінця не створюють добровільної відмови від злочину, бо не припиняється погроза, небезпечність спричинення шкоди об'єктові, який охороняється кримінальним законом.

Недоведення злочину до кінця з власної волі особи. За добровільної відмови від злочину особа свідомо, з власної (своєї) волі припиняє злочинну діяльність. Ініціатива добровільної відмови (прохання, умовляння або навіть погрози) може належати й іншим особам (наприклад, родичам або жертві), але остаточне рішення про припинення злочинної діяльності виносить самостійно особа, яка добровільно відмовляється від доведення злочину до кінця.

Наявність у особи усвідомлення можливості довести злочин до кінця. Особа вважає, що відсутні причини (обставини), яких вона не в змозі подолати для закінчення початого нею злочину, і їй поталанить у даних конкретних умовах його завершити. Наприклад, винний з метою зґвалтування потерпілої довів її до безпорадного стану, застосувавши алкогольні напої чи наркотики, і, усвідомлюючи, що він може довести злочин до кінця і ніхто йому не перешкодить це зробити, пожалів жертву і відмовився від зґвалтування. У таких випадках, згідно з постановою ПВСУ „Про судову практику у справах про зґвалтування та інші статеві злочини” від 27 березня 1992 р. № 4, особа не несе відповідальності за замах на зґвалтування, і може нести відповідальність за фактично вчинені нею дії, якщо вони утворюють склад іншого злочину. Мотиви добровільної відмови від доведення злочину до кінця можуть бути різні і не мають значення для визначення добровільної відмови від злочину і в цьому розумінні рівнозначні.

Згідно зі ст. 17 добровільна відмова від злочину є самостійною підставою для виключення кримінальної відповідальності за незакінчений злочин, бо добровільною відмовою особа припиняє створену нею небезпеку, не дає їй реалізуватися, перетворитися на фактичне спричинення шкоди об'єктові, запобігає закінченню злочину.

19. Поняття, елементи, ознаки складу злочину. Види складу злочину та його значення для кримінально-правової кваліфікації.

Склад злочину - це сукупність встановлених кримінальним законом та іншими нормативними актами юридичних ознак (об'єктивних і суб'єктивних), що визначають суспільно небезпечне діяння як злочинне.

У кожному складі злочину прийнято вирізняти його елементи. Ними є об'єкт злочину, об'єктивна сторона злочину (їх називають об'єктивними ознаками складу) і суб'єкт, суб'єктивна сторона злочину (суб'єктивні ознаки складу).

Формуючи ознаки конкретного складу злочину, законодавець завжди виходить і з тих закріплених в нормах Загальної частини КК ознак злочину, що мають загальний характер і входять до складу будь-якого злочину. Наприклад, при цьому завжди враховуються закріплені в ст. ст. 18-22 КК вимоги щодо суб'єкта злочину (досягнення певного віку і осудність). Тому вже при конструюванні конкретних кримінально-правових норм немає необхідності кожний раз вказувати на вимоги, що відносяться до загальної характеристики суб'єкту злочину. Точно так немає необхідності в кожній статті КК розкривати зміст умислу і

необережності, оскільки зміст цих питань закріплено в ст. ст. 24, 25 КК.

Найчастіше в конкретній кримінально-правовій нормі законодавцем найбільш повно закріплюються ознаки об'єктивної сторони. Це викликано тим, що вони в більшості випадків індивідуальні і притаманні тільки цим злочинам.

Слід мати на увазі й те, що в кримінально-правовій нормі вказані ознаки закріплюються з урахуванням дій виконавця у закінченому злочині. Відбивати ж в конкретній нормі особливості цих злочинів з урахуванням стадій вчинення злочину і різної ролі в ньому усіх співучасників немає необхідності, тому що ці особливості, в свою чергу, носять загальний, типовий для всіх злочинів характер і закріплені у Загальній частині КК в ст. ст. 14, 15, 27.

Таким чином, в нормах Загальної частини КК містяться тільки ті об'єктивні та суб'єктивні ознаки складу, що притаманні усім злочинам або багатьом з них.

Важливо зазначити і те, що склад злочину - це реально існуюча система ознак, а не плід людської фантазії або просто вигадка. А якщо це об'єктивна реальність, то її можна пізнати і використати у практичній діяльності.

Так, в ст. 185 КК досить детально закріплені ознаки складу крадіжки як таємного викрадення чужого майна. Тут вказаний предмет посягання (чуже майно), описаний характер дії (таємне викрадення), визначена мета поведінки (заволодіння чужим майном), але в той же час нічого не вказано про суб'єкта злочину та інші ознаки цього складу. Усі ці ознаки носять загальний характер і тому закріплені в нормах Загальної частини, до яких слід звертатися. Наприклад, із змісту ст. 22 випливає, що суб'єктом крадіжки може бути лише осудна людина, яка досягла 14-річного віку. Аналіз ст. 185 показує, що крадіжка як діяння, свідомо спрямоване на одержання наживи, може бути вчинена лише з прямим умислом. Вивчаючи місце розташування ст. 185 в системі Особливої частини КК (розд. VI "Злочини проти власності"), бачимо, що об'єктом крадіжки є власність.

Об'єкт злочину - ті ознаки, які характеризують злочин у його спрямованості на заподіяння шкоди у сфері відповідних суспільних відносин, що охороняються законом. До обов'язкових ознак об'єкта злочину відносять суспільні відносини, до факультативних - предмет злочину та потерпілий від злочину.

Об'єктивна сторона злочину - це ознаки, які характеризують зовнішній прояв злочину, тобто зміни в суспільному середовищі, до яких

призводить вчинення злочину. Такими ознаками є: дія або бездіяльність (обов'язкові ознаки об'єктивної сторони злочину), злочинні наслідки діяння, причинний зв'язок між діянням та злочинними наслідками, місце, час, спосіб, обстановка вчинення злочину, знаряддя та засоби вчинення злочину.

Суб'єктом злочину, згідно з ч. 1 ст. 18 КК, „є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до Кримінального кодексу може наставати кримінальна відповідальність”. До обов'язкових ознак суб'єкта належать: фізична особа, вік особи, осудність; до факультативних: спеціальні ознаки суб'єкта (спеціальний суб'єкт): громадянство, стать та ін.

Суб'єктивна сторона - це ознаки, які характеризують злочин з його внутрішнього боку. До обов'язкових ознак належать: вина у формі умислу чи необережності; до факультативних: мотив злочину, мета злочину, емоційний стан.

Склади злочинів поділяються за ступенем суспільної небезпечності на: основний; кваліфікований склад злочину; особливо кваліфікований склад злочину; склад злочину з пом'якшуючими обставинами.

За характером структури вони можуть бути поділені на прості та складні.

За особливостями конструкції виділяють злочини з формальним складом, злочини з матеріальним складом, злочини з формально-матеріальним складом і злочини з усіченим складом.

20. Функції складу злочину.

Застосування відповідних статей КК відбувається на основі з'ясування ознак окремих складів злочинів. При цьому у разі застосування норм Особливої частини чітко проявляються функції складу злочину: фундаментальна, розмежувальна, процесуальна і гарантійна.

Перш за все, склад злочину є законною, єдиною, необхідною та достатньою підставою кримінальної відповідальності (**фундаментальна функція складу злочину**). Кримінальній відповідальності підлягає лише особа, у суспільне небезпечному діянні якої є ознаки складу злочину, передбачені кримінальним законом (ч. 1 ст. 2). Ці ознаки необхідні для кримінальної відповідальності, при відсутності яких вона виключається. Водночас встановлення цих ознак вичерпує склад, тобто вони достатні для кримінальної відповідальності.

Ознаки складу злочину виконують й іншу роль: вони відмежовують злочин від діянь, які не є злочинними, або один склад злочину - від іншого (**розмежувальна функція складу злочину**).

Розмежування складів окремих злочинів можна пояснити на такому прикладі. Якщо винний таємно вилучив гроші з квартири потерпілого, то його дії будуть кваліфіковані як самоправство за ст. 356 КК, якщо він вважав, що має на них дійсне або вигадане право (зокрема, що вилучає ці гроші в рахунок боргу, який йому, незважаючи на нагадування, не віддавав потерпілий). Якщо таким самоправством не було заподіяно значної шкоди потерпілому, то це випадок цивільно-правового делікту. Якщо ж за такого вилучення винний розумів, що не має на це майно (гроші) жодних прав, що воно є чужим, вчинене підпадає під ознаки крадіжки і кваліфікується за ст. 185.

Процесуальна функція складу злочину означає, що він виступає як базове поняття при визначенні предмета доказу, впливає на межі дослідження у кожній кримінальній справі. Сам опис ознак складу злочину в законі має вирішальне значення. Чим більше ознак введено законом до складу злочину, зазначеного у диспозиції, тим більше коло фактичних обставин слід встановити у справі, тим ширші межі дослідження. І, навпаки, якщо склад описаний у законі вужче, це, безумовно, звужує межі. Нечіткість ознак складу злочину, введення так званих „розпливчастих” диспозицій робить межі дослідження кримінальної справи досить невизначеними. Тому точний опис ознак складу злочину в законі - важлива умова ефективності самої процесуальної діяльності. Зазвичай, встановленням складу злочину не обмежуються межі дослідження у кримінальній справі, вони набагато ширші, але ознаки складу мають тут вирішальне значення.

Склад злочину виконує також функцію охорони прав і законних інтересів громадян. Шляхом опису точних складів злочинів і фіксації їх ознак законодавець гарантує громадянину захист від необґрунтованого притягнення до кримінальної відповідальності (**гарантійна функція складу злочину**).

21. Класифікація складів злочину.

Виділення окремих видів складів злочинів (їх класифікація) має важливе значення для пізнання окремих складів злочинів і встановлення їх суттєвих ознак, а в підсумку - для точної кваліфікації злочину. Склади злочину можна класифікувати за ступенем суспільної небезпечності, за характером їх структури, тобто за способом описування ознак складу в

законі, і за особливостями законодавчого конструювання.

За ступенем суспільної небезпечності вирізняють: **1) основний** склад злочину - він містить основні ознаки злочину і не містить ні обтяжуючих, ні пом'якшуючих обставин. Так, у ч. 1 ст. 185 КК дається визначення крадіжки і передбачено покарання за крадіжку без пом'якшуючих і без обтяжуючих обставин; **2) кваліфікований** склад злочину, або склад злочину з кваліфікуючими ознаками, тобто з такими, що обтяжують відповідальність і впливають на кваліфікацію. До них слід віднести, наприклад, вбивство за обтяжуючих обставин (ч. 2 ст. 115 КК); **3) особливо кваліфікований** склад злочину, тобто склад злочину з ознаками, що додають злочині особливої небезпечності (розбій, поєднаний зі спричиненням тяжких тілесних ушкоджень, - ч. 4 ст. 187 КК); **4) склад злочину з пом'якшуючими обставинами**, що характеризується обставинами, які значною мірою знижують суспільну небезпечність і караність цього виду злочину (умисне вбивство, вчинене у стані сильного душевного хвилювання - ст. 116 КК).

За характером структури складів злочину, тобто за способом описування їх ознак безпосередньо у кримінальному законі, усі вони можуть бути поділені на: **1) прості**, які містять ознаки одного суспільно небезпечного діяння, що посягає на один об'єкт (ч. 1 ст. 115 КК); **2) складні**, в яких законодавча конструкція ускладнена якими-небудь обставинами. Тому складними слід визнати склади з двома об'єктами (бандитизм - ст. 257 КК, розбій - ст. 187 КК), з двома формами вини (умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого, - ч. 2 ст. 121 КК) тощо. До числа складних відносять також альтернативні склади злочину, об'єктивна сторона яких може виражатися в кількох діях (державна зрада - ст. 111 КК) чи способах дії або в різних наслідках (порушення вимог законодавства про охорону праці - ч. 2 ст. 271 КК).

За особливостями конструкції вирізняють злочини з формальним складом, злочини з матеріальним складом і злочини з усіченим складом. Таке конструювання ґрунтується на тому, що будь-який злочин у своєму розвитку може пройти низку стадій: готування, замах і закінчений злочин.

Злочином з **формальним складом** прийнято називати такий злочин, що не має суспільно небезпечних наслідків, а тому злочин вважається закінченим з моменту вчинення зазначених у законі дій (ст. 201 КК).

Злочином з **матеріальним складом** прийнято вважати злочин, закінчення якого пов'язується з настанням суспільно небезпечних наслідків (ст. 185 КК).

Злочином з **усіченим складом** звичайно визнають злочин, в якому момент закінчення злочину самим законом переноситься на стадію готування або на стадію замаху (ст. 187 КК).

22. Поняття об'єкта складу злочину, його значення для визначення характеру суспільної небезпеки діяння. Класифікація об'єктів.

Об'єктом злочину є суспільні відносини, які перебувають під охороною кримінального закону, на які посягає злочин, яким заподіюються або які ставляться під загрозу заподіяння суспільно небезпечної шкоди. До **обов'язкових** ознак об'єкта злочину відносять суспільні відносини, до **факультативних** - предмет злочину і потерпілого від злочину.

Суспільні відносини, як об'єкт злочину, мають внутрішню структуру. Структурними елементами суспільних відносин є: суб'єкти суспільних відносин, предмет, із приводу якого існують суспільні відносини, суспільно корисна діяльність (соціальний зв'язок) як зміст суспільних відносин.

У теорії кримінального права широке розповсюдження отримала тричленна класифікація об'єктів злочину на загальний, родовий та безпосередній. Це - класифікація „по вертикалі”.

Загальним об'єктом злочинів визнається вся сукупність суспільних відносин, які охороняються кримінальним законом.

Під родовим об'єктом злочинів прийнято розуміти суспільні відносини, на які посягає певна група злочинів. Це можуть бути тотожні, або однорідні, суспільні відносини, які охороняються комплексом взаємопов'язаних кримінально-правових норм. Родовий об'єкт злочинів найчастіше вказується в назвах розділів Кримінального кодексу. Наприклад, розд. XVII має назву „Злочини у сфері службової діяльності”.

Безпосередній об'єкт -- це суспільні відносини, на які посягає конкретне злочинне діяння. Безпосередній об'єкт - це суспільні відносини, поставлені під охорону конкретного кримінального закону.

У теорії кримінального права широко розповсюджена триступенева класифікація багатооб'єктних злочинів „по горизонталі”. Суть цієї класифікації полягає в тому, що на рівні безпосереднього об'єкта вирізняються основний, додатковий та факультативний безпосередні об'єкти злочину (класифікація „по горизонталі”).

Основний безпосередній об'єкт - це суспільні відносини, порушення яких складає соціальну сутність злочину, основний безпосередній об'єкт

в вирішальній ступені визначає суспільну небезпечність конкретного злочину.

Додатковий безпосередній об'єкт злочину - це суспільні відносини посягання на які не являються суттю цього злочину, але вони порушуються, або ставляться в загрозу порушення поряд з основним безпосереднім об'єктом.

Факультативним безпосереднім об'єктом злочину визнаються суспільні відносини, які даний злочин в одних випадках порушує, а в інших не порушує.

Об'єкт злочину має важливе практичне значення: для відмежування злочинів від інших правопорушень; для визначення соціальної сутності злочину; для визначення суспільних відносин, які потребують кримінально-правової охорони; для класифікації всіх злочинів; для встановлення характеру та ступеня суспільної небезпечності злочину; для правильної кваліфікації злочину.

23. Структура суспільних відносин як об'єкта злочину. Точки зору науковців щодо визначення поняття об'єкта та його видів.

Встановлення об'єкту злочину має велике теоретичне та практичне значення. Однак проблема об'єкту злочину ще достатньо не вирішена. Мається різнобічність тлумачення поняття об'єкту злочину в кримінально-правовій науці як в нашій країні так і за її межами.

Досить сказати, що даній проблемі в науці зарубіжних країн приділяється мало уваги. Такому положенню сприяє те, що в Загальних частинах кримінальних кодексів ряду країн, або в розділах, які містять загальні положення кримінального законодавства, відсутні вказівки на об'єкт злочину (Японія, Австралія).

Загальні частини кримінальних кодексів ряду країн містять норми де вказується на об'єкт злочину. Наприклад, ст. 1 КК Франції визначає об'єкт злочину як: "діяння, яке закони карають болісним або позорним покаранням". Кримінальний кодекс Німеччини (параграф 12 глава 11) визначає злочин як: "протиправне діяння за яке передбачено позбавлення волі на строк не менше одного року або більш суворе покарання" Як бачимо, об'єктом злочину закон зарубіжних країн називає сам злочин, а в окремих випадках правові норми.

Вчення про об'єкт злочину в науці кримінального права України являється одним з основних.

Потрібно відзначити, що проблема об'єкту злочину в нашій країні має

свою історію і розвиток.

Так, видатний юрист М. Таганцев вважав, що об'єктом злочину являється: "юридична норма в її реальному бутті". В післяреволюційний період професор А. Піонтковський зробив висновок, що об'єктом злочину являються суспільні відносини. В той же час А. Піонтковський вважав, що об'єктом злочину можуть бути самі речі, матеріали і люди.

Таким чином не проводилось відмежування предмету і об'єкту злочину. Таке положення призводило до помилок при кваліфікації злочинних діянь. Тому, точка зору А. Піонтковського була піддана справедливій критиці спочатку Я. Брайніним, а потім і іншими вченими (Б. Нікіфоровим, М. Коржанським, В. Тацієм). Навіть у тих випадках, коли майно знищується або пошкоджується при вчиненні злочину, то шкода спричиняється не майну, а його власнику. Майно не може бути об'єктом злочину тому, що в житті існують відносини між людьми з приводу речей, а не між людиною і якоюсь річчю.

В юридичній літературі є й інші погляди. Один з них: об'єкт - це "інтерес". Аналіз кримінально-правових норм показує, що законодавець використовує категорію "інтерес" в окремих кримінально-правових нормах як об'єкт злочину. Так, в статті 364 КК України, яка передбачає відповідальність за зловживання владою або службовим становищем, інтереси служби, інтереси окремих громадян, інтереси юридичних осіб, державні чи громадські інтереси передбачені як об'єкт цього злочину. Поняття інтерес використовується і в інших статтях Кримінального кодексу (ст. 365 КК України - Перевищення влади або службових повноважень; ст. 367 КК України - Службова недбалість). В деяких підручниках з кримінального права також вказується на "інтерес" як об'єкт злочину.

В теперішній час теорія кримінального права виходить із того, що **об'єктом злочину** є суспільні відносини, які перебувають під охороною кримінального закону, на які посягає злочин, яким заподіюються або які ставляться під загрозу заподіяння суспільно небезпечної шкоди.

Суспільні відносини, як об'єкт злочину, мають внутрішню структуру. В науці кримінального права немає єдиної точки зору на структуру суспільних відносин. Все ж таки, найбільш розповсюдженим поглядом є той, що структурними елементами суспільного відношення являються: суб'єкти суспільних відносин; предмет суспільних відносин; соціальний зв'язок, як зміст суспільних відносин.

Дана теза загальноновизнана в теорії права. Такої думки дотримуються також вчені-криміналісти М.Коржанський, В. Тацій та інші.

Структурні елементи суспільних відносин знаходяться між собою в єдності і відділити один структурний елемент від іншого можливо лише при теоретичному аналізі.

1. **Суб'єкти суспільних відносин** - це учасники, тобто носії цих відносин. Суспільні відносини передбачають наявність двох сторін.

Суспільні відносини можуть виникнути між окремими громадянами. Наприклад, при крадіжці майна громадян (ст. 185 КК).

2. Другим елементом суспільних відносин являється **предмет суспільних відносин**. За визначенням В. Глистіна "предмет суспільних відносин це все те, з приводу чого і в зв'язку з чим існують ці суспільні відносини". Предметом суспільних відносин можуть виступати товари, майно, немайнові цінності та інше.

Цікавим є питання про співвідношення понять "предмет суспільних відносин" і "предмет злочину". Необхідно відрізнити предмет, як структурний елемент суспільних відносин і предмет злочину, як самостійну факультативну ознаку складу злочину. Це не одне і теж.

Наприклад, законодавець встановив кримінальну відповідальність за виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів чи білетів державної лотереї (ст. 199 КК). Предметом охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин являються справжні, тобто не підроблені гроші, державні цінні папери, білети державної лотереї. При скоєнні злочину, передбаченого ст. 199 КК України предметом злочину являються вже підроблені гроші, державні цінні папери чи білети державної лотереї. В деяких випадках предмет суспільних відносин і предмет злочину можуть співпадати. Наприклад, при крадіжці (ст. 185 КК).

Правильне визначення предмета суспільних відносин сприяє встановленню механізму злочинної дії на об'єкт злочину, а також точному встановленню шкоди, яка заподіяна об'єкту.

3. Третім структурним елементом суспільних відносин являється **соціальний зв'язок, як зміст суспільних відносин**.

Під змістом суспільних відносин розуміється певна взаємодія, взаємозв'язок суб'єктів по відношенню до предмета суспільних відносин.

Для встановлення суті соціального зв'язку необхідно встановити характер діяльності суб'єктів, а також встановити зміст їх поведінки. При цьому необхідно визначити той соціальний зв'язок ту діяльність, яка поставлена під охорону кримінального закону.

Вагомою ознакою соціального зв'язку являється обов'язок певної

поведінки суб'єктів суспільних відносин.

Так, наприклад, при крадіжці майна (ст. 185 КК) суб'єктами суспільних відносин виступають з однієї сторони держава, з другої сторони -- громадянин. Предметом суспільних відносин являється майно. Соціальний зв'язок (зміст відносин), полягає в тому, що одна сторона (власник) має право володіти і розпоряджатись майном. Інші суб'єкти повинні не порушувати цих прав. Саме такі відносини знаходяться під охороною кримінального закону. При скоєнні злочину суб'єкт (громадянин) порушує права іншого суб'єкта суспільних відносин (держави). В зв'язку з цим і порушуються суспільні відносини, які охороняються законом.

У теорії кримінального права широке розповсюдження отримала тричленна класифікація об'єктів злочину на загальний, родовий та безпосередній. Це - класифікація „по вертикалі”. З такою класифікацією не погоджується М. Коржанський.

Так, М. Коржанський вважає, що всі об'єкти необхідно розділити на чотири групи: загальний, родовий, видовий, безпосередній. Відповідно до цієї точки зору безпосереднім об'єктом злочину слід вважати об'єкт конкретного злочинного посягання (життя Петрова, здоров'я Сидорука та ін.). Тобто безпосереднім об'єктом являються суспільні відносини, які вже порушені окремим конкретним злочином, а не ті суспільні відносини, які знаходяться під охороною кримінально-правової норми. Під родовим об'єктом слід розуміти окрему групу однорідних суспільних відносин, які складають певну галузь суспільного життя (власність, особа). Видовий об'єкт - це суспільні відносини одного виду (життя, індивідуальна, державна власність).

24. Предмет злочину. Відмінність предмету злочину від безпосереднього об'єкта, знарядь і засобів вчинення злочинів.

Предмет злочину - це вказана в правовій нормі певна річ матеріального світу з властивостями суспільних відносин, які зазнають або ставляться під загрозу негативних змін внаслідок суспільно небезпечного посягання.

В кримінально-правовій літературі існує велика кількість думок щодо визначення самого предмета злочину.

Предмет злочину є факультативною ознакою складу злочину. Як необхідна ознака складу злочину предмет злочину виступає лише у тому випадку, коли він безпосередньо вказаний у диспозиції норми або

однозначно впливає з його змісту. Наприклад, у ч. 1 ст. 199 КК України передбачено відповідальність за незаконне виготовлення, зберігання, перевезення, збут державних цінних паперів. Тобто кримінальна відповідальність настає за незаконне виготовлення, зберігання, перевезення або збут саме державних цінних паперів. Вказані в диспозиції цієї норми дії з недержавними цінними паперами не утворюють зазначеного складу злочину у зв'язку з відсутністю якраз предмета злочину (відповідальність за такі дії передбачено ст. 224 КК). Цей приклад показує, що кваліфікація злочинних діянь залежить від правильного встановлення предмета злочину. В тих складах злочину, де предмет є обов'язковою ознакою, він встановлюється раніше інших ознак. Якщо диспозиція норми Особливої частини Кримінального кодексу має бланкетний характер, перелік предметів злочину наводиться у тих нормативних актах, до яких відсилає кримінальний закон.

У теорії кримінального права вирізняються такі **види предметів**: люди, речі, тварини і рослини.

Відмінності об'єкта від предмета злочину: об'єкт - обов'язковий елемент складу злочину, а предмет - факультативна ознака об'єкта злочину; об'єктові злочином шкода завдається, а предметові - ні; об'єкт - це тільки суспільні відносини, а предмет - річ матеріального світу.

Предмет злочину відрізняється від предмета злочинного впливу і предмета суспільних відносин. Предмет злочину - факультативна ознака об'єкта злочину, а предмет злочинного впливу і предмет суспільних відносин - це одні з елементів суспільних відносин; предмет злочину - це річ матеріального світу, а предмет злочинного впливу і предмет суспільних відносин можуть бути не тільки річчю, а й соціальною цінністю. Іноді вони можуть збігатися (майно при крадіжці).

Визначення предмета злочину має важливе практичне значення для відмежування його від засобів і знарядь скоєння злочину. Одна і та ж річ може бути як предметом, так і знаряддям злочину (ніж, різноманітні інструменти тощо).

Знаряддя злочину відрізняється від предмета злочину тим, що вони не перебувають у зв'язку з тими суспільними відносинами, на які здійснюються посягання. Знаряддя злочину - це речі, за допомоги яких здійснюється злочин. Предмет злочину - факультативна ознака об'єкта злочину, а знаряддя і засоби - факультативна ознака об'єктивної сторони складу злочину.

25. Теоретичні погляди криміналістів щодо визначення місця предмета в структурі складу злочину.

В. Кудрявцев вважає, що предмет злочинів є „матеріальне виявлення відповідних суспільних відносин”.

Є. Фролов під предметом злочину розуміє „такі предмети або речі, котрі є матеріальною підставою, умовою або свідченням існування певних суспільних відносин та шляхом вилучення, знищення, спотворення чи зміни яких заподіюється шкода об'єкту злочину”.

В. Тацій під предметом злочину „вбачає будь-які речі матеріального світу, з певними властивостями, з якими кримінальний закон пов'язує наявність в діях особи ознаки конкретного складу злочину”.

М. Коржанський стверджує, що під предметом злочину розуміється „конкретний матеріальний об'єкт, в якому проявляються певні сторони, властивості суспільних відносин (об'єкта злочину), шляхом фізичного чи психічного впливу на який вчинюється соціально небезпечна шкода у сфері цих суспільних відносин”.

Відомий російський правник Ю. Ляпунов стверджує, що предметом будь-якої форми розкрадання можуть бути лише товарно-матеріальні цінності в будь-якому стані та вигляді, які мають економічну властивість вартості, а також гроші як загальний еквівалент вартості.

Відповідно цих визначень, можна сформулювати таке поняття **предмета злочину** - це вказана в кримінально-правовій нормі певна річ матеріального світу з властивостями суспільних відносин, які зазнають або ставляться під загрозу негативних змін внаслідок суспільно небезпечного посягання.

Класифікація предметів злочинів може проводитися за різними критеріями. У теорії кримінального права, як правило вирізняються такі **види предметів**: люди, речі, тварини і рослини.

Є. Лащук за об'єктами кримінально-правової охорони поділяє предмети на а) блага (майно, гроші та ін.); б) антиблага (наркотичні засоби, зброя та ін.).

Також вчений пропонує, за аналогією з класифікацією безпосередніх об'єктів злочинів, поділяти предмети „по-горизонталі” на: а) основні (майно при крадіжці); б) додаткові (тіло людини при розбої); в) альтернативні (вогнепальна зброя, бойові припаси, вибухові речовини - в ст.262 КК).

Особливу увагу в теорії кримінального права викликало питання чи може бути предметом злочину електроенергія та комп'ютерна інформація.

Так В. Кузнецов розглядав це питання в аспекті відповідальності за крадіжку. Так, якщо електроенергія є предметом викрадення, то вона повинна бути перш за все майном. А це поняття має три аспекти: фізичний, економічний і юридичний (стосовно останніх аспектів питань не виникає - див. ст. 1. Закону України "Про електроенергетику") Розглянемо електричну енергію саме з фізичної сторони.

З фізичної сторони, майно повинно мати характеристику речі. Що ж таке річ?

Так при дослідженні інформаційно-довідкової літератури, як вже вище зазначалось, під поняттям "річ" розуміють: 1) виріб людини; 2) все, що доступне відчуттям; 3) предмет матеріального світу, який має форму товару.

В інформаційно-довідковій літературі під терміном "Електрика" розуміється: 1) форма матерії, яка складається з заряджених частин - електронів, позитронів, протонів та інших; 2) особлива форма руху матерії; електричний заряд; вся сукупність електричних явищ, в яких виявляють своє існування, рух і взаємодію електричні заряди. А "Енергія" - це: 1) одна з головних властивостей матерії - міра її руху, запас руху матерії (у вигляді світла, електрики); 2) здатність будь-якої речовини, речі виконувати будь-яку роботу або бути витокком тієї сили, що може виконувати це.

Відомо, що матерія - це об'єктивна реальність, яка існує поза і незалежно від людської свідомості і відображається нею. Виходячи з цього визначення, потрібно погодитись, що воно охоплює як всі чуттєво сприйняті предмети, так і ті, котрі сприйняті нами лише завдяки спеціальним приборам. Також, хоча електричну енергію не можна побачити, почути, але кожен може відчутти її шляхом доторкнення (про визначення сили, напруги електричної енергії відповідними пристроями можна не говорити) до оголених електричних дротів. Електроенергія навіть виступає в якості знаряддя вчинення легального "вбивства". Мова йдеться про загальновідомий спосіб здійснення смертної кари в деяких штатах США за допомогою, так званого, "електричного стільця".

Один з важливих аргументів опонентів щодо досліджуваної позиції полягає в тому, що електрична енергія - це не просто матеріальне явище, а одна з основних властивостей матерії. Але ж певні властивості і відносини також можна розглядати самостійно, як окрему сутність, а це і буде розуміння їх в якості речі. До того ж, як відомо, матеріальність певних властивостей пов'язана безпосередньо з конкретними речами. Цей зв'язок носить складний характер, пов'язаний з домінуванням

одного елемента об'єктивної реальності над іншим. Коли при такому положенні більше значення надається матеріальній властивості речі, ніж самому предмету, то ця властивість може уявлятися як окрема річ.

Судіть самі: сумніви щодо матеріальності електронів і їх, так званої, вірогідної властивості - електричної енергії набули свого вирішення і обґрунтування на користь останньої вже лише з емпіричного боку (застосування електрики на виробництві і в побуті, і без цього вже не можна уявити сучасне життя), не враховуючи інших зазначених, і які будуть далі вказані, аспектів.

З одного боку, електрична енергія - це реально існуюча сила, яка може здійснювати певну роботу, з іншого - сукупність електричних явищ, в яких певним чином проявляється існування, рух і взаємодія електричних зарядів. Тобто при дослідженні фізичної сторони електричної енергії можна впевнитись, що електрична енергія відповідає, з деякими уточненнями, поняттю речі матеріального світу.

Аналізуючи інформацію, в свою чергу, як предмет крадіжки, потрібно з'ясувати її сутність на відповідність ознакам предмета викрадення. Матеріальність інформації відносна, особливо, коли це стосується такого її різновиду, як комп'ютерна. До речі, в кримінально-правовій науці склалася та існує дещо застаріла, догматична думка, що інформація не може бути предметом крадіжки, бо вона не має фізичної ознаки. Але це не перешкоджає науковцям вказувати на такий можливий мотив злочинного діяння „як викрадення інформації”. Потрібно згадати, що якщо машинна інформація є ідеальним предметом, то її неможливо було б знищити або пошкодити. Але, як відомо, такі дії цілком можливі щодо даного предмета. Тому можна погодитися з Ю. Батуріним, що цей вид інформації можна вважати майном в кримінально-правовому розумінні (*не заперечуючи при цьому, що вона має свої специфічні особливості*) з усіма впливаючими з цього висновками.

26. Поняття, ознаки та значення об'єктивної сторони складу злочину. Вплив нездоланної сили фізичного та психічного примусу на кримінальну відповідальність.

Об'єктивна сторона злочину - це сукупність ознак, які характеризують зовнішню сторону злочину.

Ознаки об'єктивної сторони злочину з погляду їх закріплення у диспозиціях норм Особливої частини КК можна поділити на дві групи: **обов'язкові і факультативні**.

До обов'язкових ознак належить діяння у формі дії чи бездіяльності.

До факультативних ознак об'єктивної сторони складу злочину належать: суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок між діянням і суспільно небезпечними наслідками, місце, час, обстановка, спосіб, знаряддя і засоби вчинення злочину. Однак якщо суспільно небезпечні наслідки, місце, час, спосіб, обстановка і засоби вчинення злочину прямо вказані у диспозиції норми Особливої частини КК або однозначно випливають з її змісту, то вони набувають значення обов'язкових ознак об'єктивної сторони складу злочину і їх установлення в такому випадку є обов'язковим.

Непереборна сила - це надзвичайна і нездоланна в даних умовах обставина. Джерелом непереборної сили можуть бути явища природи, технічні механізми, хвороба тощо. У діянні, вчиненому під впливом непереборної сили, відсутня воля особи, відсутні саме діяння та об'єктивна сторона злочину. Отже, за таке діяння кримінальна відповідальність наставати не може.

Під непереборним фізичним примусом розуміють такий протиправний фізичний вплив однієї людини на іншу, що цілком пригнічує волю особи, яка зазнала насильства. У разі непереборного фізичного примусу в особи немає дії чи бездіяльності у кримінально-правовому значенні, внаслідок чого виключається її кримінальна відповідальність (ч. 1 ст. 40 КК). Якщо ж фізичне насильство було переборним, то в цьому випадку питання про відповідальність вирішується за правилами крайньої необхідності (ч. 2 ст. 40). Однак такий фізичний примус повинен розглядатися як обставина, що пом'якшує покарання (п. 6 ст. 66).

Психічний примус - це вимога вчинити певні дії або, навпаки, не вчинити тих або тих дій, які у даній ситуації повинні бути вчинені, під загрозою застосування фізичного насильства, заподіяння матеріальної чи моральної шкоди. Ось чому суспільно небезпечне діяння, вчинене внаслідок психічного примусу, за загальним правилом, не виключає кримінальної відповідальності, але розглядається як вчинене при пом'якшуючих обставин у застосуванні покарання (п. 6 ст. 66). Дія чи бездіяльність, вчинені внаслідок психічного примусу, не тягнуть за собою кримінальної відповідальності лише за умови, що мав місце стан крайньої необхідності.

Значення об'єктивної сторони злочину: вона є елементом складу злочину і входить до підстави кримінальної відповідальності; ознаки об'єктивної сторони визначають суспільну небезпечність злочину; від визначення її ознак залежить правильна кваліфікація злочину; вона

допомагає розмежувати злочини, а також відмежувати злочинні діяння від незлочинних.

27. Факультативні ознаки об'єктивної сторони складу злочину та їх кримінально-правове значення.

До факультативних ознак об'єктивної сторони складу злочину належать: суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок між діянням і суспільно небезпечними наслідками, місце, час, обстановка, спосіб, знаряддя і засоби вчинення злочину. Вони мають різне юридичне значення залежно від того, чи віднесені вони кримінальним законом до ознак певного складу злочину. Якщо ці ознаки включені в диспозицію кримінально-правової норми, то вони є обов'язковими для цього складу злочину і мають вирішальне значення для підстав кримінальної відповідальності та кваліфікації злочину. Якщо ж ці ознаки в диспозиції норми не передбачено, то для одних складів вони не мають юридичного значення, а для інших мають значення для визначення таких ознак злочину: суспільної небезпечності, винності, мотивів вчинення злочину, мети його вчинення. Незважаючи на це, спосіб злочину, а також місце, час і обстановка вчинення злочину притаманні будь-якому злочинному діянню, виступають у ролі постійних ознак, що мають місце завжди, у всіх випадках, у здійсненні будь-якого злочину. Саме тому в ст. 64 КПК України зазначено, що час, місце, спосіб вчинення злочину, які характеризують подію злочину, підлягають доведенню за кожною кримінальною справою.

Суспільно небезпечні наслідки - це передбачена кримінально-правовою нормою матеріальна чи нематеріальна шкода, заподіяна злочинною дією чи бездіяльністю об'єкта посягання.

Вчинювана злочином шкода може бути класифікована на два види:

1) матеріальні наслідки: фізичні (вбивство, тілесні ушкодження); майнові (зменшення майнових фондів, заподіяння інших майнових збитків); екологічні; 2) нематеріальні наслідки: ідеологічні; політичні; моральні.

Під причинним зв'язком у кримінальному праві слід розуміти об'єктивно існуючий зв'язок між діянням - дією чи бездіяльністю (причиною) - і суспільно небезпечними наслідками (наслідком), коли дія чи бездіяльність викликає настання суспільно небезпечного наслідку.

Місце вчинення злочину - це певна територія або інше місце, де

відбувається суспільно небезпечне діяння і настають його суспільно небезпечні наслідки.

Час вчинення злочину - це певний проміжок часу, протягом якого відбувається суспільно небезпечне діяння і настають суспільно небезпечні наслідки.

Обстановка вчинення злочину - це конкретні об'єктивно-предметні умови, в яких вчиняється злочин.

Спосіб вчинення злочину - це певний метод, порядок і послідовність рухів, що застосовуються особою для вчинення злочину.

Засоби вчинення злочину - це предмети матеріального світу, що сприяють (полегшують) вчиненню особою злочину.

Знаряддями вчинення злочину називаються ті предмети, речі, за допомоги яких безпосередньо було вчинено злочин.

28. Суспільно небезпечні наслідки та їх види.

Злочинні наслідки - це небезпечні пошкодження в суспільних відносинах.

В. Кудрявцев зазначає, що **суспільно небезпечні наслідки** - це передбачена кримінально-правовою нормою матеріальна чи нематеріальна шкода, заподіяна злочинною дією чи бездіяльністю об'єкту посягання.

А. Міхлін вказує, що це шкода заподіяна злочинною діяльністю людини суспільним відносинам, що охороняються кримінальним законом.

Вчинювана злочином шкода за М. Ковальовим може бути класифікована на **два види**: 1) матеріальні наслідки: фізичні - вбивство, тілесні ушкодження, проведення абортів; майнові - зменшення майна, заподіяння майнових збитків; екологічні; 2) нематеріальні наслідки: ідеологічні; політичні; моральні.

М. Бажанов виділяє такі **види злочинних наслідків**:

а) матеріальні (матеріальні збитки, фізична шкода) та нематеріальні наслідки (моральна шкода); б) іноді законодавець в законі зазначає можливі реальні наслідки.

Є. Фесенко вказує на такі **види злочинних наслідків**:

1) наслідки у вигляді фізичної шкоди (смерть, ушкодження здоров'я - див. статті 115-119, 121-125); 2) у вигляді майнової шкоди (статті 185-190); 3) порушення нормальної роботи транспорту або зв'язку (статті 277, 360, 283); 4) у вигляді іншої шкоди - дезорганізації нормальної діяльності

установ (ч. 2 ст.357).

М. Коржанський вважає, що є такі **види суспільно небезпечної шкоди**: 1) фізична - вбивство, тілесні ушкодження, проведення абортів; 2) майнова - зменшення майна, заподіяння майнових збитків; 3) моральна - приниження гідності, честі, глум над могилою, над державним прапором, приниження авторитету представника влади і т. ін.; 4) політична - підривом державної самостійності, незалежності, економічної та політичної системи тощо.

Крім видів суспільно небезпечних наслідків В. Мальцев виділяє такі **форми наслідків** (в залежності від механізму спричинення шкоди об'єкту): 1) пов'язані з прямим посяганням на соціальну можливість (державна зрада); пов'язані з посяганням на соціальну можливість через вплив на предмет злочину (крадіжка); пов'язані з посяганням на соціальну можливість через вплив на суб'єкта суспільних відносин (посягання на працівника правоохоронного органу, суддю).

Характерна особливість злочинних наслідків в тому, що вони майже не зустрічаються в чистому вигляді - фізична шкода часто поєднується з майновою шкодою (наприклад, при розбійному нападі), а майнова шкода - з моральною (наприклад, при зґвалтуванні).

Тобто **наслідком діяння** є передбачене кримінально-правовою нормою матеріальна або нематеріальна шкода, яка заподіюється злочином суспільним відносинам. Ця ознака має практичне значення у матеріальних складах злочинів, до яких належать склади злочинів, об'єктивна сторона яких включає наслідки як обов'язкову ознаку. Такі злочини вважаються закінченими з моменту настання наслідку (вбивство, розкрадання майна). Формальний склад злочину не передбачає наслідків, як обов'язкову ознаку, злочин вважається закінченим з моменту вчинення діяння, а наслідок на кваліфікацію не впливає (одержання хабара). В деяких складах наслідок є альтернативною ознакою (посягання на життя судді тощо може буди у формі замаху на вбивство або у формі вбивства).

Форми зазначення у статтях КК наслідків як обов'язкової ознаки складу злочину різноманітні. У ряді випадків вони безпосередньо вказані в законі (ст.185, 115 КК), а іноді впливають зі змісту закону. В останньому випадку висновок про обов'язковість наслідків для того чи іншого складу злочину робиться в результаті тлумачення закону. Зустрічаються диспозиції статей, які описують і діяння, і наслідок одним терміном (напр.: ст.194 знищення або пошкодження майна, тобто приведення майна у непридатність діяння, факт знищення або

пошкодження - наслідок).

Наслідки, як ознака об'єктивної сторони складу злочину, можуть бути або підраховані, або певним чином визначені. Наприклад, майнова шкода визначається вартісними критеріями, шкода здоров'ю може встановлюватись за допомогою судово-медичних критеріїв визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, порушення нормальної роботи транспорту - у зриві графіку руху поїздів тощо. Наслідки входять в предмет доказування по кримінальній справі, що стає можливим за умови конкретності цієї ознаки. Якщо наслідки злочину при розслідуванні не були встановлені або були визначені помилково, це є підставою для направлення судом кримінальної справи на додаткове розслідування або винесення виправдального вироку.

29. Причинний зв'язок та його кримінально-правове значення.

Причинним зв'язком в кримінальному праві називається такий зв'язок між суспільними явищами, при якому одне явище (суспільно небезпечне діяння) закономірно, з внутрішньою необхідністю утворює інше явище - злочинні наслідки.

При цьому перше з них є причиною, а друге – наслідком. У кримінальному праві за загальним правилом, кримінальна відповідальність настає за причиново зумовлені злочинні наслідки, тобто за злочинне завдання суспільно небезпечної шкоди. Водночас у деяких випадках кримінальна відповідальність настає не за злочинно заподіяну шкоду, а за злочинну зумовленість її, тобто за таку бездіяльність, яка була не причиною, а лише умовою настання суспільно небезпечної шкоди. Наприклад, лікар не надав допомоги хворому, внаслідок чого сталися тяжкі наслідки (ст.139 КК), або невиконання або неналежне виконання особою, якій доручено зберігання чи охорона чужого майна, своїх обов'язків, якщо це спричинило тяжкі наслідки для власника майна (ст.197 КК).

В законі вказані наслідки заподіяні лікарем чи охоронцем. Їх бездіяльність лише обумовила настання таких наслідків, тобто була умовою, яка сприяла перетворенню можливості в дійсність.

Тому поруч з причинами настання злочинних наслідків необхідно відрізнити і умови, які не були причиною цих наслідків, але сприяли їх настанню.

Умови - це такі явища, які самі не здатні, не спроможні породити певні наслідки, але які сприяють їх настанню. Умови грають важливу

роль у розвитку причинного зв'язку - вони можуть значно полегшувати дію причини або перешкоджати їй.

Кримінальна відповідальність за злочинну обумовленість настає лише в тих випадках, коли однією із умов настання злочинних наслідків була бездіяльність відповідальної особи. В цих випадках кримінальна відповідальність настає не за заподіяння шкоди, а за невідвернення її, за незапобігання шкоди, яка була заподіяна іншими особами чи іншими джерелами (стихійне лихо, дії тварин, фізіологічні процеси і т. ін.).

Якщо ж однією з умов настання злочинних наслідків були конкретні дії іншої особи, то дії особи не можуть бути визнані причиною певних наслідків і ця особа не може бути за них відповідальною. Наприклад, В. - майстер залізничної ділянки, призначив колійним обхідником М. без належного дозволу лікаря. По дорозі на свою ділянку М. грубо необережно йшов по залізничній колії і потрапив під потяг. В ухвалі суд зазначив, що хоча дії В. і були однією з умов смерті М., але вони не були причиною смерті, а тому В. не повинен нести відповідальність за її настання.

Причинний зв'язок в кримінальному праві має значення лише стосовно протиправної дії чи бездіяльності. Встановлювати причинний зв'язок між легальними діями та їх наслідками не має кримінально-правового глузду. Причинний зв'язок є обов'язковою ознакою складу злочину не тільки в діях виконавця злочину, але і в злочинних діях співучасників.

Кримінальна правова наука має 3 основні теорії (концепції) щодо проблеми причинного зв'язку:

1) "conditio sine qua non" ("умова, без якої немає"): той чи інший фактор, без якого не було б наслідку, є необхідною умовою злочинного результату і підставою для висновку про наявність причинного зв'язку;

2) адекватності причини: визнає такими, що мають кримінально-правове значення, тільки "типові" причини;

3) необхідного спричинення: діяння передуює наслідку за часом, діянню внутрішнє властива неминучість або реальна можливість настання наслідку, діяння породжує наслідок, наслідок породжується саме цим діянням, а не діям інших осіб або інших зовнішніх сил.

Самою поширеною є теорія *conditio sine qua non* - причина - це та умова, без якої наслідки не настануть;

Згідно з цією теорією дії людини визнаються причиною події, якщо вони були однією з необхідних умов настання події. При цьому теорія *conditio sine qua non* виходить з того, що всі далекі чи близькі умови

настання певної події рівні, рівнозначні. Кожна з таких умов, якщо вона задовольняє вказану вимогу, може бути причиною пригоди, події.

Виходячи з рівнозначності умов, які можуть бути причиною, ця теорія була названа теорією еквівалентності.

Теорія еквівалентності визнає причинний зв'язок між діями людини і наслідками, які настали, у всіх тих випадках, коли ці дії були необхідною попередньою умовою (*conditio sine qua non*) наслідків.

Чи була така умова дійсно необхідною попередньою умовою насталих наслідків, встановлюється методом уявного виключення. Суть цього методу полягає в наступному: із усіх попередніх умов уявно виключаються конкретні дії, якщо при цьому з'ясується, що без цих дій наслідки або зовсім не настали б, або вони були б зовсім іншого характеру, то це свідчить, що ці дії були необхідною умовою насталих наслідків. У такому випадку питання про об'єктивні підстави кримінальної відповідальності вирішуються позитивно.

Навпаки, якщо при такому уявному виключенні з'ясується, що наслідок і без сприяння цього вчинку все рівно настав би і саме таким, то певні дії не можна рахувати необхідною умовою насталих наслідків. Згідно з *теорією еквівалентності* причинний зв'язок не виключається:

а) якщо наслідки настали лише завдяки особливим властивостям (фізичним чи психічним) потерпілого;

б) якщо між початковими діями і насталими наслідками приєдналися і діяли сили природи, приєдналась діяльність потерпілого чи інших осіб. Хоча теорія еквівалентності виходить із принципу рівності всіх умов, необхідних для настання певних наслідків, але в дійсності її прихильникам доводиться відхилятися від цього принципу при вирішенні питання про відповідальність за вчинений злочин. Як приклад такої непослідовності наводять наступний: зять відправляє тещу на південь до моря з надією на те, що під час купання вона втопиться. Згідно з теорією *conditio sine qua non* було б послідовним у випадку загибелі тещі притягнути зятя до відповідальності за закінчене вбивство, а у випадку, щасливому для тещі, - за замах на вбивство. Але прихильники теорії еквівалентності такого висновку не роблять, посилаючись на те, що такий висновок суперечить „правовому почуттю”.

Отже, для визнання наявності навмисного вбивства вони вимагають у цьому випадку зовсім іншого, більш тісного зв'язку між діями суб'єкта і наслідками - смертю потерпілого.

Хибність теорії *conditio sine qua non* в тезі про рівність, еквівалентність умов настання наслідків. В дійсності умови настання

наслідків дуже різні, дуже різні їх ролі.

Теорія еквівалентності була пануючою в Німеччині, Росії, Австрії. Тепер вона має перевагу в законодавстві Японії

В кінці XIX сторіччя в кримінально-правовій науці з'явилась теорія *адекватної причинності*, яка почала конкурувати з теорією еквівалентності. Згідно з теорією адекватної причинності причиною злочинного наслідку можуть бути лише такі дії особи, які взагалі, а не лише в цьому конкретному випадку, здібні спричинити такі наслідки.

Причинний зв'язок між діями і насталими наслідками відсутній, якщо ці наслідки не типові, не адекватні діям.

Із наведеного видно, що теорія адекватної причинності відхиляє об'єктивний характер причинного зв'язку і замінює його суб'єктивним уявленням про типичність чи нетипичність злочинних наслідків від вчинених цією особою дій. Недолік теорії адекватної причинності в тому, що вона вирішення питання про причинний зв'язок повністю віддає на розгляд суду і не дає наукових для цього підстав.

В англо-американській системі права розуміння причинного зв'язку склалося, головним чином, стосовно справ про вбивство.

Англо-американська доктрина чітко не встановлює різницю між причинним зв'язком і провинністю. Замість того, щоб спочатку встановити причинний зв'язок і лише після цього перейти до вирішення питання про вину, в англо-американському праві обидва вони вирішуються як одне питання про „найближчу причину”. Поняття „найближчої причини” не має певно визначених меж. Твердо встановленим вважається лише положення про те, що існує відома межа, за якою право відмовляється стежити за низкою причинності, тому і сама дія за цією межею вбачається як занадто далекою, щоб бути винною.

Але де знаходиться ця межа і за допомогою яких критеріїв вона може бути встановлена - на ці питання не відповідають ні судова практика, ні доктрина англійського права. Доктрина взагалі відмовляється „сформулювати загальне правило, яке встановлює таку межу”, а практика змогла виробити лише ряд положень, які стосуються окремих питань.

Невизначеність критеріїв „найближчої причини” можна показати на такому прикладі. Як в англійському, так і в американському праві існує стародавнє правило ніхто не може бути засуджений за вбивство, якщо потерпілий прожив один рік і один день після заподіяння йому тілесного ушкодження, оскільки причина далеко від наслідків. Про невизначеність поняття „найближчої причини” може свідчити і таке правило, створене

англійськими судами якщо внаслідок недбалості машиніста створюється небезпека аварії потяга і хто-небудь із пасажирів, вважаючи аварію неминучою, вистрибне і загине, то питання про те, чи була недбалість машиніста причиною смерті пасажира, вирішується по різному, залежно від того, чи вистрибнув би за таких умов той, хто має середнє самовладання (самовладу) чи це зробила б лише людина, яка має дуже велику боязливість, боягузтво.

Недоліки поняття „найближчої причини” в тому, що в ньому немає наукових критеріїв визначення причинного зв'язку, що воно не дає суду певних критеріїв для висновків і міркувань про причинний зв'язок як ознаку об'єктивної сторони злочину.

30. Поняття та ознаки суб'єкта складу злочину. Співвідношення понять „суб'єкт злочину” та „особа злочинця”. Спеціальний суб'єкт складу злочину. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 16 квітня 2004 р. № 5 „Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх”.

Суб'єктом злочину, згідно з ч. 1 ст. 18 КК, „є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до Кримінального кодексу може наставати кримінальна відповідальність”.

Ознаками суб'єкта злочину є: фізична особа, осудність і вік.

Фізична особа - це завжди людина, яка володіє не тільки всіма названими обов'язковими ознаками, а й іншими якостями, які можуть мати певне кримінально-правове значення. Тварини, неживі істоти, предмети, сили природи, юридичні особи не можуть бути суб'єктами злочинів, а заходи, які вживаються для відвернення завданої ними шкоди, не є покаранням.

Осудність - це психічний стан особи, який полягає в її здатності за станом психічного здоров'я, за рівнем соціально-психологічного розвитку і соціалізації, а також за віком усвідомлювати фактичний характер і суспільну небезпеку своїх дій, керувати ними під час скоєння злочину і нести у зв'язку з цим кримінальну відповідальність. Кримінально-правове визначення осудності дало можливість законодавчо в ст. 19 КК закріпити формулу осудності через поєднання двох критеріїв: юридичного (психологічного) і медичного (біологічного).

Вік особи - це такий календарний період психофізіологічного розвитку особи, з яким зв'язані біологічні, соціально-психологічні та

правові наслідки для юридичного статусу особи. У ч. 1 ст. 22 КК зазначено, що „кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося шістнадцять років”. Цей вік називається загальним віком кримінальної відповідальності. У ч. 2 цієї ж статті встановлюється знижений вік кримінальної відповідальності - чотирнадцять років - за окремі, прямо перелічені законом злочини.

Згідно п.6 постанови Пленуму Верховного Суду України від 16 квітня 2004 р. №5 „Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх” вік неповнолітнього підсудного встановлюється за документами, в яких вказана дата його народження, - за паспортом чи свідоцтвом про народження. В разі їх відсутності відповідні дані можна отримати із книги реєстрації актів громадянського стану, довідок органів внутрішніх справ за місцем реєстрації громадян, журналів обліку новонароджених тощо.

За відсутності відповідних документів і неможливості їх одержання вік неповнолітнього встановлюється судово-медичною експертизою (п. 5 ст. 76 КПК). У цьому випадку днем народження вважається останній день того року, який названий експертом. При визначенні віку мінімальною і максимальною кількістю років суд приймає рішення виходячи із встановленого експертом мінімального віку.

Поряд з поняттям „**суб'єкт злочину**” в кримінальному праві та в кримінології існує поняття „**особа злочинця**”, яке розкриває індивідуальні риси кожного суб'єкта злочину. Розмежовуючи ці поняття, слід підкреслити, що ознаки суб'єкта злочину впливають передовсім на вирішення питання про те, чи присутні у скоєному конкретному суспільно небезпечному діянні ознаки складу злочину, передбачені кримінальним законом. Дані ж, які характеризують особу злочинця, мають суттєве значення для індивідуалізації кримінальної відповідальності, зокрема і призначення покарання.

Суб'єкти злочинів поділяються на загальні та спеціальні. Поняття загального суб'єкта дається в ч. 1 ст. 18 КК.

Спеціальний суб'єкт - це особа, яка крім обов'язкових загальних ознак (фізична осудна особа, яка досягла певного віку) має додаткові спеціальні (особливі) ознаки, передбачені в статті Особливої частини для суб'єкта конкретного складу злочину (ч. 2 ст. 18 КК). Ознаки спеціального суб'єкта доповнюють загальне поняття суб'єкта злочину, виступаючи як додаткові. Ці спеціальні ознаки можуть бути різними, наприклад, службове становище, професія (лікар), певна діяльність (підприємець), родинні відносини (мати новонародженої дитини) та ін.

31. Осудність як обов'язкова ознака суб'єкта злочину. Поняття осудності та її значення.

Питання про осудність особи виникає тільки у зв'язку з вчиненням нею злочину. У ч. 1 ст. 19 вказано, що „**осудною** визнається особа, яка під час вчинення злочину могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними”.

Здатність особи під час вчинення злочину усвідомлювати свої дії (бездіяльність) означає правильне розуміння фактичних об'єктивних ознак злочину (об'єкта, суспільно небезпечного діяння, обстановки, часу і місця, способу його вчинення, його суспільно небезпечних наслідків). Здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) повинна бути пов'язана зі здатністю контролювати, керувати своїми вчинками. Тут свідомість і воля взаємозалежні і лише в сукупності визначають характер поведінки особи в конкретній ситуації.

Стан осудності - це норма, типовий стан психіки людини, характерний для її певного віку. Здебільшого, стан осудності презюмується, бо він характерний для переважної більшості людей. Тому на практиці питання про встановлення осудності виникає тільки за наявності сумнівів у психічній повноцінності особи, яка вчинила передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння. Із станом осудності пов'язане й досягнення (реалізація) мети покарання. Відповідно до ч. 2 ст. 50 покарання „має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами”. Тільки осудна особа здатна правильно усвідомлювати сутність скоєного злочину, а тому розуміти обґрунтованість і справедливість призначеного покарання. Лише за таких умов призначене покарання багато в чому визначає подальшу поведінку засудженого, спонукає його не вчинювати нових злочинів.

Такий стан психіки особи визначає її право вибору, свободу волі. У разі скоєння декількох злочинів питання про осудність розглядається відносно періоду скоєння кожного суспільно небезпечного діяння. Висновок про осудність робиться судом на основі оцінки психічного стану особи під час вчинення нею діяння, тобто стан осудності (чи неосудності) має межі часу і визначені параметри. Встановлення осудності особи в період здійснення нею злочину не виключає можливості наявності у неї того чи іншого психічного розладу в минулому чи в момент скоєння нею злочину, але ступінь змін психіки в даному випадку не позбавляє особу можливості усвідомлювати свої дії та

керувати ними під час вчинення діяння. Важливість установлення осудності особи обумовлена тим, що осудність є передумовою вини, а без доведення вини не може бути кримінальної відповідальності й покарання.

Однак на практиці мають місце випадки, коли особа під час вчинення злочину була осудною, але після його вчинення до постановлення вироку захворіла на психічну хворобу, що позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними. Згідно з законом (ч. 3 ст. 19) до такої особи за рішенням суду можуть бути застосовані примусові заходи медичного характеру, а після одужання вона (на відміну від особи, визнаної неосудною) може підлягати покаранню на загальних засадах (ч. 4 ст. 95).

32. Поняття неосудності за кримінальним правом. Критерії неосудності.

Особа, яка перебуває в стані неосудності, не підлягає кримінальній відповідальності і покаранню за скоєне суспільно небезпечне діяння, оскільки вона не є суб'єктом злочину.

Неосудність - це такий стан особи, коли вона під час вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого КК, „не могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними внаслідок хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки” (ч. 2 ст. 19). Відповідно до ст. 19 неосудність визначається тільки щодо часу вчинення особою суспільно небезпечного діяння і тільки у зв'язку з ним. Неприпустимо за межами такого діяння порушувати питання про неосудність або осудність особи.

Згідно п.7 постанови Пленуму Верховного Суду України від 16 квітня 2004 р. №5 „Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх”, за наявності даних, що свідчать про розумову відсталість неповнолітнього, відповідно до статей 76 і 433 КПК має бути призначена судова психолого-психіатрична або педагогічно-психолого-психіатрична експертиза для вирішення питання про наявність чи відсутність у неповнолітнього відставання у психічному розвитку, про ступінь такого відставання, встановлення стану його загального розвитку з метою з'ясувати питання про те, чи міг неповнолітній повністю усвідомлювати значення своїх дій і якою мірою міг керувати ними. Відповідна експертиза призначається за участю спеціалістів у галузі дитячої та юнацької психології (психолога, педагога)

і психіатрії.

У КК поняття неосудності визначається за допомоги двох критеріїв: медичного і юридичного.

Юридичний критерій неосудності виражається в нездатності особи під час вчинення суспільно небезпечного діяння усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, саме внаслідок наявності психічного захворювання, тобто критерію медичного. У ч. 2 ст. 19 юридичний критерій неосудності виражений двома ознаками: 1) інтелектуальною - особа не могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність); 2) вольовою - особа не могла керувати ними. Під „своїми діями” (бездіяльністю) мають на увазі не будь-яку поведінку психічно хворого, а тільки ті його суспільно небезпечні дії (бездіяльність), що передбачені певною статтею КК.

Як уже зазначалося, у КК поняття неосудності трактується через два критерії: медичний (біологічний) і юридичний (психологічний). Хоча в кримінально-правовій теорії існує й інший погляд. Так, *Є. Стрельцов* вважає, що слід виділяти три критерії: юридичний, психологічний і медичний. Відмінність від загальноприйнятого погляду полягає в тому, що виділяється окремо психологічний критерій, який відповідає юридичному у вищезгаданій структурі неосудності. За *Є. Стрельцовим*, юридичний критерій – це факт вчинення злочину.

Медичний критерій окреслює всі можливі психічні захворювання, що істотно впливають на свідомість і волю людини. У ч. 2 ст. 19 зазначено чотири види психічних захворювань: 1) **хронічна психічна хвороба** - до цих захворювань належать: шизофренія, епілепсія, параноя, прогресивний параліч, маніакально-депресивний психоз та ін. Усі ці хвороби є прогресуючими, важковиліковними чи взагалі невиліковними; 2) **тимчасовий розлад психічної діяльності** - це гостре, нетривале психічне захворювання, що відбувається у вигляді нападів. Це захворювання раптово виникає і за сприятливих обставин раптово минає. До таких захворювань належать різного роду патологічні афекти, алкогольні психози, біла гарячка та ін.; 3) **недоумство** (олігофренія) - є постійним, природженим видом порушення психіки, що вражає розумові здібності людини. Існують три форми слабоумства: ідіотія (найбільш глибокий ступінь розумового недорозвитку), імбецильність (менш глибокий), дебільність (найлегша форма); 4) **інший хворобливий стан психіки** - це такий хворобливий розлад психіки, який не охоплює раніше названі три види психічних захворювань. До них належать тяжкі форми психастенії, явища абстиненції при наркоманії (наркотичне голодування)

та ін. Для наявності медичного критерію неосудності досить встановити, що на час вчинення суспільно небезпечного діяння особа страждала хоча б на одне із зазначених захворювань. Наявність медичного критерію є лише підставою для встановлення критерію юридичного, який остаточно визначає стан неосудності.

33. Поняття, ознаки та значення суб'єктивної сторони складу злочину.

У ч. 2 ст. 2 КК України закріплено один із найважливіших принципів кримінального права - можливість відповідальності лише за наявності вини. „Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду”. Чітке законодавче формулювання цього принципу є важливою гарантією дотримання законності в діяльності правоохоронних органів.

Суб'єктивна сторона - це ознаки, які характеризують злочин з його внутрішнього боку.

До обов'язкових ознак суб'єктивної сторони належать: вина у формі умислу чи необережності; **до факультативних**: мотив злочину, мета злочину, емоційний стан.

Вина - це психічне ставлення осудної особи до скоєного нею суспільно небезпечного діяння, а в злочинах із матеріальним складом - і до його наслідків у формі умислу чи необережності (ст. 23 КК).

Мотив злочину - усвідомлене спонукання особи, яке викликало у неї рішучість вчинення злочину; інтегральний психічний утвір, який спонукає особу до вчинення суспільно небезпечного діяння та є його підставою.

Мета злочину - уявлення про бажаний результат, досягнути якого прагне особа.

Умисел поділяється на прямий і непрямий.

Прямим є умисел, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання (ч. 1 ст. 24 КК).

Непрямим є умисел, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачала його суспільно небезпечні наслідки і хоча не бажала, але свідомо припускала їх настання (ч. 2 ст. 24 КК).

Умисел у формальному складі злочину, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння і бажала вчинити його.

Необережність поділяється на злочинну самовпевненість і злочинну недбалість.

Необережність є злочинною самовпевненістю, якщо особа передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння, але легковажно розраховувала на їх відвернення (ч. 2 ст. 25 КК).

Необережність є злочинною недбалістю, якщо особа не передбачала можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння, хоча повинна була і могла їх передбачити (ч. 3 ст. 25 КК).

Практичне значення суб'єктивної сторони злочину: вона є елементом складу злочину і входить до підстави кримінальної відповідальності; ознаки суб'єктивної сторони визначають суспільну небезпечність злочину; від визначення її ознак залежить правильна кваліфікація злочину; вона допомагає розмежувати злочини, а також відмежувати злочинні діяння від незлочинних.

34. Вина як головна ознака суб'єктивної сторони злочину. Форми та види вини. Конституційні положення щодо встановлення вини при притягненні особи до кримінальної відповідальності.

Вина - це психічне ставлення осудної особи до скоєного нею суспільно небезпечного діяння і до його наслідків у формі умислу або необережності (ст. 23 КК). У ст. 62 Конституції України закріплено один із найважливіших принципів кримінального права - можливість відповідальності лише за наявності вини. „Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду”. Чітке законодавче формулювання цього принципу є важливою гарантією дотримання законності в діяльності правоохоронних органів і свідчить про недопустимість об'єктивного ставлення у вину. Спираючись на це, можна визначити вину як обов'язкову ознаку суб'єктивної сторони злочину.

Форми вини: умисна, необережна і змішана.

Категорії вини: зміст, сутність і ступінь.

Зміст вини - це відображення у свідомості людини об'єктивних ознак злочину.

Сутність вини - негативне ставлення злочинця до суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом.

Ступінь вини характеризується тяжкістю вчиненого діяння і небезпечністю особи винного.

Прямим є умисел, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання (ч. 1 ст. 24 КК).

Непрямим є умисел, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачала його суспільно небезпечні наслідки і хоча не бажала, але свідомо припускала їх настання (ч. 2 ст. 24 КК).

Необережність поділяється на злочинну самовпевненість та злочинну недбалість.

Необережність є злочинною самовпевненістю, якщо особа передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння, але легковажно розраховувала на їх відвернення (ч. 2 ст. 25 КК).

Необережність є злочинною недбалістю, якщо особа не передбачала можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння, хоча повинна була і могла їх передбачити (ч. 3 ст. 25 КК).

Змішана (подвійна) форма вини - якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачала його проміжні суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання і при цьому до інших (кінцевих) наслідків ставилася необережно.

35. Поняття та види умислу. Різновиди умислу, які вироблені кримінально-правовою теорією та судовою практикою.

Умисел поділяється на прямий і непрямий.

Прямим є умисел, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання (ч. 1 ст. 24 КК).

Інтелектуальний момент тут утворюють усвідомлення суспільної небезпеки своєї поведінки і передбачення її шкідливих наслідків. Свідомість криє в собі не тільки чітке розуміння фактичної сторони злочину, його змісту, характеру і всіх інших об'єктивних ознак, а й певне розуміння соціально-політичної значущості вчиненого діяння, його соціальної шкідливості. Передбачення означає, що у свідомості даної особи склалася певна уява про можливі або неминучі наслідки свого діяння. При цьому передбачення тут має конкретний характер. Особа має чітке уявлення, що саме її конкретні діяння спричинять або можуть спричинити суспільно небезпечні наслідки.

Вольовий момент прямого умислу - це бажання настання передбачуваних наслідків свого діяння. Зазвичай особа прагне в цьому

випадку досягти якоїсь мети, задовольнити цю чи іншу потребу.

Умисел у формальному складі злочину, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння і бажала вчинити його.

Непрямим є умисел, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачала його суспільно небезпечні наслідки і хоча не бажала, але свідомо припускала їх настання (ч. 2 ст. 24 КК).

Інтелектуальний момент. Зміст свідомості за непрямого умислу аналогічний змістові свідомості у прямому умислі. Передбачення за непрямого умислу має свою розпізнавальну особливість. Як і за прямого умислу, воно має конкретний характер. Особа в цьому випадку чітко усвідомлює, що саме її конкретні дії чи бездіяльність можуть потягти суспільно небезпечні наслідки. Однак наслідки ці особа передбачає лише як можливий наслідок свого діяння. Передбачення неминучості настання наслідків за непрямого умислу виключається через особливості вольової сфери психічної діяльності, яка дійсно пов'язана з її інтелектуальною діяльністю.

Різниця між прямим і непрямим умислом полягає як у вольовому, так і в інтелектуальному моментах.

За часом виникнення і формування визначають умисел, заздалегідь обдуманий, і такий, що виник раптово.

За спрямованістю і конкретизацією бажаного результату умисел поділяється на визначений і невизначений. Визначений умисел в одних випадках може бути **простим**, коли винний передбачає та бажає настання одного конкретного результату, досягнення певної мети, наприклад, смерті потерпілого за пострілу впритул, або **альтернативним**, коли винний передбачає і однаково бажає чи свідомо припускає настання одного з двох чи більше, але індивідуально визначених наслідків.

36. Поняття та види необережності. Випадок (казус), його характеристика та відмежування від злочинної недбалості.

Необережність, поряд з умислом, є основною формою вини у кримінальному праві України. Необережна форма вини характерна для порушень правил безпеки руху та експлуатації транспорту, порушень правил охорони праці та безпеки виробництва, для окремих господарських і службових злочинів.

Необережність поділяється на злочинну самовпевненість і злочинну недбалість.

Необережність є злочинною самовпевненістю, якщо особа

передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння, але легковажно розраховувала на їх відвернення (ч. 2 ст. 25 КК).

Інтелектуальний елемент злочинної самовпевненості. У законі він відображений вказівкою на ставлення суб'єкта до суспільно небезпечних наслідків. Особа, здійснюючи певний вчинок і усвідомлюючи фактичну сторону свого діяння, не оцінює свою поведінку як суспільно небезпечну. При цьому суб'єкт передбачає, що діяння, подібні вчиненому ним, взагалі призводять до суспільно небезпечних наслідків, однак саме вчинена ним дія (бездіяльність) таких наслідків не повинна спричинити.

Вольовий елемент злочинної самовпевненості. Він полягає у тому, що особа легковажно розраховує на відвернення суспільно небезпечних наслідків. При цьому особа розраховує на цілком реальні обставини, котрі за своїми властивостями володіють дійсною здатністю відвернути настання наслідків.

Необережність є злочинною недбалістю, якщо особа не передбачала можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння, хоча повинна була і могла їх передбачити (ч. 3 ст. 25 КК).

Інтелектуальний елемент злочинної недбалості. Непередбачення особою наслідків свідчить про зневажливе ставлення до суспільних інтересів, недостатню передбачливість у здійсненні службових обов'язків, виконанні спеціальних правил, які регулюють ту чи іншу діяльність.

Вольовий момент злочинної недбалості означає обов'язок особи передбачити можливість настання суспільно небезпечних наслідків за додержання обов'язкових для цієї особи запобіжних заходів (об'єктивний критерій); при цьому особа, маючи реальну можливість передбачити суспільно небезпечні наслідки своєї поведінки, не мобілізує свої психічні здібності для того, щоби здійснити вольові дії, необхідні для запобігання таких наслідків (суб'єктивний критерій).

„Випадок” має місце, коли наслідки, що настали, перебувають у причинному зв'язку з дією чи бездіяльністю особи, котра не тільки не передбачала їх настання, але й не повинна була або не могла їх передбачити. Випадок виключає вину в поведінці особи. На відміну від злочинної недбалості „випадок” характеризується відсутністю об'єктивного чи суб'єктивного критеріїв (вольового моменту), які визначають злочинну недбалість як вид вини, або одночасною відсутністю цих критеріїв.

37. Випадок (казус). Його відміна від злочинної недбалості.

Від злочинної недбалості треба відрізнити „випадок” („казус”). Особливе розповсюдження має „випадок” у справах із заподіяння шкоди життю та здоров'ю людини, виробничого травматизму, порушення правил безпеки руху та експлуатації транспорту.

„Випадок” - це такий психічний стан особи, коли вона не передбачає настання суспільно небезпечних наслідків, не повинна була або (і) не могла їх передбачити. Випадок виключає вину в поведінці особи.

У визначенні злочинної недбалості в поведінці особи важливе місце посідає встановлення обов'язку і можливості особи передбачити суспільно небезпечні наслідки. Обов'язок чи повинність передбачити наслідки („повинна була”) в теорії кримінального права називають **об'єктивним критерієм** злочинної недбалості; можливість передбачення („могла”) - **суб'єктивним критерієм**. Для констатації злочинної недбалості необхідно сполучення об'єктивного і суб'єктивного критеріїв.

Обов'язок бути уважним і обачливим під час здійснення певних дій, передбачити настання їх небезпечних наслідків може виходити із вимог законів, спеціальних правил (інструкцій, положень), які регулюють ту чи іншу службову або професійну діяльність, а також із загальноновизначених норм людського спілкування. Вирішальне значення має встановлення фактичної можливості особи передбачити вказані в законі наслідки. Ця можливість пов'язується: по-перше, з індивідуальними якостями особи (вік, освіта, ступінь підготовленості й кваліфікації, знання загальних і спеціальних правил обережності, наявність життєвого та професійного досвіду, стан здоров'я і т. ін.); по-друге, з тією конкретною ситуацією, в якій діяла дана особа.

На відміну від необережності, „випадок” характеризується відсутністю об'єктивного чи суб'єктивного критеріїв, які визначають необережність як вид вини, або одночасною відсутністю цих критеріїв.

Так, поняттям „випадок” охоплюється ситуація, коли, незважаючи на наявність у особи обов'язку передбачити суспільно небезпечні наслідки (об'єктивного критерію), вона, внаслідок конкретних обставин, не має реальної можливості їх передбачити (відсутній суб'єктивний критерій). Випадкове спричинення суспільно небезпечних наслідків може бути обумовлено також відсутністю тільки об'єктивного критерію необережності - обов'язку передбачити суспільно небезпечні наслідки. Наприклад, завідувачу магазином Н. було віддано під суд за службову недбалість, яка полягала в тому, що вона не перевірила якість ремонту

печі, внаслідок чого виникла пожежа. Судова колегія з кримінальних справ Верховного Суду України закрила справу відносно Н. за відсутністю складу злочину, вказавши, що Н. не зобов'язана була передбачити можливість неякісного ремонту печі, оскільки вирішення цього питання не входило до її службових обов'язків.

Отже, „випадок” виключає кримінальну відповідальність за відсутністю ознак складу злочину.

38. Подвійна (складна чи змішана) форма вини. Її значення для кваліфікації.

В юридичній науці значного поширення набула концепція подвійної (змішаної, складної) вини, яка розглядає окремо психічне ставлення особи до діяння та її психічне ставлення до його наслідків. При цьому усвідомленість скоєння діяння ототожнюється з умисністю. Відповідно психічне ставлення до порушення тих чи інших правил перестороги визнається умисним, оскільки суб'єкт свідомо їх порушує і бажає цього, а ставлення до наслідків - необережним. Подвійна вина виникає й тоді, коли діяння суб'єкта породжує різні наслідки, до одних із яких він ставиться умисно, до інших - необережно (ч. 2 ст. 121, ч. 4 ст. 152 та ін.). Теорія подвійної вини знайшла втілення і в новому КК Росії (ст. 27).

Існує і протилежна позиція. Вона базується на уявленнях сучасної психології, що розглядає психічне життя людини як цілісний, інтегративний процес, роздвоєння якого веде до патології. З такого погляду злочин із матеріальним складом - це розтягнутий у часі у часі процес розвитку причинності - від діяння до наслідків, а психічне ставлення суб'єкта до процесу від початку до кінця є єдиним цілісним ставленням.

Психічні процеси, що складають психологічну тканину вини, можуть мати різну природу, але в цілому це не порушує цілісності психічного ставлення особи до злочину. Отож, цілком свідоме порушення певних правил, яке потягло непередбачувані суб'єктом небезпечні наслідки, охоплюється єдиним психічним ставленням, що повністю підпадає під законодавчі ознаки злочинної недбалості, і питання про „змішання” умислу з необережністю у подібних випадках не повинно виникати. Попри всю структурну складність, поведінка людини залишається цілісною, і психічне ставлення суб'єкта до своїх актів і зчеплених з ними причинним зв'язком наслідків також є цілісним ставленням, і залишається таким навіть тоді, коли діяння вчиняється свідомо, але його результати не усвідомлюються (не передбачаються). Під цим кутом зору

визнання існування подвійної вини означає визнання штучного розриву єдиного психічного процесу, який складає зміст певної форми вини, адже кримінально-правові категорії умислу і необережності характеризують злочин у цілому. Виходячи з цього, свідомий і вольовий характер дій особи, яка скоїла необережний злочин, ще не дає підстав говорити про умисність її діянь у кримінально-правовому сенсі. За умисного ставлення до одних наслідків діяння і необережного до інших також наявна ідеальна сукупність злочинів, коли однією дією заподіюється різна шкода. У деяких статтях Особливої частини Кодексу подібна ідеальна сукупність виражена в одній нормі. Маються на увазі такі злочини, як, наприклад, умисне тяжке тілесне ушкодження, внаслідок якого сталася смерть потерпілого (ч. 2 ст. 121 та ін.). Така конструкція норми використовується законодавцем, очевидно, з метою підкреслити високу ймовірність заподіяння з необережності конкретних небезпечних наслідків під час скоєння певних умисних злочинних дій і пов'язати з цими наслідками підвищену відповідальність.

39. Поняття та види помилок у кримінальному праві. Їх вплив на кримінальну відповідальність.

Помилка у кримінальному праві - це неправильне уявлення особи про дійсний юридичний чи фактичний характер учиненого нею діяння і його наслідки.

Характер помилки може значно вплинути на правильне встановлення дійсного змісту суб'єктивної сторони злочину, а також на вирішення питання про правову оцінку вчиненого. Залежно від змісту неправильного уявлення особи розрізняють **два види** помилки: юридичну і фактичну.

Юридична помилка - це неправильне уявлення особи про юридичну природу вчиненого діяння, його правову оцінку та наслідки. Вирізняють такі **види** юридичної помилки: а) помилка в злочинності діяння; б) помилка у кваліфікації вчиненого; в) помилка у виді та мірі покарання.

За помилкового уявлення особи про те, що вчинене нею є злочином, тоді як у дійсності закон його таким не визначає, має місце так званий уявний злочин. У цьому випадку кримінальна відповідальність за вчинене виключається, оскільки воно не є злочином. Помилка у злочинності діяння може полягати й в іншому, а саме, неправильному уявленні особи про незлочинність діяння, тоді як за законом воно є злочинним. За таких обставин кримінальна відповідальність не

виключається. Відповідно до ч. 2 ст. 68 Конституції України, незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності.

Неправильне уявлення суб'єкта про кваліфікацію скоєного ним діяння або про вид і міру покарання, яке може бути призначене за вчиненого злочину, не мають принципового значення для відповідальності особи.

Фактична помилка - це неправильне уявлення особи про обставини, які утворюють об'єктивні ознаки конкретного складу злочину.

Залежно від того, у змісті яких саме об'єктивних ознак помиляється особа, розрізняють **такі види фактичної помилки**: а) помилка в об'єкті; б) помилка в характері діяння (дії чи бездіяльності); в) помилка в розвитку причинного зв'язку; г) помилка відносно суспільно небезпечних наслідків.

Помилка в об'єкті, тобто в характері тих суспільних відносин, на які здійснюється посягання, наявна, якщо винний спрямовує свої дії проти одного об'єкта, помилково сприймаючи його як інший. У разі помилки в предметі злочину шкода спричиняється саме тому об'єктові, який є мішенню злочинця, але безпосередньому впливу піддається не намічений винним, а інший предмет. Помилка в особі потерпілого полягає в тому, що винний вирішив, наприклад, убити певну особу, помилково приймає за неї іншу особу, на яку й здійснює посягання.

Помилка в характері вчиненого діяння полягає в неправильному уявленні особи щодо наявності або відсутності у її діянні фактичних ознак, що утворюють об'єктивну сторону конкретного складу злочину.

Помилка в розвитку причинного зв'язку означає неправильне уявлення особи про дійсний розвиток причинного зв'язку між вчиненим нею діянням і злочинним результатом, який настав. Помилка відносно суспільно небезпечних наслідків частіше за все полягає у помилковому уявленні особи про розмір спричиненої злочинцем шкоди.

40. Поняття та значення співучасті у злочині. Об'єктивні та суб'єктивні ознаки співучасті.

Співучастью у злочині є умисна спільна участь декількох суб'єктів злочину у вчиненні умисного злочину (ст. 26 КК).

Об'єктивні ознаки співучасті виявляються в тому, що: 1) співучасть є тільки там, де в злочині беруть участь кілька осіб (хоча б дві особи), законодавець називає мінімальну кількість учасників злочину, хоча їх може бути й більше. Причому кожна з цих осіб повинна мати ознаки суб'єкта злочину - тобто бути фізичною осудною особою і досягти віку

кримінальної відповідальності; 2) співучасть - це діяльність спільна. **Спільність як об'єктивна ознака** співучасті містить такі три моменти: а) злочин вчиняється загальними зусиллями всіх співучасників. Роль, функції кожного з співучасників можуть відрізнятися, але при цьому злочин - це результат загальної, спільної діяльності всіх співучасників, кожний з яких вніс у вчинення злочину свій внесок; б) спільність також означає, що наслідок, який досягається в результаті вчинення злочину, є єдиним, неподільним, загальним для всіх співучасників. За цей наслідок відповідальність несуть всі співучасники, незалежно від тієї ролі, яку кожний з них виконував у злочині; в) спільність за співучасті означає, що між діями співучасників і тим злочином, що вчинив виконавець, має місце причинний зв'язок, причому опосередкований, бо загальний результат досягається лише свідомою діяльністю виконавця.

Суб'єктивні ознаки співучасті: 1) співучасть можлива лише в умисних злочинах; 2) всі особи, що беруть участь у злочині (всі співучасники), діють умисно.

За співучасті не тільки сам злочин повинен бути умисним, а й усі співучасники повинні діяти також умисно. Це означає, що всі співучасники мають **спільний умисел**. Отже, спільність характеризує не тільки об'єктивну, а й суб'єктивну сторону співучасті у злочині.

Виходячи з умисного характеру вини співучасників, можна зробити висновок, що для співучасті необхідна **взаємна обізнаність** виконавця та інших співучасників про їхні спільні дії у скоєнні злочину.

Умисел за співучасті, як і в злочині, вчинюваному однією особою, містить інтелектуальні та вольові моменти. Специфіка **інтелектуального моменту** полягає в тому, що співучасник усвідомлює суспільну небезпечність не лише вчиненого ним особисто діяння, а й суспільну небезпечність діяння, яке вчиняє виконавець. Іншими словами, співучасник повинен бути поінформований про злочинні наміри, злочинні дії виконавця. Вимога такої поінформованості - найважливіша ознака співучасті. **Вольовий момент** умислу за співучасті виявляється насамперед у бажанні настання наслідків, коли всі співучасники бажають, щоб настали наслідки, яких своїми безпосередніми діями прагне досягти виконавець. У злочинах із формальним складом співучасники бажають, щоб виконавець вчинив задуману ними злочинну дію.

Інститут співучасті внесено до КК для того, щоб на його підставі визначити, як і за що відповідають ті особи, котрі безпосередньо у вчиненні об'єктивних ознак злочину участі не брали.

41. Види співучасників. Підстави та межі кримінальної відповідальності співучасників (кваліфікація їхніх дій та призначення покарання).

Співучасниками злочину, поряд із виконавцем, є організатор, підбурювач і пособник (ст. 27 КК).

Виконавцем (співвиконавцем) є особа, яка у співучасті з іншими суб'єктами злочину безпосередньо чи шляхом використання інших осіб, що відповідно до закону не підлягають кримінальній відповідальності за скоєне, вчинила злочин, передбачений КК.

Організатором є особа, яка організувала вчинення злочину (злочинів) або керувала його (їх) підготовкою чи вчиненням. Організатором також є особа, яка утворила організовану групу чи злочинну організацію або керувала нею, або особа, яка забезпечувала фінансування чи організувала приховування злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації.

Підбурювачем є особа, яка умовлянням, підкупом, погрозою, примусом або іншим чином схилила іншого співучасника до вчинення злочину. Підбурювач - це особа, яка викликала у виконавця або в інших співучасників рішучість, бажання вчинити злочин, тобто умисел на вчинення злочину.

Пособником є особа, яка порадами, вказівками, наданням засобів чи знарядь або усуненням перешкод сприяла вчиненню злочину іншими співучасниками, а також особа, яка заздалегідь обіцяла переховати злочинця, знаряддя чи засоби вчинення злочину, сліди злочину чи предмети, здобуті злочинним шляхом, придбати чи збути такі предмети, або іншим чином сприяти приховуванню злочину. Вирізняють такі види пособництва: а) пособництво фізичне: наданням засобів чи знарядь або усуненням перешкод або іншим чином виражене сприяти приховуванню злочину; б) пособництво інтелектуальне полягає у наданні порад, вказівок, а також у заздалегідь обіцяному приховуванні злочинця, засобів чи знарядь учинення злочину, слідів злочину або предметів, здобутих злочинним шляхом, або у придбанні чи збуті таких предметів.

Виконавець (співвиконавець) підлягає кримінальній відповідальності за статтею Особливої частини КК, яка передбачає вчинений ним злочин.

Організатор, підбурювач і пособник підлягають кримінальній відповідальності за відповідною частиною ст. 27 і тією статтею (частиною статті) Особливої частини КК, яка передбачає злочин,

учинений виконавцем.

Ознаки, що характеризують особу окремого співучасника злочину, ставляться в вину лише цьому співучасникові. Інші обставини, що обтяжують відповідальність і передбачені у статтях Особливої частини КК як ознаки злочину, що впливають на кваліфікацію дій виконавця, ставляться у вину лише співучасникові, який усвідомлював ці обставини.

У разі вчинення виконавцем незакінченого злочину інші співучасники підлягають кримінальній відповідальності за співучасть у незакінченому злочині.

Співучасники не підлягають кримінальній відповідальності за діяння, вчинене виконавцем, якщо воно не охоплювалося їхнім умислом.

42. Форми співучасті. Вчинення злочину групою осіб, за попередньою змовою групою осіб, організованою групою та злочинною організацією.

Під формою співучасті слід розуміти тип спільної діяльності декількох осіб у процесі скоєння злочину, які розрізняються за способом їх взаємодії та ступенем узгодженості.

За об'єктивним критерієм - способом взаємозв'язку співучасників між собою - також можна вирізнити дві форми співучасті:

а) **проста співучасть** (співвиконавство). Суть її полягає в тому, що декілька осіб, діючи спільно, виступають у ролі безпосередніх виконавців злочину, які виконують його склад. Звичайно, їхні дії можуть мати різний характер. Але з погляду форми співучасті їхні ролі однорідні - всі вони безпосередньо виконують дії, описані в диспозиції статті Особливої частини КК як ознаки об'єктивної сторони конкретного складу злочину, в цьому випадку - розбою. В цьому випадку відсутній розподіл ролей на виконавців, організаторів, підбурювачів і пособників. Тому дії кожного зі співвиконавців кваліфікуються тільки за статтею Особливої частини КК без посилання на ст. 27 КК.

б) **складна співучасть** (співучасть у власному сенсі слова). У цьому випадку має місце об'єктивний розподіл незбіг ролей між співучасниками: поряд з виконавцем, який безпосередньо вчиняє злочин, є також організатор, підмовник або підбурювач.

За суб'єктивними ознаками, за стійкістю суб'єктивних зв'язків, стійкістю умислу ст. 28 КК розрізняє вчинення злочину різними злочинними групами: а) вчинення злочину групою осіб; б) вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою; і співучасть особливого роду: в) вчинення злочину організованою групою; г) вчинення злочину

злочинною організацією.

Злочин визнається таким, що вчинений групою осіб, якщо у ньому брали участь декілька (два чи більше) виконавців без попередньої змови між собою.

Злочин визнається вчиненим за попередньою змовою групою осіб, якщо його спільно вчинили декілька осіб (дві чи більше), які заздалегідь, тобто до початку злочину, домовилися про спільне його вчинення.

Злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три та більше), які попередньо зорганізувались у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом із розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи.

Злочин визнається вчиненим злочинною організацією, якщо він скоєний стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (три та більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувались для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп.

43. Специфічні прояви співучасті (ексцес виконавця, посереднє виконання злочину, співучасть у злочині зі спеціальним суб'єктом, провокація злочину, невдалі організація, пособництво чи підбурювання до злочину, добровільна відмова співучасників від доведення злочину до кінця).

Посереднє виконавство - це коли виконавець особисто не виконує дій, які утворюють об'єктивну сторону злочину або особисто виконує лише частину таких дій. Іншу частину дій вчиняє особа, яка через малолітство, розумову відсталість, психічну хворобу та з інших причин не могла розуміти характеру і значення дій, що нею вчинялися. Суб'єкт, який використовує для досягнення своїй цілей названих осіб, відповідає як виконавець злочину без посилання на ст. 27 КК.

Співвиконавство у злочинах зі спеціальним суб'єктом можливе тільки як спільна протиправна діяльність декількох спеціальних суб'єктів. Якщо ж поряд з указаним у законі виконавцем об'єктивну сторону цього злочину виконує інша особа, яка не відповідає ознакам спеціального суб'єкта, то вона розглядається як пособник. Тобто,

виконавцем цих злочинів може бути тільки спеціальний суб'єкт, а як організатор, підбурювач, пособник можуть виступати й інші особи, не наділені ознаками спеціального суб'єкта.

Провокацією злочину визнається ситуація, коли особа підбурює (провокує) виконавця або інших співучасників на вчинення злочину з метою його подальшого викриття.

Екссес виконавця має місце там, де інші співучасники не передбачали, не бажали і не допускали вчинення тих злочинних дій, що вчинив виконавець. Розрізняють два види екссесу: кількісний і якісний. Ця різниця має певне практичне значення, оскільки впливає на кваліфікацію, зокрема на кваліфікацію дії виконавця.

У разі вчинення виконавцем незакінченого злочину інші співучасники підлягають кримінальній відповідальності за співучасть у незакінченому злочині.

Невдале підбурювання має місце там, де можливий (потенційний) виконавець відхиляє пропозицію вчинити злочин, що може виходити від підбурювача, пособника чи навіть організатора. У таких ситуаціях потенційний виконавець кримінальної відповідальності не несе, а інші співучасники відповідають за готування до злочину, який вони бажали вчинити, - тобто за ч. 1 ст. 14 і відповідною статтею Особливої частини КК, оскільки їхня діяльність із підшукування співучасників є не що інше, як готування до злочину, прямо зазначене у цій статті КК.

У разі **добровільної відмови** від вчинення злочину виконавець (співвиконавець) не підлягає кримінальній відповідальності за наявності умов, передбачених ст. 17 КК. У цьому випадку інші співучасники підлягають кримінальній відповідальності за готування до того злочину або замах на той злочин, від вчинення якого добровільно відмовився виконавець.

У разі добровільної відмови будь-кого зі співучасників виконавець підлягає кримінальній відповідальності за готування до злочину або за замах на злочин, залежно від того, на якій із цих стадій його діяння було припинено.

44. Поняття та види причетності до злочину. Кримінальна відповідальність за причетність до злочину.

Причетність до злочину – це дія чи бездіяльність, яка хоч і пов'язана з вчиненням злочину, але не є співучастю в ньому.

Види причетності:

Приховування злочину – це активна діяльність особи з приховування злочинця, засобів і знарядь скоєння злочину, його слідів або предметів, здобутих злочинним шляхом. До того ж мова йде тільки про заздалегідь не обіцяне приховування, тобто про приховування, не обіцяне до закінчення (завершення) злочину. Приховувач несе відповідальність за ст. 396 КК. Ця стаття встановлює відповідальність за заздалегідь не обіцяне приховування лише тяжких чи особливо тяжких злочинів. Приховування злочинів середньої або невеликої тяжкості кримінальній відповідальності не підлягає. До того ж на підставі ч. 2 ст. 396 КК не підлягають кримінальній відповідальності за приховування тяжких і особливо тяжких злочинів члени сім'ї особи, що вчинила злочин, а також її близькі родичі, коло яких визначається законом. Відповідно до п. 11 ст. 32 КПК – це батьки, дружина, чоловік, діти, рідні брати й сестри, дід, баба, онуки.

У ст. 256 КК передбачено відповідальність за найбільш небезпечний вид заздалегідь не обіцяного сприяння учасникам злочинних організацій або укриття їхньої злочинної діяльності. Якщо ж таке приховування було обіцяне до початку чи в процесі вчинення злочину, але до його закінчення, таке приховування, як уже зазначалося, розглядається як співучасть у злочині через пособництво.

Придбання чи збут майна, здобутого злочинним шляхом, – це активна діяльність особи, що виявляється в купівлі чи іншій оплатній передачі майна, здобутого злочинним шляхом, або зберіганні такого майна. Йдеться лише про дії, заздалегідь не обіцяні. Якщо такі дії були заздалегідь обіцяні, то вони утворюють, на підставі ч. 5 ст. 27 КК, пособництво. Придбання та збут, які не були заздалегідь обіцяні до закінчення злочину, тягнуть за собою відповідальність як самостійний злочин за ст. 198 КК – як вид причетності до злочину (ч. 6 ст. 27). Цей злочин передбачає знання суб'єктом того, що придбане ним майно здобуто злочинним шляхом, тобто в результаті конкретного злочину (крадіжки, розбою тощо).

Неповідомлення про злочин – це пасивна поведінка особи, що полягає в неповідомленні про підготовлювальний, вчинюваний або вчинений злочин відповідним державним органом.

Чинний КК окремо не передбачає спеціальної норми про відповідальність за недонесення (як це було передбачено в КК 1960 р.). На думку М. Мельника відповідальність за недонесення передбачена статтями 384, 385 КК.

Потурання виражається в тому, що особа, котра зобов'язана була й могла перешкодити вчиненню злочину, такому злочину не перешкоджає: злочин відбувається. Питання відповідальності за потурання вирішується таким чином: якщо воно було заздалегідь обіцяним, то стає пособництвом; заздалегідь же не обіцяне потурання може утворювати у випадках, передбачених в Особливій частині КК, службовий злочин (зловживання службовим становищем – ст. 364, службова недбалість – ст. 367) та ін.

Отже, із закону випливає, що наявність заздалегідь даної обіцянки чи її відсутність дає можливість по-різному юридично оцінити види причетності.

45. Поняття та види множини злочинів. Відмінність множини злочинів від триваючих, продовжуваних та складних (складених) злочинів.

Множинність злочинів - це вчинення особою двох чи більше суспільно небезпечних діянь, кожне з яких утворює ознаки самостійного складу злочину.

Загальні ознаки множинності злочинів:

1. Якщо вчиняються два чи більше злочинів, це значить, що заподіюється шкода або ставиться під загрозу заподіяння шкоди більш широке коло суспільних відносин.

2. Вчинення однією особою або співучасниками двох чи більше злочинів свідчить про стійку антисоціальну спрямованість злочинних діянь.

3. Вчинення двох, а часто й більшого числа злочинів негативно впливає й на інших нестійких членів суспільства, породжуючи в них ілюзію безкарності.

4. Множинність - одне з поширених явищ у структурі і динаміці злочинності.

Види множини злочинів:

1. **Повторністю злочинів** визнається вчинення двох чи більше злочинів, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини КК (ч. 1 ст. 32 КК). Вчинення двох чи більше злочинів, передбачених різними статтями КК, визнається повторним лише у випадках, передбачених в Особливій частині КК.

2. **Сукупністю злочинів** визнається вчинення особою двох чи більше злочинів, передбачених різними статтями або різними частинами однієї

статті Особливої частини КК, за жоден з яких її не було засуджено (ч. 1 ст. 33 КК). За сукупності злочинів кожен з них підлягає кваліфікації за відповідною статтею або частиною статті Особливої частини цього Кодексу.

3. Рецидивом злочинів визнається вчинення нового умисного злочину особою, яка має судимість за умисний злочин (ч. 1 ст. 34 КК).

Продовжуваний злочин як одиничний злочин характеризується тим, що складові його діяння, об'єднані єдиним злочинним наміром, спрямовані до загальної мети. За повторності тотожних злочинів має місце не єдиний, одиничний злочин, а множинність злочинів, де кожне окреме діяння не має з іншими того фактичного зв'язку, який властивий тотожним діянням у продовжуваному злочині. Тобто, за повторності, злочини, що утворюють її, не об'єднані єдністю злочинного наміру і загальною метою їх вчинення

За наявності складеного злочину вчинене кваліфікується за однією статтею КК, за ідеальної або реальної сукупності застосовуються дві чи більше статей КК - залежно від того, скільки злочинів входить до цієї сукупності. Така кваліфікація обумовлена тим, що складений злочин розглядається самим законом як єдиний, один злочин. За сукупності ж злочинів у діях особи є два чи більше злочинів, кожен з яких передбачений певною статтею КК.

Практичне значення множини злочинів полягає в тому, що види множини враховуються при кваліфікації злочинів та призначенні покарання, у вирішенні питання щодо можливості звільнення від кримінальної відповідальності й покарання.

46. Поняття, ознаки та види повторності злочинів. Правові наслідки повторності злочинів.

1. Повторністю злочинів визнається вчинення двох чи більше злочинів, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини КК (ч. 1 ст. 32 КК). Вчинення двох чи більше злочинів, передбачених різними статтями КК, визнається повторним лише у випадках, передбачених в Особливій частині КК.

Повторність злочинів має такі ознаки:

а) особою (групою осіб) вчинено два чи більше самостійних одиничних злочинів. Одиничні злочини, що утворюють повторність, можуть мати різний характер; б) одиничні злочини, що утворюють повторність, вчиняються неодноразово, тобто віддалені один від одного певним проміжком часу; в) для повторності не має значення, була чи не

була особа засуджена за раніше вчинений нею злочин; г) повторність виключається, якщо за раніше вчинений злочин особа була звільнена від кримінальної відповідальності, закінчилися строки давності або на цей злочин поширилася амністія чи за нього була погашена або знята судимість.

Види повторності:

Види повторності:

1) **повторність злочинів, не пов'язана із засудженням винного за раніше вчинений ним злочин** (фактична повторність). Її зміст розкривається через аналіз її видів, певний характер злочинів, які створюють її. Це такі види: повторність тотожних злочинів і повторність однорідних злочинів. Саме в ч. 1 ст. 32 КК говориться про повторність тотожних злочинів, тобто передбачених тією ж статтею або частиною статті КК, а в ч. 3 ст. 32 КК – про повторність однорідних злочинів, передбачених у різних статтях Особливої частини КК.

Кваліфікація повторності тотожних злочинів. Така повторність наявна, якщо злочини, що утворюють її, містять ознаки того ж складу злочину (наприклад, вчинені послідовно дві крадіжки чи два заволодіння транспортними засобами). Обидва злочини, що утворюють таку повторність, охоплює одна стаття КК, в якій встановлена відповідальність за повторне вчинення цього злочину. Тож кваліфікація такої повторності в певних прикладах настає за ч. 2 ст. 185 або, відповідно, за ч. 2 ст. 289 КК. Цієї вимоги суворо дотримується й судова практика. Так, щодо справ про вбивство було пояснено, що, якщо винний у різний час вчинив два замаху на вбивство при кваліфікуючих ознаках і за перше з них особа не була засуджена, вчинене загалом має кваліфікуватися за ч. 1 ст. 15 та п. 13 ч. 2 ст. 115 КК та іншим її пунктам, якщо наявні інші, крім повторності, кваліфікуючі ознаки. У справах про зґвалтування практика правильно вважає, що зґвалтування, вчинене особою, що раніше вчинила такий же злочин, підлягає кваліфікації за ознакою повторності за ч. 2 ст. 152 КК та додаткової кваліфікації першого злочину за першою частиною цієї статті не потребує.

Така кваліфікація відбувається лише у випадках, коли злочини, належні до повторності, всі є закінченими чи всі є замахами на злочин або готуванням до нього. В інших випадках при повторності тотожних злочинів настають інші правила її кваліфікації. Ці правила зводяться до того, що в разі, якщо один зі злочинів є закінчений, а інший – замах (або навпаки), вчинене потребує кваліфікації кожного злочину окремо, за відповідною частиною застосовуваної однієї і тієї ж статті КК. Так, при

вчиненні двох або більшої кількості зґвалтувань, відповідальність за які передбачено різними частинами ст. 152 КК, а також при вчиненні в одному випадку замаху на зґвалтування, а в іншому – закінченого зґвалтування, дії винного слід кваліфікувати за сукупністю зазначених злочинів.

Повторність тотожних злочинів, якщо вона прямо не передбачена в статті Особливої частини КК (наприклад, особа вчинила послідовно два умисних тяжких тілесних ушкодження), розглядається в п. 1 ст. 67 КК як обставина, що обтяжує покарання.

Кваліфікація повторності однорідних злочинів, тобто злочинів, які мають тотожні чи подібні безпосередні об'єкти та вчинені з однією формою вини, не викликає якихось ускладнень. Кожний злочин, що утворює повторність, має отримати самостійну кваліфікацію за відповідною статтею КК, причому наступний злочин кваліфікується за ознакою повторності. Так, якщо особа вчинила послідовно розбій і крадіжку, вчинене підпадає під ознаки ч. 1 ст. 187 і ч. 2 ст. 185 КК (за ознакою повторності).

2) повторність злочинів, пов'язана із засудженням винного за раніше вчинений ним злочин.

Цей вид повторності в теорії кримінального права іноді ототожнюють із рецидивом. Це пов'язано з тим, що особа є засудженою за злочин і знову вчиняє злочин. Та законодавець не відмовився від рецидиву, тому потрібно розмежувати цей вид повторності та рецидив. Відмінність полягає в об'єктивних і суб'єктивних ознаках.

При повторності особа вчиняє однорідні чи тотожні злочини, а для рецидиву така умова не є обов'язковою. При повторності особа може вчиняти як умисні (ч. 2 ст. 185) так і необережні (ч. 2 ст. 286 та ч. 2 ст. 286) злочини, а при рецидиві, як відомо, мають бути наявні тільки умисні злочини.

Виникає питання, а як бути з рецидивом, визначеним як кваліфікуюча ознака (ч. 3 ст. 296, ч. 2 ст. 201 та ін.) певних злочинів. На нашу думку, в ситуаціях, коли законодавець прямо вказує в диспозиції норми на "вчинення діяння особою раніше судимою" – слід говорити про рецидив, у всіх інших випадках буде лише різновид загального рецидиву.

Зрозуміло, що ця проблема потребує законодавчого рішення та можливий такий варіант: залишення двох видів множини сукупності та повторності злочинів.

47. Поняття, ознаки та види сукупності злочинів. Правові наслідки сукупності злочинів.

Сукупністю злочинів визнається вчинення особою двох чи більше злочинів, передбачених різними статтями або різними частинами однієї статті Особливої частини КК, за жоден з яких її не було засуджено (ч. 1 ст. 33 КК).

Ознаки сукупності злочинів:

1) вчинення особою двох чи більше злочинів, причому кожен із них має характер окремого, самостійного, одиничного злочину; 2) кожен із злочинів, які утворюють сукупність, передбачений самостійною статтею КК, тобто кваліфікується за однією, окремою статтею кримінального закону або за різними частинами однієї й тієї ж статті КК. Сукупність не утворюється лише за вчинення двох чи більше тотожних злочинів, коли йдеться про повторність; 3) за жодний злочин, який входить до сукупності, особа не була ще засуджена. Це означає, що всі злочини особа вчинила до винесення вироку хоча б за один із них. Якщо ж новий злочин вчинений особою після винесення вироку, має місце рецидив.

Види сукупності злочинів: сукупність ідеальна і сукупність реальна.

Ідеальна сукупність є там, де одним діянням особи вчинено два чи більше злочини. Так, прикладами ідеальної сукупності може бути умисне вбивство особи через підпалу будинку, де перебував потерпілий, тощо. У цьому випадку своєю однією дією особа вчиняє два злочини, передбачені різними статтями КК.

Реальна сукупність має місце там, де винний різними самостійними діями вчиняє два чи більше злочини. Отже, за реальної сукупності є дві чи більше дії, кожна з яких являє собою самостійний злочин (наприклад, крадіжка і хуліганство).

Ідеальна сукупність відрізняється від конкуренції норм: а) за ідеальної сукупності вчиняється не один, а два чи більше злочини, кожен із яких підпадає під ознаки окремої статті КК. При конкуренції норм вчиняється один злочин, охоплений ознаками різних статей КК; б) при конкуренції норм підлягає застосуванню лише одна норма, що найбільш повно відображає специфіку, особливості вчиненого. За ідеальної сукупності у кваліфікації фігурують обов'язково дві або навіть більше статті КК, залежно від того, скільки злочинів містяться в діянні винного.

За наявності складеного злочину вчинене кваліфікується за однією статтею КК, за ідеальної або реальної сукупності застосовуються дві або більше статей КК - залежно від того, скільки злочинів входить до цієї сукупності. Така кваліфікація обумовлена тим, що складений злочин

розглядається самим законом як єдиний, один злочин. За сукупності ж злочинів у діях особи є два чи більше злочинів, кожен з яких передбачений певною статтею КК.

Практичне значення сукупності злочинів полягає в тому, що вона враховується при кваліфікації злочинів та призначенні покарання, у вирішенні питання щодо можливості звільнення від кримінальної відповідальності й покарання.

48. Поняття, ознаки та види рецидиву злочинів. Правові наслідки рецидиву злочинів.

Рецидивом злочинів визнається вчинення нового умисного злочину особою, яка має судимість за умисний злочин (ч. 1 ст. 34 КК).

Основні ознаки рецидиву злочинів:

1) рецидив має місце там, де особою вчинено два чи більше самостійних і тільки умисних злочинів; 2) за рецидиву кожен із вчинених злочинів утворює собою одиничний злочин (різні його види); 3) злочини, що створюють рецидив, обов'язково віддалені один від одного певним проміжком часу, іноді дуже тривалим (рецидив, віддалений у часі); 4) судимість особи за попередній злочин. Факт судимості створюється обвинувальним вироком суду, що вступив у законну силу із призначенням винному певного покарання. Протягом строку покарання, а в ряді випадків і протягом певного проміжку часу після відбуття покарання, існує судимість як певний правовий стан.

Залежно від характеру злочинів, що входять у рецидив, він поділяється на такі два види: загальний і спеціальний рецидиви.

Загальний рецидив - це такий рецидив, до якого входять різнорідні злочини, тобто не тотожні за родовим чи безпосереднім об'єктом і ті, що мають різні форми вини. Це, наприклад, випадок, коли особа має судимість за заподіяння умисного тілесного ушкодження і протягом строку судимості вчиняє шахрайство, або коли особа, маючи судимість за крадіжку, вчиняє хуліганство тощо. Загальний рецидив не впливає на кваліфікацію злочину, але розглядається за п. 1 ст. 67 КК як обставина, що обтяжує покарання.

Спеціальним називається рецидив, до якого входять тотожні або однорідні злочини, тобто однакові за складом або такі, що мають тотожні або подібні безпосередні об'єкти і вчинені за однієї й тієї ж форми вини.

Залежно від кількості судимостей рецидив поділяється на два види: простий і складний.

Простий рецидив є в тих випадках, коли особа має дві судимості.

Наприклад, маючи судимість за крадіжку, особа вчиняє вимагання, за яке теж засуджується, крадіжку і хуліганство і ін.

Складний рецидив - це рецидив злочинів, за якого особа має три та більше судимості.

За ступенем суспільної небезпечності вирізняють пенітенціарний рецидив, рецидив тяжких і особливо тяжких злочинів.

Пенітенціарний рецидив має місце там, де особа, яка була засуджена до позбавлення волі, знову вчиняє протягом строку судимості новий злочин, за якого знову засуджується до позбавлення волі.

Рецидив тяжких і особливо тяжких злочинів - це рецидив, за якого особа, маючи судимість за один із таких злочинів, знову вчиняє, незалежно від їх послідовності, новий такий же злочин.

Практичне значення рецидиву злочинів полягає в тому, що він враховується у кваліфікації злочинів і призначенні покарання.

Це насамперед стосується спеціального рецидиву. У багатьох статтях Особливої частини КК попередня судимість прямо вказана як кваліфікуюча ознака. Тож, якщо ця ознака встановлена в справі, вона має відобразитися у кваліфікації злочину. Так, хуліганство, вчинене особою, що вже має судимість за хуліганство, кваліфікується за ч. 3 ст. 296 КК.

Рецидив, якщо він не передбачений у статті Особливої частини КК як кваліфікуюча ознака, відповідно до п. 1 ст. 67 КК визнається обставиною, що обтяжує покарання.

49. Поняття і види обставин, що виключають злочинність діяння.

За деяких обставин діяння, своїми зовнішніми рисами, особливо заподіяною шкодою, схожі на злочини, насправді не є суспільно небезпечними й протиправними.

Під **обставинами, що виключають злочинність діяння**, слід розуміти передбачені КК зовнішньо подібні зі злочинами соціально прийнятні і правомірні вчинки, які здійснені за певних умов і не визнаються злочинами у зв'язку з тим, що були спрямовані на захист правоохоронюваних інтересів особи, суспільства чи держави.

Загальні ознаки обставин, що виключають злочинність діяння: вольове діяння особи; зовнішня подібність злочину; вони передбачені в КК або інших нормативних актах; це - соціально прийнятні вчинки; вони вчинюються за певних умов; вони не тягнуть кримінальної відповідальності.

До них КК відносить такі обставини, що містяться у розд. 8: необхідна

оборона (ст. 36); затримання особи, що вчинила злочин (ст. 38); крайня необхідність (ст. 39); фізичний або психічний примус (ст. 40); виконання наказу або розпорядження (ст. 41); діяння, пов'язані з ризиком (ст. 42); виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації.

Ці обставини потрібно відрізнити від таких норм, як: надання новому закону у випадку пом'якшення його дії зворотної сили (ст. 5); малозначність діяння (ч. 2 ст. 11); скоєння злочину особою, яка не досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність (ст. 22) та ін. У цих випадках закон виключає злочинність діяння не в зв'язку з правомірністю діянь, які зовні схожі на злочин, а у зв'язку з відсутністю будь-якого елемента складу злочину.

Фізичний та психічний примус, виконання наказу або розпорядження, діяння пов'язані з ризиком, виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації вперше закріплені в новому КК. Такі ж обставини, крім останньої, має гл. 8 КК Російської Федерації, в КК Республіки Казахстан відсутня ще така ознака, як фізичний або психічний примус.

Окремі науковці до обставин, що виключають злочинність діяння, відносять також згоду потерпілого, виконання професійних обов'язків, здійснення свого права. Ці обставини передбачено в законодавстві окремих країн.

На сьогодні правомірність діянь за цих обставин визначається не кримінальним законом, а, головним чином, нормами державного, адміністративного і цивільного права. У деяких статтях Конституції України в загальному або конкретизованому вигляді вказується на інтереси і права, які належить захищати, зокрема за необхідної оборони, крайньої необхідності, здійснення заходів із затримання злочинця. Це - інтереси держави, особи, власності. Їх захист - обов'язок усіх посадових осіб і представників громадських організацій. Громадяни, вказується в Конституції України, зобов'язані поважати права і законні інтереси інших осіб, бути непримиренними до антигромадських учинків, всіляко сприяти охороні громадського порядку.

50. Поняття необхідної оборони та умови її правомірності. Конституційні положення щодо захисту життя та здоров'я людини від протиправних посягань. Перевищення меж необхідної оборони та уявна оборона. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26

квітня 2002 р. № 1 „Про судову практику у справах про необхідну оборону”.

Положення ст. 27 Конституції України передбачають право кожної людини захищати своє життя і здоров'я, життя й здоров'я інших людей від протиправних посягань.

Необхідною обороною визнається правомірний захист особи, суспільства та держави від суспільно небезпечних посягань, шляхом завдання необхідної та достатньої в цій обстановці шкоди тому, хто посягає, для негайного відвернення чи припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони (ч. 1 ст. 36 КК).

Правомірність необхідної оборони визначається **умовами**, які прийнято ділити на дві групи: а) стосовні до посягання; б) стосовні до захисту.

Посягання повинно бути: **по-перше**, суспільно небезпечним, тобто діянням, передбаченим як злочин у в КК; **по-друге**, посягання має бути наявним, тобто таким, коли існує безпосередня загроза нападу (абз. 2. п. 2 постанови), або напад уже почався, або закінчився, та для особи, що захищається, це незрозуміло; **по-третє**, посягання має бути дійсним, тобто існуючим об'єктивно, в реальній дійсності, а не тільки в уяві того, хто захищається. Якщо ж посягання існує тільки в уяві особи, що захищається, питання про відповідальність за завдані ушкодження особі, яка помилково прийнята за нападаючого, вирішується за правилами уявної оборони.

Уявною обороною визнається заподіяння шкоди за таких обставин, коли реального суспільно небезпечного посягання немає і особа, неправильно оцінюючи дії потерпілого, лише помилково припускала наявність такого посягання (ч. 1 ст. 37 КК).

Захист повинен бути: **по-перше**, спрямованим на оборону правомірних інтересів особи, суспільства, держави, і законодавство дає досить широкі для цього можливості; **по-друге**, шкода від захисних дій повинна спричинятися тільки особі, яка здійснює посягання; **по-третє**, захист не повинен перевищувати меж необхідної оборони, дії особи, що захищається повинні відповідати характерові та ступеню суспільної небезпеки.

Перевищенням меж необхідної оборони визначається умисне заподіяння особі, що посягає, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання чи обстановці захисту (ч. 3 ст. 36 КК). Перевищення меж необхідної оборони тягне за собою кримінальну

відповідальність лише у двох випадках; у разі умисного вбивства (ст. 118) та умисного заподіяння тяжких тілесних ушкоджень (ст. 124).

Правомірним слід вважати застосування зброї чи будь-яких інших засобів чи предметів незалежно від тяжкості шкоди, яку заподіяно тому, хто посягає, якщо воно здійснене для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення (абз. 2 п. 3 постанови).

51. Поняття та умови правомірності дій по затриманню особи, що вчинила злочин. Перевищення заходів, що необхідні для затримання злочинця, умови кримінальної відповідальності в цих випадках. Статті 12-15¹ Закону України „Про міліцію” від 20 грудня 1990 р. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 1 „Про судову практику у справах про необхідну оборону”.

Затримання особи, що вчинила злочин, - це дії потерпілого та інших осіб безпосередньо після вчинення посягання, спрямовані на затримання особи, яка вчинила злочин, і доставлення її відповідним органам влади, якщо при цьому не було допущено перевищення заходів, необхідних для затримання такої особи (ч. 1 ст. 38 КК).

Правомірність дій із затримання злочинця визначається ознаками, які можна поділити на дві групи: а) ознаки, стосовні до підстав затримання; б) ознаки, стосовні до дій тих осіб, які затримують.

Перша група ознак визначає, що насильницькі дії із затримання можна скоювати тільки: 1) стосовно до особи, яка вчинила злочин; 2) з метою запобігання можливості вчинення нових злочинів; 3) з метою доставлення такої особи органам влади.

Друга група ознак визначає, що дії особи, яка затримує, складаються: 1) з необхідності застосування насильницьких дій, які вимушено спричинять шкоду особі, яка ухиляється від затримання, із застосуванням такого способу, без якого затримання неможливе; 2) у спричиненні такої шкоди злочинцеві, яка відповідає характеру і ступеню тяжкості скоєного ним діяння, його особі, обстановці затримання; 3) в недопущенні перевищення меж, достатніх для затримання; шкода, завдана злочинцеві під час затримання, не повинна явно перевищувати наслідків злочину.

Перевищенням заходів, необхідних для затримання злочинця, визнається умисне заподіяння особі, яка вчинила злочин, тяжкої шкоди, що явно не відповідає небезпечності посягання чи обстановці затримання злочинця. Перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця,

має наслідком відповідальність лише у випадках, передбачених у статтях 118 та 124 КК.

Працівники правоохоронних органів не підлягають кримінальній відповідальності за шкоду, заподіяну під час виконання службових обов'язків із затримання правопорушників, якщо вони не допустили перевищення заходів, необхідних для правомірного затримання злочинця (п. 6 постанови).

Для працівників органів внутрішніх справ законом та відомчими актами передбачено певні обмеження в застосуванні вогнепальної зброї. Їх використання допускається лише як надзвичайно винятковий захід. Згідно зі ст. 15 Закону України „Про міліцію” працівник міліції може застосовувати вогнепальну зброю для затримання особи, яку застали при вчиненні тяжкого злочину і яка намагається втекти; для затримання особи, яка чинить збройний опір, намагається втекти з-під варти, а також озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю та здоров'ю працівника міліції.

52. Поняття крайньої необхідності та умови її правомірності. Відмінність крайньої необхідності від необхідної оборони.

Крайня необхідність визначається як стан, за якого особа правомірно заподіює шкоду інтересам, що охороняються державою, з метою усунення небезпеки, яка безпосередньо загрожує особі чи охоронюваним законом правам цієї людини або інших осіб, а також суспільним інтересам, чи інтересам держави, за умови неможливості усунути цю небезпеку іншими засобами, якщо при цьому не було допущено перевищення меж крайньої необхідності (ч. 1 ст. 39 КК).

Крайня необхідність - це суб'єктивне право кожної людини. Однак для працівників правоохоронних органів крайня необхідність - юридичний обов'язок, передбачений їхнім службовим становищем. Водночас ухилятися від виконання своїх функцій, посилаючись на стан крайньої необхідності, працівники правоохоронних органів не можуть.

Правомірність крайньої необхідності визначається низкою умов, які прийнято ділити на дві групи: а) умови, що характеризують небезпеку; б) умови, що характеризують дії з її усунення.

До першої групи умов відносять: 1) реальність - небезпека існує в дійсності, а не в уяві особи, яка її усуває; 2) наявність - загроза для правоохоронюваних об'єктів уже виникла, вона не викликає сумніву, безпосередньо існує, ще не минула і вимагає дій для її усунення; 3)

неминучість - усунення небезпеки не може бути здійснено іншим способом, окрім завдання шкоди іншим інтересам, що охороняються державою.

До другої групи умов відносять такі: 1) захищаються тільки правоохоронювані інтереси особи, суспільства, держави; 2) шкода зазвичай спричиняється третім особам (у випадках, коли суспільна небезпека виходить від суспільно небезпечних діянь людини); 3) заподіяна шкода не повинна бути більшою, ніж відвернута шкода (ч. 2 ст. 39 КК)

Крайню необхідність треба відрізнити від необхідної оборони. За необхідної оборони джерело небезпеки - суспільно небезпечне посягання людини. За крайньої необхідності джерело небезпеки може бути найрізноманітнішим. Необхідна оборона виражається в активних діях, а крайня необхідність може бути виражена і в бездіяльності. За необхідної оборони шкода завдається посягаючому, а за крайньої необхідності - інтересам установ, організацій та осіб, здебільшого непричетних до виникнення небезпеки і які викликають своєю діяльністю. За необхідної оборони не вимагається таких обов'язкових для крайньої необхідності умов, як неможливість усунення небезпеки іншим способом, окрім заподіяння шкоди менш значної, ніж відвернена. Якщо з'ясується, що загрозливої небезпеки можна було уникнути, наприклад, сховатися, втекти, то крайньої необхідності не буде. За необхідної оборони така умова не ставиться. Під кутом зору необхідної оборони заподіяна шкода може перевищувати ту, яка загрожувала, а за крайньої необхідності це неможливо. Згідно зі ст. 1171 ЦК, шкоду, заподіяну в стані крайньої необхідності, повинна відшкодувати особа, що її заподіяла, а за необхідної оборони такої умови немає (ст. 1169 ЦК).

53. Фізичний або психічний примус. Поняття та зміст цих обставин.

У ч. 1 ст. 40 враховано ситуацію, коли під безпосереднім впливом фізичного примусу особа фактично діє не з власної волі, а кориться волі інших осіб і вимушено заподіює шкоду певним інтересам, що охороняються законом. Для того, щоб у такій ситуації діяння особи не розглядалось як злочин, необхідна сукупність ряду умов:

а) діяння, які заподіяли шкоду, здійснено під впливом **фізичного примусу**. **Фізичний примус** - це фізичний вплив на організм особи, який здійснюється без її згоди і в результаті якого їй завдаються більші

відчуття або створюється загроза для її здоров'я або життя з метою примусити особу до вчинення певних злочинних діянь. Призначення фізичного примусу полягає у пригніченні волі особи та підкоренні волі суб'єктів, які його застосовують, у сприянні формуванню бажання виконати волю суб'єктів (заподіяти шкоду), щоби припинити больові відчуття. Біль може викликатися різними способами: побоями, впливом на тіло людини вогню, електричного струму, обмеженням можливостей дихати, введенням ін'єкцій тощо;

б) **вплив фізичного примусу повинен бути безпосереднім.** Це означає: по-перше, больові відчуття завдавались особі, яка під їх впливом заподіяла шкоду. Заподіяння шкоди однією особою з метою припинення больових відчуттів, які завдаються іншій особі, не охоплюються ч. 1 ст. 40 і за наявності відповідних умов повинні розглядатись як крайня необхідність (ст. 39); по-друге, заподіяння шкоди особою є умовою припинення завдання їй больових відчуттів, і вона заподіює шкоду під час здійснення на неї відповідного впливу або зразу ж після його припинення;

в) **рівень фізичного примусу на особу повинен бути настільки сильним, що вона втрачає можливість керувати своїми вчинками і заради його припинення вчиняє діяння, яке від неї вимагають.** Оцінюючи цю умову, слід мати на увазі, що рівень больових відчуттів, що їх може переносити людина, - явище абсолютно суб'єктивне: біль, що його може довго терпіти одна особа, для іншої є абсолютно нестерпним. Випадки, коли особа заподіяла шкоду правоохоронним інтересам під впливом фізичного примусу, рівень якого дозволяв їй не втрачати можливості керувати своїми діями, або під впливом лише психічного примусу, тобто погроз настання для неї певних негативних наслідків, не охоплюються ч. 1 ст. 40. У цих ситуаціях питання про кримінальну відповідальність особи вирішується відповідно до положень ст. 39.

Під психічним примусом слід розуміти вплив на волю особи різними способами (мімікою, словами, діями) з метою примусити її скоїти суспільно небезпечне діяння. За психічного примусу особа завжди зберігає свободу вибору, тому кримінальна відповідальність у таких випадках не виключається. Вона визначається з застосуванням положень закону про крайню необхідність.

У разі притягнення особи до кримінальної відповідальності фізичний та психічний примус завжди визнається судом обставиною, що пом'якшує покарання (п. 6 ч. 1 ст. 66 КК).

54. Виконання наказу або розпорядження. Поняття, зміст і правове значення цих обставин.

Дія чи бездіяльність особи, що заподіяла шкоду правоохоронюваним інтересам, не є злочином, якщо вона була вчинена з метою виконання законного наказу або розпорядження. Зміст закону полягає в тому, що відповідальності підлягає не особа, що спричинила шкоду, внаслідок виконання виданого наказу чи розпорядження, а особа, яка видала наказ чи розпорядження.

Кримінально-правові принципи регулювання спричинення шкоди внаслідок виконання наказу були сформовані в міжнародному праві під час роботи Нюрнберзького міжнародного трибуналу у справі головних німецьких воєнних злочинців, створеного після Другої світової війни.

Наказ - це видана в належній формі, належною особою, в межах її компетенції, офіційна, власна обов'язкова вимога виконати чи не виконати підлеглому якісь дії. У деяких випадках невиконання наказу тягне за собою кримінальну відповідальність (ст. 403 КК „Невиконання наказу”).

Кримінальне право (ч. 2 ст. 41 КК) визначає, що наказ чи розпорядження буде **законним** за таких **умов**: вони повинні бути видані відповідною особою, в належному порядку, в межах її компетенції; наказ чи розпорядження повинні не суперечити чинному законодавству і не порушувати конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Виконання наказу, згідно з чинним законодавством, буде **законним** за таких умов: виконавцем наказу чи розпорядження може бути лише особа, підлегла особі, що видала наказ чи розпорядження; наказ чи розпорядження, належним чином видані, є обов'язковими для виконавця; виконання наказу чи розпорядження в їх межах призвело до спричинення шкоди правоохоронюваним інтересам; наказ чи розпорядження не повинно бути заздалегідь незаконним для виконавця.

Явна незаконність наказу або розпорядження означає, що виконавець знає про їх явно незаконний, злочинний характер, або повинен знати про це на підставі покладених на нього юридичних обов'язків (наказ застосовувати зброю, під час припинення несанкціонованого мітингу).

Особа, яка відмовилася виконати явно злочинний наказ або розпорядження, не підлягає кримінальній відповідальності. Особа, що виконала явно злочинний наказ або розпорядження, за діяння, вчинені з метою виконання такого наказу або розпорядження, підлягає кримінальній відповідальності на загальних підставах, як і начальник,

чис волевиявлення вона виконала. Особа, яка знає про злочинність наказу або розпорядження, однак виконує його внаслідок примусу, підлягає кримінальній відповідальності за правилами, передбаченими ст. 40 КК.

У тих випадках, коли особа не усвідомлювала і не могла усвідомити злочинного характеру наказу або розпорядження, відповідальності підлягає тільки та особа, яка видала злочинний наказ чи розпорядження. Водночас учинення злочину внаслідок порушення умов правомірності виконання наказу чи розпорядження може бути визнано обставиною, що пом'якшує покарання.

55. Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації.

Під час виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації дії особи, яка виконувала ці завдання згідно з законом, не визнаються злочинними у разі вимушеного заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам.

Вимушений характер діянь та заподіяння шкоди іншим особам свідчить про те, що вказана норма схожа на крайню необхідність. Однак, як і у випадку виправданого ризику, завдана шкода може бути в деяких випадках більшою, ніж відвернута.

Згідно з КК, **організованою злочинною групою** визнаються три чи більше особи, які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення одного чи більше злочинів і які об'єднані єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи (ч. 3 ст. 28). **Злочинна організація** - стійке ієрархічне об'єднання трьох чи більше осіб, члени або структурні елементи якого зорганізувалися за попередньою умовою для спільної діяльності, яка має на меті скоєння тяжких чи особливо тяжких злочинів, або керівництва чи координації злочинної організації, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп (ч. 4 ст. 28).

Спеціальне завдання - особливий вид завдання з попередження чи розкриття діяльності організованої групи чи злочинної організації, виконати яке можливо лише беручи участь у злочинній діяльності вказаних угруповань з метою входження в довіру і отримання необхідної інформації.

Правові підстави з виконання спеціального завдання визначено Законом України „Про оперативно-розшукову діяльність” та іншими нормативно-правовими актами. КК визнає такі підстави, за наявності яких особа, яка виконувала спеціальне завдання, підлягає кримінальній відповідальності: **по-перше**, це скоєння особою у складі організованої групи чи злочинної організації умисного, поєданого з насильством над потерпілим особливо тяжкого злочину, за яке передбачене покарання понад 10 років або довічне позбавлення волі; **по-друге**, скоєння умисного, пов’язаного з завданням потерпілому тяжкого тілесного ушкодження, або настанням інших тяжких чи особливо тяжких наслідків, тяжкого злочину, за яким передбачено покарання понад 10 років або довічне ув’язнення.

Однак до такої особи, у разі вчинення нею вказаних злочинів, не може бути застосовано покарання у вигляді довічного позбавлення волі, а покарання у вигляді позбавлення волі не може бути призначене їй на строк, більший ніж половина максимального строку позбавлення волі, передбаченого законом за цей злочин.

Згідно з п. 9 ч. 1 ст. 66 КК виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної організації, поєдане з вчиненням злочину, у випадках, передбачених законом, є обставиною, що пом’якшує покарання.

56. Правові підстави та порядок звільнення від кримінальної відповідальності. Види звільнення від кримінальної відповідальності.

Звільнення від кримінальної відповідальності - відмова держави в особі уповноважених органів від державного осуду особи, яка вчинила злочин.

Правовою підставою звільнення від кримінальної відповідальності є: передбачення конкретних видів звільнення у КК, а також законом України про амністію чи актом помилування. Звільнення від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених КК, здійснюються лише судом.

Види звільнення від кримінальної відповідальності передбачені в КК:

1. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв’язку з дійовим каяттям. Особа, яка вперше вчинила злочин невеликої тяжкості, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона після вчинення злочину щиро покаялася, активно сприяла розкриттю злочину і повністю відшкодувала завдані нею збитки або усунула

заподіяну шкоду (ст. 45 КК).

2. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим. Особа, яка вперше вчинила злочин невеликої тяжкості, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона примирилася з потерпілим і відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду (ст. 46 КК).

3. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки. Особу, яка вперше вчинила злочин невеликої або середньої тяжкості та щиро покаялася, може бути звільнено від кримінальної відповідальності з передачею її на поруки колективу підприємства, установи чи організації за їхнім клопотанням за умови, що вона протягом року від дня передачі її на поруки виправдає довіру колективу, не ухилятиметься від заходів виховного характеру та не порушуватиме громадського порядку. У разі порушення умов передачі на поруки особа притягається до кримінальної відповідальності (ст. 47).

4. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку зі зміною обстановки. Особу, яка вперше вчинила злочин невеликої або середньої тяжкості, може бути звільнено від кримінальної відповідальності, якщо буде визнано, що на час розслідування або розгляду справи в суді внаслідок зміни обстановки вчинене нею діяння втратило суспільну небезпечність або ця особа перестала бути суспільно небезпечною (ст. 48 КК).

5. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності. Особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо від дня вчинення нею злочину і до дня набрання вироком законної сили минули такі строки: 1) два роки - у разі вчинення злочину невеликої тяжкості, за який передбачене покарання менш суворе, ніж обмеження волі; 2) три роки - у разі вчинення злочину невеликої тяжкості, за який передбачене покарання у виді обмеження або позбавлення волі; 3) п'ять років - у разі вчинення злочину середньої тяжкості; 4) десять років - у разі вчинення тяжкого злочину; 5) п'ятнадцять років - у разі вчинення особливо тяжкого злочину (ст. 49 КК).

57. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям.

Під дійовим каяттям слід розуміти активні й позитивні дії особи після вчинення злочину, які безперечно свідчать про бажання усунути шкоду, спричинену злочином, а також про жалкування щодо вчиненого

злочину (ст. 45).

Норма кримінального закону, що розглядається, застосовується лише відносно осіб, які вчинили злочини вперше. Вона не розповсюджується відносно осіб: раніше судимих; що перебувають під слідством і судом; що ухиляються від слідства та суду. Такими, що вперше вчинили злочин, також вважаються особи, які: раніше притягувалися до кримінальної відповідальності, але звільнені від неї в установленому законом, що діяв на час звільнення, порядку; раніше судимі, але судимості погашені або зняті у законному порядку; вчинили раніше злочин, строк давності щодо якого для притягнення до кримінальної відповідальності сплинув.

Звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям можливе лише за злочин, що належить до категорії невеликої тяжкості (ч. 2 ст. 12).

Дійове каяття винного повинно проявлятися в активних позитивних діях, обов'язковий перелік яких приведено в законі: щире каяття; активне сприяння розкриттю злочину; повне відшкодування завданих збитків; усунення заподіяної шкоди.

Про щире каяття передовсім свідчить добровільне з'явлення із зізнанням. Сутність його - в тому, що особа, яка вчинила злочин, самостійно, хоч і не обов'язково з особистої ініціативи, звертається до органу дізнання, слідства, до прокуратури або в суд із заявою про вчинений нею злочин. З'явлення із зізнанням оформлюється протоколом за підписами заявника та службової особи відповідного органу. Значення добровільного з'явлення зі зізнанням, як одна з обставин, що звільняє від кримінальної відповідальності, визначається тим, що заявник з особистої волі, без примушення повідомляє про злочин, про якого органам влади або ще зовсім не відомо, або за фактом злочину порушено кримінальну справу, і сам віддає себе в руки правоохоронних органів, які доти не мали свідчень про те, хто вчинив злочин.

Другим проявом дійового каяття є **активне сприяння самого правопорушника розкриттю злочину**. Воно здійснюється в активних формах і може проявлятися у повідомленні слідчому або судді невідомих їм раніше відомостей, наданні допомоги у збиранні доказів, сприянні у пошуках викраденого або здобутого іншим злочинним шляхом майна, видачі знаряддя та засобів вчинення злочину, викритті інших учасників злочину та подібних діяннях.

Дійове каяття обов'язково передбачає **добровільне відшкодування спричинених втрат**, тобто компенсацію майнової шкоди у грошовій або іншій формі, достатній для відшкодування збитків, зазнаних потерпілим

від злочину.

Вказаний у ст. 45 вид звільнення від кримінальної відповідальності здійснюється тільки судом у порядку, передбаченому ст. 7² КПК, і є безумовним та остаточним, тому що не ставиться у залежність від подальшої поведінки особи.

58. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим.

Під час розгляду в суді кримінальних справ про інші злочини публічного та приватно-публічного обвинувачення потерпілий хоч і не підтримує обвинувачення, але має в суді рівні права, висловлює свою думку щодо сутності пред'явленого обвинувачення та міри покарання підсудному. Як свідчить практика, потерпілий не завжди бажає, щоб особа, яка вчинила злочин, була засуджена й зазнала покарання. Для нього більш важливо, щоб, наприклад, було відшкодовано зазнані ним збитки. Завдяки внесенню в чинний КК такого виду звільнення від кримінальної відповідальності потерпілий дістав можливість більшого впливу на перебіг і наслідки кримінальної справи, що змушує визнавати його думку та законні інтереси, суттєво захищає його права. Отож, законодавство пішло в напрямку розширення засобів захисту приватних інтересів у розслідуванні та судовому розгляді кримінальної справи.

У ст. 46 КК передбачає звільнення від кримінальної відповідальності за деякі інші злочини у зв'язку з примиренням винного з потерпілим за наявності таких підстав. Такими підставами за законом вважаються: вчинення злочину невеликої тяжкості; вчинення злочину вперше; примирення з потерпілим; відшкодування завданих потерпілому збитків або усунення заподіяної шкоди.

Першою підставою є, згідно зі ст. 46, вчинення особою злочину невеликої тяжкості. До них відносять усі злочини, за які законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк не більше двох років, або інше, більш м'яке покарання.

Друга підстава полягає в тому, що винна особа вчиняє злочин вперше. Тобто, вона не має судимості, не перебуває під слідством та судом, не ухиляється від притягнення до кримінальної відповідальності за раніше вчинений злочин. Учиненим вперше також вважається злочин, якщо минули строки давності притягнення до кримінальної відповідальності за вчинений попередній злочин або особа звільнялася раніше від кримінальної відповідальності за законом, що діяв на час звільнення. Несудимою також вважається особа, якщо судимість

погашено або знято в передбаченому законом порядку.

Третьою підставою виступає сам факт примирення особи, що вчинила злочин, із потерпілим. Він означає оформлену в належній процесуальній формі відмову потерпілого від своїх попередніх претензій і вимог до особи, що вчинила злочин, відмову від прохання притягнути її до кримінальної відповідальності або прохання закрити справу, порушену за його заявою. Обов'язково необхідна також згода винної особи на звільнення від кримінальної відповідальності за цією підставою. При цьому на досудовому слідстві та в суді необхідно з'ясувати, чи було це примирення дійсним (добровільним, усвідомленим), без застосування погроз і насильства.

Звільнення від кримінальної відповідальності за ст. 46 здійснюється лише судом у порядку, передбаченому ст. 7¹, 8 КПК. За наявності вказаних причин воно є обов'язковим і не обумовлюється виконанням будь-яких дій після судового рішення.

59. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки.

Чинним Кодексом залишено такий вид звільнення від кримінальної відповідальності, як передача винної особи, яка працює або вчиться, на поруки колективу підприємства, установи чи організації, що дозволяє залучити громадськість до справи перевиховання правопорушника, більш ефективного його виправлення (ст. 47). Так, з одного боку, забезпечується контроль за поведінкою особи, що вчинила злочин, здійснення заходів виховного характеру у колективі, а з іншого - довіра колективу стає стимулом для неї, що спонукає до виправлення.

У КК перелічено **підстави звільнення** від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки, до яких відносять: вчинення злочину невеликої або середньої тяжкості; вчинення злочину вперше; щире каяття. Особою, яка вперше вчинила злочин, вважається: раніше не судима особа; така, відносно якої немає порушеної кримінальної справи; судимість якої погашено або знято в передбаченому законом порядку; така, що раніше звільнялася від кримінальної відповідальності відповідно з чинним на той час законом.

Про **щире покаяння** свідчать: з'явлення із зізнанням, щиросерде визнання вини, сприяння розкриттю чи розслідуванню злочину, відшкодування заподіяної шкоди та інші позитивні дії, що підтверджують глибоке усвідомлення хибності своєї поведінки.

Наявність перелічених підстав надає можливість звільнити особу від

кримінальної відповідальності у разі виконання певної процедури - клопотання колективу, де працює або вчиться винна особа, про передачу її на перевиховання, а також відсутність побажання винного щодо розгляду його справи за суттю у судовому засіданні. Зазначене клопотання - це визначене у письмовій формі мотивоване прохання загальних зборів колективу за місцем роботи чи навчання звільнити особу від кримінальної відповідальності, поручительство колективу, що ця особа не допустить надалі суспільно небезпечної поведінки, зобов'язання проводити з нею відповідну виховну роботу, своєчасно повідомити компетентні органи про перешкоди до виконання виховної функції (звільнення з роботи, ліквідація підприємства, організації або установи, закінчення навчання, невиконання особою умов, за якими вона була взята на поруки тощо).

Характерною особливістю такого звільнення від кримінальної відповідальності є умовний його характер, у зв'язку з чим набуває актуальності поведінка винного після звільнення. Тобто, особа умовно не притягується до кримінальної відповідальності, а вирішення цього питання остаточно проводиться впродовж року від дня винесення рішення про передачу на поруки. У разі порушення умов передачі на поруки у передбаченому законом порядку вирішується питання про притягнення її до кримінальної відповідальності (ч. 2 ст. 47). Підстави для притягнення впродовж року до кримінальної відповідальності відданого колективом на поруки вказано у ст. 47, а саме: невиправдання довіри колективу, ухилення від заходів виховного характеру, порушення громадського порядку.

60. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку зі зміною обставин.

Це звільнення від кримінальної відповідальності застосовується, передусім, за наявності таких **умов**: щодо діяння, яке має ознаки злочину, наслідки якого не були тяжкими; щодо особи, що вчинила злочин вперше. Що стосується ступеня тяжкості злочину, то від кримінальної відповідальності за ст. 48 звільняються особи, що вчинили злочин невеликої та середньої тяжкості. Вчинення вказаною особою злочину вперше означає відсутність судимості за раніше вчинений злочин та порушеної проти неї кримінальної справи.

За наявності вказаних вище підстав притягнення особи до кримінальної відповідальності може вважатися недоцільним в умовах певних змін обстановки, що настали на час розслідування справи або її

судового розгляду. КК передбачає дві самостійні, хоч і наближені одна до одної **зміни обстановки**: настання умов, коли значною мірою змінюється уява про суспільну безпеку вчиненого діяння; втрата суспільної небезпечності особою, яка його вчинила.

Що стосується **втрати суспільної небезпечності діяння**, то зміна обстановки може виразитись у: значних змінах у соціально-економічних, політичних, моральних умовах життя суспільства в масштабах усієї країни; суттєвих змінах умов життя групи людей (у регіоні, на підприємстві, в установі, у трудовому колективі). Ці зміни впливають на суспільну правосвідомість, яка в нових умовах не сприймає як суспільно небезпечне діяння, вчинене в інших обставинах, яке становило значну небезпеку для суспільства в момент учинення.

Втрата суспільної небезпечності діяння зовсім не означає відсутності підстав кримінальної відповідальності, бо на час вчинення діяння складало склад злочину та було підставою щодо кримінальної відповідальності. І ця підстава збереглась, оскільки кримінальний закон не змінився і діяння продовжує формально залишатися протиправним. Тому для застосування ст. 48 необхідно встановити, в чому конкретно виразилася зміна обстановки і чому вона потягла за собою втрату суспільної небезпечності вчиненого діяння.

Найбільш поширеною є зміна обстановки в житті конкретної людини, яка свідчить про втрату цією особою суспільної безпеки. Зміна обстановки розуміється при цьому вузько: вона стосується умов життя і діяльності особи як у момент скоєння нею злочину, так і після цього, наприклад, перебування особи на час розслідування чи розгляду справи судом в армії, в іншому трудовому колективі або колективі учнів, усунення з посади тощо.

Вказаний вид звільнення від кримінальної відповідальності є факультативним. Тобто це є право, а не обов'язок суду. При цьому суд враховує також характер вчиненого злочину, тяжкість завданої шкоди, час, що пройшов з моменту вчинення злочину, а також важливість обставин, що свідчать про зміну обстановки та усунення суспільної безпеки діяння або особи, що його вчинила. Звільнення від кримінальної відповідальності є остаточним та безумовним, тобто не ставиться у залежність від наступної поведінки особи, що звільняється.

61. Поняття покарання та його мета за кримінальним правом України. Система покарань та її кримінально-правове значення.

Покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави

за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого.

Метою покарання є кара, виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами. Покарання не має на меті завдати фізичних страждань або принизити людську гідність.

Передбачені чинним кримінальним законодавством окремі види покарань утворюють певну систему. Система покарань, установа ст. 51 КК, і є тією юридичною базою, на якій ґрунтується діяльність судів із застосування покарань. Законодавець, визначаючи систему покарань, створює цим базу і для побудови санкцій у відповідних статтях Особливої частини КК, де передбачено види і межі покарань за окремі злочини. Система покарань покликана визначати однаковість у правозастосовній діяльності та згідно з цим бути важливим засобом забезпечення законності.

Під системою покарань прийнято розуміти встановлений кримінальним законом та обов'язковий для суду вичерпний перелік покарань, розташованих у певному порядку за ступенем їх суворості.

Система покарань містить такі види покарань: штраф; позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу; позбавлення права обіймати певні посади чи провадити певну діяльність; громадські роботи; виправні роботи; службові обмеження для військовослужбовців; конфіскація майна; арешт; обмеження волі; тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців; позбавлення волі на певний строк; довічне позбавлення волі (ст. 51 КК). Отже, КК передбачає 12 видів покарань.

Покарання класифікуються за порядком (способом) їх призначення; за суб'єктом, до якого застосовується покарання; за можливістю визначення строку покарання та ін. За порядком призначення покарань ст. 52 КК підрозділяє всі покарання на три групи: а) основні покарання; б) додаткові покарання; в) покарання, що можуть призначатися і як основні, і як додаткові.

Основні покарання - це покарання, що призначаються у вироді лише як самостійні покарання. До основних покарань закон відносить: громадські роботи, виправні роботи, службові обмеження для військовослужбовців, арешт, обмеження волі, тримання у дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, позбавлення волі на певний строк, довічне позбавлення волі.

Додаткові покарання - це такі покарання, що призначаються лише на

додаток до основних покарань і самостійно застосовуватися не можуть. До них ст. 52 КК відносить: конфіскацію майна, позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу. Покарання, що можуть призначатись і як основні, і як додаткові - це позбавлення права обіймати певні посади або провадити певну діяльність і штраф.

62. Позбавлення волі на певний строк. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. № 7 „Про практику призначення судами кримінального покарання”.

Позбавлення волі на певний строк - одне з найсуворіших видів покарань, що призначається за вчинення злочинів, які становлять підвищену суспільну небезпеку, і полягає у примусовій ізоляції засудженого на визначений строк у спеціально призначених для цього виправно-трудовах установах, і поєднаний з обмеженням прав (свободи пересування, вибору роботи та роду діяльності, спілкування з сім'єю, знайомими тощо) та з жорсткою регламентацією часу роботи та відпочинку. Відбування покарання в таких умовах характеризується виправно-трудоим впливом на осіб, які вчинили злочини, та проведенням з ними виховної роботи.

Згідно ст.86 Кримінально-виконавчого кодексу України від колонії, в якій засуджені до позбавлення волі відбувають покарання, визначається Державним департаментом України з питань виконання покарань.

Позбавлення волі на певний строк є строковим видом покарання, чим відрізняється від довічного позбавлення волі. Цей вид покарання застосовується як основний, і лише у випадках, передбачених статтями Особливої частини чинного КК. Застосовується це покарання до будь-якої особи як самостійно, так і разом з додатковими. Позбавлення волі на певний строк з огляду на суворість покарання застосовується лише тоді, коли досягнення цілей покарання, зокрема виправлення засудженого, шляхом застосування інших видів покарання неможливе. Якщо санкція статті, за якою засуджується винний, передбачає позбавлення волі на певний строк альтернативно з іншими, більш м'якими видами покарань, суд у вирокі має мотивувати, чому саме призначається або не призначається вказаний вид покарання.

У КК у ст. 63 встановлюються єдині для всіх злочинів **межі** визначення строку позбавлення волі: від 1 до 15 років. Отже, законодавцем встановлено більш жорсткі строки позбавлення волі, а

нижню межу визначено в один рік. Конкретні межі строків позбавлення волі вказано в санкціях статей Особливої частини КК. Нижня межа строку позбавлення волі в ряді статей чинного Кодексу може бути не вказана. Якщо нижня межа позбавлення волі не вказана, мінімальним строком позбавлення волі є передбачений у ст. 63 КК один рік.

Особі, яка до вчинення злочину не досягла вісімнадцятирічного віку, покарання у виді позбавлення волі може бути призначене на строк не більше 10 років, а у випадку вчинення нею особливо тяжкого злочину, поєднаного з умисним позбавленням людини життя, - 15 років (ст. 102 КК) (п.27 постанови).

До неповнолітнього, який уперше вчинив злочин невеликої тяжкості, покарання у виді позбавлення волі не застосовується.

Остаточне покарання у виді позбавлення волі, призначене за сукупністю злочинів або вироків особі, яка вчинила злочини у віці до 18 років, не може перевищувати 15 років.

КК не передбачає заміни інших покарань (штрафу, виправних робіт тощо) на позбавлення волі. Утім, допускається можливість заміни позбавлення волі строком не більше двох років, враховуючи обставини справи та особу засудженого, на службове обмеження для військовослужбовців (ст. 58) і тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців (ст. 62) на той же строк.

Закон про кримінальну відповідальність, на відміну від попереднього, не передбачає видів режиму відбування покарання у вигляді позбавлення волі та необхідності визначення їх судом. Ці обов'язки покладено на відповідні служби виконання судових рішень на підставі та в порядку, передбачених Кримінально-виконавчим кодексом України.

63. Правова характеристика обмеження волі.

Обмеження волі це міра кримінального покарання, яка полягає в триманні за вироком суду засудженої особи у спеціалізованих кримінально-виправних установах відкритого типу без ізоляції від суспільства в умовах здійснення за нею нагляду з обов'язковим залученням до праці.

Відповідно до ст. 52 КК обмеження волі може застосовуватися тільки як основна міра покарання.

Можливий строк обмеження волі — від одного до п'яти років.

У зв'язку з тим, що даний вид покарання пов'язаний з обов'язковим залученням засудженого до праці, до обмеження волі, згідно з ч. 3 ст. 61 КК **не можуть бути засуджені**: неповнолітні, вагітні жінки і жінки, які

мають дітей віком до 14 років; особи, які досягли пенсійного віку; інваліди першої і другої груп, військовослужбовці.

У разі заміни покарання у вигляді обмеження волі позбавленням волі згідно зі ст. 72 КК до одного дня позбавлення волі прирівнюються два дні обмеження волі.

Згідно ст.56 Кримінально-виконавчого кодексу України особи, засуджені до обмеження волі, відбувають покарання у виправних центрах, як правило, у межах адміністративно-територіальної одиниці відповідно до їх постійного місця проживання до засудження.

Засуджені до обмеження волі залучаються до праці, як правило, на виробництві виправних центрів, а також на договірній основі на підприємствах, в установах чи організаціях усіх форм власності за умови забезпечення належного нагляду за їхньою поведінкою. Праця засуджених до обмеження волі регулюється законодавством про працю, за винятком правил прийняття на роботу, звільнення з роботи, переведення на іншу роботу. Засудженим незалежно від усіх відрахувань належить виплачувати не менш як сімдесят п'ять відсотків загальної суми заробітку (ст.60 КВК).

Засуджені до обмеження волі мають право: носити цивільний одяг, мати при собі гроші та цінні речі, користуватися грішми без обмежень; відправляти листи, отримувати посилки (передачі) і бандеролі, одержувати короткострокові побачення без обмежень, а тривалі побачення - до трьох діб один раз на місяць.

Засудженим може бути дозволено короткочасні виїзди за межі виправного центру за обставин, передбачених законом для осіб, засуджених до позбавлення волі, а також з інших поважних причин у таких випадках: за необхідності звернутися в медичний заклад з приводу захворювання чи лікування за наявності відповідного медичного висновку; для складання іспитів у навчальному закладі; за викликом судових і слідчих органів - на період провадження слідства чи дізнання; для попереднього вирішення питань трудового і побутового влаштування після звільнення - строком до семи діб, без урахування часу на дорогу; у разі виникнення інших життєво необхідних обставин, які потребують присутності засудженого.

Особи, засуджені до обмеження волі, зобов'язані: виконувати законні вимоги адміністрації виправного центру, які стосуються порядку відбування призначеного покарання; сумлінно працювати у місці, визначеному адміністрацією виправного центру; постійно знаходитися в межах виправного центру під наглядом, залишати його межі лише за

спеціальним дозволом адміністрації цього центру, проживати за особистим посвідченням, яке видається взамін паспорта; проживати, як правило, у спеціально призначених гуртожитках.

Перебування засудженого у вільній від роботи час поза гуртожитком допускається з дозволу адміністрації виправного центру, яка з цього питання виносить вмотивовану постанову (ст.59 КВК).

Засудженим до обмеження волі забороняється: доставляти і зберігати на території, де вони проживають, предмети, вироби і речовини, перелік яких визначений нормативно-правовими актами Державного департаменту України з питань виконання покарань. У разі виявлення таких предметів, виробів і речовин у засудженого вони підлягають вилученню зберіганню, речі, вилучені з обігу, знищуються, гроші, цінності та інші речі за рішенням суду можуть бути передані в доход держави.

64. Правова характеристика виправних робіт. Відмінність від громадських робіт. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. № 7 „Про практику призначення судами кримінального покарання”.

1. **Виправні роботи** є основним видом покарання, яке характеризується тим, що особа примусово залучається до роботи на вказаний у вирокі строк з утриманням у доход держави визначеного судом відсотка її заробітку.

2. **Виправні роботи мають такі ознаки:**

- а) втілює в собі докір держави;
- б) обмежує права засудженого на зміну місця роботи та побічно можливості професійної кар'єри в деяких сферах (на державній службі, в банківській діяльності, системі освіти тощо);
- в) породжує майнові наслідки, зменшуючи заробіток засудженого;
- г) час відбування покарання, як правило, не включається до загального та безперервного стажу. Втім, при певних умовах час відбування виправних робіт може бути включений до загального трудового стажу.

Виправні роботи як вид покарання, в цілому мають економічний характер і не пов'язані з розривом позитивних суспільних зв'язків засудженого.

Згідно п.12 постанови виправні роботи можуть бути призначені, як правило, особам, котрі вчинили менш небезпечні злочини і не

потребують ізоляції від суспільства. Виправні роботи призначаються тільки працюючим і відбуваються за місцем роботи засуджених. Місцем роботи засудженого можуть бути підприємства, установи та організації будь-якої форми власності, тому що на кожне з них поширюються конституційні гарантії та норми трудового законодавства. Роботою засудженого є його діяльність, щодо здійснення якої складений трудовий договір.

Суди не повинні призначати виправні роботи особам, які вчинили злочини, пов'язані з виконанням ними службових або професійних обов'язків, коли залишення винного на тій самій роботі може призвести до послаблення виховного й запобіжного впливу покарання або до вчинення таких же злочинних діянь.

Під час відбування покарання засудженому забороняється звільнитись з роботи за власним бажанням без дозволу спеціальних органів, що здійснюють виконання вироків. Дозвіл може бути виданий після перевірки обґрунтованості причин звільнення. Відмова у видачі дозволу на звільнення повинна бути мотивованою та може бути оскарженою в установленому законом порядку. Якщо засуджений не має місця роботи, він повинен самостійно працевлаштуватися або стати на облік в органах служби зайнятості. В останньому випадку засуджений не може відмовитися від запропонованої органами служби зайнятості роботи або перекваліфікації.

Виправні роботи є строковим видом покарання. КК встановлений їх мінімальний строк призначення - 6 місяців. Максимальний строк виправних робіт - 2 роки. Строк відбування виправних робіт, що обчислюється роками і місяцями, розглядається як строк, упродовж якого засуджений працював та із його заробітку проводились відрахування. Якщо під час перебігу строку засуджений не працював по причинах, що визнані нормативно-правовими актами поважними, цей час включається у строк відбування покарання. Обчислення строку відбування покарання може мати юридичне значення при заміні невідбутого покарання або при призначенні покарання за сукупністю вироків. Таким чином, строк покарання продовжується до повного відпрацювання засудженим належної кількості робочих днів, враховуючи час, коли він не працював з поважних причин але отримував заробітну плату, час, коли він хворів, час відпустки по вагітності і пологам.

Розміри відрахувань в доход держави мають бути в межах від десяти до двадцяти відсотків. Відрахування проводяться від усієї суми заробітку, без виключення з неї податків та інших платежів, а також

претензій по виконавчим документам. Відрахування не проводяться від пенсій, допомог, які одержуються в порядку соціального забезпечення та соціального страхування, виплат одночасного характеру та не передбачених системою заробітної плати. При скасуванні вироку та закритті справи суми, відраховані із заробітку, повертаються засудженому.

Виправні роботи застосовуються як основний вид покарання у випадках, передбачених санкціями статей Особливої частини Кодексу.

У той же час передбачаються випадки призначення виправних робіт навіть тоді, коли вони не передбачені санкцією статті, по якій засуджується особа, а саме у разі: заміни штрафу при неможливості його сплати (ч.4 ст.53 КК) у порядку, передбаченому ст. 410 КПК; призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом (ст. 69 КК); заміни невідбутої частини покарання більш м'яким (ст. 82 КК); заміни більш м'яким покаранням жінки, засудженої до обмеження або позбавлення волі не більше як на 5 років, після досягнення дитиною трирічного віку або її смерті (ч. 4 ст. 83 КК); заміни покарання на більш м'яке на підставі закону про амністію або акта про помилування (ст. 85 КК).

Звільнення від відбування виправних робіт можливе: при умовно-достроковому звільненні від відбування покарання (ст. 81 КК); за хворобою (ст. 84 КК); при звільненні від відбування покарання на підставі закону про амністію або акта про помилування.

Ч. 2 ст. 57 КК передбачає випадки, коли **виправні роботи не застосовуються:** до вагітних жінок та таких, що знаходяться у відпустці по догляду за дитиною; до непрацездатних; до осіб, що не досягли 16 років; до осіб пенсійного віку; до військовослужбовців, працівників правоохоронних органів, нотаріусів, суддів, прокурорів, адвокатів, державних службовців, посадових осіб органів місцевого самоврядування.

Якщо особа стала непрацездатною після постановлення вироку про застосування виправних робіт, суд може у порядку, передбаченому ст. 410 КПК, замінити виправні роботи штрафом із розрахунку: три встановлені законодавством неоподатковувані мінімуми доходів громадян за один місяць виправних робіт але на строк не більше двох років.

Ухилення засудженого від відбування виправних робіт передбачає кримінальну відповідальність за ч. 2 ст. 389 КК.

Основні відмінності виправних робіт від громадських:

- 1) виправні роботи є більш суворим видом покарання ніж громадські роботи;
- 2) в місці відбування покарання (виправні - на місці роботи, а громадські - поза місце роботи);
- 3) в характері робіт (виправні - особа виконує свої трудові обов'язки, а громадські - виконує суспільно-корисну роботу (прибирання вулиць);
- 4) в часі відбування (виправні - під час виконання обов'язків за місцем роботи, а громадські - у вільний від роботи чи навчання час);
- 5) в строках відбування (виправні - від 6 міс. до 2-х років, а громадські - у кількості від 60 до 240 годин);
- 6) в майновому обмеженні (виправні - особа отримує заробітну плату, а розміри відрахувань в доход держави складають в межах від десяти до двадцяти відсотків, а громадські - особа безоплатно працює);

65. Правова характеристика громадських робіт.

Громадські роботи - покарання, яке в полягає в тому, що особа примусово залучається до суспільно корисних робіт.

У переліку видів покарання (ст. 51 КК) вважаються більш м'яким, ніж виправні роботи, службові обмеження для військовослужбовців, конфіскація майна, обмеження або позбавлення волі.

Змістом цього виду покарання є покладення на засудженого трудового зобов'язання, від кількості, характеру і умов якого він ухилятися не має права.

У ст. 55 КК передбачаються **ознаки такого покарання**: роботи безоплатні; роботи суспільно-корисні; виконуються засудженим у вільний від роботи чи навчання час та не більше як чотири години на день.

Такий вид покарання є лише основним. **Строк громадських робіт** передбачений у кількості від 60 до 240 годин, що складає 7,5-30 повноцінних восьмигодинних робочих днів, або від 15 до 60 чотирьохгодинних робочих днів.

Місце громадських робіт визначається органами місцевого самоврядування, на які покладається: відповідальність за додержання правил безпеки проведення робіт; створення певних умов для їх виконання; надання можливостей для відбування цього покарання засудженим у безпосередній близькості від місця його основної роботи, навчання або місця проживання; контроль за виконанням засудженим доручених робіт, облік проведеної роботи, повідомлення спеціальних

органів по виконанню судових рішень в кримінальних справах про хід виконання робіт та поведінку засудженого.

Засуджені до громадських робіт повинні виконувати такі умови:

- додержуватися правил внутрішнього розпорядку організацій, де відбуваються покарання;

- добросовісно відноситись до трудових обов'язків;

- працювати на зазначених для них об'єктах та відробити визначений судом строк;

- інформувати органи, на яких покладено виконання вироків, про зміну місця проживання та основної роботи тощо.

Не призначаються громадські роботи відносно: інвалідів першої та другої груп; вагітних жінок; осіб, які досягли пенсійного віку; військовослужбовців строкової служби.

Громадські роботи призначаються судом, якщо вони вказані у відповідних санкціях статей Особливої частини Кодексу.

Вони можуть також призначатися у разі:

- заміни ними штрафу при неможливості його сплати (ст. 53 КК);

- призначення більш м'якого покарання, ніж те, що передбачене санкцією відповідної статті (ст. 69 КК);- заміни невідбутої частини покарання у вигляді обмеження або позбавлення волі на більш м'яке (ст. 82 КК);

- заміни покарання у вигляді обмеження або позбавлення волі не більше 5 років на більш м'яке жінкам після досягнення дитиною трирічного віку або в разі її смерті (ч. 4 ст. 83);

- заміни на більш м'яке покарання на підставі закону про амністію або акта помилування (ст. 85 КК).

Звільнення від відбування громадських робіт можливе лише на підставі ст. 84 КК та 85 КК.

Ухилення від відбування громадських робіт тягне за собою притягнення до кримінальної відповідальності за ч. 2 ст. 389 КК.

66. Правова характеристика штрафу. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. № 7 „Про практику призначення судами кримінального покарання”.

Штраф – це грошове стягнення, що накладається судом у випадках та межах визначених санкцією кримінально-правової норми Особливої частини та тягне судимість особи.

Судам необхідно мати на увазі, що штраф як основне й додаткове покарання призначається у випадках і в межах, установлених санкцією статті (частини статті) Особливої частини КК (п.14 постанови).

Штраф може бути як основним, так і додатковим видом покарання. Як основний він накладається у випадках і межах, встановлених Особливою частиною Кодексу. В якості додаткового покарання штраф може бути призначений лише тоді, якщо його спеціально передбачено як додаткове покарання у санкції певної статті Особливої частини КК. На даний час чинний КК має лише дві статті, що передбачають штраф як додаткову міру покарання. Це ч. 1 ст. 144 (насильницьке донорство) та ч. 2 ст. 367 (службова недбалість).

Законом передбачені і деякі інші випадки застосування штрафу як міри покарання: суду надане право при наявності певних умов призначити винній особі більш м'яке покарання, що не зазначене санкцією Особливої частини Кодексу, за якою ця особа обвинувачується (ст. 69). Таким більш м'яким видом покарання може бути і штраф, межі якого визначаються ст. 53 КК (п.14 постанови).

При цьому законом передбачений розрахунок

а) один місяць виправних робіт рівноцінний трьом неоподатковуваним мінімумам доходів громадян;

б) у разі звільнення від відбування основного покарання з випробуванням (ст. 77) суд може призначити особі додаткові покарання, в тому числі штраф у межах, передбачених ст. 53 КК;

в) особам, що відбувають покарання у виді обмеження або позбавлення волі, невідбута частина покарання при певних умовах може бути замінена судом на більш м'яке покарання, яким може бути штраф (ст. 82) в межах, передбачених ст. 53 КК;

г) вирішуючи питання про звільнення від відбування покарання у виді обмеження або позбавлення волі на строк до 5 років вагітних жінок та таких, що мають дітей до 3 років, суд може замінити покарання більш м'яким, яким може бути і штраф (ч. 4 ст. 83) в загальних межах, передбачених ст. 53 КК;

д) більш м'яким покаранням (в тому числі штрафом) може бути замінений визначений вироком суду вид покарання згідно з амністією та актом про помилування (ст. 85 та 86 КК).

Штраф визначається не в конкретній сумі гривень, а у вигляді суми, яка відповідає певній кількості неоподатковуваного мінімуму доходів громадян, офіційно встановленого державою.

Загальний розмір становить від 30 до 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Можливі винятки, коли розмір штрафу в санкціях норм Особливої частини Кодексу може бути вищим.

Законодавець надав суду можливість самостійно вирішувати в кожній справі розмір штрафу та зазначив критерії такого розсуду: залежно від тяжкості вчиненого злочину; з урахуванням майнового стану винного.

Якщо особа, яка засуджена не може сплатити штраф, то суд замінює йому штраф покаранням у виді громадських або виправних робіт. При цьому вживається розрахунок: десять годин громадських робіт за один неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Або один місяць виправних робіт за чотири встановлених законодавством неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, але на строк не більше 2 років. Порядок заміни передбачений ст. 410 КПК України.

Згідно ст. 26 Кримінально-виконавчого кодексу засуджений зобов'язаний сплатити штраф у місячний строк після набрання вироком суду законної сили і повідомити про це відповідний суд шляхом представлення документа про сплату штрафу. У разі несплати засудженим штрафу у місячний строк, його стягнення провадиться примусово

Державною виконавчою службою на підставі виконавчого листа, виданого судом, який постановив вирок, з такими особливостями: в постанові про відкриття виконавчого провадження державний виконавець не встановлює строк для добровільного виконання вироку суду; засуджений звільняється від сплати виконавчого збору.

Якщо засуджений злісно ухиляється від сплати штрафу, то примушення до виконання судових рішень забезпечується шляхом притягнення до кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 389 КК

Згідно п.2 постанови Пленуму Верховного Суду України від 28 травня 2004 р. № 9 „Про деякі питання застосування судами України адміністративного та кримінального законодавства у зв'язку з набранням чинності Законом України від 22 травня 2003 р. “Про податок з доходів фізичних осіб,” судам необхідно враховувати, що запровадження Законом податкових соціальних пільг не впливає на розмір покарання й адміністративного стягнення у виді штрафу, якщо він визначений у відповідних санкціях у неоподатковуваних мінімумах доходів громадян.

67. Принципи та загальні засади призначення покарання. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. № 7 „Про практику призначення судами кримінального покарання”.

Загальні засади призначення покарання - це ті встановлені законом критерії, якими повинен керуватися суд у призначенні покарання в кожній конкретній справі. Відповідно до ст. 65 загальні засади призначення покарання складаються з таких трьох критеріїв. Суд

призначає покарання: 1) у межах, встановлених у санкції статті Особливої частини КК, що передбачає відповідальність за вчинений злочин; 2) відповідно до положень Загальної частини КК; 3) враховуючи ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання.

1. Суд призначає покарання у межах, встановлених у санкції статті Особливої частини КК, що передбачає відповідальність за вчинений злочин. Ця вимога означає, що суд може призначити покарання лише в межах санкції статті Особливої частини КК, за якою кваліфіковано дії винного. Проте закон знає два винятки з цього правила, коли судові дається право вийти за межі санкції, яка встановлює покарання за вчинений злочин. Перший випадок передбачено у ст. 69, згідно з якою з огляду на обставини, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину, з урахуванням особи винного, суд може призначити більш м'яке покарання, ніж передбачено в статті Особливої частини КК. Другий випадок передбачено ст. 70, відповідно до якої суд може вийти за верхню межу санкції. Це може мати місце у призначенні покарання за сукупністю злочинів (ст. 70) або за сукупністю вироків (ст. 71).

Коли санкція закону, за яким особу визнано винною, нарівні з позбавленням волі на певний строк передбачає більш м'які види покарання, при постановленні вироку потрібно обговорювати питання про призначення покарання, не пов'язаного з позбавленням волі. У разі обрання покарання у виді позбавлення волі це рішення повинно бути вмотивовано у вирокі.

2. Суд призначає покарання відповідно до положень Загальної частини КК. Це означає, що суд повинен керуватися тими положеннями, що передбачені в Загальній частині КК і належать як до злочину й умов відповідальності за нього, так і до покарання, його мети, видів, умов їх призначення тощо. Наприклад, призначаючи покарання за замах на злочин, суд повинен враховувати ступінь здійснення злочинного наміру та причини, внаслідок яких злочин не було доведено до кінця (ч. 1 ст. 68). Суд зобов'язаний враховувати й інші положення Загальної частини КК, зокрема надані йому широкі можливості звільнення від кримінальної відповідальності й покарання згідно статей 44 і 74.

Призначаючи покарання у виді штрафу або виправних робіт і визначаючи їх межі та строки, суди мають враховувати майновий стан підсудного, наявність на його утриманні неповнолітніх дітей, батьків похилого віку тощо.

При призначенні покарання неповнолітньому підсудному відповідно

до ст. 103 КК крім обставин, передбачених у статтях 65-67 КК, необхідно брати до уваги умови життя й виховання неповнолітнього, вплив на нього дорослих, рівень розвитку та інші особливості його особи.

3. Призначаючи покарання, суд враховує ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного та обставини, що пом'якшують чи обтяжують покарання.

Ступінь тяжкості злочину визначається характером конкретного злочину. Ось чому суд повинен враховувати цінність тих суспільних відносин, на які посягає винний, тобто цінність об'єкта злочину.

Визначаючи ступінь тяжкості вчиненого злочину, суди повинні виходити з класифікації злочинів (ст. 12 КК), а також із особливостей конкретного злочину й обставин його вчинення (форма вини, мотив і мета, спосіб, стадія вчинення, кількість епізодів злочинної діяльності, роль кожного зі співучасників, якщо злочин вчинено групою осіб, характер і ступінь тяжкості наслідків, що настали, тощо).

Так, якщо винний заподіяв тяжкі тілесні ушкодження не одному, а двом особам, то в межах санкції ч. 1 ст. 121 (від п'яти до восьми років позбавлення волі) йому може бути призначене покарання, наближене до максимуму або навіть рівне максимуму санкції. Ступінь тяжкості злочину визначається і характером наслідків: що тяжчі наслідки, заподіяні злочином, що більший розмір шкоди, то більш суворе покарання буде призначене винному. При урахуванні ступеня тяжкості злочину великого значення набуває спосіб вчинення злочину, мотиви вчиненого та інші конкретні обставини справи.

Згідно п.2 постанови, із урахуванням ступеня тяжкості, обставин цього злочину, його наслідків і даних про особу судам належить обговорювати питання про призначення передбаченого законом більш суворого покарання особам, які вчинили злочини на ґрунті пияцтва, алкоголізму, наркоманії, за наявності рецидиву злочину, у складі організованих груп чи за більш складних форм співучасті (якщо ці обставини не є кваліфікуючими ознаками), і менш суворого - особам, які вперше вчинили злочини, неповнолітнім, жінкам, котрі на час вчинення злочину чи розгляду справи перебували у стані вагітності, інвалідам, особам похилого віку і тим, які щиро розкаялись у вчиненому, активно сприяли розкриттю злочину, відшкодували завдані збитки тощо.

Відповідно до п. 18 "Прикінцевих та перехідних положень" КК при вирішенні питання про віднесення злочинів, передбачених КК 1960 р., які були вчинені до набрання чинності КК 2001 р., до злочинів невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжких або особливо тяжких потрібно

керуватися ст. 12 КК 2001 р., якщо це пом'якшує кримінальну відповідальність осіб і не обтяжує ступінь тяжкості злочину, вчиненого до набрання чинності КК 2001 р. В інших випадках необхідно застосовувати відповідні положення КК 1960 р.

Досліджуючи дані про особу підсудного, суд повинен з'ясувати його вік, стан здоров'я, поведінку до вчинення злочину як у побуті, так і за місцем роботи чи навчання, його минуле (зокрема, наявність не знятих чи не погашених судимостей, адміністративних стягнень), склад сім'ї (наявність на утриманні дітей та осіб похилого віку), його матеріальний стан тощо.

68. Обставини, які пом'якшують покарання. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. № 7 „Про практику призначення судами кримінального покарання”.

Пом'якшуючі обставини - це встановлені судом різного роду відомості, що свідчать про меншу ступінь небезпечності особи винного і вчиненого ним злочину і дають підстави для застосування до нього менш суворого покарання.

Наявність пом'якшуючих обставин свідчить про менший ступінь небезпечності винного і дає судові підстави призначити йому менш суворе покарання. Пом'якшення покарання може відбуватися в межах одного виду покарання або ж в обранні іншого, більш м'якого виду покарання за альтернативної санкції. За певних умов ці обставини можуть бути підставою для призначення покарання у розмірі, нижчому від найнижчої межі санкції статті Особливої частини КК (ч. 1 ст. 69 КК), для непризначення додаткового покарання, якщо воно передбачене санкцією статті як обов'язкове (ч. 2 ст. 69 КК) або як факультативне.

За наявності інших, передбачених законом обставин, пом'якшуючі обставини можуть впливати на вирішення питання про можливість звільнення особи від відбування призначеного покарання з випробуванням (ст. 75 КК).

Перелік обставин, які пом'якшують покарання, міститься в ч. 1 ст. 66 КК. Передбачені ч. 1 ст. 66 КК пом'якшуючі обставини за своїм змістом характеризують: 1) подію злочину або 2) особу винного.

До них відносять: 1) з'явлення з зізнанням, щире каяття або активне сприяння розкриттю злочину. Вирішуючи питання про наявність такої пом'якшуючої обставини, як з'явлення із зізнанням, суди повинні перевіряти, чи були подані до органів розслідування, інших державних органів заява або зроблене посадовій особі повідомлення про злочин (у

будь-якій формі) добровільними і чи не пов'язано це з тим, що особа була затримана як підозрюваний і, будучи викритою, підтвердила свою участь у вчиненні злочину. Якщо у справі, порушеній за фактом вчинення злочину, не встановлено, хто його вчинив, добровільні заява або повідомлення особи про вчинене нею мають розглядатись як з'явлення із зізнанням. Аналогічно розцінюється заява особи, притягнутої до кримінальної відповідальності, про вчинення нею іншого злочину, про який не було відомо органам розслідування.

За сукупності вчинених злочинів з'явлення із зізнанням має враховуватись як обставина, що пом'якшує покарання при призначенні останнього за злочин, у зв'язку з яким зроблено це зізнання; 2) добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди; 3) вчинення злочину неповнолітнім; 4) вчинення злочину жінкою у стані вагітності; 5) вчинення злочину внаслідок збігу тяжких особистих, сімейних чи інших обставин; 6) вчинення злочину під впливом погрози, примусу або через матеріальну, службову чи іншу залежність; 7) вчинення злочину під впливом сильного душевного хвилювання, викликаного неправомірними чи аморальними діями потерпілого; 8) вчинення злочину з перевищенням меж крайньої необхідності; 9) виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, поєднане з вчиненням злочину в передбачених КК випадках.

Згідно п.5 постанови судам треба мати на увазі, що наведений у ч. 1 ст. 66 КК перелік обставин, які пом'якшують покарання, **не є вичерпним**. При призначенні покарання суд може визнати пом'якшуючими й інші обставини, не зазначені в ч. 1 цієї статті (наприклад, вчинення злочину внаслідок збігу випадкових обставин чи неправильної поведінки потерпілого, відвернення підсудним шкідливих наслідків злочину, часткове відшкодування шкоди, відшкодування моральної шкоди). Визнання обставини такою, що пом'якшує покарання, має бути вмотивоване у вироку.

Якщо будь-яка з обставин, що пом'якшує покарання, передбачена у статті Особливої частини КК як ознака злочину, що впливає на його кваліфікацію, суд не може ще раз враховувати її при призначенні покарання як таку, що його пом'якшує (ч. 3 с. 66 КК). Наприклад, у разі кваліфікації дій обвинуваченого за ст. 116 як умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, суд при призначенні покарання не може посилатися на наявність обставини, що пом'якшує покарання і передбачена в п. 7 ч. 1 ст. 66 - вчинення злочину під впливом сильного

душевного хвилювання, викликаного неправомірними чи аморальними діями потерпілого.

69. Обставини, які обтяжують покарання. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. № 7 „Про практику призначення судами кримінального покарання”.

Обтяжуючі обставини - це встановлені судом відповідно до ч. 1 ст. 67 КК різного роду відомості, що свідчать про підвищену небезпеку особи винного і вчиненого ним злочину і дають підстави для застосування до нього більш суворого покарання.

Згідно з ч. 1 ст. 67 КК до обставин, що обтяжують покарання, чинне кримінальне законодавство відносить: 1) вчинення злочину особою повторно та рецидив злочинів; 2) вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою; 3) вчинення злочину на ґрунті расової, національної чи релігійної ворожнечі або розбрату; 4) вчинення злочину у зв'язку з виконанням потерпілим службового або громадського обов'язку; 5) тяжкі наслідки, завдані злочином; 6) вчинення злочину щодо малолітнього, особи похилого віку або особи, що перебуває в безпорадному стані; 7) вчинення злочину щодо жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності; 8) вчинення злочину щодо особи, яка перебуває в матеріальній, службовій чи іншій залежності від винного; 9) вчинення злочину з використанням малолітнього або особи, що страждає на психічне захворювання чи недоумство; 10) вчинення злочину з особливою жорстокістю; 11) вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій; 12) вчинення злочину загальнонебезпечним способом; 13) вчинення злочину особою, що перебуває у стані алкогольного сп'яніння або у стані, викликаному вживанням наркотичних або інших одурманюючих засобів.

Згідно пр.6 постанови наведений у ч. 1 ст. 67 КК перелік обставин, що обтяжують покарання, є **вичерпним, тому суд не вправі посилатись у вирокі як на обтяжуючі і враховувати при призначенні покарання інші обставини, не передбачені цією статтею.**

Водночас суд має право, залежно від характеру вчиненого злочину, не визнати за фактичної наявності деякі із зазначених у цьому переліку обставин такими, що обтяжують покарання, навівши мотиви свого рішення у вирокі (ч. 2 ст. 67 КК). До таких відносять обставини, викладені у пунктах 1, 3, 4, 5, 8, 11, 13 зазначеного переліку. За наявності у справі обставин, зазначених у пунктах 2, 6, 7, 9, 10, 12 ч. 1 ст. 67 КК,

закон зобов'язує суд врахувати їх при призначенні покарання.

Якщо будь-яка з обставин, що обтяжує покарання, передбачена у статті Особливої частини КК як ознака злочину, що впливає на його кваліфікацію, суд не може ще раз враховувати її при призначенні покарання як таку, що його обтяжує.

Обставини, які обтяжують покарання, свідчать про підвищену небезпечність вчиненого злочину й особи винного, що дає підстави суду призначити йому покарання найбільш суворе з можливого. За наявності обтяжуючих обставин суд може: а) призначити більш суворе покарання в межах одного виду; б) за альтернативної санкції обрати більш суворий вид покарання; в) призначити додаткове покарання, передбачене санкцією як факультативне; г) обрати принцип, за яким призначене остаточне покарання буде найсуворішим (наприклад, не принцип поглинання менш суворого покарання більш суворим, а принцип часткового чи повного складання); г) не застосувати звільнення від відбування покарання в порядку ст. 75 КК.

70. Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) № 15-рп від 2 листопада 2004 року. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. № 7 „Про практику призначення судами кримінального покарання”.

Призначення основного покарання, нижчого від найнижчої межі, передбаченої законом за даний злочин, або перехід до іншого, більш м'якого виду основного покарання, або непризначення обов'язкового додаткового покарання (ст. 69 КК) може мати місце лише:

1) за наявності декількох (не менше двох) обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину;

2) особа вчинила особливо тяжкий, тяжкий, середньої тяжкості або невеликої тяжкості злочин. Так, згідно п.4.1 Рішення КС „Можливість застосування до осіб, які вчинили злочин невеликої тяжкості, інших норм, що передбачають правові підстави і порядок звільнення від кримінальної відповідальності та від покарання (статті 44, 45, 46, 47, 48, 74 Кодексу), не може бути перепорою для індивідуалізації покарання,

зокрема, шляхом призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом. Проте цього способу індивідуалізації покарання для осіб, які вчинили злочини невеликої тяжкості, статтею 69 Кодексу не передбачено, хоча в ній ідеться про особливі підстави, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину для осіб, які вчинили особливо тяжкі, тяжкі і середньої тяжкості злочини. Тим самим норми зазначеної статті суперечать основоположному принципу правової держави - справедливості, оскільки особи, які вчинили злочини невеликої тяжкості, поставлені в гірші умови, ніж ті, які вчинили більш тяжкі злочини”.

Тому Конституційний суд України вирішив:

1. Визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), положення частини першої статті 69 Кримінального кодексу України в частині, яка унеможлиблює призначення особам, які вчинили злочини невеликої тяжкості, більш м'якого покарання, ніж передбачено законом.

2. Положення частини першої статті 69 Кримінального кодексу України, визнане неконституційним, втрачає чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Верховній Раді України привести положення статті 69 Кримінального кодексу України у відповідність з Рішенням Конституційного Суду України;

3) з урахуванням особи винного.

У кожному такому випадку суд зобов'язаний у мотивувальній частині вироку зазначити, які саме обставини справи або дані про особу підсудного він визнає такими, що істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину і впливають на пом'якшення покарання, а в резолютивній - послатися на ч. 1 ст. 69 КК. При цьому необхідно враховувати не тільки мету й мотиви, якими керувалась особа при вчиненні злочину, а й її роль серед співучасників, поведінку під час та після вчинення злочинних дій тощо.

Покарання, призначене судом із застосуванням ст. 69 КК, не може бути нижчим від мінімальної межі відповідного виду покарання, встановленої у Загальній частині КК, тобто меншим, ніж один рік позбавлення чи обмеження волі, шість місяців виправних робіт, один місяць арешту тощо.

З підстав, зазначених у ч. 1 ст. 69 КК, суд може не призначати додаткового покарання, передбаченого санкцією статті Особливої частини КК як обов'язкове.

Щодо особи, винної у вчиненні декількох злочинів, суд може призначити більш м'яке покарання, ніж передбачене законом, окремо за кожний злочин або тільки за один із них і остаточно визначити покарання за правилами ст. 70 КК. Застосування положень ст. 69 КК щодо покарання (як основного, так і додаткового), призначеного за сукупністю злочинів чи за сукупністю вироків, є неприпустимим.

Призначенню покарання, нижчого від найнижчої межі, передбаченої санкцією статті Особливої частини КК, не перешкоджає наявність у цій же санкції альтернативних, більш м'яких покарань.

Згідно п.8 постанови, суд не вправі перейти до більш м'якого виду покарання у випадках, коли санкцією закону, за яким засуджується особа, передбачено лише такі покарання, які з огляду на її вік чи стан не можуть бути до неї застосовані. В таких випадках суд, за наявності до того підстав, відповідно до ст. 7 КПК повинен закрити справу і звільнити особу від кримінальної відповідальності або постановити обвинувальний вирок і звільнити засудженого від покарання.

71. Призначення покарання за сукупністю злочинів. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. № 7 „Про практику призначення судами кримінального покарання”.

За сукупності злочинів суд, призначивши покарання (основне і додаткове) за кожний злочин окремо, визначає остаточне покарання поглиненням менш суворого покарання більш суворим або повним чи частковим складанням призначених покарань (ст. 70 КК).

Застосовуючи принцип поглинання, суд бере до уваги не санкції статей КК, за якими кваліфіковано злочини, а конкретні покарання, призначені в межах цих санкцій за кожен з вчинених злочинів. Причому менш суворе покарання поглинається більш суворим. Так, якщо суд призначив особі за ч. 1 ст. 185 КК покарання у вигляді позбавлення волі на строк три роки, а за ч. 3 ст. 296 - на строк чотири роки, то більш суворе - чотири роки позбавлення волі поглинає менш суворе - два роки позбавлення волі.

При складанні покарань остаточне покарання за сукупністю злочинів визначається в межах, установлених санкцією статті Особливої частини цього Кодексу, яка передбачає більш суворе покарання. Складання покарань, призначених за окремі злочини, може бути повним або частковим, але в будь-якому разі остаточне покарання повинно бути більш суворим, ніж будь-яке з призначених окремо. При повному складанні остаточне покарання за сукупністю дорівнює сумі покарань,

що складаються: за часткового - до більш суворого покарання, призначеного за один зі злочинів, приєднується частина покарання, призначеного за інший злочин.

Якщо хоча б один із злочинів є умисним тяжким або особливо тяжким, суд може призначити остаточне покарання за сукупністю злочинів у межах максимального строку, встановленого для цього виду покарання в Загальній частині КК. Тому, якщо, наприклад, особа засуджена судом за вбивство за ч. 1 ст. 115 до восьми років позбавлення волі і за крадіжку, вчинену групою осіб (ч. 2 ст. 185), - до п'яти років позбавлення волі, суд може остаточне покарання визначити повним складанням і призначити винному тринадцять років позбавлення волі. Тут суд виходить за межі максимуму санкцій, встановлених у зазначених статтях закону за вбивство і крадіжку, оскільки вбивство в цьому випадку є умисним тяжким злочином, але загальна сума покарань не перевищує п'ятнадцяти років - максимуму цього виду покарання. Якщо хоча б за один із вчинених злочинів призначено довічне позбавлення волі, то остаточне покарання за сукупністю злочинів визначається поглинанням будь-яких менш суворих покарань довічним позбавленням волі.

До основного покарання, призначеного за сукупністю злочинів, можуть бути приєднані додаткові покарання, призначені судом за злочини, у вчиненні яких особу було визнано винною.

За правилами, передбаченими в частинах 1-3 ст. 70 КК, призначається покарання, якщо після постановлення вироку в справі буде встановлено, що засуджений винен ще й в іншому злочині, вчиненому ним до постановлення попереднього вироку. У цьому випадку в строк покарання, остаточно призначеного за сукупністю злочинів, зараховується покарання, відбусте повністю або частково за попереднім вироком, за правилами, передбаченими в ст. 72 КК.

Згідно п.24 постанови суд може перекваліфікувати кримінально каране діяння з однієї статті на декілька статей кримінального закону, які передбачають відповідальність за менш тяжкі злочини, якщо при цьому не погіршується становище засудженого і не порушується право останнього на захист. Призначене за сукупністю злочинів покарання не повинне бути більш суворим, ніж максимальне покарання, передбачене санкцією статті КК, за якою було кваліфіковане кримінально каране діяння у постанові про притягнення особи як обвинуваченого і в обвинувальному висновку. Ці положення треба враховувати і під час розгляду справи в апеляційному, касаційному порядку та в порядку

виключного провадження.

72. Призначення покарання за сукупністю вироків. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. № 7 „Про практику призначення судами кримінального покарання”.

Якщо засуджений після постановлення вироку, але до повного відбуття покарання вчинив новий злочин, суд до покарання, призначеного за новим вироком, повністю або частково приєднує невідбуту частину покарання за попереднім вироком (ст. 71 КК).

Згідно п.26 постанови невідбутою частиною покарання за попереднім вироком треба вважати:

- покарання, від відбування якого особу звільнено з випробуванням (статті 75, 79, 104 КК), за винятком часу тримання під вартою в порядку запобіжного заходу або затримання, перебування в медичному закладі тощо;

- частину покарання, від відбування якого особу звільнено умовно-достроково (статті 81, 107 КК);

- невідбуту частину більш м'якого покарання, призначеного судом особі в порядку заміни невідбутої частини покарання більш м'яким (ст. 82, ч. 3 ст. 86 КК);

- частину покарання, від відбування якого звільнено вагітну жінку або жінку, яка має дитину (дітей) віком до трьох років (ст. 83 КК);

- невідбуту частину певного строку позбавлення волі, яким замінено довічне позбавлення волі (ст. 87 КК);

- невідбуту засудженим частину будь-якого основного покарання;

- додаткове покарання (або його невідбуту частину) за попереднім вироком;

- покарання, від відбування якого звільнено неповнолітнього із застосуванням примусових заходів виховного характеру (ст. 105 КК).

Оскільки за сукупності вироків новий злочин вчиняється після засудження особи за першим вироком, має місце ситуація, що свідчить про підвищену небезпечність винного. Тому за інших рівних умов сукупність вироків становить більшу суспільну небезпечність, ніж сукупність злочинів, де обидва злочини вчиняються до засудження, до постановлення вироку хоча б за один із них.

У разі складання покарань за сукупністю вироків загальний строк покарання не може перевищувати максимального строку, встановленого для цього виду покарання в Загальній частині цього Кодексу.

У разі складання покарань у вигляді позбавлення волі загальний строк

покарання, остаточно призначеного за сукупністю вироків, не повинен перевищувати п'ятнадцяти років, а у випадку, якщо хоча б один із злочинів є особливо тяжким, загальний строк позбавлення волі може бути більшим п'ятнадцяти років, але не повинен перевищувати двадцяти п'яти років. Під час складання покарань у вигляді довічного позбавлення волі та будь-яких менш суворих покарань загальний строк покарання, остаточно призначеного за сукупністю вироків, визначається поглинанням менш суворих покарань довічним позбавленням волі.

Призначене хоча б за одним із вироків додаткове покарання або невідбута його частина за попереднім вироком підлягає приєднанню до основного покарання, остаточно призначеного за сукупністю вироків. Принцип складання покарань за сукупністю вироків, зазначений у ст. 71, стосується не тільки основних, а й додаткових покарань. Отже, незалежно від того, призначене додаткове покарання лише за одним (попереднім) вироком або за другим вироком, до остаточного основного покарання за сукупністю повинно бути приєднане додаткове. Призначаючи за сукупністю додаткові покарання, суд під час їх складання повинен керуватися їх максимальною межею, зазначеною в Загальній частині КК. У разі ж призначення різних додаткових покарань обидва ці покарання приєднуються до остаточного основного покарання, призначеного за сукупністю, і використовуються самостійно.

Остаточне покарання за сукупністю вироків має бути більшим від покарання, призначеного за новий злочин, а також від невідбутої частини покарання за попереднім вироком.

При призначенні покарання за вчинення нового злочину особі, якій внаслідок акту амністії чи помилування невідбуту частину покарання було замінено більш м'яким покаранням, невідбута частина останнього приєднується повністю або частково до покарання за новий злочин.

Якщо засуджений після постановлення вироку, але до повного відбуття покарання вчинив два чи більше злочинів, суд призначає покарання за ці нові злочини за правилами, передбаченими у ст. 70 КК, а потім до остаточного покарання, призначеного за сукупністю злочинів, повністю або частково приєднує невідбуту частину покарання за попереднім вироком у межах, установлених у ч. 2 ст. 71 КК.

73. Звільнення від відбування покарання з випробуванням. Умови та правові наслідки звільнення від відбування покарання з випробуванням. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. № 7 „Про практику призначення судами

кримінального покарання”.

Звільнення від відбування покарання з випробуванням застосовується судом до особи, якій призначено покарання у вигляді виправних робіт або службового обмеження для військовослужбовців, або обмеження волі, або позбавлення волі на строк не більше п'яти років (ч. 1 ст. 75 КК).

Неповнолітній може бути звільнений від відбування покарання з випробуванням лише в разі засудження його до позбавлення волі (ч. 2 ст. 104 КК).

При цьому враховується тяжкість злочину, особа винного та інші обставини справи, які свідчать про можливість виправлення засудженого без відбування покарання.

У цьому разі суд ухвалює звільнити засудженого від відбування призначеного покарання, якщо він протягом визначеного судом іспитового строку не вчинить нового злочину і виконає покладені на нього обов'язки.

Іспитовий строк встановлюється судом тривалістю від одного до трьох років (ч. 3 ст. 75 КК), а неповнолітньому - від одного до двох років (ч. 3 ст. 104 КК). Цей строк обчислюється з дня постановлення вироку незалежно від того, судом якої інстанції застосовано ст. 75 КК.

У разі звільнення від відбування покарання з випробуванням можуть бути призначені додаткові покарання у виді штрафу, позбавлення права обіймати певні посади або провадити певну діяльність та позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу.

У разі звільнення від відбування покарання з випробуванням суд може покласти на засудженого **такі обов'язки**: 1) попросити публічно або в іншій формі пробачення у потерпілого; 2) не виїжджати за межі України на постійне проживання без дозволу органу кримінально-виконавчої системи; 3) повідомляти органи кримінально-виконавчої системи про зміну місця проживання, роботи або навчання; 4) періодично з'являтися для реєстрації в органи кримінально-виконавчої системи; 5) пройти курс лікування від алкоголізму, наркоманії або захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб.

Згідно п.9 постанови перелік цих обов'язків є вичерпним і розширеному тлумаченню не підлягає. Поклавши на засудженого обов'язок, передбачений п. 4 ч. 1 ст. 76 КК, суд повинен зазначити, як часто той має з'являтися для реєстрації в органи кримінально-виконавчої системи.

Правові наслідки звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 78 КК) визначаються поведінкою засудженого протягом іспитового строку. Ці наслідки можуть бути як сприятливими, так і несприятливими. **Сприятливі:** звільнення за рішенням суду від відбування призначеного винному покарання; погашення у зв'язку з цим судимості; **несприятливі:** направлення засудженого для реального відбування призначеного покарання; призначення покарання за правилами, встановленими у статтях 71 і 72 КК.

Згідно п.9 постанови, відповідно до ч. 2 ст. 75, ч. 3 ст. 78 КК вчинення протягом іспитового строку нового злочину є підставою для направлення засудженого для відбування призначеного покарання, тому Пленум ВСУ рекомендував судам не застосовувати повторно до таких осіб звільнення від відбування покарання з випробуванням під час розгляду справи про новий злочин.

Звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років. Це спеціальний вид звільнення від відбування покарання з випробуванням, передбачений ст. 79 КК. Він має свої особливості. Таке звільнення застосовується лише відносно вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років. Звільнення можливе щодо жінок, які засуджені до обмеження волі або позбавлення волі, за винятком тих, кому позбавлення волі призначено на строк більше п'яти років за тяжкі та особливо тяжкі злочини. Серед умов, що створюють підставу такого звільнення, на перший план виступає вагітність засудженої або наявність у неї дітей віком до семи років. Тривалість іспитового строку визначається в межах строку, на який жінка відповідно до закону (ст. 179 КЗпП) може бути звільнена від роботи у зв'язку з вагітністю, пологами і доглядом за дитиною до досягнення нею 7-річного віку.

74. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 2 „Про умовно-дострокове звільнення від покарання і заміну невідбутої частини покарання більш м'яким”.

Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання являє собою дострокове звільнення засудженого від подальшого відбування призначеного йому покарання за умови, що він своєю сумлінною поведінкою і ставленням до праці довів своє виправлення.

Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання і заміна

невідбутої частини покарання більш м'яким можливі лише після повного та всебічного вивчення даних про особу засудженого. При цьому головною умовою прийняття такого рішення є доведеність:

а) при умовно-достроковому звільненні від відбування покарання - того, що засуджений сумлінною поведінкою і ставленням до праці довів своє виправлення (ч. 2 ст. 81 КК);

б) при заміні невідбутої частини покарання більш м'яким - того, що засуджений став на шлях виправлення (ч. 3 ст. 82 КК);

в) при умовно-достроковому звільненні від відбування покарання особи, яка була засуджена до позбавлення волі за злочин, вчинений у віці до 18 років, - того, що вона сумлінною поведінкою, ставленням до праці та навчання довела своє виправлення (ч. 2 ст. 107 КК).

Відповідно до ч. 1 ст. 81 КК умовно-дострокове звільнення від відбування покарання може застосовуватись до осіб, які відбувають покарання у виді виправних робіт, обмеження або позбавлення волі на певний строк, а також до військовослужбовців, які засуджені до службових обмежень чи тримання в дисциплінарному батальйоні.

Це звільнення умовне тому, що воно здійснюється під певною, встановленою в законі умовою, недодержання якої тягне за собою часткове або повне відбування тієї частини строку покарання, від якої особа була умовно-достроково звільнена. Покарання в цьому разі не анулюється, проте його реальне виконання припиняється. Тільки після закінчення певного строку, який дорівнює невідбутій частині покарання, умовно-достроково звільнений, що не порушив установлених законом умов звільнення, вважається таким, що відбув покарання.

Застосування цього інституту має надзвичайно важливе значення для виправлення осіб і попередження вчинення нових злочинів (п. 1 постанови).

Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання особи, яка вчинила злочин до досягнення повноліття, застосовується лише за відбування покарання у вигляді позбавлення волі. Від інших видів покарань такі особи звільненню не підлягають (абз. 2 п. 3 постанови).

Заміна невідбутої частини покарання більш м'яким на підставі ч. 1 ст. 82 КК може застосовуватися до осіб, які відбувають покарання у виді обмеження або позбавлення волі на певний строк. При цьому більш м'яке покарання призначається в межах строків, установлених у Загальній частині КК для даного виду покарання, і не повинне перевищувати невідбутий строк покарання, призначеного вироком.

До неповнолітніх заміна невідбутої частини покарання більш м'яким

не застосовується (ч. 4 ст. 107 КК).

Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання та заміна невідбутої частини покарання більш м'яким можуть бути застосовані тільки після фактичного відбуття тієї частини строку покарання, яка зазначена у ч. 3 ст. 81, ч. 4 ст. 82 та ч. 3 ст. 107 КК.

Особи, яким покарання було замінено більш м'яким, можуть бути умовно-достроково звільнені і від цього, більш м'якого покарання за правилами, передбаченими ст. 81 КК.

Згідно з ч. 1 ст. 81 КК особу може бути умовно-достроково звільнено (повністю або частково) від відбування і додаткового покарання. При цьому слід мати на увазі, що таким додатковим покаранням, від якого можна звільнити достроково (тобто до закінчення строку), є лише позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (п.7 постанови).

У разі заміни невідбутої частини основного покарання більш м'яким відповідно до ч. 2 ст. 82 КК засудженого також може бути звільнено і від додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю. Таке звільнення від додаткового покарання є безумовним.

Підстави застосування умовно-дострокового звільнення: доведеність виправлення засудженого (матеріальна підстава); фактичне відбуття ним не менше половини, двох третин, трьох чвертей встановленого вироком суду строку покарання (нормативна підстава) (ст. 82 КК).

Умовно-дострокове звільнення від покарання може бути застосоване після фактичного відбуття засудженим: 1) не менше половини строку покарання, призначеного судом за злочин невеликої або середньої тяжкості, а також за необережний тяжкий злочин; 2) не менше двох третин строку покарання, призначеного судом за умисний тяжкий злочин чи необережний особливо тяжкий злочин, а також у разі, якщо особа раніше відбувала покарання у вигляді позбавлення волі за умисний злочин і до погашення або зняття судимості знову вчинила умисний злочин, за який вона засуджена до позбавлення волі; 3) не менше трьох чвертей строку покарання, призначеного судом за умисний особливо тяжкий злочин, а також покарання, призначеного особі, яка раніше звільнялась умовно-достроково і знову вчинила умисний злочин протягом невідбутої частини покарання.

75. Правова характеристика амністії. Конституційні положення щодо амністії. Закон України „Про застосування амністії в Україні” від 1 жовтня 1996 р. Закон України „Про амністію” від 11 липня 2003 р.

Відповідно до ст. 92 Конституції України, Закону України „Про застосування амністії в Україні”, з наступними змінами, які конкретизують певні положення кожного року, амністія оголошується спеціальним законом про амністію, який приймається парламентом України.

Амністія являє собою:

- 1) повне звільнення від призначеного судом покарання;
- 2) часткове звільнення від призначеного судом покарання;
- 3) повне звільнення від кримінальної відповідальності.

Застосування кожного з цих заходів обумовлено певними критеріями, залежно від: характеру (тяжкості) вчиненого злочину; соціально-демографічних особливостей осіб, які вчинили злочини; стадії притягнення винного до кримінальної відповідальності (досудове розслідування справи, розгляд її в суді, відбування покарання); частки відбутого покарання.

Отже, чинність закону про амністію поширюється на злочини, вчинені до дня вступу його в силу, тобто не тільки на засуджених, а й на осіб, що вчинили суспільно небезпечні діяння, які ще не були предметом судового розгляду. Тому акт амністії може полягати у звільненні від покарання (основного і додаткового), скороченні строку покарання, звільненні від додаткового покарання.

Види амністії: повна, часткова та умовна.

Так, **повністю звільняються від відбування призначеного судом покарання** (і позбавлення волі, і інших покарань, не пов'язаних з позбавленням волі) особи, засуджені за: 1) умисні злочини, за які законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк не більш як п'ять років; 2) необережні злочини, за які законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк не більш як десять років. Однак цей вид амністії поширюється не на всіх засуджених за такі злочини, а лише на визначені у ст. 1 цього закону вісім категорій осіб, у т. ч. на: 1) осіб, які на момент вчинення злочину були неповнолітніми; 2) жінок і чоловіків, які мають неповнолітніх дітей або дітей-інвалідів; 3)

вагітних жінок; 4) жінок віком понад 50 років та чоловіків віком понад 55 років; 5) жінок і чоловіків, які мають батьків віком понад 70 років, а також батьків - інвалідів першої групи, які потребують стороннього догляду, за умови, що в цих батьків немає інших працездатних дітей; 6) ветеранів війни; 7) інвалідів I-III груп, а також хворих на певні тяжкі захворювання (туберкульоз, онкологічні хвороби тощо); 8) учасників ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС та потерпілих від Чорнобильської катастрофи.

Крім того, повне звільнення від відбування покарання у вигляді тримання у дисциплінарному батальйоні буде застосоване до військовослужбовців, засуджених до такого виду покарання вперше за злочини невеликої та середньої тяжкості.

Зазначені особи підлягають звільненню від покарання незалежно від того, яку частину призначеного судом покарання вони відбули на момент набуття чинності цим законом.

Закон передбачає можливість звільнення від подальшого відбування покарання осіб, які вчинили і більш тяжкі злочини. Але таке звільнення залежить від фактичного відбування ними певної частини (половини або третини) призначеного судом покарання та тяжкості злочину (у будь-якому випадку злочин не може бути особливо тяжким).

Часткове звільнення від призначеного судом покарання (скорочення наполовину невідбутої частини покарання у вигляді обмеження волі та позбавлення волі на певний строк) поширюється на осіб, які не підпадають під повне звільнення від покарання і які були засуджені: 1) за необережні злочини (з відбуттям покарання у колоніях-поселеннях); 2) за умисні злочини (з відбуттям покарання у колоніях-поселеннях і відбули половину призначеного їм покарання); 3) до обмеження волі (з відбуттям покарання у виправних центрах і відбули не менше третини призначеного їм покарання); 4) за умисні злочини, за які законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк не більш як п'ять років, або за необережні злочини, за які законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк не більш як десять років.

Повністю звільняються від кримінальної відповідальності особи, які підпадають під дію ст. 1 закону (підлягають повному звільненню від покарання), але справи яких на момент набрання чинності цим

законом перебувають у провадженні органів дізнання, досудового слідства чи не розглянуті судами.

Закон (ст. 7) визначає коло осіб, до яких **амністію застосовано бути не може** з підстав, зокрема: призначеного покарання (довічного позбавлення волі); тяжкості вчиненого злочину (є перелік таких злочинів); попередньої неодноразової судимості за умисні злочини; попереднього застосування до особи певних кримінально-правових пільг (умовного засудження, відстрочки вироку) або застосування до неї протягом 1993-2003 рр. амністії і вчинення нею нового злочину. Традиційно закон передбачає положення, відповідно до якого амністію навіть за наявності підстав для цього не може бути застосовано до осіб, які злісно порушують режим у період відбування покарання.

Застосування амністії є винятковою прерогативою суду. Дія вказаного закону поширюється на осіб, які вчинили злочини до дня набрання ним чинності включно.

76. Помилування. Положення про порядок здійснення помилування (затверджене Указом Президента України № 588/2000 від 12 квітня 2000 р.).

Виходячи із принципу гуманізації суспільних відносин, Конституція України (п. 27 ст. 106), а за нею ст. 87 КК зазначають, що Президент України здійснює помилування стосовно індивідуально визначеної особи.

Помилування - акт глави держави, за яким **певна особа** повністю або частково звільняється від покарання або повністю від кримінальної відповідальності, або до неї застосовується більш м'яке покарання. Порядок здійснення помилування встановлений Указом Президента України від 12 квітня 2000 р.

В положенні помилування розглядається лише як вид звільнення від покарання, а в КК до того ж, як і вид звільнення від кримінальної відповідальності. Це пояснюється тим, що КК прийнятий у 2001 р., а положення у 2000 р. Тому вважаємо, що КК має перевагу і потрібно привести у відповідність з ним інші нормативні акти.

Відповідно до нього помилування має місце стосовно індивідуально визначеної особи, зазначеної в акті про помилування.

Помилування засуджених здійснюється у вигляді: а) заміни довічного позбавлення волі на позбавлення волі на строк не менш двадцяти п'яти років (ч. 2 ст. 87); б) повного або часткового звільнення

від відбування як основного, так і додаткового покарання; в) заміни покарання або його невідбутої частини більш м'яким покаранням. Згідно зі ст. 44 КК в результаті помилування особа може бути також звільнена від кримінальної відповідальності.

Помилування не ставиться в залежність ні від ступеня суспільної небезпечності особи засудженого, ні від тяжкості вчиненого ним злочину.

Згідно п.3 положення, **право на клопотання про помилування** має особа, яка: а) засуджена судом України і відбуває покарання в Україні; б) засуджена судом іноземної держави і передана для відбування покарання в Україну без умови про незастосування помилування; в) засуджена в Україні і передана для відбування покарання іноземній державі, якщо відповідна установа цієї держави погодилася визнати і виконати прийняте в Україні рішення про помилування; г) відбула покарання в Україні.

З клопотаннями про помилування **можуть звертатися** також захисник, батьки, дружина (чоловік), діти, законний представник, громадські організації тощо.

Клопотання про помилування може бути подано після набрання вироком законної сили.

У разі засудження особи до довічного позбавлення волі клопотання про помилування її може бути подано після відбуття нею не менш як двадцять років призначеного покарання.

Підготовку матеріалів для розгляду клопотань про помилування та з'ясування ставлення засудженого до помилування здійснює Управління з питань помилування Адміністрації Президента України.

Клопотання про помилування, що подає засуджений через установу виконання покарань або інший орган, який відає виконанням вироку, надсилається до Адміністрації Президента України разом з копіями вироку, ухвали і постанови судів, докладною характеристикою про роботу і поведінку засудженого із зазначенням думки керівника цієї установи або органу і, як правило, думки спостережної комісії або служби у справах неповнолітніх по суті клопотання та іншими документами і даними, що мають значення для розгляду питання про застосування помилування.

Згідно п.12. положення під час розгляду клопотань про помилування **враховуються**: характер і ступінь тяжкості вчиненого злочину, особа засудженого, його поведінка, ставлення до праці, участь у громадському житті в місцях відбування покарання, строк відбутого

покарання та інші обставини; думка керівника установи виконання покарань або іншого органу, який відає виконанням вироку, спостережної комісії, служби у справах неповнолітніх, громадських організацій і трудових колективів, а в необхідних випадках також думка місцевого органу виконавчої влади та органу місцевого самоврядування.

Особа, яку раніше було неодноразово (два і більше разів) засуджено за вчинення умисних злочинів або до якої раніше було застосовано амністію, помилування, умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, заміну невідбутої частини покарання більш м'яким, звільнення від відбування покарання з випробуванням, якщо вона до погашення чи зняття судимості знову вчинила умисний злочин, може бути помилувана лише у виняткових випадках.

Клопотання про помилування засуджених, які не стали на шлях виправлення, відбули незначну частину призначеного їм строку покарання, а також клопотання осіб, засуджених за особливо тяжкі злочини, вносяться на розгляд Комісії лише за наявності надзвичайних обставин.

У разі відхилення клопотання про помилування повторне клопотання особи, засудженої за особливо тяжкий злочин, за відсутності нових обставин, що заслуговують на увагу, може бути внесено на розгляд Комісії, як правило, не раніш як через рік, а особи, засудженої за інший злочин, - не раніш як через шість місяців з часу відхилення попереднього клопотання. Повторне клопотання, що надійшло до закінчення цих строків, повертається заявникові з відповідним роз'ясненням.

77. Поняття та кримінально-правове значення судимості. Умови та строки погашення судимості. Зняття судимості. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 грудня 2003 р. № 16 “Про практику застосування судами України законодавства про погашення і зняття судимості”.

Судимість - це передбачені законом правові наслідки засудження, що тривають певний період і визначають особливий правовий статус особи, яка має судимість.

Істотними ознаками судимості є те, що вона: 1) є наслідком засудження за вчинення злочину, який триває і після відбуття покарання; 2) являє собою особливий правовий статус засудженого (має

персональний характер і пов'язана лише з цією особою); 3) має чітко визначені часові рамки, встановлені КК; 4) полягає в обмеженнях, які застосовуються до особи, що має судимість, інших несприятливих для неї правових наслідках; 5) умови перебігу судимості та її кримінально-правові наслідки визначені КК. Загальноправові наслідки судимості регламентуються іншими нормативно-правовими актами.

Кримінально-правовими наслідками судимості є те, що судимість:

1) може виступати як кваліфікуюча ознака за вчинення нового злочину. КК кваліфікуюче значення надає судимості лише за тотожний чи однорідний злочин; 2) враховується у визнанні рецидиву злочинів (ст. 34); 3) є перепорою для звільнення від кримінальної відповідальності (статті 45-48); 4) враховується при визначенні того, чи має місце переривання перебігу строків давності притягнення до кримінальної відповідальності (ч. 3 ст. 49); 5) враховується у виборі окремих видів покарання (ч. 2 ст. 62); 6) як одна з ознак, що характеризують особу винного, враховується відповідно до загальних засад призначення покарання (п. 3 ч. 1 ст. 65); 7) враховується у визначенні обов'язкової частини покарання, яка фактично повинна бути відбута - за умовно-дострокового звільнення від відбування покарання (п. 2 ч. 3 ст. 81, п. 2 ч. 3 ст. 107), а також у разі заміни не відбутої частини покарання більш м'яким (п. 2 ч. 4 ст. 82) та ін. Отож, кримінально-правові наслідки судимості полягають у тому, що вона враховується у вирішенні низки питань, пов'язаних з кваліфікацією вчиненого, призначенням покарання та його виконанням.

Підставою виникнення судимості є призначення засудженому покарання. Відсутність цієї підстави означає, що судимість не виникає, а визнання такої підстави юридично нікчемною тягне за собою негайне припинення всіх правових наслідків і призначення покарання.

Відповідно до ч. 1 ст. 88 КК особа визнається такою, що має судимість, з дня набрання законної сили обвинувальним вироком і до погашення або зняття судимості. Положення закону про судимість поширюються на весь строк відбування як основного, так і додаткового покарання, а у випадках, передбачених пунктами 5-9 ст. 89, пунктами 2-4 ч. 2 ст. 108 КК, - і на певний строк після відбуття покарання.

Погашення і зняття судимості є різними формами припинення стану судимості. Воно можливе лише за наявності передбачених ст. 55 КК 1960 р. чи статтями 89, 108 КК 2001 р. підстав і за умови, що особа протягом строку погашення судимості не вчинить нового злочину. Погашення судимості не потребує посвідчення спеціальним рішенням суду чи іншим

документом.

КК 2001 р. містить як загальні норми про зняття та погашення судимості (статті 88-91 КК), так і положення про особливості застосування цього інституту до осіб, які вчинили злочини до досягнення ними вісімнадцятирічного віку (ст. 108 КК). В зв'язку з цим судам необхідно в кожному конкретному випадку з'ясувати, в якому віці особою було вчинено попередній злочин. Якщо особа раніше засуджувалася за злочин, вчинений у віці до 18 років, до неї мають застосовуватися положення не тільки статей 88-91 КК, а й статті 108 КК (п.4 постанови).

Щоби судимість **виявилася погашеною**, необхідним є дотримання встановлених в КК умов, які диференційовані з урахуванням ступеня тяжкості вчиненого злочину, виду призначеного покарання, застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням. Однак неодмінно вимагається, щоб з моменту набуття чинності обвинувальним вироком, яким засудженому призначено покарання, минув певний строк.

При вирішенні питання про погашення судимості правове значення має не тільки наявність вироку суду, яким особу визнано винною у вчиненні злочину, а й підстави та час її звільнення від відбування покарання, оскільки саме з цього часу в передбачених законом випадках особа вважається такою, що не має судимості, або починає обчислюватися строк, протягом якого вона вважатиметься такою, що має судимість.

У ст. 55 КК 1960 р. строк погашення судимості встановлювався залежно від виду призначеного покарання або від строку фактично відбутого покарання, у той час як КК 2001 р. - залежно не тільки від виду призначеного покарання (пункти 1-6 ст. 89 КК), а й від ступеня тяжкості вчиненого злочину (пункти 6-9 зазначеної статті), тобто незалежно від строків призначеного судом покарання у виді обмеження чи позбавлення волі та фактично відбутого покарання.

Якщо особа після відбуття покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі зразковою поведінкою і сумлінним ставленням до праці довела своє виправлення, то суд може **зняти з неї судимість** до закінчення строків, зазначених у ст. 89 КК. Зняття судимості допускається лише після закінчення не менш як половини строку погашення судимості, зазначеного у ст. 89 КК.

Відповідно до ч. 3 ст. 88 КК такими, що не мають судимості, визнаються особи, яких засуджено за вироком суду без призначення покарання або яких повністю звільнено від покарання, чи такі, що

відбули покарання за діяння, злочинність і караність якого усунута законом. При цьому необхідно враховувати, що КК 2001 р. декриміналізовано значну частину діянь, які за КК 1960 р. визнавалися злочинними.

Такими, що не мають судимості, визнаються згідно з ч. 4 ст. 88 КК 2001 р. також особи, яких було реабілітовано, тобто ті, яких визнано несправедливо репресованими в судовому або позасудовому порядку з поновленням в усіх правах, у тому числі на підставі Закону України від 17 квітня 1991 р. “Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні”.

Якщо особа, яка відбула покарання, до закінчення строку погашення судимості знову вчинила злочин, то відповідно до ч. 5 ст. 90 КК перебіг цього строку переривається й останній обчислюється заново після фактичного відбуття покарання (основного й додаткового) за новий злочин. У таких випадках строки погашення судимості обчислюються окремо за кожний злочин.

Дострокове зняття судимості відповідно до ст. 91 чи ч. 3 ст. 108 КК з повнолітньої особи, яка відбула покарання у виді обмеження або позбавлення волі, та з особи, що вчинила тяжкий або особливо тяжкий злочин у віці до 18 років і відбула за нього покарання у виді позбавлення волі, можливе тільки після закінчення не менше ніж половини строку погашення судимості, передбаченого ст. 89 КК, і лише за умови, що судом буде встановлено, що ця особа зразковою поведінкою і сумлінним ставленням до праці довела своє виправлення. У такому випадку суддя виносить мотивовану постанову про дострокове зняття судимості з дотриманням порядку, встановленого ст. 414 КПК.

Зняття судимості є правом, а не обов'язком суду. Тому, якщо з урахуванням обставин справи суд дійде висновку, що особа не довела свого виправлення, він вправі відмовити у достроковому знятті судимості. Повторне клопотання може бути порушено не раніше ніж через рік з дня відмовлення (ч. 6 ст. 414 КПК).

Протягом семи діб з дня оголошення постанови суду із зазначених питань прокурор чи засуджений має право подати апеляції до апеляційного суду (ч. 5 ст. 414 КПК).

Можливе зняття лише непогашеної судимості. Якщо буде встановлено, що вона вже погашена, то клопотання про її зняття залишається без розгляду, про що суддя виносить мотивовану постанову (п.9 постанови)

78. Примусові заходи медичного характеру та примусове лікування за кримінальним правом України.

Примусовими заходами медичного характеру є надання амбулаторної психіатричної допомоги, поміщення особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК, до спеціального лікувального закладу з метою її обов'язкового лікування, а також запобігання вчиненню нею суспільно небезпечних діянь (ст. 92 КК).

Примусові заходи медичного характеру можуть бути застосовані судом до осіб: 1) які вчинили у стані неосудності суспільно небезпечні діяння; 2) які вчинили у стані обмеженої осудності злочини; 3) які вчинили злочин у стані осудності, але захворіли на психічну хворобу до постановлення вироку або під час відбування покарання.

Залежно від характеру і тяжкості захворювання, тяжкості вчиненого діяння, з урахуванням ступеня небезпечності психічно хворого для себе або інших осіб, суд може застосувати такі **види примусових заходів медичного характеру**: 1) надання амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку; 2) госпіталізація до психіатричного закладу із звичайним наглядом; 3) госпіталізація до психіатричного закладу з посиленням наглядом; 4) госпіталізація до психіатричного закладу із суворим наглядом (ст. 93 КК).

Якщо не буде визнано за необхідне застосування до психічно хворого примусових заходів медичного характеру, а також у разі припинення застосування таких заходів, суд може передати його на піклування родичам або опікунам з обов'язковим лікарським наглядом.

Продовження, зміна або припинення застосування примусових заходів медичного характеру здійснюється судом за заявою представника психіатричного закладу (лікаря-психіатра), який надає особі таку психіатричну допомогу, до якої додається висновок комісії лікарів-психіатрів, який обґрунтовує необхідність продовження, зміни або припинення застосування таких примусових заходів.

Особи, до яких застосовано примусові заходи медичного характеру, підлягають оглядові комісією лікарів-психіатрів не рідше одного разу на 6 місяців для вирішення питання про наявність підстав для звернення до суду із заявою про припинення або про зміну застосування такого заходу. В подальшому продовження застосування примусового заходу медичного характеру проводиться кожного разу на строк, який не може

перевищувати 6 місяців.

Примусове лікування – захід кримінально-правового примусу, що може бути застосований судом, незалежно від призначеного покарання, до осіб, які вчинили злочини та мають хворобу, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб.

У разі призначення покарання у виді позбавлення волі чи обмеження волі примусове лікування здійснюється за місцем відбування покарання.

У разі призначення інших видів покарань примусове лікування здійснюється в спеціальних лікувальних закладах.

У ст. 96 КК вказуються особливості застосування примусового лікування до осіб, які вчинили злочин і мають хворобу, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб.

Примусове лікування відрізняється від примусових заходів медичного характеру: хворобою; можливістю застосування примусового лікування й за місцем відбування покарання, а примусові заходи медичного характеру тягнуть направлення особи, зазвичай, у спеціалізовані психіатричні заклади; часом лікування.

До хвороб, які становлять небезпеку для здоров'я інших людей, належать тяжкі інфекційні хвороби: проказа, холера, чума, туберкульоз легенів у фазі розпаду тощо. Вказані хвороби мають різні форми перебігу, заразливості, тому в кожному конкретному випадку суд повинен приймати рішення про застосування примусового лікування на підставі висновку судово-медичної експертизи.

Місце проведення примусового лікування залежить від виду призначеного покарання. У разі покарання у виді позбавлення чи обмеження волі примусове лікування проводять заклади медичної служби кримінально-виконавчих установ, за інших видів покарання – спеціальні лікувальні заклади.

79. Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 16 квітня 2004 р. №5 „Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх”.

Неповнолітніми вважаються особи, які не досягли 18-річного віку. Серед неповнолітніх у КК відокремлюється ще ряд категорій осіб, зокрема: малолітні, тобто ті, які не досягли 14-річного віку, новонароджені діти, діти, які не досягли 16-річного віку, тощо. Норми, спрямовані на забезпечення нормального фізичного і психічного

розвитку неповнолітніх, вміщені в низці статей Загальної частини КК. До них належать ті, які: регламентують вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність (ст. 22); передбачають, що обставиною, яка пом'якшує покарання, є вчинення злочину неповнолітнім (п. 3 ч. 1 ст. 66), а обставинами, які обтяжують покарання, - вчинення злочину щодо малолітнього (п. 6 ч. 1 ст. 67) або з використанням малолітнього (п. 9 ч. 1 ст. 67).

Закон передбачає вичерпний перелік видів покарань, що можуть бути застосовані до неповнолітнього.

Відповідно до ч. 1 ст. 98 це такі **основні види покарання**: 1) штраф; 2) громадські роботи; 3) виправні роботи; 4) арешт; 5) позбавлення волі на певний строк. На підставі ч. 2 ст. 98 КК до неповнолітнього можуть бути застосовані й додаткові покарання у виді штрафу та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Застосування до осіб, які на час постановлення вироку не досягли шістнадцятирічного віку, таких покарань, як громадські та виправні роботи, а також арешту законом не передбачено.

Перелік видів покарань, визначений у ст. 98 КК, є вичерпним. Інші основні та додаткові покарання до неповнолітніх не застосовуються, навіть якщо на час розгляду справи судом вони досягли повноліття.

Згідно зі ст. 99 КК **штраф** застосовується лише до тих неповнолітніх, які мають самостійний дохід, власні кошти або майно, на яке може бути звернено стягнення. Відповідно п.12 постанови, суди повинні досліджувати докази щодо наявності у неповнолітнього достатнього для сплати штрафу доходу, коштів або майна та наводити у вироку відповідні мотиви прийнятого рішення.

Суд визначає розмір штрафу неповнолітньому в межах від 30 (ч. 2 ст. 53 КК) до 500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 2 ст. 99 КК).

Громадські роботи згідно з ч. 1 ст. 100 КК призначаються неповнолітньому у віці від 16 до 18 років на строк від 30 до 120 годин (не більше ніж дві години на день) і полягають у виконанні ним у вільний від навчання чи основної роботи час безоплатних суспільно корисних робіт, вид яких визначають органи місцевого самоврядування.

Виправні роботи відповідно до ч. 2 ст. 100 КК призначаються неповнолітнім у віці від 16 до 18 років, які мають постійну чи тимчасову роботу, на строк від двох місяців до одного року за місцем роботи. Суд у вироку визначає розмір відрахувань у дохід держави із заробітку неповнолітнього засудженого в межах 5-10 %.

Арешт застосовується до неповнолітнього, який на момент постановлення вироку досяг 16 років, на строк від 15 до 45 діб (ст. 101 КК).

Позбавлення волі на певний строк є найсуворішим покаранням, що може бути призначене особам, яким на момент вчинення злочину не виповнилося 18 років. Це покарання має застосовуватися до таких осіб тільки тоді, коли у суду є переконання, що застосування більш м'якого покарання не сприятиме виправленню засудженого.

Згідно зі ст. 102 КК встановлено ряд особливостей призначення неповнолітнім покарання у виді позбавлення волі. За вчинення вперше злочину невеликої тяжкості позбавлення волі до неповнолітнього не застосовується; за вчинений повторно злочин невеликої тяжкості таке покарання не може перевищувати двох років; за злочин середньої тяжкості - чотирьох років; за тяжкий злочин - семи років; за особливо тяжкий - 10 років; за особливо тяжкий злочин, поєднаний з умисним позбавленням людини життя, - 15 років. При призначенні покарання неповнолітньому за сукупністю злочинів або вироків остаточне покарання у виді позбавлення волі не може перевищувати 15 років (ч. 2 ст. 103 КК).

Відповідно до ст. 64 КК довічне позбавлення волі до особи, котра вчинила злочин у віці до 18 років, не застосовується.

Звільнення неповнолітніх від покарання з випробуванням застосовується на тих же підставах, що й дорослих (статті 75-78 КК), з урахуванням особливостей, визначених у ст. 104 КК. Таке звільнення допускається лише в разі засудження неповнолітнього до позбавлення волі (ч. 2 ст. 104 КК).

Тривалість іспитового строку встановлюється в межах від одного до двох років (ч. 3 ст. 104 КК) з урахуванням визначеного судом строку позбавлення волі, а також даних про особу засудженого й інших обставин справи.

Відповідно до ч. 4 ст. 104 КК у разі звільнення неповнолітнього від відбування покарання з випробуванням суд може покласти на окрему особу, за її згодою або на її прохання, обов'язок наглядати за засудженим та провадити з ним виховну роботу.

Згідно п.18 постанови, якщо санкцією закону, за яким засуджується неповнолітній, передбачено лише такі види покарань, які з огляду на вік підсудного чи його стан не можуть до нього застосовуватися, суд звільняє його від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру, або відповідно до ст. 7 КПК

закриває справу і звільняє його від кримінальної відповідальності, або постановляє обвинувальний вирок і звільняє засудженого від покарання.

80. Примусові заходи виховного характеру. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31 травня 2002 р. № 6 „Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру”.

Закон передбачає два види звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності: 1) звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру (ст. 97); 2) звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 106).

Відповідно до чинного законодавства примусові заходи виховного характеру можуть застосовуватися до особи, яка у віці від 14 до 18 років вчинила злочин невеликої або середньої тяжкості, а також до особи, котра у період від 11 років до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК.

Примусові заходи виховного характеру, зокрема, застосовуються:

1) у разі прийняття судом рішення про звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності на підставі ч. 1 ст. 97 КК;

2) до особи, котра до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно небезпечне діяння (ч. 2 ст. 97 КК);

3) при звільненні неповнолітнього від покарання відповідно до ч. 1 ст. 105 КК.

Звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності на підставі ч. 1 ст. 97 КК може мати місце лише при вчиненні ним уперше злочину невеликої тяжкості і за умови, що його виправлення можливе без застосування покарання. Якщо неповнолітній ухиляється від застосованих до нього примусових заходів виховного характеру, вони скасовуються судом, а неповнолітній притягується до кримінальної відповідальності.

Звільнення неповнолітнього від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру на підставі ч. 1 ст. 105 КК можливе у разі вчинення ним злочину невеликої або середньої тяжкості за умови, що його щире розкаяння та подальша бездоганна поведінка свідчать про те, що на момент постановлення вироку він не потребує

застосування покарання.

У цьому разі суд застосовує до неповнолітнього такі примусові заходи виховного характеру: 1) застереження; 2) обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього; 3) передання неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх заступають, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання; 4) покладення на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків; 5) направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення, але на строк, що не перевищує трьох років.

Під обмеженням дозвілля і встановленням особливих вимог щодо поведінки неповнолітнього слід розуміти: обмеження перебування поза домівкою в певний час доби; заборону відвідувати певні місця, змінювати без згоди органу, який здійснює за ним нагляд, місце проживання, навчання чи роботи, виїжджати в іншу місцевість; вимогу продовжити навчання, пройти курс лікування при хворобливому потягу до спиртного або вживанні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів; тощо (п.5 постанови).

Передача неповнолітнього під нагляд батьків або осіб, які їх заміняють, допускається лише за наявності даних про їх здатність забезпечити позитивний виховний вплив на нього та постійний контроль за його поведінкою. Під особами, які заміняють батьків, слід розуміти усиновителів, опікунів і піклувальників.

Передача неповнолітнього під нагляд педагогічного чи трудового колективу можлива тільки за згодою цього колективу. Неповнолітній може бути переданий і під нагляд окремих громадян на їх прохання. Як педагогічний чи трудовий колектив, так і окремих громадян зобов'язані при цьому здійснювати виховний вплив на нього та постійний контроль за його поведінкою.

Вирішуючи питання про передачу неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх заміняють, або окремих громадян, суд повинен виходити з даних, що їх характеризують. Неприпустимо передавати неповнолітнього під нагляд батька або матері, які позбавлені батьківських прав, а також батьків чи інших осіб, котрі через свою поведінку не здатні позитивно впливати на нього.

Неповнолітній може бути переданий під нагляд педагогічного колективу навчального закладу тільки за місцем навчання, а трудового

колективу - за місцем роботи за наявності даних про те, що цей колектив спроможний здійснювати належний контроль за поведінкою неповнолітнього та позитивно впливати на його виховання.

Покладення обов'язку **відшкодувати заподіяні майнові збитки** як примусовий захід виховного характеру може застосовуватись лише до неповнолітнього, який досяг 15 років і має власне майно, кошти або заробіток.

До спеціальних навчально-виховних установ, передбачених п. 5 ч. 2 ст. 105 КК, направляються неповнолітні, котрі вийшли з-під контролю батьків чи осіб, які їх замінюють, не піддаються виховному впливу і не можуть бути виправлені шляхом застосування інших примусових заходів виховного характеру. У ці установи не можуть направлятись особи, визнані інвалідами, а також ті, яким згідно з висновком відповідних спеціалістів перебування в таких установах протипоказане за станом здоров'я (п.8 постанови).

До спеціальних навчально-виховних установ належать загальноосвітні школи соціальної реабілітації та професійні училища соціальної реабілітації. Статус зазначених установ визначений Законом від 24 січня 1995 р. „Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх”. Мережа цих установ і положення про них затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 13 жовтня 1993 р. № 859 (зі змінами, внесеними постановою від 11 серпня 1995 р. № 646).

Неповнолітній, якого направлено до загальноосвітньої школи соціальної реабілітації або професійного училища соціальної реабілітації, за своїм правовим статусом є учнем з обмеженнями, передбаченими положеннями про ці навчально-виховні установи.

Слід мати на увазі, що згідно зі ст. 8 Закону до загальноосвітньої школи соціальної реабілітації направляються неповнолітні віком від 11 до 14 років включно, а до професійного училища соціальної реабілітації - від 14 років.

Учні тримаються в зазначених установах у межах установленого судом строку, але не більше трьох років: у загальноосвітніх школах соціальної реабілітації - до досягнення ними 14, у професійних училищах соціальної реабілітації - 18 років, а у виняткових випадках (якщо це необхідно для завершення навчального року або професійної підготовки) за рішенням суду - відповідно 15 і 19 років.

Учні загальноосвітніх шкіл соціальної реабілітації, яким виповнилося 15 років, але які не стали на шлях виправлення, за рішенням суду за

місцем знаходження зазначеної установи за правилами, передбаченими статтями 409, 411 КПК, можуть бути переведені до професійного училища соціальної реабілітації. В таких випадках загальний строк перебування учня у спеціальних навчально-виховних установах теж не може перевищувати трьох років.

Дострокове звільнення зі спеціальної навчально-виховної установи учня, який довів своє виправлення, провадиться на підставі постанови судді районного (міського) суду за клопотанням ради загальноосвітньої школи чи професійного училища за місцем їх знаходження. До клопотання має бути долучена особиста справа учня з даними, що характеризують його ставлення до навчання і праці, а також поведінку за весь час перебування у загальноосвітній школі або професійному училищі соціальної реабілітації.

Згідно п.4 постанови перелік примусових заходів виховного характеру (ч. 2 ст. 105 КК) є вичерпним. Поряд із застосуванням одного чи кількох із них суд може в передбаченому законом порядку призначити неповнолітньому вихователя.

Питання із „Особливої частини кримінального права” з відповідями

1. Поняття та система Особливої частини кримінального права. Наукові основи кваліфікації злочинів.

Особлива частина кримінального права – це система норм, що встановлюють, які саме конкретні суспільно небезпечні діяння (дія чи бездіяльність) є злочинами, та які види покарань і в яких межах можуть бути застосовані до осіб, що їх вчинили. Норми Особливої частини розташовані за певною системою та у певній послідовності в окремих двадцяти розділах КК України, у межах статей 109–447.

Система Особливої частини кримінального права побудована головним чином за родовими об'єктами злочинів. Назви відповідних розділів Особливої частини КК здебільшого прямо вказують на цей об'єкт (наприклад, розділ I називається «Злочини проти основ національної безпеки України», а тому родовим об'єктом усіх злочинів, передбачених цим розділом, є основи національної безпеки). Систематизація всіх злочинів за їх родовим об'єктом має важливе значення. Насамперед, сама система побудована таким чином, щоб забезпечити виконання завдань, визначених у ч. 1 ст. 1 КК.

Всі норми Особливої частини КК за своїм змістом поділяються на три групи: 1) **заборонювальні** (забороняють певні суспільно небезпечні діяння під загрозою застосування кримінального покарання за їх вчинення, наприклад, ч. 1 ст. 109 КК); 2) **роз'яснювальні** (розкривають значення деяких понять і термінів, що вживаються у кримінальному законі, наприклад, ч. 1 ст. 401 КК); 3) **заохочувальні** (встановлюють умови звільнення особи від кримінальної відповідальності за конкретний злочин, наприклад, ч. 3 ст. 263 КК).

Норми Загальної та Особливої частини кримінального права як певні підсистеми КК перебувають у щільній і нерозривній єдності. При кваліфікації діянь, вирішенні питань, пов'язаних зі звільненням від кримінальної відповідальності та покарання, можуть застосовуватися водночас норми обох частин.

Кваліфікувати злочин – означає встановити повну відповідність його ознак ознакам норми, що передбачає відповідальність за вчинення саме цього злочину. Тобто, кваліфікація злочину полягає у пошуку (визначенні) статті (статей, їх частини або пунктів) КК, яка передбачає відповідальність за скоєне суспільно небезпечне діяння. Термін

“кваліфікація” походить від латинських слів – “qualis” (якість, який за якістю) та “facio” (роблю). У буквальному перекладі кваліфікація означає визначення якості, оцінку.

Отже, **кваліфікація злочину** – це встановлення та юридичне закріплення точної відповідності між ознаками вчиненого діяння та ознаками складу злочину, передбаченого кримінальним законом. У процесі кваліфікації встановлюються фактичні обставини, що мають значення для кваліфікації (фактичний склад злочину), здійснюється їх співставлення з юридичним складом злочину, задіюється правосвідомість особи, яка репрезентує правозастосовчий орган і відбувається тлумачення кримінального закону. Все це загалом має вплинути на висновок щодо відповідності фактичних обставин скоєного діяння юридичному складу злочину. Кваліфікація втілюється у **формулі кваліфікації** (сукупності літерних і цифрових позначень, які вказують на кримінально-правові норми, що підлягають застосуванню). Значення формули кваліфікації полягає в тому, що за її допомогою можна здійснити стисле й точне посилання на закон про кримінальну відповідальність і скоротити обсяг процесуальних документів.

Із Загальної частини КК у формулі кваліфікації злочинів застосовуються тільки такі норми: ч. 1 ст. 14 (готування до злочину); ч. 2 ст. 15 (закінчений замах); ч. 3 ст. 15 (незакінчений замах); ч. 3 ст. 27 (організатор); ч. 4 ст. 27 (підбурювач); ч. 5 ст. 27 (посібник). Дії виконавця злочину ніколи не кваліфікують за будь-якою з частин ст. 27 КК.

Із Особливої частини КК у формулі кваліфікації злочинів застосовуються тільки статті (частини статей), що містять заборонювальні норми (наприклад, ч. 1 ст. 115, ч. 3 ст. 185, ст. 257). Не застосовуються у формулі кваліфікації злочинів роз’яснювальні та заохочувальні норми.

Наукові основи кваліфікації злочинів передбачають: а) глибоке вивчення та розуміння особою, яка застосовує кримінально-правові норми, засад кримінального права, кримінально-правової політики держави та судово-слідчої практики; б) правильне з’ясування та витлумачення змісту кримінального закону, всіх ознак конкретної кримінально-правової норми; в) повне та всебічне дослідження фактичних ознак вчиненого суспільно небезпечного діяння; г) застосування правил кваліфікації злочинів, вироблених теорією та практикою, при обґрунтованому поєднанні ознак злочину, що встановлені законом, з ознаками вчиненого діяння.

2. Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади (ст. 109 КК).

Стаття складається з трьох частин, які містять заборонювальні норми. **Родовим об'єктом** злочину є суспільні відносини з охорони основ національної безпеки України (відповідно до Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р. національна безпека визначається як рівень захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якого забезпечується сталий розвиток суспільства). **Безпосереднім об'єктом** злочину є суспільні відносини, що забезпечують внутрішню безпеку, захист конституційного ладу та державної влади в країні. Конституційний лад – це встановлений конституційно-правовими нормами устрій державних і суспільних інститутів. Державна влада – це сформована на підставі Конституції та законів України система органів, які уособлюють собою владу глави держави, законодавчу, виконавчу і судову владу, а також органів місцевого самоврядування та деяких інших незалежних органів.

Об'єктивна сторона злочину виражається в чотирьох формах: 1) дії, вчинені з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади – це, наприклад, створення з вказаною метою не передбачених законодавством воєнізованих або збройних формувань чи груп, захоплення й утримання будівель чи споруд, що належать органам влади, фактичне створення незаконних органів державної влади тощо; 2) змова про вчинення таких дій (ч. 1 ст. 109) – це умисна угода двох або більше осіб про спільні насильницькі дії, спрямовані на зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади; 3) публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади – це завжди активний вплив на невизначену кількість людей, що має публічний характер, наприклад, проголошення таких закликів на мітингу, демонстрації, зборах тощо); 4) розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій (ч. 2 ст. 109) – це ознайомлення з такими матеріалами інших осіб або створення умов для такого ознайомлення (приміром, поширення книг, розклеювання листівок тощо).

Злочин є закінченим з моменту вчинення будь-якої з передбачених дій, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади (він може бути з усіченим складом в разі змови про вчинення таких дій або

з формальним складом – в усіх інших випадках).

Суб'єкт злочину загальний, тобто фізична, осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом і спеціальною метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади.

Кваліфікуючими ознаками передбачених у ч. 2 ст. 109 дій (ч. 3 ст. 109 КК), є: 1) вчинення їх особою, яка є представником влади (наприклад, народним депутатом, головою суду, працівником прокуратури); 2) вчинення цих самих дій повторно (тобто хоча б у другий раз, незалежно від того, чи була особа засуджена за перший злочин); 3) вчинення їх організованою групою; 4) здійснення їх з використанням засобів масової інформації (наприклад, по телебаченню, у радіопрограмі, в газеті, в Інтернеті тощо).

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 109 – позбавлення волі на строк від 5 до 10 років; за ч. 2 ст. 109 – обмеження волі на строк до 3 років або позбавлення волі на той самий строк; за ч. 3 ст. 109 – обмеження волі на строк до 5 років або позбавлення волі на той самий строк.

3. Державна зрада (ст. 111 КК).

Стаття складається з двох частин, серед яких перша містить заборонувальну норму, а друга – заохочувальну. **Родовим об'єктом** злочину є суспільні відносини з охорони основ національної безпеки України. **Безпосереднім об'єктом** злочину є зовнішня безпека України, її суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність, обороноздатність, державна, економічна чи інформаційна безпека. Суверенітет держави – це верховенство державної влади, її самостійність на національному рівні та незалежність у міжнародних відносинах. Територіальна цілісність держави – це непорушність та єдність взаємозв'язку між всіма складовими адміністративно-територіальними одиницями держави. Територіальна недоторканність держави – це захищеність території держави в межах існуючих кордонів від будь-яких злочинних посягань. Обороздатність передбачає стан готовності держави до захисту від зовнішньої збройної агресії або збройного конфлікту. Державна безпека – це стан захищеності інтересів держави від внутрішніх і зовнішніх загроз у всіх сферах життєдіяльності країни. **Предметом** злочину у формі шпигунства є відомості, що становлять державну таємницю, вичерпний перелік яких подано в Законі України

«Про державну таємницю» від 21 січня 1994 р. (у редакції Закону України від 21 вересня 1999 р.).

Об'єктивна сторона злочину виявляється у трьох формах: 1) перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту, який полягає у так званих фізичному переході (перехід до ворога через лінію фронту, вступ на службу в армію ворожої держави, участь за її завданням у бойових діях проти України тощо) та інтелектуальному переході (виконання доручень ворога або сприяння агентам ворожої держави на території України тощо); 2) шпигунство, тобто передача чи збирання з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їхнім представникам відомостей, що становлять державну таємницю; 3) надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України (будь-яка допомога у проведенні підривної діяльності на території України).

Воєнний стан – це особливий правовий режим (політико-економічна ситуація), що вводиться в Україні або в її окремих місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності. Збройний конфлікт має самостійне правове значення, якщо він відбувається поза межами воєнного стану – у разі фактичного початку воєнних дій, але ще до оголошення воєнного стану, або взагалі у мирний час.

Злочин є закінченим з моменту виконання в інтересах ворога певних дій на шкоду Україні (у першій формі) або з моменту початку збирання відомостей, що становлять державну таємницю, чи з моменту їх передачі (у другій формі), або з моменту фактичного надання допомоги іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України (у третій формі). Це – злочин з формальним складом.

Суб'єкт злочину спеціальний (тільки громадянин України, який досяг 16-річного віку). Саме за цим елементом складу злочину державна зрада головним чином відмежовується від шпигунства (ст. 114 КК), в якому суб'єктом виступає тільки іноземець або особа без громадянства.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом, за якого особа усвідомлює, що її діяння вчиняються на шкоду зовнішній та внутрішній безпеці України, і бажає їх здійснити.

Частина 2 ст. 111 передбачає заохочувальну норму, відповідно до якої **звільняється від кримінальної відповідальності** громадянин України, якщо він на виконання злочинного завдання іноземної держави, іноземної організації або їх представників ніяких дій не вчинив і

добровільно заявив органам державної влади про свій зв'язок з ними та про отримане завдання.

Покарання за злочин: позбавлення волі на строк від 10 до 15 років.

4. Посягання на державного чи громадського діяча (ст. 112 КК).

Стаття складається з однієї частини, яка містить заборонювальну норму. **Родовим об'єктом** злочину є суспільні відносини з охорони основ національної безпеки України. **Безпосереднім об'єктом** злочину є безпека держави у політичній сфері (у сфері здійснення вищої державної влади та у сфері діяльності політичних партій). **Додатковим необхідним безпосереднім об'єктом** злочину є життя людини. **Потерпілим** від злочину може бути тільки державний чи громадський діяч, обраний (призначений) на посаду у встановленому Конституцією і законами України порядку (Президент України, Голова Верховної Ради України, народний депутат України, Прем'єр-міністр України, член Кабінету Міністрів України, Голова чи суддя Конституційного Суду України або Верховного Суду України, або вищих спеціалізованих судів України, Генеральний прокурор України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Голова Рахункової палати, Голова Національного банку України, керівник політичної партії). Перелік осіб, які можуть бути потерпілими відповідно до ст. 112, є вичерпним.

Об'єктивна сторона злочину полягає у посяганні на життя державного діяча чи керівника політичної партії. Посягання на життя означає вбивство або замах на вбивство державного чи громадського діяча (наприклад, здійснення пострілу, кидання гранати, вкладення радіоактивних речовин у робоче крісло, не вчинення необхідної медичної процедури тощо). Для застосування ст. 112 слід обов'язково встановити, що посягання на життя вчинюється у зв'язку з державною чи громадською діяльністю потерпілих.

Злочин є закінченим з моменту безпосереднього здійснення замаху на вбивство (усічений склад).

Суб'єкт злочину – фізична осудна особа, яка досягла 14-річного віку.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом і спеціальним мотивом – бажанням припинити державну чи громадську діяльність певної особи або помстою за таку діяльність.

Покарання за злочин: позбавлення волі на строк від 10 до 15 років або довічне позбавлення волі.

5. Умисне вбивство (ст. 115 КК).

Стаття складається з двох частин, що містять заборонювальні норми. Вона передбачає відповідальність за умисне вбивство без кваліфікуючих ознак (ч. 1 ст. 115) та умисне вбивство з кваліфікуючими ознаками (ч. 2 ст. 115). Закон визначає вбивство як умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині (ч. 1 ст. 115 КК). Самогубство або замах на самогубство злочином не вважається.

За суб'єктивною стороною розрізняють вбивства умисні (статті 115–118) і вбивство через необережність (ст. 119). Своєю чергою, умисні вбивства поділяються за ступенем суспільної небезпеки (тяжкості) на три види: просте вбивство, тобто вчинене без обтяжуючих чи пом'якшуючих обставин (ч. 1 ст. 115); кваліфіковане вбивство, тобто вчинене за обтяжуючих обставин (ч. 2 ст. 115), і привілейоване вбивство, тобто вчинене за пом'якшуючих обставин (статті 116–118). Спеціальні питання кваліфікації та призначення покарання за вбивства, тлумачення окремих термінів і понять, відмежування вбивств від інших злочинів розкриваються в постанові Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2 «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи».

Родовим і безпосереднім об'єктом злочину є життя особи – особлива форма існування людини, що характеризується цілісністю та здатністю до самоорганізації; це найважливіше благо, яке, у разі смерті людини, не може бути відновлено. Початком життя вважається початок фізіологічних пологів. Кінцевим моментом життя визнається настання біологічної смерті, коли починаються незворотні процеси розпаду клітин головного мозку та центральної нервової системи. Життя людини, відповідно до ст. 3 Конституції України, є найвищою соціальною цінністю, а в ст. 27 Основного Закону наголошується, що кожна людина має невід'ємне право на життя і ніхто не може свавільно позбавити людину життя.

Об'єктивна сторона злочину характеризується: 1) діянням – посяганням на життя іншої особи, спрямованим на порушення функцій чи анатомічної цілісності життєво важливих органів іншої людини; 2) наслідками у вигляді біологічної смерті потерпілого; 3) причинним зв'язком між указаним діянням та наслідками.

Суспільно небезпечне діяння при вбивстві може виявлятися у дії (наприклад, удар ножем, постріл із пістолета, скидання з висоти, давання отрути тощо) або бездіяльності (наприклад, батьки з метою позбавити немовля життя тривалий час не годують його, медичний працівник із тією ж метою не виконує свої професійні обов'язки щодо хворого тощо).

Злочин є закінченим з моменту настання біологічної смерті потерпілого (матеріальний склад).

Суб'єкт злочину – фізична осудна особа, яка досягла 14-річного віку (за вбивства, передбачені статтями 115–117) або 16-річного віку (за вбивства, передбачені статтями 118 і 119).

Суб'єктивна сторона умисного вбивства характеризується виною у формі умислу (прямого або непрямого).

Мотив і мета злочину підлягають з'ясуванню, оскільки у ряді випадків вони є кваліфікуючими ознаками цього злочину.

Злочин, передбачений ст. 119, вчиняється тільки з необережності.

Якщо винний діяв з умислом на вбивство, тривалість часу, що минув з моменту заподіяння ушкоджень до настання смерті потерпілого, для кваліфікації злочину як умисного вбивства значення не має.

Умисне вбивство без обтяжуючих і пом'якшуючих обставин (просте вбивство) – ч. 1 ст. 115 – має місце в тих випадках, коли у вчиненому відсутні ознаки вбивств, передбачених ч. 2 ст. 115, статтями 116–118. За ч. 1 ст. 115 кваліфікуються вбивства, вчинені в обопільній сварці чи бійці або з помсти, ревнощів, інших мотивів, викликаних особистими стосунками винного з потерпілим (також судовою практика відносить сюди умисне вбивство зі співчуття чи на прохання потерпілого).

Умисне вбивство за обтяжуючих обставин (кваліфіковане вбивство) – ч. 2 ст. 115. Воно має місце в тих випадках, коли встановлено хоча б одну з ознак, передбачених у пунктах 1–13 ч. 2 ст. 115.

Якщо в діях винної особи таких ознак вбачається декілька, то всі вони мають отримувати самостійну правову оцінку за відповідним пунктом ч. 2 ст. 115.

Умисне вбивство двох або більше осіб (п. 1 ч. 2 ст. 115) передбачає, що позбавлення їх життя охоплювалося єдиним умислом винного. Для такої кваліфікації не має значення, яким мотивом керувався винний і чи був він однаковим при позбавленні життя кожного з потерпілих. Якщо ці мотиви передбачені як кваліфікуючі ознаки, дії винного додатково кваліфікуються і за відповідними пунктами ч. 2 ст. 115 КК. Наявність розриву в часі при реалізації єдиного умислу на вбивство двох або більше осіб значення для кваліфікації злочину за п. 1 ч. 2 ст. 115 КК не має.

Умисне вбивство малолітньої дитини або жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності (п. 2 ч. 2 ст. 115), має місце тоді, коли винний умисно позбавляє життя особу, якій не виповнилося 14

років (ця кваліфікуюча ознака наявна тоді, коли винний достовірно знав, що потерпілий є малолітнім, або припускав це, або за обставинами справи повинен був і міг це усвідомлювати), або жінку, яка завідомо для винного справді перебувала у стані вагітності.

Умисне вбивство заручника (п. 3 ч. 2 ст. 115) має місце за умови, що потерпілий був заручником (тобто особою, яка була захоплена чи трималася з метою спонукати її родичів, державну або іншу установу, підприємство чи організацію, фізичну або службову особу до вчинення чи утримання від вчинення будь-якої дії як умови звільнення) і винна особа це усвідомлювала. Дії кваліфікуються як умисне вбивство заручника незалежно від того, чи була винна особа причетною до вчинення злочину, передбаченого ст. 147 КК. Водночас мотив такого вбивства повинен мати зв'язок із цим злочином.

Умисне вбивство, вчинене з особливою жорстокістю (п. 4 ч. 2 ст. 115), має місце тоді, якщо винний, позбавляючи потерпілого життя, усвідомлював, що завдає йому особливих фізичних (через заподіяння великої кількості тілесних ушкоджень, тортур, мордування, мучення, зокрема з використанням вогню, струму, кислоти, лугу, радіоактивних речовин, отрути, яка завдає нестерпного болю, тощо), психічних чи моральних (зганьбленням честі, приниженням гідності, заподіянням тяжких душевних переживань, глумлінням тощо) страждань, а також якщо воно було поєднане із глумлінням над трупом або вчинювалося в присутності близьких потерпілому осіб і винний усвідомлював, що такими діями завдає останнім особливих психічних чи моральних страждань.

Не можна кваліфікувати умисне вбивство за п. 4 ч. 2 ст. 115 КК на тій підставі, що винна особа в подальшому з метою приховання цього злочину знищила або розчленувала труп.

Умисне вбивство, вчинене способом, небезпечним для життя багатьох осіб (п. 5 ч. 2 ст. 115), передбачає, що винний, здійснюючи умисел на позбавлення життя певної особи, усвідомлював, що застосовує такий спосіб убивства, який є небезпечним для життя не тільки цієї особи, а й інших людей. При цьому небезпека для життя інших людей має бути реальною. Якщо при умисному вбивстві, вчиненому небезпечним для життя багатьох осіб способом, позбавлено життя й іншу особу (інших осіб), злочин кваліфікується за пунктами 1 і 5 ч. 2 ст. 115 КК, а якщо заподіяно шкоду її (їх) здоров'ю, – за п. 5 ч. 2 ст. 115 КК та відповідними статтями КК, що передбачають відповідальність за умисне заподіяння тілесних ушкоджень.

Умисне вбивство з корисливих мотивів (п. 6 ч. 2 ст. 115) здійснюється за умови, коли винний, позбавляючи життя потерпілого, бажав одержати у зв'язку з цим матеріальні блага для себе або інших осіб (заволодіти грошима, коштовностями, цінними паперами, майном тощо), одержати чи зберегти певні майнові права, уникнути матеріальних витрат чи обов'язків (одержати спадщину, позбутися боргу, звільнитися від платежу тощо) або досягти іншої матеріальної вигоди. При цьому не має значення, чи одержав винний ту вигоду, яку бажав одержати внаслідок убивства, а також коли виник корисливий мотив – до початку чи під час вчинення цього злочину. Як учинене з корисливих мотивів слід кваліфікувати й умисне вбивство з метою подальшого використання органів чи тканин людини в певних корисливих цілях (для трансплантації, незаконної торгівлі тощо).

У разі вчинення умисного вбивства під час розбійного нападу, вимагання, незаконного заволодіння транспортним засобом, дії винного кваліфікуються за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК і статтею, якою передбачена відповідальність за злочинне заволодіння майном (ч. 4 ст. 187, ч. 4 ст. 189, ч. 3 ст. 262, ч. 3 ст. 308, ч. 3 ст. 312, ч. 3 ст. 313, ч. 3 ст. 289 КК).

Умисне вбивство з хуліганських мотивів (п. 7 ч. 2 ст. 115) матиме місце лише у випадку, коли винний позбавляє іншу особу життя внаслідок явної неповаги до суспільства, нехтування загальнолюдськими правилами співжиття і нормами моралі, а так само без будь-якої причини з використанням малозначного приводу. Якщо крім убивства з хуліганських мотивів винний вчинив ще й інші хуліганські дії, що супроводжувались особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом, вчинене кваліфікується за п. 7 ч. 2 ст. 115 і за відповідною частиною ст. 296 КК.

Не можна кваліфікувати як вчинене з хуліганських мотивів умисне вбивство під час сварки чи бійки, яку розпочав сам потерпілий, а так само з ревнощів, помсти чи інших мотивів, що виникли на ґрунті особистих стосунків, навіть якщо при цьому було порушено громадський порядок.

Умисне вбивство особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку (п. 8 ч. 2 ст. 115) передбачає, що злочин вчинено з метою не допустити чи перепинити правомірну діяльність потерпілого у зв'язку з виконанням ним зазначеного обов'язку, змінити характер останньої, а так само з мотивів помсти за неї незалежно від часу, що минув з моменту виконання потерпілим своїх обов'язків до вбивства.

Виконання службового обов'язку – це діяльність особи, яка входить до кола її повноважень, а громадського обов'язку – здійснення спеціально покладених на особу громадських повноважень чи вчинення інших дій в інтересах суспільства або окремих громадян (наприклад, перепинення правопорушення, повідомлення органів влади про злочин або про готування до нього). Близькі родичі в розумінні п. 8 ч. 2 ст. 115 КК – це батьки, один із подружжя, діти, рідні брати і сестри, дід, баба, внуки (п. 11 ст. 32 КПК).

Умисне вбивство або замах на вбивство державного чи громадського діяча, працівника правоохоронного органу чи його близьких родичів, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця, судді, народного засідателя чи присяжного або їх близьких родичів, захисника чи представника особи або їх близьких родичів, начальника військової служби чи іншої особи, яка виконує обов'язки з військової служби, представника іноземної держави або іншої особи, яка має міжнародний захист, за наявності відповідних підстав належить кваліфікувати тільки за статтями 112, 348, 379, 400, ч. 4 ст. 404, ст. 443 КК. Якщо ж умисне вбивство зазначених осіб чи замах на нього вчинені за інших обтяжуючих обставин, передбачених ч. 2 ст. 115 КК, дії винної особи додатково кваліфікуються і за відповідними пунктами цієї статті.

Умисне вбивство з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення (п. 9 ч. 2 ст. 115) кваліфікується за цією нормою, незалежно від того, чи був винний причетним до злочину, який приховується. Якщо він вчинив умисне вбивство з метою приховати раніше вчинений ним злочин, його дії кваліфікуються за тією статтею КК, якою передбачено відповідальність за приховуваний злочин, та за п. 9 ч. 2 ст. 115 КК. Дії винного, який вчинив умисне вбивство з метою приховати злочин іншої особи, додатково кваліфікувати ще й за ст. 396 КК не потрібно. Якщо вбивство з метою приховання злочину, вчиненого іншою особою, було заздалегідь обіцяне, відповідальність настає за п. 9 ч. 2 ст. 115 КК і за пособництво в тому злочині, який приховувався.

Умисне вбивство, поєднане зі звалтуванням потерпілої особи або насильницьким задоволенням із нею статевої пристрасті неприродним способом (п. 10 ч. 2 ст. 115), має місце в процесі вчинення зазначених злочинів чи одразу ж після них. При цьому злочинні дії кваліфікуються і за ч. 4 ст. 152 чи ч. 3 ст. 153 КК або ще й за відповідною частиною ст. 15 КК. Умисне вбивство з метою задовольнити статеву пристрасть із трупом також тягне відповідальність за п. 10 ч. 2 ст. 115 КК.

У випадках, коли особу було умисно вбито через певний час після її зґвалтування чи насильницького задоволення з нею статевої пристрасті неприродним способом з метою їх приховання, дії винного кваліфікуються за сукупністю злочинів, передбачених відповідними частинами ст. 152 або ст. 153 та п. 9 ч. 2 ст. 115 КК.

Умисне вбивство, вчинене на замовлення (п. 11 ч. 2 ст. 115), – це умисне позбавлення життя потерпілого, здійснене особою (виконавцем) за дорученням іншої особи (замовника). Таке доручення може мати форму наказу, розпорядження, а також угоди, відповідно до якої виконавець зобов'язується позбавити потерпілого життя, а замовник – вчинити в інтересах виконавця певні дії матеріального чи нематеріального характеру або ж не вчинювати їх.

Якщо замовлення умисного вбивства мало форму угоди, відповідальність за п. 11 ч. 2 ст. 115 КК настає незалежно від того, коли були вчинені обіцяні виконавцеві дії – до чи після вбивства, виконав чи не виконав замовник свою обіцянку, збирався він це робити чи ні.

До дій матеріального характеру, зокрема, належать сплата виконавцеві винагороди за вчинення вбивства, передача чи збереження прав на майно, звільнення від майнових зобов'язань тощо. Під діями нематеріального характеру розуміються будь-які дії, вчинення чи невчинення яких безпосередньо не пов'язане з матеріальними інтересами виконавця вбивства. У випадках, коли умисне вбивство на замовлення вчинюється з метою одержання від замовника грошей, матеріальних цінностей чи інших вигод матеріального характеру (тобто з корисливих мотивів), дії виконавця кваліфікуються за пунктами 6 і 11 ч. 2 ст. 115 КК.

Замовник умисного вбивства залежно від конкретних обставин справи повинен визнаватись або підбурювачем, або організатором злочину (якщо тільки він не є його співвиконавцем). Його дії належить кваліфікувати за відповідною частиною ст. 27, п. 11 ч. 2 ст. 115 КК, а за наявності до того підстав – і за іншими пунктами цієї статті (наприклад, за п. 6 – якщо виконавець позбавив особу життя з метою одержання вигод матеріального характеру, за п. 12 – коли вбивство було замовлено групі осіб). Дії замовника умисного вбивства, який одночасно був і співвиконавцем цього злочину, кваліфікуються за пунктами 11 і 12 ч. 2 ст. 115 КК як умисне вбивство, вчинене на замовлення за попередньою змовою групою осіб, а за наявності до того підстав – і за іншими пунктами цієї статті.

Якщо замовник, який не є співвиконавцем убивства, керувався корисливими, а виконавець – іншими мотивами, дії замовника

кваліфікуються за відповідною частиною ст. 27, пунктами 6 і 11 ч. 2 ст. 115 КК. Відповідальність за п. 11 ч. 2 ст. 115 КК настає лише у випадках, коли замовляється саме умисне вбивство особи, а не якийсь інший насильницький злочин щодо неї. Якщо замовник доручив заподіяти потерпілому тілесні ушкодження, а виконавець умисно вбив його, замовник несе відповідальність за співучасть у тому злочині, який він організував чи до вчинення якого схилив виконавця, а останній – за той злочин, який він фактично вчинив.

У разі, коли виконавець погодився позбавити потерпілого життя, але з причин, що не залежали від його волі, умисел на вбивство до кінця не довів, дії замовника залежно від конкретних обставин справи кваліфікуються як співучасть у готуванні до умисного вбивства на замовлення чи в замаху на вчинення цього злочину.

Умисне вбивство, вчинене за попередньою змовою групою осіб (п. 12 ч. 2 ст. 115), передбачає, що в позбавленні потерпілого життя брали участь декілька осіб (дві і більше), які заздалегідь, тобто до початку злочину, домовилися про спільне його виконання.

За цей злочин несуть відповідальність і ті особи, котрі хоча й не вчинювали дій, якими безпосередньо була заподіяна смерть потерпілому, але будучи об'єднаними з іншими співвиконавцями вбивства єдиним умислом, спрямованим на позбавлення потерпілого життя, виконали хоча б частину того обсягу дій, який група вважала необхідним для реалізації цього умислу. З урахуванням конкретних обставин справи та змісту спільного умислу осіб, що вчинюють убивство за попередньою змовою, до таких дій належать: застосування на початку нападу насильства щодо потерпілого з метою приведення його у безпорадний стан з тим, щоб інший співучасник, скориставшись таким станом, заподіяв потерпілому смерть; подолання опору потерпілого з метою полегшити заподіяння йому смерті іншим співучасником; усунення певних перешкод, що в конкретній ситуації заважають іншій особі заподіяти потерпілому смерть або істотно ускладнюють це надання особі, яка згідно з домовленістю заподіє смерть потерпілому, конкретної допомоги під час учинення вбивства (у вигляді порад, передачі зброї тощо); ведення спостереження за потерпілим, іншими особами чи обстановкою безпосередньо перед убивством або під час його вчинення з метою забезпечити реалізацію спільного умислу тощо.

Якщо учасники групи діяли узгоджено щодо декількох осіб, хоча кожен із них позбавив життя одного потерпілого, дії кожного зі співучасників розглядаються як умисне вбивство двох або більше осіб,

вчинене за попередньою змовою, і кваліфікується за пунктами 1 і 12 ч. 2 ст. 115 КК.

Умисне вбивство, вчинене організованою групою, також кваліфікується за п. 12 ч. 2 ст. 115 КК. У разі, коли група осіб, яка вчинила за попередньою змовою умисне вбивство, являла собою злочинну організацію, озброєну банду, терористичну групу чи терористичну організацію, не передбачене законом воєнізоване або збройне формування, організовану групу, створену з метою тероризування у виправних установах засуджених чи нападу на адміністрацію цих установ, відповідальність учасників групи настає за п. 12 ч. 2 ст. 115 та відповідно за ч. 1 ст. 255, ст. 257, ч. 3 або ч. 4 ст. 258, ч. 5 ст. 260, ст. 392 КК.

Умисне вбивство, вчинене особою, яка раніше вчинила умисне вбивство, за винятком убивства, передбаченого статтями 116–118 цього Кодексу (п. 13 ч. 2 ст. 115), передбачає, що відповідальність за повторне умисне вбивство настає незалежно від того, чи була винна особа раніше засуджена за перший злочин, вчинила вона закінчене вбивство чи готування до нього або замах на нього, була вона виконавцем чи іншим співучасником злочину.

Якщо винний не був засуджений за раніше вчинене вбивство чи готування до нього або замах на нього, ці його дії підлягають самостійній кваліфікації, а повторно вчинене вбивство кваліфікується за п. 13 ч. 2 ст. 115 КК. Окремо кваліфікуються діяння й у випадках, коли спочатку було вчинено закінчене умисне вбивство, а потім – готування до такого ж злочину чи замах на нього. При вчиненні декількох умисних убивств за обтяжуючих обставин, передбачених різними пунктами ч. 2 ст. 115 КК, дії винного кваліфікуються за цими пунктами та за п. 13 ч. 2 зазначеної статті з урахуванням повторності. Вбивство не може кваліфікуватися за п. 13 ч. 2 ст. 115 КК, коли судимість за раніше вчинене вбивство знята чи погашена в установленому законом порядку, коли на момент вчинення нового злочину минули строки давності притягнення до відповідальності за перший злочин, а у випадку, передбаченому ч. 4 ст. 49 КК, – коли особа була звільнена судом від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності.

Під раніше вчиненим умисним вбивством розуміються не тільки вбивства, кваліфіковані за ст. 115 КК 2001 р. чи статтями 94 і 93 КК 1960 р., а й убивства, відповідальність за які передбачена іншими статтями КК (статті 112, 348, 379, 400, ч. 4 ст. 404, ст. 443 КК 2001 р. чи відповідні статті КК 1960 р.).

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 115 – позбавлення волі на строк від 7 до 15 років; за ч. 2 ст. 115 – позбавлення волі на строк від 10 до 15 років або довічне позбавлення волі, з конфіскацією майна у випадку, передбаченому п. 6 ч. 2 ст. 115 КК.

6. Види умисного вбивства за пом'якшуючих обставин (статті 116–118 КК).

До привілейованих видів умисного вбивства, тобто умисних вбивств, вчинених за пом'якшуючих обставин, належать: 1) умисне вбивство, вчинене у стані сильного душевного хвилювання (ст. 116 КК); 2) умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини (ст. 117 КК); 3) умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця (ст. 118 КК).

Цим видам умисних вбивств властиві загальні ознаки умисного вбивства (див. ст. 115), проте кожний з них має свою відповідну специфіку, яка розкривається в кримінально-правових нормах і постанові Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2 «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи».

Умисне вбивство, вчинене у стані сильного душевного хвилювання (ст. 116 КК). Цей вид умисного вбивства характеризується проявом не лише умислу, а й особливого емоційного стану винного – його сильним душевним хвилюванням (фізіологічним афектом), тобто короткочасною інтенсивною емоцією, яка значною мірою знижувала здатність особи усвідомлювати свої дії або керувати ними. Від фізіологічного афекту слід відрізняти афект патологічний, що виключає осудність суб'єкта.

Необхідною умовою кваліфікації дій винного за ст. 116 є сильне душевне хвилювання, що раптово виникло внаслідок протизаконного насильства, систематичного знуцання чи тяжкої образи з боку потерпілого. Насильство може бути як фізичним (заподіяння тілесних ушкоджень або побоїв, незаконне позбавлення волі тощо), так і психічним (наприклад, погроза завдати фізичної, моральної чи майнової шкоди). До тяжкої образи слід відносити явно непристойну поведінку потерпілого, що особливо принижує гідність чи ганьбить честь винного або близьких йому осіб. Якщо вбивство вчинене після того, коли стан

сильного душевного хвилювання минув, дії винного слід кваліфікувати за ст. 115. Протиправна поведінка потерпілого в такому разі може бути визнана обставиною, яка пом'якшує покарання.

Склад злочину, передбаченого ст. 116, має місце лише у випадку, якщо умисел на вбивство виник раптово у стані фізіологічного афекту, і був виконаний, коли винний ще перебував у такому стані.

Покарання за цей злочин: обмеження волі на строк до 5 років або позбавлення волі на той самий строк.

Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини (ст. 117 КК). Таке умисне вбивство вчиняється тільки матір'ю щодо своєї власної новонародженої дитини, якщо це відбувається під час пологів або одразу ж після них. Протягом певного нетривалого проміжку часу особливий психічний і фізичний стан жінки послаблює її здатність керувати своїми діями. Вчинення цих дій через деякий час після пологів за відсутності кваліфікуючих ознак, передбачених ч. 2 ст. 115, тягне відповідальність за ч. 1 зазначеної статті.

Співучасники у вбивстві матір'ю своєї новонародженої дитини несуть кримінальну відповідальність за статтями 27 і 115. Обставини, що пом'якшують відповідальність матері, на співучасників не поширюються.

Покарання за цей злочин: обмеження волі на строк до 5 років або позбавлення волі на той самий строк.

Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця (ст. 118). Відповідальність за цей злочин настає лише за умови, що здійснений винним захист явно не відповідав небезпечності посягання чи обставинці, яка склалася. Обов'язковою умовою кваліфікації вбивства за ст. 118 є перебування винного при вчиненні цього діяння у стані необхідної оборони, уявної оборони або в умовах необхідності затримання злочинця. Якщо буде встановлено, що винний не перебував у такій обставинці, вчинене ним за наявності підстав слід кваліфікувати за ст. 115.

При перевищенні меж необхідної оборони винний діє з мотивів захисту від суспільно небезпечного посягання охоронюваних законом прав і інтересів. У разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця, домінуючим є певне спрямування дій винного – він переслідує мету затримати особу, яка вчинила злочин, і доставити її відповідним органам влади.

Покарання за цей злочин: виправні роботи на строк до 2 років або

обмеження волі на строк до 3 років, або позбавлення волі на строк до 2 років.

7. Умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121 КК).

Стаття складається з двох частин, що містять заборонювальні норми. Тілесне ушкодження – це протиправне і винне порушення анатомічної цілості тканин, органів потерпілого та їх функцій, що виникає як наслідок дії одного чи кількох зовнішніх ушкоджуючих факторів. КК розрізняє тілесні ушкодження трьох ступенів: тяжке, середньої тяжкості і легке. Характер і ступінь тілесних ушкоджень на практиці визначаються на підставі відповідних положень КК (статті 121, 122, 125) і Правил судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, затверджених Міністерством охорони здоров'я України 17 січня 1995 р. **Родовим і безпосереднім об'єктом** злочину є здоров'я особи – стан людського організму, при якому нормально функціонують усі його органи та тканини.

Об'єктивна сторона злочину характеризується: 1) діянням (дією або бездіяльністю), 2) наслідками у вигляді тяжкого тілесного ушкодження і 3) причинним зв'язком між зазначеними діянням і наслідками.

Відповідно до ст. 121 тяжким тілесним ушкодженням є тілесне ушкодження: 1) небезпечне для життя в момент заподіяння, чи таке, що спричинило 2) втрату будь-якого органа або його функцій; 3) психічну хворобу; 4) інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менш як на одну третину; 5) переривання вагітності; 6) непоправне знівечення обличчя.

Небезпечними для життя є ушкодження, які в момент заподіяння чи в клінічному перебігу через різні проміжки часу спричиняють загрозові для життя явища і які без надання медичної допомоги, за звичайним своїм перебігом, закінчуються чи можуть закінчитися смертю (наприклад, закриті ушкодження спинного мозку в шийному відділі; ушкодження живота, з проникненням у черевну порожнину, у т. ч. і без ушкодження внутрішніх органів; ушкодження, що спричинили шок тяжкого ступеня, масивну крововтрату, кому тощо).

За ознакою втрати будь-якого органа або його функцій тяжким визнається ушкодження не за загрозою для життя, а за кінцевим

результатом і наслідками. Втрата будь-якого органа або втрата органом його функцій – це втрата: 1) зору (повна стійка сліпота на обидва ока чи такий стан, коли наявне зниження зору до підрахунку пальців на відстані 2 метрів і менше, тобто гострота зору на обидва ока 0,04 і нижче); 2) слуху (повна стійка глухота на обидва вуха або такий необоротний стан, коли потерпілий не чує розмовної мови на відстані 3–5 сантиметрів від вушної раковини); 3) язика (втрата можливості висловлювати свої думки членороздільними звуками, зрозумілими для оточення, причому заїкання не береться до уваги); 4) руки або ноги (це відокремлення їх від тулуба, причому як всієї руки чи ноги, так і ампутація на рівні не нижче ліктьового чи колінного суглобів, чи втрата ними функцій, наприклад, параліч або інший стан, що унеможливорює їх діяльність); 5) репродуктивної здатності (втрата здатності до статевих зносин чи втрата здатності до запліднення, зачаття й дітородіння).

Під психічною хворобою слід розуміти психічне захворювання.

Під іншим розладом здоров'я, поєднаним зі стійкою втратою працездатності не менш як на одну третину (не менш 33%), слід розуміти безпосередньо поєднаний з ушкодженням послідовно розвинутий хворобливий процес. Розміри стійкої (постійної) втрати загальної працездатності через ушкодження встановлюються після наслідку ушкодження, що визначився, на підставі об'єктивних даних з урахуванням документів, якими керується у своїй роботі експертна комісія.

Ушкодження, що спричинило переривання вагітності, незалежно від її строку, належить до тяжких за умови, що між цим ушкодженням і перериванням вагітності є прямий причинний зв'язок.

Непоправним знівечення обличчя визнається у тих випадках, коли ушкодження обличчя потерпілого не може бути виправленим, не інакше, як за допомогою хірургічного втручання (косметичної операції).

Закінченим цей злочин є: у разі визнання умисного тілесного ушкодження тяжким за ознакою його небезпечності для життя в момент заподіяння – з моменту вчинення такого діяння (формальний склад); у всіх інших випадках – з моменту настання наслідків, зазначених у ч. 1 ст. 121 (матеріальний склад).

Суб'єкт злочину – фізична осудна особа, яка досягла 14-річного віку.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується виною у формі умислу (прямого або непрямого). Мета умисного заподіяння тяжкого тілесного ушкодження впливає на кваліфікацію цього діяння лише в одному випадку – коли нею є залякування потерпілого або інших осіб (ч.

2 ст. 121). Ставлення винного до смерті потерпілого (ч. 2 ст. 121) є необережним.

Для відмежування умисного вбивства від умисного заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, яке спричинило смерть потерпілого (ч. 2 ст. 121 КК), слід ретельно досліджувати докази, що мають значення для з'ясування змісту і спрямованості умислу винного. Визначальним при цьому є суб'єктивне ставлення винного до наслідків своїх дій: при умисному вбивстві настання смерті охоплюється умислом винного, а в разі заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, яке спричинило смерть потерпілого, ставлення винного до її настання характеризується необережністю.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 121) є вчинення його: 1) способом, що має характер особливого мучення (має місце тоді, коли його заподіяння супроводжувалось особливим фізичним чи моральним стражданням або особливим (нестерпним) болем для потерпілого); 2) групою осіб; 3) з метою залякування потерпілого або інших осіб (має місце тоді, коли такі ушкодження заподіюються для викликання у вказаних осіб почуття страху перед винним чи іншими особами); 4) на замовлення або 5) спричинення ним смерті потерпілого (має місце тоді, коли в результаті описаного у ч. 1 ст. 121 діяння настає смерть потерпілого).

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 121 – позбавлення волі на строк від 5 до 8 років; за ч. 2 ст. 121 – позбавлення волі на строк від 7 до 10 років.

8. Каткування (ст. 127 КК).

Стаття складається з двох частин, що містять заборонувальні норми. **Родовим і безпосереднім об'єктом** злочину є здоров'я особи. **Додатковим обов'язковим безпосереднім об'єктом** злочину є воля, честь і гідність особи. Каткування є міжнародним злочином і переслідується на підставі низки Конвенцій ООН і Європейських конвенцій.

Об'єктивна сторона злочину (ч. 1 ст. 127) характеризується: 1) діянням – нанесенням побоїв, мученням або іншими насильницькими діями; 2) наслідками у вигляді заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання; 3) причинним зв'язком між вказаним діянням і наслідками.

Побої при катуванні – це багаторазове (два більше) завдання ударів по

тілу потерпілого, яке не спричинило тілесних ушкоджень. Мучення (або заподіяння мук) – це дії, пов’язані з тривалим позбавленням людини їжі, пиття чи тепла, утриманням у шкідливих для здоров’я умовах (наприклад, в умовах, які позбавляють людину будь-якого із її природних почуттів – зору, слуху, просторової або часової орієнтації) тощо. До інших насильницьких дій можуть бути віднесені погроза зброєю, застосування протигазу чи поліетиленового пакета з позбавленням можливості дихати, електричного струму, різні посягання на статеву недоторканість особи, дії, характерні для мордування, а також інші подібні дії, серед яких найбільш поширеними є підвішування тіла, придушування, обливання холодною водою, нацькування собаками, тривала ізоляція, вплив на людину постійним і голосним звуком, примушування їсти неїстівні речовини, інсценування ампутації якогонебудь органа чи розстрілу тощо. Такого роду дії супроводжуються стресом, почуттям жаху чи неспокою і здатні принизити особу, зламати її морально.

Злочин є закінченим з моменту, коли потерпілому заподіяно сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання (матеріальний склад).

Суб’єкт злочину – фізична осудна особа, яка досягла 14-річного віку. Насильницькі дії, вчинені службовими особами з метою спонукання потерпілого до дій, що суперечать його волі, слід кваліфікувати, зокрема, за статтями 365 (424) або 373.

Суб’єктивна сторона злочину характеризується характерується прямим умислом. При катуванні спеціальною метою насильницьких дій є спонукання потерпілого або іншої особи вчинити дії, що суперечать їхній волі (наприклад, надати певні відомості чи зробити визнання, вчинити самоскалічення тощо).

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 127) є вчинення його: 1) повторно або 2) за попередньою змовою групою осіб.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 127 – позбавлення волі на строк від 3 до 5 років; за ч. 2 ст. 127 – позбавлення волі на строк від 5 до 10 років.

9. Зараження венеричною хворобою (ст. 133 КК).

Стаття складається з трьох частин, що містять заборонювальні норми. **Родовим і безпосереднім об’єктом** злочину є здоров’я особи.

Об’єктивна сторона злочину (ч. 1 ст. 133) полягає у зараженні

однією особою іншої венеричною хворобою.

До венеричних хвороб належать інфекційні захворювання, які передаються переважно статевим шляхом і вражають передусім органи сечостатевої системи (наприклад, сифіліс, гонорея, м'який шанкр, паховий лімфогранулематоз, трихомоніаз тощо). Способи зараження іншої особи венеричною хворобою можуть бути різними (статеві зносини, задоволення статевої пристрасті неприродним способом, поцілунки, порушення правил гігієни у побуті, сім'ї чи на роботі тощо) і не впливають на кваліфікацію. Згода потерпілого, наприклад, на статеві зносини з особою, хворою на венеричну хворобу, що призвело до зараження, не виключає протиправності діяння.

Злочин є закінченим з моменту, коли потерпілий фактично захворів на венеричну хворобу (матеріальний склад).

Суб'єкт злочину спеціальний – фізична осудна особа з 16-річного віку, яка хворіє на венеричну хворобу і знає про її наявність.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умислом або необережністю (злочинною самовпевненістю).

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 133) є: 1) вчинення його особою, раніше судимою за зараження іншої особи венеричною хворобою; 2) зараження двох або більше осіб (як одночасно, так і в різний час, одним або різними способами) або неповнолітнього (тобто особи, якій на момент вчинення злочину не виповнилося 18 років).

Особливо кваліфікуючою ознакою злочину (ч. 3 ст. 133) є спричинення ним тяжких наслідків (наприклад, смерті людини, втрати будь-якого органа або його функцій, психічної хвороби або іншого розладу здоров'я, поєданого зі стійкою втратою працездатності не менш як на одну третину, переривання вагітності або непоправного знівечення обличчя тощо).

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 133 – виправні роботи на строк до 2 років, або арешт на строк до 6 місяців, або обмеження волі на строк до 2 років, або позбавлення волі на той самий строк; за ч. 2 ст. 133 – обмеження волі на строк до 5 років або позбавлення волі на строк до 3 років; за ч. 3 ст. 133 – позбавлення волі на строк від 2 до 5 років.

10. Залишення в небезпеці (ст. 135 КК).

Стаття складається з трьох частин, що містять заборонювальні норми.

Родовим і безпосереднім об'єктом злочину є здоров'я та життя особи. **Потерпілим** від цього злочину є особа, яка характеризується сукупністю двох ознак. Так, вона: а) перебуває в небезпечному для життя стані; б) позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження через малолітство, старість, хворобу або внаслідок іншого безпорадного стану. Небезпечний для життя стан означає, наприклад, ситуацію, коли особа під час пожежі заблокована в приміщенні, рибалка опинився у воді, людина, збита автомобілем, залишилася на проїзній частині дороги.

Об'єктивна сторона злочину в ч. 1 ст. 135 вказує на два види злочинної бездіяльності: 1) так звану бездіяльність-невтручання, яка полягає в невиконанні особою обов'язків з надання допомоги потерпілому, який перебуває в небезпечному для життя стані, і 2) бездіяльність, викликана попередніми діями особи, яка поставила цим потерпілого в небезпечний для життя стан (поставлення в небезпеку). Відповідальність за залишення в небезпеці може наставати лише за умови, якщо особа мала змогу надати допомогу потерпілому.

Злочин є закінченим з моменту залишення в небезпеці, незалежно від того, наскільки ефективною могла бути допомога потерпілому (формальний склад). Настання суспільно небезпечних наслідків певного характеру (матеріальний склад) є підставою для кваліфікації діяння за ч. 3 ст. 135 КК.

Суб'єкт злочину спеціальний – лише фізичні осудні особи з 16-річного віку, які: 1) первісно зобов'язані були піклуватися про потерпілого і мали можливість надати йому допомогу; 2) самі поставили потерпілого в небезпечний для життя стан.

Саме за суб'єктом цей злочин головним чином відмежовується від ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані (ст. 136 КК). Обов'язок подавати невідкладну допомогу особам, які перебувають у загрозливому для їх життя і здоров'я стані, закон загалом покладає на всіх громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства. Тому за ст. 136 несуть відповідальність будь-які фізичні, осудні особи з 16-річного віку, крім: 1) медичних працівників; 2) службових осіб, на яких законом чи іншим нормативним актом покладено обов'язок надавати допомогу особам, що перебувають у небезпечному для життя стані; 3) інших осіб, які зобов'язані за законом чи іншим нормативним актом, а також цивільно-правовим договором надавати допомогу вказаним особам.

Суб'єктивна сторона залишення в небезпеці характеризується прямим умислом. Ставлення винної особи до наслідків, передбачених ч.

3 ст. 135, може характеризуватися непрямим умислом або необережністю.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 135) є завідоме залишення без допомоги матір'ю своєї новонародженої дитини, якщо вона не перебувала в обумовленому пологами стані. Новонародженою вважається дитина, яка народилася живою, до 28 повних днів після народження.

Особливо кваліфікуючими ознаками діянь, передбачених частинами 1 або 2 ст. 135 (ч. 3 ст. 135), є спричинення ними смерті особі, залишеної без допомоги, або інших тяжких наслідків. Причому під іншими тяжкими наслідками у ч. 3 ст. 135 розуміється спричинення потерпілому тяжких чи середньої тяжкості тілесних ушкоджень, зникнення його безвісти тощо.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 135 – обмеження волі на строк до 2 років або позбавлення волі на той самий строк; за ч. 2 ст. 135 – обмеження волі на строк до 3 років або позбавлення волі на той самий строк; ч. 3 ст. 135 – позбавлення волі на строк від 3 до 8 років.

11. Незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ст. 146 КК).

Стаття складається з трьох частин, що містять заборонювальні норми. **Родовим та безпосереднім об'єктом** злочину є воля, честь і гідність особи. Воля – це право людини ніким не бути примушеною робити те, що не передбачено законодавством, право бути незалежною при обранні своєї поведінки та здійснювати вільний розвиток своєї особистості (за умови непорушення прав і свобод інших людей), а також гарантована можливість реалізації нею передбачених конституційних прав і свобод (свобода та особиста недоторканість, право на невтручання в особисте життя, свобода пересування і право на вільний вибір місця проживання тощо). Честь – це сукупність рис, що характеризують позитивні моральні якості (принципи), якими керується людина у своїй поведінці. Гідність – це усвідомлення людиною, як носієм сукупності певних моральних, світоглядних, професійних та інших якостей, своєї суспільної цінності, що створює у неї підстави для самоповаги.

Потерпілим від злочину є будь-яка особа, яка досягла 14 років. Вчинення цього злочину щодо особи, якій не виповнилося 14 років,

утворює кваліфікований вид злочину (ч. 2 ст. 146 КК).

Об'єктивна сторона злочину характеризується двома формами:

1) незаконним позбавленням волі людини; 2) викраденням людини.

Незаконним позбавлення волі є тоді, коли воно здійснюється не відповідно до Конституції, законів України, а також чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Воно може бути здійснено застосуванням фізичного насильства (наприклад, потерпілого зв'язують і замикають у підвалі, поміщують у заздалегідь підготовлене місце тощо), а також психічним насильством (наприклад, під загрозою застосування зброї потерпілого примушують слідувати за викрадачем). Способи незаконного позбавлення волі різноманітні – обман, зловживання довір'ям, відібрання засобів пересування, ключів чи інших необхідних засобів тощо.

Незаконне позбавлення волі є триваючим злочином. Закінченим цей злочин є з моменту фактичного обмеження потерпілого у свободі пересування.

Викрадення людини передбачає протиправне переміщення особи з одного місця до іншого, яке супроводжується фактичним обмеженням її свободи пересування. За своїм змістом протиправність переміщення людини збігається з незаконністю позбавлення її волі. Способи викрадення можуть бути різними (таємний, відкритий, насильницький, обманний тощо). Закінченим цей злочин є з моменту заволодіння людиною і фактичного початку обмеження її волі.

Суб'єкт злочину загальний, тобто фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку. У разі вчинення злочину службовою особою з використанням своїх службових повноважень її дії підлягають кваліфікації за відповідними частинами статей 146 та 365.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом. Винний обов'язково має усвідомлювати незаконність позбавлення волі чи протиправність переміщення потерпілого.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 146) є вчинення його: 1) щодо малолітнього; 2) із корисливих мотивів; 3) щодо двох або більше осіб; 4) за попередньою змовою групою осіб; 5) способом, небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого (наприклад, утримання в сирому, холодному або темному приміщенні); 6) пов'язане із заподіянням потерпілому фізичних страждань (наприклад, позбавлення волі без надання потерпілому води); 7) із застосуванням зброї; 8) протягом тривалого часу (має оцінний характер).

Особливо кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 3 ст. 147) є:

1) вчинення його організованою групою, 2) спричинення ним тяжких наслідків (наприклад, смерті, самогубства потерпілого, тяжких тілесних ушкоджень тощо).

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 146 – обмеження волі на строк до 3 років або позбавленням волі на той самий строк; за ч. 2 ст. 146 – обмеження волі на строк до 5 років або позбавлення волі на той самий строк; ч. 3 ст. 146 – позбавлення волі на строк від 5 до 10 років.

12. Захоплення заручників (ст. 147 КК).

Стаття складається з двох частин, що містять заборонувальні норми. **Родовим об'єктом** злочину є воля особи. **Безпосереднім об'єктом** злочину є особиста воля, фізична свобода та недоторканність людини. **Потерпілим** від злочину може бути: 1) заручник (людина, яка захоплена суб'єктом злочину та (або) перебуває під його контролем і життя, здоров'я чи особиста свобода якої є своєрідними гарантіями виконання певних вимог, що висунуті чи можуть бути висунуті до третіх осіб); 2) будь-яка інша людина, яка постраждала під час захоплення або тримання особи як заручника. Вчинення цього злочину щодо неповнолітнього утворює кваліфікований вид злочину (ч. 2 ст. 147 КК).

Об'єктивна сторона злочину виявляється у двох можливих формах: 1) захопленні особи як заручника (це викрадення людини, яке може бути таємним або відкритим, вчиненим шляхом обману або з насильством тощо); 2) триманні особи як заручника (це досягнення та подальше збереження фактичного контролю з боку суб'єкта злочину за людиною).

Закінченим злочин є з моменту, коли свобода особи була фактично обмежена.

Суб'єкт злочину – фізична осудна особа, яка досягла 14-річного віку.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом і спеціальною метою спонукати родичів затриманого, державну або іншу установу, підприємство чи організацію, фізичну або службову особу до вчинення будь-якої дії (наприклад, передати зброю, наркотичні засоби, інші речі, транспортні засоби чи гроші, звільнити якогось заарештованого чи ув'язненого, забезпечити безперешкодний виліт за межі країни тощо) чи утримання від учинення будь-якої дії (наприклад, неприйняття певної особи на ту чи іншу посаду, відмова від укладення угоди тощо).

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 147) є: 1) вчинення його щодо неповнолітнього; 2) вчинення його організованою групою; 3) захоплення або тримання особи як заручника, поєднане з погрозою знищення людей; 4) спричинення ним тяжких наслідків (наприклад, настання смерті, заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, спричинення великої матеріальної шкоди, суттєве загострення міждержавних чи міжнародних відносин, серйозне порушення діяльності установ, організацій і підприємств тощо).

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 147 – позбавлення волі на строк від 5 до 8 років; за ч. 2 ст. 147 – позбавлення волі на строк від 7 до 15 років.

13. Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини (ст. 149 КК).

Стаття складається з трьох частин, що містять заборонювальні норми. **Родовим об'єктом** злочину є воля особи. **Безпосереднім об'єктом** злочину є особиста воля, честь, гідність, фізична свобода та недоторканність людини. **Додатковими факультативними безпосередніми об'єктами** злочину є здоров'я людини, її статеві свобода та недоторканність, трудові та інші права громадян, встановлений порядок перетинання державного кордону України тощо. **Потерпілим** від злочину є будь-яка особа з 18-річного віку. Вчинення цього злочину щодо неповнолітнього утворює кваліфікований вид злочину (ч. 2 ст. 149 КК).

Об'єктивна сторона злочину (ч. 1 ст. 149) виражається у таких формах: 1) продаж людини; 2) інша оплатна передача людини; 3) здійснення стосовно людини будь-якої іншої незаконної угоди, пов'язаної із законним чи незаконним переміщенням за її згодою або без згоди через державний кордон України.

Продаж людини – це передача людини однією особою (особами) іншій особі (особам) за певну грошову винагороду. Інша оплатна передача людини – це передача людини однією особою (особами) іншій особі (особам) шляхом угоди про міну, найм, заставу тощо. Будь-яка інша незаконна угода щодо людини – це досягнення та часткова реалізація домовленості між двома чи більше особами про порушення чи обмеження прав і свобод людини, які відповідно до Конституції України та її законодавства не можуть бути порушені чи обмежені.

Злочин є закінченим з моменту продажу (іншої сплатної передачі) людини іншій особі (особам) – у перших двох формах. Злочин у його третій формі є закінченим з моменту фактичного переміщення людини через державний кордон України.

Суб'єкт злочину загальний, тобто фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Суб'єктивна сторона злочину передбачає прямий умисел і, зазвичай, корисливий мотив та спеціальну мету. Причому така мета може бути первинною (продаж потерпілого, інша оплатна передача його іншій особі або особам) та кінцевою, тобто: а) сексуальна експлуатація людини; б) використання її в порнобізнесі; в) втягнення у злочинну діяльність; г) залучення в боргову кабалу; г) усиновлення (удочеріння) в комерційних цілях; д) використання у збройних конфліктах; е) експлуатація її праці.

Кваліфікуючими ознаками торгівлі людьми (ч. 2 ст. 149) є вчинення цього злочину: 1) щодо неповнолітнього; 2) щодо кількох осіб; 3) повторно; 4) за попередньою змовою групою осіб; 5) із використанням службового становища; 6) особою, від якої потерпілий був у матеріальній або іншій залежності.

Особливо кваліфікуючими ознаками торгівлі людьми (ч. 3 ст. 149) визнається вчинення тих самих дій: 1) організованою групою; 2) пов'язаних з незаконним вивезенням за кордон дітей чи неповерненням їх в Україну; 3) з метою вилучення у потерпілого органів чи тканин для трансплантації (передбачає намагання без згоди потерпілого здійснити хірургічне втручання в його організм, пов'язане з пересадкою від донора до реципієнта органів та інших анатомічних матеріалів); 4) з метою насильницького донорства (означає прагнення до взяття крові чи її компонентів у донора без згоди потерпілого та із застосуванням фізичного чи психічного насильства щодо нього); 5) якщо це спричинило тяжкі наслідки (наприклад, настання смерті потерпілої особи або заподіяння їй тяжкого тілесного ушкодження, що потягнуло втрату будь-якого органа або його функцій, психічну хворобу або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менш як на одну третину, або переривання вагітності чи непоправне знівечення обличчя).

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 149 – позбавлення волі на строк від 3 до 8 років; за ч. 2 ст. 149 – позбавлення волі на строк від 5 до 12 років з конфіскацією майна або без такої; за ч. 3 ст. 149 – позбавлення волі на строк від 8 до 15 років з конфіскацією майна.

14. Зґвалтування (ст. 152 КК).

Стаття складається з чотирьох частин, що містять заборонювальні норми. **Родовим та безпосереднім об'єктом** злочину є статеві свобода (право повнолітньої та психічно нормальної особи самостійно обирати собі партнера для статевих зносин і не допускати у сфері статевого спілкування будь-якого примусу) та статеві недоторканність (абсолютна заборона вступати у природні статеві контакти з особою, яка з огляду на певні обставини не є носієм статевої свободи, всупереч її справжньому волевиявленню) особи. **Додатковим факультативним безпосереднім об'єктом** можуть бути здоров'я, воля, честь і гідність особи, нормальний розвиток неповнолітніх. **Потерпілим** від злочину є особа як жіночої, так і чоловічої статі, незалежно від її попередньої поведінки (зокрема аморальної) та стосунків із суб'єктом злочину (перебування з ним у фактичному чи юридичному шлюбі).

Об'єктивна сторона зґвалтування (ч. 1 ст. 152) полягає у статевих зносинах, які поєднуються із: 1) застосуванням фізичного насильства; 2) погрозою його застосування (воля потерпілої особи пригнічується) або 3) з використанням безпорадного стану потерпілої особи (воля потерпілої особи ігнорується).

Статеві зносини – це природний (гетеросексуальний) статевий акт, тобто сполучення чоловічих і жіночих статевих органів, здатне звичайно викликати вагітність. Фізичне насильство при зґвалтуванні може полягати у завданні удару, побоїв, позбавленні або обмеженні особистої волі, заподіянні легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень і спрямоване на те, щоб учинити з потерпілою особою природний статевий акт, подолати здійснюваний або очікуваний з її боку фізичний опір, пов'язаний із небажанням вступити у статевий контакт. Погроза як спосіб вчинення зґвалтування – це залякування потерпілої особи застосуванням фізичного насильства за допомоги висловлювань, жестів, інших дій (наприклад, демонстрацією зброї). Зґвалтування визнається вчиненим із використанням безпорадного стану потерпілої особи у тих випадках, коли вона за своїм психічним станом не може розуміти характеру і значення вчинюваних із нею дій (психічна безпорадність) або, усвідомлюючи це, не може чинити опір гвалтівникові через наявні фізичні вади, наприклад, параліч, сліпоту, малолітній або, навпаки, похилий вік, тяжке захворювання, яке не є психічним, сильне сп'яніння

тощо (фізична безпорадність).

Перелік способів, за наявності хоча б одного з яких статеві зносини між особами жіночої та чоловічої статі визнаються зґвалтуванням, є вичерпним. Інші форми (способи) задоволення статевої пристрасті, крім статевого акту у природній формі, складу зґвалтування не утворюють і за наявності для цього підстав кваліфікуються за ст. 153 КК («Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом»). До неприродних способів можна віднести насильницьке мужолозтво, лесб'янство, орогенітальний контакт (coitus per os) жінки з чоловіком або чоловіка з чоловіком, аногенітальний контакт (coitus per anum) чоловіка з жінкою, сурогатні форми статевих зносин, які імітують природний статевий акт, сексуальний садизм, сексуальний мазохізм тощо.

Спеціальні питання кваліфікації та призначення покарання за даний злочин, тлумачення окремих термінів і понять, відмежування його від інших злочинів розкриваються в постанові Пленуму Верховного Суду України від 27 березня 1992 р. № 4 «Про судову практику у справах про зґвалтування та інші статеві злочини».

Зґвалтування є закінченим злочином з моменту початку насильницького статевого акту (формальний склад).

Суб'єкт злочину – фізична осудна особа чоловічої або жіночої статі, яка досягла 14-річного віку. При цьому стать безпосереднього виконавця злочину має бути протилежна статі потерпілої особи.

Суб'єктивна сторона злочину передбачає прямиї умисел і, зазвичай, сексуальний мотив.

Кваліфікуючими ознаками зґвалтування (ч. 2 ст. 152) є вчинення його: 1) повторно; 2) особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених статтями 153–155.

Особливо кваліфікуючими ознаками зґвалтування є: 1) вчинення його групою осіб; 2) зґвалтування неповнолітньої особи (ч. 3 ст. 152); 3) спричинення особливо тяжких наслідків (наприклад, смерть або самогубство потерпілої особи, втрата будь якого органа чи його функцій, психічна хвороба або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менше ніж на одну третину, переривання вагітності, зараження вірусом імунодефіциту людини або сифілісом тощо); 4) зґвалтування малолітньої особи (ч. 4 ст. 152).

Погроза вбивством повністю охоплюється складом злочину, передбаченого ст. 152, і додаткової кваліфікації за ст. 129 не потребує. Зґвалтування чи замах на зґвалтування, поєднані із заподіянням

потерпілій особі тілесного ушкодження, визнаного тяжким лише за ознакою небезпечності для життя на момент його заподіяння, не можуть вважатися такими, що спричинили особливо тяжкі наслідки. Такі дії підлягають кваліфікації за сукупністю злочинів, передбачених відповідними частинами статей 121 і 152.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 152 – позбавлення волі на строк від 3 до 5 років; за ч. 2 ст. 152 – позбавлення волі на строк від 5 до 10 років; за ч. 3 ст. 152 – позбавлення волі на строк від 7 до 12 років; за ч. 4 ст. 152 – позбавлення волі на строк від 8 до 15 років.

15. Примушування до вступу в статевий зв'язок (ст. 154 КК).

Стаття складається з двох частин, що містять заборонювальні норми. **Родовим та безпосереднім об'єктом** злочину є статева свобода статева та недоторканність особи. **Додатковим факультативним безпосереднім об'єктом** злочину можуть бути честь і гідність особи, право власності. **Потерпілим** від злочину є особа жіночої чи чоловічої статі, яка матеріально або службово залежна від винного. Якщо до вступу в статевий зв'язок примушувалась особа, яка не досягла статевої зрілості, дії винного, крім ст. 154, кваліфікуються за ч. 1 ст. 14 і відповідною частиною ст. 155 як готування до статевих зносин з особою, яка не досягла статевої зрілості. Матеріальна залежність означає, що матеріальна допомога з боку суб'єкта злочину виступає єдиним, основним або істотним джерелом існування потерпілої особи, і позбавлення такої допомоги здатне поставити жінку або чоловіка у скрутне становище (наприклад, це має місце тоді, коли жінка або чоловік перебувають на повному або частковому утриманні винного, проживають на його житловій площі, а також коли дії винного спроможні іншим чином викликати істотне погіршення матеріального становища потерпілої особи на підставі відносин цивільного боргу, відносин між спадкодавцем і спадкоємцем тощо). Службова залежність означає, що: а) потерпіла особа є підлеглою винного по роботі; б) потерпіла особа підлягає службовому контролю з боку винного (наприклад, ревізор і комірник); в) реалізація істотних інтересів потерпілої особи залежить від поведінки винного по службі (наприклад, науковий керівник і аспірант).

Об'єктивна сторона злочину (ч. 1 ст. 154) виражається у примушуванні особи жіночої чи чоловічої статі до вступу у статевий зв'язок природним або неприродним способом.

Примушування означає протиправний психічний вплив винного на потерпілу особу, який полягає у відкритій або завуальованій погрозі настання для неї небажаних наслідків матеріального, службового або особистого характеру (наприклад, позбавити утримання або можливості проживати на житловій площі, звільнити з роботи, зменшити зарплату тощо). Природний або неприродний спосіб примушування до вступу у статевий зв'язок охоплює як одноразові, так і неодноразові статеві контакти незалежно від їх гетеро- або гомосексуальної спрямованості. Якщо потерпіла особа добровільно погоджується на одні форми сексуальних контактів, але заперечує проти інших, її примушування до них за наявності до цього підстав утворює об'єктивну сторону злочину, передбаченого ст. 154.

Злочин є закінченим з моменту здійснення на волю потерпілої особи психічного тиску у формах, висвітлених вище (усічений склад). Не впливає на кваліфікацію вчиненого та обставина, що жінка або чоловік погодилися вступити у статевий зв'язок або, навпаки, відхилили домагання, однак це може бути враховано при призначенні покарання.

Суб'єктом злочину є спеціальний суб'єкт (фізична осудна особа чоловічої або жіночої статі з 16-річного віку, від якої жінка або чоловік матеріально чи службове залежні).

Суб'єктивна сторона злочину передбачає прямий умисел і, зазвичай, сексуальний мотив.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 154) є примушування до вступу у статевий зв'язок, поєднане з погрозою: 1) знищення, пошкодження або вилучення майна потерпілої (потерпілого) чи її (його) близьких родичів; 2) розголошення відомостей, що ганьблять її (його) чи близьких родичів.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 154 – штраф до 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт на строк до 6 місяців; за ч. 2 ст. 154 – арешт на строк до 6 місяців або обмеження волі на строк до 3 років.

16. Розбещення неповнолітніх (ст. 156 КК).

Стаття складається з двох частин, що містять заборонювальні норми. **Родовим та безпосереднім об'єктом** злочину є статева свобода статева та статева недоторканність особи. **Додатковим факультативним безпосереднім об'єктом** злочину є нормальний фізичний, психічний і соціальний розвиток неповнолітніх. **Потерпілим** від злочину є особа чоловічої або жіночої статі, яка не досягла 16-річного віку.

Об'єктивна сторона злочину (ч. 1 ст. 156) виражається у вчиненні розпусних дій з щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку.

Розпусні дії – це фізичні або інтелектуальні дії сексуального характеру, здатні викликати фізичне і моральне розбещення неповнолітніх.

Фізичне розбещення – це, наприклад, оголення статевих органів винної або потерпілої особи, мацання їх, інші непристойні дотики, які викликають статево збудження, навчання онанізму, вчинення у присутності потерпілого статевого акту, акту онанізму, задоволення статевої пристрасті неприродним способом, схилення або примушення потерпілих до вчинення певних сексуальних дій між собою або щодо винного тощо. Диспозицією ст. 156 охоплюється також задоволення статевої пристрасті винного неприродним способом (наприклад, оральний або анальний секс), якщо при цьому щодо особи, яка не досягла 16-річного віку, не застосовується фізичне чи психічне насильство та не використовується безпорадний стан потерпілої особи. Природні статеві зносини з особою, якій не виповнилось 16 років і яка не досягла статевої зрілості, за її згодою кваліфікуються за ст. 155.

Інтелектуальне розбещення може полягати, наприклад, у цинічних розмовах з потерпілим на сексуальні теми, розповіді відвертих, натуралістичних сексуальних історій, фотографуванні потерпілих в різних сексуальних позах, демонстрації порнографічних предметів. Використання в процесі вчинення розпусних дій творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру, а також примушування до участі у їх створенні потребує додаткової кваліфікації за відповідною частиною ст. 301.

Злочин є закінченим з моменту вчинення розпусних дій (формальний склад). Згода потерпілого на вчинення щодо нього таких дій на кваліфікацію за ст. 156 не впливає.

Суб'єкт злочину – фізична осудна особа чоловічої або жіночої статі, яка досягла 16-річного віку (при цьому винний і потерпілий можуть бути особами як однієї, так і різної статі).

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом і, зазвичай, сексуальним мотивом. Однак, винний може керуватись не лише сексуальними, а й іншими мотивами (помста близьким, наступне втягнення у проституцію тощо).

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 156) є вчинення розпусних дій: 1) щодо малолітньої особи (особи, яка не досягла 14-річного віку); 2) батьком, матір'ю або особою, що їх замінює.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 156 – арешт на строк до 6 місяців або обмеження волі на строк до 3 років; за ч. 2 ст. 156 – обмеження волі на строк до 5 років або позбавлення волі на строк до 3 років.

17. Перешкоджання здійсненню виборчого права (ст. 157 КК).

Стаття складається з трьох частин, що містять заборонювальні норми. **Родовим об'єктом** злочину є суспільні відносини, що забезпечують конституційні права та свободи людини і громадянина. **Безпосереднім об'єктом** злочину є виборче право (право обирати і бути обраним до органів державної влади та місцевого самоврядування) громадян України, а також їхнє право вести передвиборчу агітацію. **Потерпілими** від цього злочину можуть бути виборці, кандидати на виборні посади в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, довірені особи кандидатів, їхні офіційні представники та офіційні спостерігачі, члени виборчих комісій.

Об'єктивна сторона злочину (ч. 1 ст. 157) виражається у таких формах: 1) перешкоджання вільному здійсненню громадянином України права обирати і бути обраним Президентом України, народним депутатом України, депутатом Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатом місцевої ради або сільським, селищним, міським головою; 2) перешкоджання веденню передвиборчої агітації.

Перешкоджання вільному здійсненню громадянином його виборчого права, тобто права участі у голосуванні, права обирати і бути обраним в органи державної влади або органи місцевого самоврядування, може бути вчинено визначеними у законі способами: а) насильством (завдання удару, побоїв, позбавлення волі, заподіяння легких і середньої тяжкості тілесних ушкоджень потерпілому); б) обманом (перекручення певних відомостей з метою введення потерпілого в оману щодо обставин, пов'язаних з виборами); в) погрозами (залякування застосуванням до потерпілого фізичного насильства, знищенням його майна, поширення ганебних відомостей тощо); г) підкупом (передання особі грошей, інших цінностей, надання пільг майнового характеру як винагороду за зміну свого волевиявлення або відмову від участі у виборах); ґ) іншим чином (будь-які інші, крім перелічених вище, способи перешкоджання здійсненню виборчого права). Перешкоджання веденню передвиборчої агітації може бути вчинено у будь-якій формі, окрема: позбавленням кандидата можливості зустрітися з виборцями; перешкоджанням кандидатові виступити по телебаченню, на радіо, у пресі; створенням

перепон для ведення вільної агітації за будь-кого з кандидатів тощо.

Злочин є закінченим з моменту вчинення дій, що перешкоджають вільному здійсненню громадянином України свого виборчого права (формальний склад у ч. 1 і ч. 2 ст. 157). Злочин, передбачений ч. 3 ст. 157, з матеріальним складом (якщо такі дії вплинули на результати голосування або виборів).

Суб'єкт злочину – фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 157) є вчинення його: 1) за попередньою змовою групою осіб; 2) членом виборчої комісії; 3) іншою службовою особою з використанням влади або службового становища.

Інша службова особа – ч. 2 ст. 157 учасники виборчого процесу (наприклад, довірена особа кандидата в депутати, кандидата в Президенти України, офіційний спостерігач від громадської організації України або відповідного кандидата), а також службові особи державних органів, органів місцевого самоврядування, які згідно із законом зобов'язані здійснювати відповідні заходи щодо забезпечення підготовки і проведення виборів тощо.

Особливо кваліфікуючою ознакою злочину (ч. 3 ст. 157) є його вплив на результати голосування або виборів.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 157 – обмеження волі на строк від 3 до 5 років або позбавлення волі на строк від 2 до 4 років; за ч. 2 ст. 157 – позбавлення волі на строк від 3 до 5 років; за ч. 3 ст. 157 – позбавлення волі на строк від 7 до 12 років.

18. Порухення недоторканності житла (ст. 162 КК).

Стаття складається з двох частин, що містять заборонювальні норми. **Родовим об'єктом** злочину є суспільні відносини, що забезпечують конституційні права та свободи людини і громадянина. **Безпосереднім об'єктом** злочину є право людини на недоторканність житла та іншого володіння. **Предметом** злочину є житло (приміщення, яке призначене для постійного або тимчасового проживання людини чи людей) або інше володіння особи (будови біля житла, земельні ділянки, гаражі, погребі, транспортні засоби тощо). **Потерпілим** від цього злочину може бути тільки фізична особа – громадянин України, особа без громадянства або

іноземець.

Об'єктивна сторона злочину (ч. 1 ст. 162) передбачає такі форми: 1) незаконне проникнення до житла чи до іншого володіння особи (будь-яке протиправне вторгнення у житло чи інше володіння сторонньої особи, здійснене всупереч її волі); 2) незаконне проведення в них огляду чи обшуку (якщо вони вчинені особою, яка не має на це право, або вчинені уповноваженою службовою особою, але за відсутності судового рішення на такі дії); 3) незаконне виселення (виселення із займаного житлового приміщення за відсутності підстав або з порушенням порядку, встановлених законом); 4) інші дії, що порушують недоторканність житла громадян (самовільне вселення до чужого житла, тимчасове використання житла без згоди його власника, незаконне проведення виїмки тощо).

Злочин є закінченим з моменту вчинення зазначених вище дій (формальний склад).

Суб'єкт злочину – фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 162) є вчинення його: 1) службовою особою; 2) із застосуванням насильства чи з погрозою його застосування.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 162 – штраф від 50 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до 2 років, або обмеження волі на строк до 3 років; за ч. 2 ст. 162 – позбавлення волі на строк від 2 до 5 років.

19. Ухилення від сплати аліментів на утримання дітей (ст. 164 КК).

Стаття складається з двох частин, що містять заборонювальні норми. **Родовим об'єктом** злочину є суспільні відносини, що забезпечують конституційні права та свободи людини і громадянина. **Безпосереднім об'єктом** злочину є право неповнолітніх дітей на повноцінне життя та всебічний (фізичний, психічний і соціальний) розвиток. **Предметом** злочину є кошти, що, за рішенням суду, підлягають сплаті на утримання дітей, а також кошти, різні предмети (одяг, продукти харчування тощо), які мають надаватися батьками на утримання неповнолітніх, а також повнолітніх, але непрацездатних дітей. **Потерпілим** від цього злочину можуть виступати діти, на утримання яких за рішенням суду їх батько чи мати мають сплачувати аліменти, а також неповнолітні чи непрацездатні діти, що перебувають на утриманні батьків. Неповнолітніми дітьми

визнаються особи віком до 18 років, якщо згідно з законом вони не набувають прав повнолітніх раніше (наприклад, внаслідок одруження). Непрацездатними є повнолітні діти, які в силу фізичних чи психічних вад позбавлені можливості постійно чи тимчасово працювати (це, зокрема, діти-інваліди I та II групи).

Якщо повнолітні дочка, син продовжують навчання і у зв'язку з цим потребують матеріальної допомоги, батьки зобов'язані утримувати їх до досягнення 23 років за умови, що вони можуть надавати матеріальну допомогу (ч. 1 ст. 199 Сімейного кодексу України).

Об'єктивна сторона злочину (ч. 1 ст. 164) передбачає дві форми: 1) злісне ухилення від сплати встановлених рішенням суду коштів на утримання дітей (аліментів); 2) злісне ухилення батьків від утримання неповнолітніх або працездатних дітей, що перебувають на їхньому утриманні.

При ухиленні від сплати аліментів склад цього злочину може мати місце лише за наявності рішення суду, відповідно до якого мати або батько чи інша передбачена законом особа зобов'язана сплачувати аліменти. Однак, наявність рішення суду не є обов'язковою умовою притягнення винного до відповідальності за ст. 164 у випадку вчинення цього злочину у формі ухилення батьків від утримання неповнолітніх або працездатних дітей.

Під ухиленням від сплати аліментів розуміються дії або бездіяльність винної особи, спрямовані на невиконання рішення суду про стягнення з неї на користь дитини (дітей) визначеної суми аліментів (наприклад, пряма відмова від сплати встановлених судом аліментів, приховуванні заробітку (доходу), що підлягає облікові при відрахуванні аліментів, зміна місця роботи чи місця проживання з неподанням відповідної заяви про необхідність стягування аліментів тощо). Ухилення від утримання неповнолітніх, а також повнолітніх, але працездатних дітей, що перебувають на утриманні батьків, може полягати у незабезпеченні таких дітей харчуванням, одягом, іншими речами (насамперед, першої необхідності), ненаданні необхідних коштів для їх лікування, відпочинку тощо. Ухилення є злісним, якщо воно є тривалим за часом, продовжується після попередження про необхідність виконання свого обов'язку та можливість кримінальної відповідальності з боку судді чи державного виконавця, якщо мають місце неодноразові звернення потерпілого чи інших осіб до винної особи з цього приводу тощо.

Злочин є закінченим з моменту, коли зазначене ухилення набуло злісного характеру.

Суб'єкт злочину – спеціальний. Це батьки й усиновителі (при вчиненні злочину у першій його формі) або лише кровні батьки та усиновителі (при вчиненні злочину у другій його формі).

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 164) є вчинення його особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 164 – виправні роботами на строк до 1 року або обмеження волі на той самий строк; за ч. 2 ст. 164 – виправні роботи на строк до 2 років або обмеження волі на строк до 3 років.

20. Грубе порушення законодавства про працю (ст. 172 КК).

Стаття складається з двох частин, що містять заборонювальні норми.

Родовим об'єктом злочину є суспільні відносини, що забезпечують конституційні права та свободи людини і громадянина. **Безпосереднім об'єктом** злочину є трудові права людини, які включають право на працю, право на гарантовану заробітну плату, право на відпочинок.

Потерпілими від цього злочину виступають працівники (особи, на яких поширюється законодавство України про працю та які є відповідною стороною трудових правовідносин, у т. ч. державні службовці, які уклали трудові договори з громадянами, особи, які проходять альтернативну (невійськову) службу). Поняттям “працівники” в контексті ст. 172 не охоплюються працівники міліції та працівники податкової міліції, що мають спеціальні звання, військовослужбовці, у т.ч. ті, що проходять так звану військову службу за контрактом.

Об'єктивна сторона злочину (ч. 1 ст. 172) виявляється у формі: 1) незаконного звільнення працівника з роботи; 2) іншого грубого порушення законодавства про працю.

Звільнення працівника з роботи є незаконним, якщо воно здійснене без законних підстав для цього або з порушенням встановленого порядку звільнення, визначеного законом. Незаконне звільнення працівника з роботи завжди є грубим порушенням законодавства про працю. Інше грубе порушення законодавства про працю – це будь-яке інше, крім незаконного звільнення працівника з роботи, порушення законодавства про працю, яке істотним чином порушило чи могло порушити право громадянина на працю (наприклад, невидання наказу про звільнення та/або невидача трудової книжки особі, яка хоче звільнитися з роботи в установленому законом порядку; незаконне переведення на іншу роботу чи істотна зміна умов праці; ненадання щорічної чи додаткової відпустки або систематичне ненадання вихідних днів або перерви для відпочинку і

харчування; незаконне притягнення працівника до матеріальної відповідальності; порушення порядку розгляду трудових спорів тощо).

Порушення законодавства про працю, яке не є грубим, тягне за собою адміністративну відповідальність (ч. 1 ст. 41 КпАП).

Злочин є закінченим: а) при незаконному звільненні працівника з роботи – з моменту фактичного припинення трудових відносин з конкретним працівником; б) при іншому грубому порушенні законодавства про працю – з моменту фактичного вчинення такого діяння, незалежно від його наслідків.

Суб'єкт злочину – спеціальний (службова особа, якій надано право приймати працівника на роботу чи поновлювати на роботі, звільняти його з роботи або документально оформляти таке прийняття (поновлення, звільнення), вирішувати питання щодо надання відпустки тощо, а також громадянин-підприємець, який використовує найману працю і має зазначені вище права щодо найманих працівників).

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом, а перша його форма, крім того, особистими мотивами (помста, особиста неприязнь, корисливість, прагнення влаштувати на звільнене робоче місце іншу людину тощо). Порушення законодавства про працю, вчинене з мотивів расової національної, релігійної неприязні, за наявності інших необхідних ознак може бути кваліфіковане за ст. 161.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 172) є незаконне грубе порушення законодавства про працю щодо певних категорій працівників: неповнолітнього (особа, яка не досягла 18-річного віку) вагітної жінки чи матері, що має дитину віком до чотирнадцяти років або дитину-інваліда (дитина зі стійким розладом функцій організму, спричиненим захворюванням, травмою або вродженими вадами розумового чи фізичного розвитку, що зумовлюють обмеження її нормальної життєдіяльності та необхідність додаткової соціальної допомоги і захисту).

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 172 – штраф до 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років, або виправні роботи на строк до 2 років; за ч. 2 ст. 172 – штраф від 50 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 5 років, або виправні роботи на строк до 2 років, або арешт на строк до 6 місяців.

21. Крадіжка (ст. 185 КК).

Стаття складається з п'яти частин, що містять заборонувальні норми, та примітки, яка включає чотири пункти. **Родовим та безпосереднім об'єктом** злочину є врегульовані законом суспільні відносини власності (передусім відносини з приводу володіння, користування і розпорядження майном). **Предметом** злочину є чуже приватне, колективне або державне майно (речі матеріального світу, яким притаманні специфічні ознаки фізичного, економічного та юридичного характеру), наприклад, грошові кошти, цінні папери, особисті речі, предмети домашнього господарства, продуктивна і робоча худоба тощо. Навпаки, **не є предметом крадіжки та інших злочинів, які передбачають відповідальність за незаконне заволодіння майном:** 1) офіційні чи приватні документи, що перебувають на підприємствах, в установах та організаціях усіх форм власності і не мають грошової оцінки та мінової властивості; 2) природні багатства в їх природному стані; 3) вогнепальна зброя (крім гладкоствольної мисливської), бойові припаси, вибухові речовини, вибухові пристрої чи радіоактивні матеріали; 4) наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги чи прекурсори; 5) предмети, які перебувають у місці поховання або на трупі; 6) транспортні засоби тощо. Незаконне заволодіння цими предметами кваліфікується за іншими статтями Особливої частини КК.

Об'єктивна сторона крадіжки (ч. 1 ст. 185) передбачає таємне викрадення чужого майна. Обов'язковими ознаками об'єктивної сторони крадіжки є: 1) дія (таємне, незаконне, безоплатне, поза волею власника вилучення чужого майна); 2) наслідок, що полягає у заволодінні винним чужим майном; 3) причинний зв'язок між дією та наслідком, а також 4) спосіб вчинення злочину, який характеризується таємністю.

Викрадення вважається таємним, коли воно здійснюється: а) за відсутності власника або іншої особи; б) у присутності власника або іншої особи, але непомітно для них; в) у присутності власника або іншої особи, але сам винний не усвідомлював цього моменту і вважав, що діє таємно від інших осіб (наприклад, дії винного фіксує камера спостереження в супермаркеті, а на екрані телевізора охоронець бачить їх); г) у присутності власника або іншої особи, які через свій фізіологічний чи психічний стан (сон, сп'яніння, малолітство, психічне захворювання тощо) або інші обставини не усвідомлюють факту протиправного вилучення майна і не можуть дати йому належної оцінки; г) у присутності інших осіб, на потурання з боку яких він розраховує з тих чи інших підстав (родинні зв'язки, дружні стосунки, співучасть у вчиненні злочину тощо), однак вчинюване за таких обставин викрадення

перестає бути таємним, якщо такі особи дали підстави винному засумніватися щодо їх «мовчання» з приводу його дій; д) особою, яка не була наділена певною правомочністю щодо викраденого майна, а за родом своєї діяльності лише мала доступ до цього майна (комбайнер, сторож, стрілець воєнізованої охорони та ін.).

Дії, розпочаті як крадіжка, але виявлені потерпілим чи іншими особами і, незважаючи на це, продовжені винним з метою заволодіння майном або його утримання, належить кваліфікувати як грабіж, а в разі застосування насильства чи висловлювання погроз його застосування – залежно від характеру насильства чи погроз – як грабіж чи розбій.

Спеціальні питання кваліфікації та призначення покарання за даний злочин, тлумачення окремих термінів і понять, відмежування його від інших злочинів розкриваються в постанові Пленуму Верховного Суду України від 25 грудня 1992 р. № 12 «Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності».

Крадіжка є злочином з матеріальним складом. Вона вважається закінченою з моменту протиправного вилучення майна і отримання винним реальної можливості розпорядитися чи користуватися ним (сховати, передати іншим особам, вжити за призначенням тощо).

Суб'єкт злочину – фізична осудна особа, яка досягла 14-річного віку.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом і корисливим мотивом.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 185) є вчинення його: 1) повторно; 2) за попередньою змовою групою осіб.

У статтях 185, 186 та 189–191 повторним визнається злочин, учинений особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених цими статтями або статтями 187, 262 КК.

Особливо кваліфікуючими ознаками злочину є вчинення його: 1) з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище; 2) завдання злочином значної шкоди потерпілому (ч. 3 ст. 185); 3) у великих розмірах (ч. 4 ст. 185); 4) в особливо великих розмірах; 5) організованою групою (ч. 5 ст. 185).

Проникнення – це вторгнення у житло, інше приміщення чи сховище з метою вчинення крадіжки, грабежу чи розбою. Житло – це житловий будинок чи житлове приміщення, які призначені для постійного (приватний будинок, квартира, кімната в будинку, квартирі чи гуртожитку) чи тимчасового (кімната в готелі, санаторії, палата в лікарні, дачний чи садовий будинок, палатка, вагончик) проживання людей, а також ті їх складові частини, які використовуються для відпочинку,

зберігання майна або задоволення інших потреб людини (балкон, веранда, комора тощо). Інше приміщення – це різноманітні постійні, тимчасові, стаціонарні або пересувні будівлі чи споруди, призначені для розміщення людей чи матеріальних цінностей (виробниче чи службове приміщення підприємства, установи, організації, гараж, інша будівля господарського призначення, яка відокремлена від житлових будівель тощо). Сховище – частина території, відведена для постійного чи тимчасового зберігання матеріальних цінностей, яка обладнана огорожею або технічними засобами чи забезпечена іншою охороною, а також залізничні цистерни, контейнери, рефрижератори, сейфи і подібні сховища.

У статтях 185, 186, 189 та 190 КК значна шкода визнається з врахуванням матеріального становища потерпілого та якщо йому спричинено збитків на суму від 100 до 250 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. У статтях 185–191 КК у великих розмірах визнається злочин, що вчинений однією особою чи групою осіб на суму, яка в 250 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян на момент вчинення злочину. У статтях 185–187 та 189–191 КК в особливо великих розмірах визнається злочин, що вчинений однією особою чи групою осіб на суму, яка у 600 та більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян на момент вчинення злочину.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 185 – штраф до 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до 2 років, або позбавлення волі на строк до 3 років; за ч. 2 ст. 185 – обмеження волі на строк до 5 років або позбавлення волі на той самий строк; за ч. 3 ст. 185 – позбавлення волі на строк від 3 до 6 років; за ч. 4 ст. 185 – позбавлення волі на строк від 5 до 8 років; за ч. 5 ст. 185 – позбавлення волі на строк від 7 до 12 років із конфіскацією майна.

22. Грабіж (ст. 186 КК).

Стаття складається з п'яти частин, що містять заборонювальні норми. **Родовим та безпосереднім об'єктом** злочину є врегульовані законом суспільні відносини власності. Якщо при грабежі застосовується насильство, то **додатковими необхідними безпосередніми об'єктами** злочину виступають здоров'я, психічна або фізична недоторканність людини. **Предметом** злочину є чуже приватне, колективне або державне майно.

Об'єктивна сторона грабежу (ч. 1 ст. 186) передбачає відкрите

викрадення чужого майна. Обов'язковими ознаками об'єктивної сторони грабежу є: 1) дія (відкрите, незаконне, безоплатне, поза волею власника вилучення чужого майна); 2) наслідок, що полягає в заволодінні винним чужим майном; 3) причинний зв'язок між дією та наслідком, а також 4) спосіб вчинення злочину, який характеризується відкритістю.

Викрадення вважається відкритим, коли воно: а) здійснюється у присутності власника або іншої особи і винний усвідомлює, що ці особи розуміють сутність його злочинних дій; б) вчиняється винним, який помиляється і вважає, що його бачать, а фактично його дії не були помічені власником або іншою особою; в) було помічене власником чи іншою особою і, незважаючи на це, продовжується винним з метою заволодіння майном або його утримання.

Грабіж є злочином з матеріальним складом. Він вважається закінченим з моменту протиправного вилучення майна і отримання винним реальної можливості розпорядитися чи користуватися таким майном (сховати, передати іншим особам, вжити за призначенням тощо).

Суб'єкт злочину – фізична осудна особа, яка досягла 14-річного віку.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом і корисливим мотивом.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 186) є вчинення його: 1) з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого; 2) з погрозою застосування такого насильства; 3) повторно; 4) за попередньою змовою групою осіб.

Насильство, яке може бути застосоване під час грабежу і кваліфікуватиметься за ч. 2 ст. 186, не має бути небезпечним для життя і здоров'я потерпілого. Під таким насильством слід розуміти заподіяння легкого тілесного ушкодження, що не призвело до короточасного розладу здоров'я або незначної втрати працездатності, вчинення інших насильницьких дій, які не були небезпечними для життя і здоров'я в момент їх заподіяння (удари, побої, обмеження чи незаконне позбавлення волі). Такі насильницькі дії, вчинені під час пограбування, повністю охоплюються ч. 2 ст. 186 і додаткової кваліфікації за іншими статтями чинного Кодексу не потребують. Насильницькі дії при грабежі можуть застосовуватись і для утримання майна, яке викрадене без застосування насильства. Кваліфікується такий злочин у цілому за ч. 2 ст. 186. Якщо ж грабіжник під час затримання залишив вилучене майно і застосував насильство з метою уникнути затримання, то він відповідатиме за замах на грабіж за ч. 2 ст. 15 та відповідною частиною ст. 186, а за наявності заподіяних під час ухилення від затримання

тілесних ушкоджень – за відповідний злочин проти життя та здоров'я особи за сукупністю злочинів.

Погроза застосування насильства, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого – це психічне насильство, яке полягає у залякуванні потерпілого негайним застосуванням до нього такого фізичного насильства.

Оцінка небезпечності насильства, яка виявляється в погрозі, а звідси й розмежування грабежу і розбою, повинна проводитися не стільки на суб'єктивному сприйнятті небезпечності потерпілим, скільки на об'єктивних критеріях з урахуванням дійсності, реальності й характеру можливого насильства. Наприклад, показування винним кулака чи замахування ногою є, безумовно, погрозою, але реалізація її у вигляді ударів рукою чи ногою в принципі не містить загрози життю і здоров'ю (грабїж), а демонстрація ножа або пістолета ні у кого не викличе сумніву щодо небезпечності цих предметів для життя і здоров'я потерпілого (розбїй).

Особливо кваліфікуючими ознаками злочину є вчинення його: 1) з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище; 2) завданням злочином значної шкоди потерпілому (ч. 3 ст. 186); 3) у великих розмірах (ч. 4 ст. 186); 4) в особливо великих розмірах; 5) організованою групою (ч. 5 ст. 186).

Про зміст деяких кваліфікуючих і особливо кваліфікуючих ознак грабежу див. у примітці до ст. 185 КК.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 186 – штраф від 50 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до 2 років, або позбавлення волі на строк до 4 років; за ч. 2 ст. 186 – позбавлення волі на строк від 4 до 6 років; за ч. 3 ст. 186 – позбавлення волі на строк від 4 до 8 років; за ч. 4 ст. 186 – позбавлення волі на строк від 7 до 10 років; за ч. 5 ст. 186 – позбавлення волі на строк від 8 до 13 років із конфіскацією майна.

23. Розбїй (ст. 187 КК).

Стаття складається з чотирьох частин, що містять заборонувальні норми. **Родовим та безпосереднім об'єктом** злочину є врегульовані законом суспільні відносини власності. **Додатковими необхідними безпосередніми об'єктами** злочину виступають життя, здоров'я, психічна або фізична недоторканність людини. **Предметом** злочину є чуже приватне, колективне або державне майно.

Об'єктивна сторона розбою (ч. 1 ст. 187) полягає в нападі з метою заволодіння чужим майном, поєднаному із насильством, небезпечним

для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, або з погрозою застосування такого насильства.

Під насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, слід розуміти заподіяння їй легкого тілесного ушкодження, що спричинило короточасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності, середньої тяжкості або тяжкого тілесного ушкодження (останнє кваліфікується за ч. 4 ст. 187), а також інші насильницькі дії, які не призвели до вказаних наслідків, але були небезпечними для життя чи здоров'я в момент заподіяння (насильство, що призвело до втрати свідомості чи мало характер мордування, здушення шиї, скидання з висоти, застосування електроструму, зброї, спеціальних знарядь тощо). Застосування до особи без її згоди наркотичних засобів, психотропних, отруйних чи сильнодіючих речовин (газів) з метою заволодіння чужим майном слід розглядати як насильство, і, якщо воно було небезпечним для її життя або здоров'я, кваліфікувати такі дії за відповідною частиною ст. 187 КК. Психічне насильство при розбій полягає в погрозі негайно застосувати фізичне насильство, небезпечне для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу (погроза вбити, заподіяти тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження, легке тілесне ушкодження з розладом здоров'я або втратою працездатності).

Злочин є закінченим з моменту нападу, поєднаного із застосуванням або з погрозою застосування насильства, небезпечного для життя чи здоров'я, незалежно від того, чи заволоділа винна особа чужим майном (усічений склад).

Суб'єкт злочину – фізична осудна особа, яка досягла 14-річного віку.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом, корисливим мотивом і спеціальною метою заволодіння чужим майном.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 187) є вчинення його: 1) за попередньою змовою групою осіб; 2) особою, яка раніше вчинила розбій або бандитизм.

Особливо кваліфікуючі ознаки злочину мають місце тоді, коли напад: 1) поєднаний з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище (ч. 3 ст. 187); 2) спрямований на заволодіння майном у великих розмірах; 3) спрямований на заволодіння майном в особливо великих розмірах; 4) вчинений організованою групою; 5) поєднаний із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень (ч. 4 ст. 187).

Слід мати на увазі, що у випадках, коли розбій вчинено разом із злочинами, за які встановлено більш сувору відповідальність, ніж за розбій, або такими, які не охоплюються змістом диспозиції ст. 187

(позбавлення життя, наприклад, виходить за межі поняття небезпечного для життя чи здоров'я насильства), кваліфікація відбувається за сукупністю злочинів. Тому умисне вбивство, вбивство з необережності, тяжке тілесне ушкодження, внаслідок якого сталася смерть потерпілого, вчинені під час розбійного нападу, підлягають кваліфікації за відповідною частиною ст. 187 та за п. 6 ч. 2 ст. 115, або ч. 1 ст. 119, або ч. 2 ст. 121.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 187 – позбавлення волі на строк від 3 до 7 років; за ч. 2 ст. 187 – позбавлення волі на строк від 7 до 10 років із конфіскацією майна; за ч. 3 ст. 187 – позбавлення волі на строк від 7 до 12 років із конфіскацією майна; за ч. 4 ст. 187 – позбавлення волі на строк від 8 до 15 років із конфіскацією майна.

24. Вимагання (ст. 189 КК).

Стаття складається з чотирьох частин, що містять заборонювальні норми. **Родовим та безпосереднім об'єктом** злочину є врегульовані законом суспільні відносини власності. **Додатковими необхідними безпосередніми об'єктами** злочину виступають здоров'я, психічна або фізична недоторканність людини, її особиста свобода. **Додатковими факультативними безпосередніми об'єктами** злочину виступають життя, честь, гідність людини тощо. **Предметом** злочину є: 1) чуже приватне, колективне або державне майно; 2) право на таке майно – документ, що дозволяє отримати в свою власність майно (наприклад, заповіт на квартиру, договір дарування машини, боргова розписка тощо); 3) будь-які дії майнового характеру (наприклад, ремонт квартири, будівництво гаража, примушування відвезти на транспортному засобі у певне місце без матеріальної винагороди тощо).

Об'єктивна сторона вимагання (ч. 1 ст. 189) виражається у вимозі передачі чужого майна чи права на майно або вчинення будь-яких дій майнового характеру з погрозою насильства над потерпілим чи його близькими родичами, обмеження прав, свобод або законних інтересів цих осіб, пошкодження чи знищення їхнього майна або майна, що перебуває в їхньому віданні чи під охороною, або розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти в таємниці.

Таким чином, діяння виражається в незаконній вимозі – викладеній у рішучій формі пропозиції винного до потерпілого (власника, особи, у

віданні чи під охороною яких перебуває майно) про передачу чужого майна, права на майно або вчинення будь-яких дій майнового характеру.

Спосіб вимагання – це погроза заподіяння потерпілому або його близьким родичам певної шкоди, зміст якої може бути різним. Ст. 189 називає чотири види погроз: 1) погроза насильством; 2) погроза обмеження прав, свобод або законних інтересів; 3) погроза знищенням чи пошкодженням майна; 4) погроза розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі бажають зберегти в темниці. Наприклад, погроза насильством при вимаганні полягає у погрозі негайно або в майбутньому застосувати насильство до потерпілого чи його близьких родичів (завдати побоїв, мордування, заподіяти тілесні ушкодження, зґвалтувати, позбавити волі тощо).

Злочин є закінченим з моменту пред'явлення вимоги, поєднаної з вказаними погрозами незалежно від досягнення винною особою поставленої мети (формальний склад).

Суб'єкт злочину – фізична осудна особа, яка досягла 14-річного віку.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом і корисливим мотивом. При цьому винний має на меті незаконно одержати чуже майно, право на нього чи домогтися вчинення потерпілим дій майнового характеру.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 189) є вчинення вимагання: 1) повторно; 2) за попередньою змовою групою осіб; 3) службовою особою з використанням свого службового становища; 4) з погрозою вбивства чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень; 5) з пошкодженням чи знищенням майна; 6) що завдало значної шкоди потерпілому.

Особливо кваліфікуючі ознаки злочину мають місце тоді, коли вимагання: 1) поєднане з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи; 2) завдало майнової шкоди у великих розмірах (ч. 3 ст. 189); 3) завдало майнової шкоди в особливо великих розмірах; 4) вчинене організованою групою; 5) поєднане із заподіянням тяжкого тілесного ушкодження (ч. 4 ст. 189).

Вимагання, поєднане з пошкодженням чи знищенням майна, має місце тоді, коли у зв'язку з пред'явленою вимогою робиться непридатним майно, у збереженні якого зацікавлений потерпілий. Такі дії можуть бути доказом, що підкріплює раніше висловлену вимогу, або вчинками, що безпосередньо супроводжують майнову вимогу. Для кваліфікації вимагання, поєданого з пошкодженням або знищенням майна, не потрібно, щоби потерпілому цими діями було завдано значної

шкоди, і додаткової кваліфікації за ч. 1 ст. 194 такі дії не потребують. Але якщо знищення або пошкодження майна вчинене шляхом підпалу, вибуху або іншим загальнонебезпечним способом, такі дії потребують додаткової кваліфікації за ч. 2 ст. 194.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 189 – обмеження волі на строк до 5 років або позбавлення волі на той самий строк; за ч. 2 ст. 189 – позбавлення волі на строк від 3 до 7 років; за ч. 3 ст. 189 – позбавлення волі на строк від 5 до 10 років із конфіскацією майна; за ч. 4 ст. 189 – позбавлення волі на строк від 7 до 12 років з конфіскацією майна.

25. Шахрайство (ст. 190 КК).

Стаття складається з чотирьох частин, що містять заборонювальні норми. **Родовим та безпосереднім об'єктом** злочину є врегульовані законом суспільні відносини власності. **Предметом** злочину є: 1) чуже приватне, колективне або державне майно; 2) право на таке майно – документ, що дозволяє отримати в свою власність майно (наприклад, заповіт на квартиру, договір дарування машини, боргова розписка тощо).

Об'єктивна сторона шахрайства (ч. 1 ст. 190) полягає у заволодінні чужим майном або придбанні права на майно шляхом обману чи зловживання довірою. В результаті шахрайських дій потерпілий (власник, володілець, особа, у віданні або під охороною якої перебуває майно) добровільно передає майно або право на майно винній особі.

Способами вчинення шахрайства є: 1) обман; 2) зловживання довірою.

Обман – це повідомлення потерпілому неправдивих відомостей або приховування фактів, повідомлення про які було обов'язковим, що вводить потерпілого в оману. Зловживання довірою – це недобросовісне використання довіри з боку потерпілого, яка породжується родинними відносинами, дружніми стосунками, знайомством, спільною діяльністю тощо.

Злочин є закінченим з моменту фактичного одержання винним чужого майна чи права на нього (матеріальний склад).

Суб'єкт злочину загальний, тобто фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом і корисливим мотивом.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 190) є вчинення

шахрайства: 1) повторно; 2) за попередньою змовою групою осіб; 3) що завдало значної шкоди потерпілому.

Особливо кваліфікуючими ознаками злочину є вчинення шахрайства: 1) у великих розмірах; 2) шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки (ч. 3 ст. 190); 3) в особливо великих розмірах; 4) організованою групою (ч. 4 ст. 190).

Незаконні операції з використанням електронно-обчислювальної техніки – це обманне використання можливостей і засобів такої техніки, пов'язане з умисним введенням (закладанням) в її електронну систему неправдивих (свідомо помилкових) даних, що надає можливість шахраю отримати певну суму чужих грошей (наприклад, «зламування» коду електронної системи банківських операцій і введення команди на переведення певної суми грошей на поточний рахунок зловмисника). Про зміст деяких кваліфікуючих і особливо кваліфікуючих ознак шахрайства див. у примітці до ст. 185 КК.

Слід завжди ретельно перевіряти, чи не було для вчинення шахрайства скоєно інший злочин, який створював би відповідні умови або результати якого творили б спосіб здійснення обману чи зловживання довірою. Наприклад, якщо особа самовільно присвоїла владні повноваження або звання службової особи, викрала, пошкодила або підірвала документи, штампи, печатки, бланки з метою подальшого їх використання під час шахрайства, а також використала для шахрайства завідомо підроблені документи, її дії диспозицією ст. 190 не охоплюються і повинні кваліфікуватися за сукупністю злочинів за ст. 353 або відповідними частинами статей 357 чи 358.

Коли шахрай бере від іншої особи на її прохання гроші чи цінності начебто для передачі їх як хабара службовій особі, при цьому маючи твердий намір не передавати їх, а привласнити, вчинене слід кваліфікувати як шахрайство. Важливо зазначити, що якщо при цьому винний схилив довірливого хабародавця до дачі хабара, то його дії належить кваліфікувати за ч. 2 ст. 15, ч. 4 ст. 27 і ч. 1 ст. 369 та відповідною частиною ст. 190 за сукупністю.

Якщо шахрайство вчиняється службовою особою, яка з метою одержання майна шляхом обману чи зловживання довірою використала при цьому надану їй владу або своє службове становище, то дії цієї особи кваліфікуються за сукупністю злочинів, передбачених відповідними частинами статей 190 та 364.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 190 – штраф до 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на

строк до 2 років, або обмеження волі на строк до 3 років; за ч. 2 ст. 190 – штраф від 50 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк від 1 до 2 років, або обмеження волі на строк до 5 років, або позбавлення волі на строк до 3 років; за ч. 3 ст. 190 – позбавлення волі на строк від 3 до 8 років; за ч. 4 ст. 190 – позбавлення волі на строк від 5 до 12 років з конфіскацією майна.

26. Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК).

Стаття складається з п'яти частин, що містять заборонувальні норми. **Родовим та безпосереднім об'єктом** злочину є врегульовані законом суспільні відносини власності. **Предметом** злочину є чуже приватне, колективне або державне майно.

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 191 КК, характеризується такими формами: 1) привласнення чужого майна, яке було ввірене особі чи перебувало в її віданні; 2) розтрата такого майна зазначеною особою (ч. 1 ст. 191); 3) привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (ч. 2 ст. 191).

Привласнення – незаконне безоплатне вилучення (утримання) винним на свою користь чи користь третіх осіб чужого майна, яке було йому ввірене чи перебувало у його віданні. Розтрата – незаконне безоплатне відчуження, витрачання, використання винним чужого майна, яке було йому ввірене чи перебувало у його віданні (продаж, споживання, дарування, обмін, передача іншим особам тощо). Заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем має місце тоді, коли службова особа незаконно обертає чуже майно на свою користь чи користь третіх осіб, використовуючи при цьому своє службове становище.

Злочин є закінченим з моменту незаконного безоплатного заволодіння чужим майном (матеріальний склад).

Суб'єкт злочину – спеціальний. Суб'єктом привласнення і розтрата (ч. 1 ст. 191) є фізична, осудна особа з 16-річного віку, якій майно, що є предметом цього злочину, було ввірене чи перебувало в її віданні. Суб'єктом привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем

(ч. 2 ст. 191) є лише службова особа (див. прим. до ст. 364 КК).

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом і корисливим мотивом.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 3 ст. 191) є вчинення його: 1) повторно; 2) за попередньою змовою групою осіб.

Особливо кваліфікуючими ознаками злочину є вчинення його: 1) у великих розмірах (ч. 4 ст. 191); 2) в особливо великих розмірах; 3) організованою групою (ч. 5 ст. 191).

Про зміст деяких кваліфікуючих і особливо кваліфікуючих ознак привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (див. у прим. до ст. 185 КК).

Вимагають розмежування схожі за багатьма ознаками такі злочини, як заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем (ч. 2 ст. 191) і шляхом зловживання владою або службовим становищем, вчинювані з корисливих мотивів (ст. 364). Основною лінією розмежування є встановлення об'єкта злочину, яким у першому випадку визначається право власності, відповідно до якого здійснюється володіння, користування та розпорядження майном, а в другому – правомірна діяльність державних або самоврядних органів (апарату), підприємств, установ чи організацій незалежно від форми власності у будь-яких галузях їхньої діяльності та їх авторитет. Крім того, суттєвою є різниця у характері заподіюваної шкоди. Викрадення шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем веде до обернення на користь цієї особи частини чужого майна, чим завдаються прямі збитки власникові майна. У процесі ж корисливого зловживання своїм службовим становищем воно (зловживання) не поєднується з безоплатним оберненням чужого майна на свою користь, а створює шлях до незаконного отримання прибутків, пільг, уникнення законних витрат (наприклад, плати за квартиру) тощо. Заподіювана винним шкода не має характеру прямих майнових збитків, а виглядає як не одержані суб'єктами законні прибутки та понесені незаплановані витрати (наприклад, у результаті незаконного підвищення ставки заробітної плати).

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 191 – штраф до 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до 2 років, або обмеження волі на строк до 4 років, або позбавлення волі на строк до 4 років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років або без такого; за ч. 2 ст. 191 – обмеження волі на строк до 5 років або

позбавлення волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років; за ч. 3 ст. 191 – обмеження волі на строк від 3 до 5 років або позбавлення волі на строк від 3 до 8 років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років; за ч. 4 ст. 191 – позбавлення волі на строк від 5 до 8 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років; за ч. 5 ст. 191 – позбавлення волі на строк від 7 до 12 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років та з конфіскацією майна.

27. Виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів чи білетів державної лотереї (ст. 199 КК).

Стаття складається з трьох частин, що містять заборонювальні норми, та примітки. **Родовим об'єктом** злочину є сфера господарської діяльності (врегульовані державою відносини між членами суспільства з приводу виробництва і реалізації товарів, продукції різного призначення, виконання робіт і надання послуг, тобто правовідносини, які складають систему господарювання). **Безпосереднім об'єктом** злочину є встановлений законодавством порядок формування і функціонування кредитно-грошової системи України. **Предмет** цього злочину становлять: підроблені національна валюта України у виді банкнот чи металеві монети; іноземна валюта; державні цінні папери; білети державної лотереї.

Об'єктивна сторона злочину (ч. 1 ст. 199) полягає у: 1) виготовленні; 2) зберіганні; 3) придбанні; 4) перевезенні; 5) пересиланні; 6) ввезенні в Україну; 7) збуті зазначених вище предметів.

Виготовлення – це дії, внаслідок яких створюються підроблені валюта, державні цінні папери чи білети державних лотерей (наприклад, друкування типографським способом, малювання, ксерокопіювання тощо). Зберігання – перебування цих предметів безпосередньо у винного чи в будь-якому іншому місці, де вони перебувають у його розпорядженні та під контролем. Придбання – їх оплатне чи безоплатне отримання винним від іншої особи (наприклад, купівля, обмін, одержання в подарунок, виграш в азартні ігри, привласнення знайдених таких предметів тощо). Перевезення – переміщення їх винним із

використанням будь-яких транспортних засобів. Пересилання – переміщення їх винним у просторі з використанням засобів поштового зв'язку (наприклад, у листах, посилках, бандеролях, інших поштових відправленнях). Ввезення в Україну – їх переміщення винним із-за кордону на територію України. Збут – їх умисне відчуження як оплатне, так і безоплатне (використання як засобу платежу, продаж, розмін, обмін, дарування, передача в борг або в рахунок покриття боргу тощо).

Спеціальні питання кваліфікації та призначення покарання за даний злочин, тлумачення окремих термінів і понять, відмежування його від інших злочинів розкриваються в постанові Пленуму Верховного Суду України від 12 квітня 1996 р. № 6 «Про практику розгляду судами кримінальних справ про виготовлення або збут підроблених грошей чи цінних паперів».

Злочин є закінченим з моменту вчинення будь-якої із зазначених дій (формальний склад).

Суб'єкт злочину загальний, тобто фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом і спеціальною метою подальшого збуту предметів злочину.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 199) є вчинення його: 1) повторно; 2) за попередньою змовою групою осіб; 3) у великому розмірі (якщо сума підробки у 200 та більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян).

Особливо кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 3 ст. 199) є вчинення його: 1) організованою групою; 2) в особливо великому розмірі (якщо сума підробки у 400 та більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян).

Підроблення лише цифрового номіналу купюри іноземної валюти у разі спроби її збуту має кваліфікуватися лише як готування до шахрайства, а за фактичного збуту такої купюри – як шахрайство (див. п. 8 постанови Пленуму Верховного Суду України від 12 квітня 1996 р. № 6 «Про практику розгляду судами кримінальних справ про виготовлення або збут підроблених грошей чи цінних паперів»), оскільки у такій купюрі буде неузгодженість цифрового та буквеного номіналів, що виключає можливість перебування такої купюри в обігу. Підробляючи лише цифровий номінал купюри іноземної валюти, винна особа розраховує на те, що конкретний потерпілий, якому збувається така купюра, у конкретних обставинах не виявить підробки. Пересічний же громадянин, який раніше «тримав у руках» іноземну валюту, таку її

підробку у звичайних умовах здатний виявити. Як виготовлення підроблених грошей, державних цінних паперів та білетів державних лотерей мають кваліфікуватись і дії особи, яка свідомо придбала підроблені гроші, державні цінні папери чи білети державних лотерей з метою їх наступного збуту і для надання їм більшої подібності до справжніх і внесла до них додаткові підробки, які створювали можливість перебування їх в обігу (див. абз. 1 п. 12 постанови Пленуму Верховного Суду України від 12 квітня 1996 р. № 6 «Про практику розгляду судами кримінальних справ про виготовлення або збут підроблених грошей чи цінних паперів»).

Виготовлення з метою збуту підроблених бездокументарних державних цінних паперів, їх підроблення чи використання підроблених бездокументарних державних цінних паперів, які існують у формі відкритого зберігачем рахунку, здійснюються внесенням неправдивих даних до рахунку в цінних паперах у зберігача на електронних носіях інформації, тобто є одночасно втручанням у роботу автоматизованої системи, якою є така система реєстру. Такі дії одночасно утворюють і склад злочину, передбачений ст. 361, і мають кваліфікуватись за сукупністю злочинів, передбачених частинами 1, 2 чи 3 ст. 199 та відповідною частиною ст. 361, оскільки внесення змін у рахунок є спотворенням чи знищенням інформації.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 199 – позбавлення волі на строк від 3 до 7 років; за ч. 2 ст. 199 – позбавлення волі на строк від 5 до 10 років; за ч. 3 ст. 199 – позбавлення волі на строк від 8 до 12 років з конфіскацією майна.

28. Контрабанда (ст. 201 КК).

Стаття складається з двох частин, що містять заборонювальні норми, та примітки. **Родовим об'єктом** злочину є сфера господарської діяльності. **Безпосереднім об'єктом** злочину є встановлений законодавством порядок переміщення відповідних предметів через митний кордон України. **Додатковими факультативними безпосередніми об'єктами** злочину є порядок обігу предметів дозвільної системи, порядок сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів, громадська безпека, здоров'я населення. **Предметом** злочину можуть бути будь-які товари у великих розмірах (якщо їхня вартість у 1000 та

більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян), а також, незалежно від їхньої вартості, історичні та культурні цінності, отруйні, сильнодіючі, радіоактивні або вибухові речовини, зброя та боєприпаси (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), а також стратегічно важливі сировинні товари, щодо яких законодавством встановлено відповідні правила вивезення за межі України. Контрабанду наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів потрібно кваліфікувати за ст. 305 КК.

Об'єктивна сторона злочину (ч. 1 ст. 201) полягає у переміщенні через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю предметів контрабанди.

Переміщення предметів через митний кордон України поза митним контролем – це їх переміщення поза місцем розташування митниці, або поза часом здійснення митного оформлення, або з незаконним звільненням від митного контролю. Переміщення предметів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю – це їх переміщення з використанням тайників та інших засобів, що утруднюють виявлення предметів, або шляхом надання одним предметам вигляду інших, або з поданням митному органу України як підстави для переміщення предметів підроблених документів, одержаних незаконним шляхом, або документів, що містять неправдиві дані, а також документів, що є підставою для переміщення інших предметів.

Обов'язковою ознакою складу злочину є місце його вчинення – це митний кордон (межі митної території України, яка збігається з державним кордоном України, за винятком спеціальних митних зон).

Спеціальні питання кваліфікації та призначення покарання за даний злочин, тлумачення окремих термінів і понять, відмежування його від інших злочинів розкриваються в постанові Пленуму Верховного Суду України від 26 лютого 1999 р. № 2 «Про судову практику в справах про контрабанду та порушення митних правил».

Злочин є закінченим з моменту фактичного незаконного переміщення предметів через митний кордон України (формальний склад). Якщо предмети контрабанди виявлено під час огляду чи переогляду речей або ж особистого огляду, зокрема й повторного, в разі виїзду за межі України, вчинене належить кваліфікувати як замах на контрабанду. Незаконне переміщення на територію України предметів контрабанди, які виявлено під час митного контролю, утворює закінчений склад злочину.

Суб'єкт злочину загальний, тобто фізична, осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом.

Кваліфікуючими ознаками контрабанди (ч. 2 ст. 201) є вчинення її: 1) за попередньою змовою групою осіб; 2) особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею.

Службова особа, яка вчинила контрабанду з використанням свого службового становища, за наявності необхідних до того підстав несе відповідальність за сукупність злочинів, передбачених статтями 201 та 364–366.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 201 – позбавлення волі на строк від 3 до 7 років з конфіскацією предметів контрабанди; за ч. 2 ст. 201 – позбавлення волі на строк від 5 до 12 років з конфіскацією предметів контрабанди та з конфіскацією майна.

29. Порушення законодавства, що регулює виробництво, експорт, імпорт дисків для лазерних систем зчитування, експорт, імпорт обладнання чи сировини для їх виробництва (ст. 203-1 КК).

Стаття складається з однієї частини, що містить заборонувальну норму, та примітки. **Родовим об'єктом** злочину є сфера господарської діяльності. **Безпосереднім об'єктом** злочину є встановлений законодавством порядок виробництва, експорту, імпорту дисків для лазерних систем зчитування, експорту, імпорту обладнання чи сировини для їх виробництва. **Додатковими факультативними безпосередніми об'єктами** злочину є авторське право чи суміжні права.

Предметом злочину є: а) диски для лазерних систем зчитування (за вчинення злочину у формі порушення законодавства, що регулює їх виробництво, експорт чи імпорт); б) обладнання чи сировина для виробництва таких дисків (за вчинення злочину у формі порушення законодавства, що регулює їх експорт чи імпорт). Диски для лазерних систем зчитування – це будь-який оптичний диск для лазерних систем зчитування із записом або з можливістю запису на нього інформації, що відображає об'єкти авторського права чи суміжних прав, або без запису такої інформації. Обладнання для виробництва дисків для лазерних систем зчитування – це спеціалізоване обладнання (виробничі лінії) з виробництва таких дисків та основні вузли до нього, перелік яких

затверджується Кабінетом Міністрів України (наприклад, прес-форма для термопластавтоматів інжекційного штампування дисків; матриці або штампи, які містять дані, необхідні для штампування дисків). Сировина для виробництва таких дисків – це оптичний полікарбонат.

Об'єктивна сторона злочину полягає у вчиненні у великих розмірах дій, якими порушується законодавство, що регулює: 1) виробництво дисків для лазерних систем зчитування; 2) експорт дисків для лазерних систем зчитування, обладнання чи сировини для їх виробництва; 3) імпорт дисків для лазерних систем зчитування, обладнання чи сировини для їх виробництва.

Під великим розміром слід розуміти вартість дисків для лазерних систем зчитування, обладнання чи сировини для їх виробництва, що у 3000 разів та більше перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Злочин є закінченим з моменту вчинення дій, перелічених у ст. 203-1 (формальний склад).

Суб'єкт злочину спеціальний (або службова особа суб'єкта господарської діяльності – юридичної особи, або фізична особа – суб'єкт підприємницької діяльності, яка здійснює таку діяльність без створення юридичної особи).

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом.

Діяльність фізичної особи, не зареєстрованої як суб'єкт підприємницької діяльності з виробництва, експорту, імпорту дисків для лазерних систем зчитування, а також з експорту, імпорту обладнання та сировини для їх виробництва, за наявності підстав має кваліфікуватися за ч. 1 ст. 202 КК – як здійснення без державної реєстрації суб'єктом підприємництва діяльності, що містить ознаки підприємницької та яка підлягає ліцензуванню.

Переміщення дисків для лазерних систем зчитування, обладнання чи сировини для їх виробництва через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, якщо їх вартість у тисячу та більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, вчинене фізичною особою, яка не має ліцензії на їх експорт чи імпорт, має кваліфікуватися, за наявності підстав, як контрабанда за ст. 201. Як контрабанда мають кваліфікуватись і дії службових осіб – суб'єктів господарювання та фізичних осіб, які зареєстровані як суб'єкти підприємництва і мають ліцензію на експорт чи імпорт дисків для лазерних систем зчитування, обладнання чи сировини для їх виробництва, якщо ними переміщуються через митний кордон України

зазначені товари в обсягах, що перевищують за вартістю дозволені в ліцензії для експорту чи імпорту, і їх вартість у тисячу та більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. За умови визнання оптичного полікарбонату стратегічно важливим сировинним товаром його переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю утворюватиме склад злочину «контрабанда» незалежно від вартості товару.

Порушення законодавства, що регулює виробництво дисків для лазерних систем зчитування із записом на них інформації, яка є об'єктом авторського та/або суміжних прав, без дозволу осіб, що мають на неї авторське право та/або суміжні права, а також їх реалізація, особою, що їх незаконно виробила, має кваліфікуватися за сукупністю злочинів, передбачених ст. 203-1 та 176, за наявності всіх необхідних ознак складів сформульованих у них злочинів.

Покарання за злочин: обмеження волі на строк до 5 років.

30. Фіктивне підприємництво (ст. 205 КК).

Стаття складається з двох частин, що містять заборонювальні норми, та примітки.

Родовим об'єктом злочину є сфера господарської діяльності. **Безпосереднім об'єктом** злочину є встановлений законодавством порядок здійснення підприємницької діяльності. **Додатковими факультативними безпосередніми об'єктами** злочину можуть бути встановлений порядок оподаткування й отримання кредитних ресурсів, добросовісна конкуренція, право власності.

Об'єктивна сторона злочину (ч. 1 ст. 205) виявляється у вчиненні однієї з двох дій: 1) створення суб'єкта підприємницької діяльності – юридичної особи будь-якої організаційно-правової форми; 2) придбання такого суб'єкта підприємницької діяльності.

Ст. 205 встановлює відповідальність за дії, які зовні є цілком легальними. При цьому фіктивність полягає у відсутності в осіб, які стоять за створеним (придбаним) суб'єктом підприємництва, справжнього наміру здійснювати діяльність, зафіксовану в установчих документах: виробляти товари, виконувати роботи або надавати послуги.

Створення суб'єкта підприємницької діяльності – це його державна

реєстрація, юридичне заснування нової, раніше не існуючої організації, метою якої є отримання прибутку.

Придбання суб'єкта підприємницької діяльності – це набуття будь-яким способом права власності на цю юридичну особу як у цілому, так і на визначену його частину, що дозволить здійснювати контроль за ним (наприклад, купівля контрольного пакета акцій акціонерного товариства, заміна власника або складу учасників правління, придбання майна підприємства, що приватизується, тощо).

Спеціальні питання кваліфікації та призначення покарання за цей злочин, тлумачення окремих термінів і понять, відмежування його від інших злочинів розкриваються в постанові Пленуму Верховного Суду України від 25 квітня 2003 р. № 3 «Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за окремі злочини у сфері господарської діяльності».

Злочин є закінченим з моменту державної реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності (юридичної особи) або набуття права власності на нього (формальний склад).

Суб'єкт злочину спеціальний: громадянин України, особа без громадянства, іноземець (як службова особа, так і неслужбова), які з визначеною в цій статті метою вчинили дії, спрямовані на створення (заснування чи реєстрацію) або придбання суб'єкта підприємницької діяльності.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом і спеціальною метою прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона.

На наявність **мети** – прикриття незаконної підприємницької діяльності або здійснення її видів, щодо яких є заборона (фіктивного підприємництва), – може вказувати використання викрадених, знайдених, підроблених, позичених паспортів або тих, що належали померлим громадянам, а також документів осіб, які дали згоду зареєструвати юридичну особу на своє ім'я. Використання при цьому підроблених документів або їх підробка мають додатково кваліфікуватися за ст. 358 чи ст. 366 КК (див. п. 17 постанови Пленуму Верховного Суду України від 25 квітня 2003 р. № 3 «Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за окремі злочини у сфері господарської діяльності»).

Під **незаконною діяльністю**, для прикриття якої створюється чи придбається суб'єкт підприємницької діяльності, слід розуміти будь-яку підприємницьку діяльність юридичної особи, що не відповідає

установчим документам (легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом; ухилення від оподаткування; монополізація ринку товарів і послуг тощо).

Під **забороненою діяльністю** розуміють діяльність, яка прямо заборонена законом (наприклад, виробництво і збут наркотичних засобів, зброї, радіоактивних матеріалів тощо).

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 205) є: 1) повторність; 2) заподіяння державі, банкові, кредитній установі, іншим юридичним особам або громадянам великої матеріальної шкоди (наприклад, неповернення відсотків за користування кредитом; використання кредиту не за цільовим призначенням; несплата належних сум податків; припинення діяльності придбаного суб'єкта підприємництва тощо).

Згідно з прим. до ст. 205 матеріальна шкода, яка заподіяна фізичним особам, вважається великою, якщо вона у 200 та більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а матеріальна шкода, яка заподіяна державі або юридичним особам, вважається великою, якщо вона у 1000 та більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

У разі, коли створений чи придбаний суб'єкт підприємницької діяльності розпочав незаконну діяльність, що містить ознаки ще й іншого злочину, дії винної особи належить кваліфікувати за сукупністю злочинів – за ст. 205 КК і тією статтею КК, якою передбачено відповідальність за здійснення незаконної діяльності.

Якщо при створенні чи придбанні такого суб'єкта винна особа мала на меті не тільки прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона, а й незаконне одержання кредитів і привласнення одержаних коштів чи їх використання не за цільовим призначенням, її дії слід додатково кваліфікувати і як готування до вчинення злочину, передбаченого відповідними частинами ст. 190 чи ст. 222 КК (див. п. 20 постанови Пленуму Верховного Суду України від 25 квітня 2003 р. № 3 «Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за окремі злочини у сфері господарської діяльності»).

Коли такі дії поєднані з наступним фіктивним банкрутством чи доведенням до банкрутства, їх також необхідно кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених відповідною частиною ст. 205 КК та ст. 218 чи ст. 219 КК.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 205 – штраф від 300 до 500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі

на строк до 3 років; за ч. 2 ст. 205 – позбавлення волі на строк від 3 до 5 років.

31. Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209 КК).

Стаття складається з трьох частин, що містять заборонювальні норми, та примітки, яка включає три пункти. **Родовим об'єктом** злочину є сфера господарської діяльності. **Безпосереднім об'єктом** злочину є встановлений законодавством України (приміром, Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» від 28 листопада 2002 р.) та міжнародно-правовими актами (приміром, Конвенцією Ради Європи від 8 листопада 1990 р. «Про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом», ратифікованою Україною 17 грудня 1997 р.) порядок здійснення підприємницької та іншої господарської діяльності, а також порядок вчинення цивільно-правових угод щодо використання майна, не пов'язаного з господарською діяльністю. **Додатковими факультативними безпосередніми об'єктами** злочину є правосуддя, нормальне функціонування фінансово-кредитної системи, засади добросовісної конкуренції, громадська безпека.

Предмет цього злочину – кошти та інше майно, одержані внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, а також права на такі кошти або майно. У п. 1 примітки до ст. 209 вказано про таке: суспільно небезпечним протиправним діянням, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, відповідно до цієї статті є діяння, за яке Кримінальним кодексом України передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк від трьох і більше років (за винятком діянь, передбачених статтями 207 і 212 Кримінального кодексу України) або яке визнається злочином за кримінальним законом іншої держави і за таке ж саме діяння передбачена відповідальність Кримінальним кодексом України та внаслідок вчинення якого незаконно одержані доходи. Грошові кошти можуть виступати як у готівковій, так і безготівковій формі, бути як національною, так й іноземною валютою. Майном є річ або сукупність речей, тобто різноманітні предмети матеріального світу, які задовольняють потреби людей і щодо яких можуть виникати цивільні права та обов'язки (нерухомість, транспортні засоби, електротехніка, твори мистецтва тощо).

Предметом цього злочину не є ті різновиди майна, вільний обіг яких згідно з чинним законодавством заборонений або істотно обмежений, незаконні дії з якими утворюють самостійні склади злочинів і які в силу цього не піддаються відмиванню (наприклад, зброя, бойові припаси, вибухові речовини, вибухові пристрої, радіоактивні матеріали, наркотичні засоби, психотропні речовини та їх аналоги, отруйні та сильнодіючі речовини).

Об'єктивна сторона злочину виражається в одній з чотирьох альтернативних форм:

1) вчинення фінансової операції з коштами або іншим майном, одержаними внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів – це вчинення будь-якої операції, пов'язаної із здійсненням або забезпеченням здійснення платежу за допомогою суб'єкта первинного фінансового моніторингу (внесення або зняття депозиту (внеску, вкладу); переказ грошей з рахунку на рахунок; обмін валюти; надання послуг з випуску, купівлі або продажу цінних паперів та інших видів фінансових активів; надання або отримання позики чи кредиту; страхування (перестраховання); надання фінансових гарантій та зобов'язань; довірче управління портфелем цінних паперів; фінансовий лізинг; здійснення випуску, обігу, погашення державної та іншої грошової лотереї; надання послуг з випуску, купівлі, продажу і обслуговування чеків, векселів, платіжних карток та інших платіжних інструментів; відкриття рахунка). Поняттям «фінансова операція», про яку йдеться у ст. 209, також охоплюються інші різновиди операцій, що здійснюються банками, небанківськими фінансовими установами, у процесі професійної діяльності на ринку цінних паперів, а також банківські або інші фінансові операції, які згідно з чинним законодавством не підлягають ні обов'язковому, ні внутрішньому фінансовому моніторингу;

2) укладення угоди з такими коштами або майном – це відмінні від фінансових операцій правочини, тобто дії фізичних і юридичних осіб, спрямовані на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків (наприклад, придбання рухомого і нерухомого майна, у т. ч. для його наступного оплатного чи безоплатного відчуження; купівля акцій, векселів, облігацій та інших цінних паперів; інвестування та отримання доходів від інвестицій; укладення фіктивних договорів про надання кредитів або різноманітних послуг; переміщення «брудних» грошей у так звані «куточки податкового раю», в яких законодавство не передбачає: а) зберігання фінансовими установами обов'язкової

інформації про своїх клієнтів та здійснювані ними операції; б) одержання органами влади доступу до такої інформації; в) регулювання питань передачі однією країною іншій країні такої інформації);

3) вчинення дій, спрямованих на приховання чи маскуванню незаконного походження таких коштів або іншого майна чи володіння ними, прав на такі кошти або майно, джерела їх походження, місцезнаходження, переміщення – це активна поведінка винної особи, яка може полягати, наприклад, у зміні зовнішнього вигляду або правового статусу майна, одержаного внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, підробленні документів, які засвідчують право власності або опосередковують рух майна, тощо;

4) набуття, володіння або використання коштів чи іншого майна, одержаних внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів. Під набуттям майна, одержаного внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, розуміється отримання такого майна винною особою, яка усвідомлює його відповідне походження, тим чи іншим оплатним або безоплатним способом (купівля, отримання в обмін на інші предмети, прийняття як оплати за надані послуги або виконану роботу, одержання як подарунка або оплати боргу тощо). Володіння «брудним» майном означає фактичне перебування такого майна у особи (як власника, так й у інших осіб, наприклад, тих, хто дістав таку можливість в силу договірних відносин через договори найму, комісії, схову тощо), яка має можливість впливати на нього. Використання коштів чи іншого майна, одержаних внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, – це вилучення у тій чи іншій формі корисних властивостей такого майна для задоволення потреб власника або інших осіб, використання зазначеного майна для здійснення будь-якої діяльності, у т. ч. підприємницької та іншої господарської діяльності (приміром, внесення коштів як внеску у статутний фонд підприємства, створення фіктивних господарюючих суб'єктів, фінансування виробництва товарів, придбання підприємств з великими обсягами готівкових надходжень тощо).

Злочин у перших двох формах є закінченим з моменту вчинення фінансової операції, або укладення угоди із зазначеним у ч. 1 ст. 209 КК майном, або з моменту набуття володіння чи використання такого майна. У третій та четвертій формах злочин вважається закінченим з моменту

вчинення дій незалежно від того, вдалося чи ні винній особі у такий спосіб досягнути поставленої мети, пов'язаної з приховуванням чи маскуванню певних обставин.

Суб'єкт злочину загальний, тобто фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку та яка не позбавлена цивільної дієздатності судом.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом. При цьому особа може і не бути точно обізнаною про характер та конкретні обставини вчинення предикатного діяння (тобто діяння, яке передувало легалізації «брудних» коштів і майна), але вона має усвідомлювати ті фактичні обставини вчиненого, з якими КК пов'язує можливість призначення покарання у виді позбавлення волі на строк три і більше років. Для кваліфікації за ст. 209 КК має бути встановлено, що у винної особи було бажання приховати справжнє джерело майна, з яким вчиняються угоди, інші дії або яке використовується, і видати «брудне» майно за легальні доходи.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 209) є вчинення його: 1) повторно (див. ст. 32); 2) за попередньою змовою групою осіб (див. ст. 28) або 3) у великому розмірі (якщо предметом злочину були кошти або інше майно на суму, що перевищує 6000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян).

Особливо кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 3 ст. 209) є: 1) вчинення його організованою групою (див. ст. 28); 2) в особливо великому розмірі (якщо предметом злочину були кошти або інше майно на суму, що перевищує 18000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян).

У ст. 209 КК не вказується мінімальний розмір грошових коштів та іншого майна, легалізація якого має тягнути за собою кримінальну відповідальність, у зв'язку з чим під час застосування цієї статті має враховуватися положення ч. 2 ст. 11 КК про відсутність суспільної небезпеки діяння через його малозначність (наприклад, у разі вчинення дрібного побутового правочину).

Якщо за кошти, здобуті від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, придбається майно, яке не підлягає приватизації або яке не відноситься до обладнання для виробничих та інших потреб (приміром, нерухомість або транспортний засіб), або ж такі кошти використовуються у правомірній підприємницькій та іншій господарській діяльності, але не у вигляді розміщення їх у банках, на підприємствах, в установах, організаціях та їх підрозділах, вчинене слід кваліфікувати не за ст. 306, а за ст. 209 (за

наявності всіх ознак складу злочину).

Дії, передбачені ст. 204, поєднані з легалізацією (відмиванням) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом, за наявності підстав мають кваліфікуватися за відповідними частинами статей 204 та 209 (абз. 3 п. 16 постанови Пленуму Верховного Суду України від 25 квітня 2003 р. № 3 «Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за окремі злочини у сфері господарської діяльності»).

Порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, тягне за собою адміністративну (ст. 166-9 КпАП) або кримінальну (статті 209-1, 367 КК) відповідальність.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 209 – позбавлення волі на строк від 3 до 6 років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 2 років з конфіскацією коштів або іншого майна, одержаних злочинним шляхом, та з конфіскацією майна; за ч. 2 ст. 209 – позбавлення волі на строк від 7 до 12 років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років з конфіскацією коштів або іншого майна, одержаних злочинним шляхом, та з конфіскацією майна; за ч. 3 ст. 209 – позбавлення волі на строк від 8 до 15 років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років з конфіскацією коштів або іншого майна, одержаних злочинним шляхом, та з конфіскацією майна.

32. Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209-1 КК).

Стаття складається з двох частин, що містять заборонювальні норми. **Родовим об'єктом** злочину є сфера господарської діяльності. **Безпосереднім об'єктом** злочину є нормальне функціонування системи фінансового моніторингу в державі з приводу встановленого порядку обігу та захисту інформації, яка надається спеціально уповноваженому органу виконавчої влади з питань фінансового моніторингу, а також правомірна діяльність цього органу.

Предметом цього злочину є: 1) інформація про фінансові операції; 2) завідомо недостовірна інформація про фінансові операції, які підлягають внутрішньому або обов'язковому фінансовому моніторингу (ч. 1 ст. 209-1); 3) інформація у будь-якому вигляді, яка надається спеціально

уповноваженому органу виконавчої влади з питань фінансового моніторингу та яка не підлягає розголошенню (ч. 2 ст. 209-1). Зазначені види інформації вважаються такими, що мають обмежений доступ. Щодо розголошеної інформації, про яку йдеться у ч. 2 ст. 209-1, то вона може стосуватися не лише фінансових операцій (у т. ч. тих, які підлягають внутрішньому або обов'язковому фінансовому моніторингу), а й, приміром, отриманих уповноваженим органом відомостей про заходи, спрямовані на протидію легалізації «брудних» грошей.

Об'єктивна сторона злочину полягає у таких трьох формах: 1) повторному неподанні спеціально уповноваженому органу виконавчої влади з питань фінансового моніторингу інформації про фінансові операції; 2) повторному поданні зазначеному органу недостовірної інформації про фінансові операції, які підлягають внутрішньому або обов'язковому фінансовому моніторингу (ч. 1 ст. 209-1); 3) незаконному розголошенні у будь-якому вигляді інформації, яка надається вказаному органу (ч. 2 ст. 209-1).

Спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань фінансового моніторингу є урядовий орган державного управління, який діє у складі Міністерства фінансів України (далі – уповноважений орган) і який для виконання покладених на нього завдань має значні повноваження (наприклад, право одержувати у встановленому законодавством порядку від органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій інформацію, у т. ч. ту, що становить банківську або комерційну таємницю).

Фінансова операція підлягає обов'язковому фінансовому моніторингу, якщо сума, на яку вона проводиться, дорівнює чи перевищує 80000 грн. або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, еквівалентну 80000 грн., і якщо ця операція має одну або більше ознак, визначених законодавством. Суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний подавати уповноваженому органу інформацію про фінансову операцію, що підлягає обов'язковому фінансовому моніторингу, не пізніше, ніж протягом 3 робочих днів з моменту її реєстрації. Повідомлення про фінансову операцію має містити відомості, зокрема, про особу, яка здійснює фінансову операцію та особу, від імені або за дорученням якої здійснюється така операція, її вид, суму, валюту, в якій здійснюється фінансова операція, підстави для її здійснення, ознаки, за якими операція підлягає фінансовому моніторингу. Також суб'єкт первинного фінансового моніторингу за запитом уповноваженого органу зобов'язаний подавати додаткову інформацію, пов'язану з

фінансовими операціями, що стали об'єктом фінансового моніторингу, не пізніше, ніж протягом 3 робочих днів з моменту отримання запиту. Невиконання зазначених обов'язків за наявності до цього підстав може утворювати склад аналізованого злочину.

Фінансова операція, що підлягає внутрішньому фінансовому моніторингу, повинна мати одну або більше таких ознак: 1) заплутаний або незвичний характер фінансової операції, яка не має очевидного економічного сенсу або очевидної законної мети; 2) невідповідність фінансової операції діяльності юридичної особи, що встановлена статутними документами цієї особи; 3) виявлення неодноразового здійснення операцій, характер яких дає підстави вважати, що метою їх здійснення є уникнення процедур обов'язкового фінансового моніторингу. Внутрішній фінансовий моніторинг може здійснюватись і щодо інших фінансових операцій, коли у суб'єкта первинного фінансового моніторингу є підстави вважати, що фінансова операція проводиться з метою легалізації (відмивання) доходів.

Неподання інформації – це дії або бездіяльність особи, котра володіє потрібною інформацією і має змогу виконати покладений на неї законодавством обов'язок або вимогу уповноваженого органу, проте умисно цього не робить. Це має місце тоді, коли особа: а) відкрито відмовляється виконати вимогу закону або уповноваженого органу; б) фактично не подає до уповноваженого органу у встановленому порядку інформацію; в) надає лише частину необхідної інформації про фінансові операції. Несвоєчасне подання інформації, тобто подання її з порушенням встановлених термінів, тягне за собою тільки адміністративну відповідальність (ч. 1 ст. 166-9 КпАП).

Подання недостовірної інформації – це подання уповноваженому органу будь-яким способом (усно, письмово, в електронній формі каналами зв'язку, на магнітному носії тощо) неправдивих відомостей, тобто даних, які повністю або частково не відповідають дійсності і здатні ввести уповноважений орган в оману.

Повторність у складі даного злочину означає вчинення у різний час двох і більше тотожних правопорушень, зазначених у ч. 1 ст. 209. Одноразове неподання інформації або подання недостовірної інформації визнається адміністративним правопорушенням (ч. 1 ст. 166-9 КпАП).

Розголошення у будь-якому вигляді інформації означає, що особа, якій зазначена вище інформація стала відома у зв'язку з професійною або службовою діяльністю, ознайомлює з нею сторонніх осіб або своєю поведінкою створює умови, які надають можливість стороннім особам

ознайомитися з відповідними відомостями. При цьому способи розголошення інформації (усно, письмово, із застосуванням засобів зв'язку, передача документів, повідомлення по телебаченню, наукових статтях, виступах тощо) можуть бути різними і на кваліфікацію за ч. 2 ст. 209-1 не впливають. Незаконність розголошення інформації полягає у тому, що воно здійснюється невідповідно до вимог законодавства (наприклад, уповноваженому органу заборонено передавати будь-кому одержану від суб'єктів первинного фінансового моніторингу інформацію, яка містить комерційну чи банківську таємницю, за винятком випадків, передбачених законом). Разом з тим передача уповноваженим органом відповідних матеріалів до правоохоронних органів, коли є достатні підстави вважати, що фінансові операції можуть бути пов'язані з відмиванням доходів або фінансуванням тероризму, не утворює складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 209-1 КК. Незаконне розголошення не самого змісту інформації, яка була надана уповноваженому органу, а лише факту надання уповноваженому органу такої інформації, тягне за собою не кримінальну, а адміністративну відповідальність (ч. 2 ст. 166-9 КпАП).

Злочин, передбачений ч. 1 ст. 209-1, є закінченим з моменту вчинення вдруге відповідного тотожного правопорушення – неподання інформації або подання завідомо недостовірної інформації. Якщо ж особа, наприклад, спочатку не подає відповідну інформацію, а згодом подає завідомо недостовірну інформацію, підстави для застосування ч. 1 ст. 209-1 відсутні. Злочин, передбачений ч. 2 ст. 209-1 КК визнається закінченим з моменту ознайомлення хоча б однієї сторонньої особи з відповідною інформацією.

Суб'єкт злочину спеціальний: 1) призначений суб'єктом первинного фінансового моніторингу працівник, який є відповідальним за проведення фінансового моніторингу і до службової компетенції якого входить подання інформації уповноваженому органу, або керівник суб'єкта первинного фінансового моніторингу, якщо не вводилась окрема посада відповідального за проведення фінансового моніторингу (ч. 1 ст. 209-1); 2) особа, якій інформація, що надається уповноваженому органу, стала відома у зв'язку з професійною або службовою діяльністю, наприклад, працівник суб'єкта первинного фінансового моніторингу, працівник уповноваженого органу, співробітник правоохоронного органу, працівник суб'єкта державного фінансового моніторингу тощо (ч. 2 ст. 209-1).

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умислом.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 209-1 – штраф від 1000 до 2000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк до 2 років, або позбавлення волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років; за ч. 2 ст. 209-1 – штраф від 2000 до 3000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк до 3 років, або позбавлення волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років.

33. Ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів (ст. 212 КК).

Стаття складається з чотирьох частин (перші три є заборонувальними нормами, а четверта – заохочувальною) та примітки. **Родовим об'єктом** злочину є сфера господарської діяльності. **Безпосереднім об'єктом** злочину є встановлений законодавством порядок державного регулювання оподаткування юридичних і фізичних осіб та формування прибуткової частини державного бюджету. **Предмет** цього злочину становлять: податки, збори, інші обов'язкові платежі, що входять у систему оподаткування і введені в установленому законом порядку, тобто це – обов'язкові внески до бюджету відповідного рівня або державного цільового фонду, які здійснюються платниками у порядку та на умовах, що визначаються законами України про оподаткування (наприклад, податок на додану вартість, акцизний збір, державне мито, плата за землю тощо).

2. Об'єктивна сторона злочину передбачає три обов'язкові ознаки: 1) діяння – ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів, що входять до системи оподаткування; 2) наслідки – у вигляді фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів у значних розмірах (ч. 1 ст. 212), у великих розмірах (ч. 2 ст. 212) або в особливо великих розмірах (ч. 3 ст. 212); 3) причинний зв'язок між діянням і наслідками.

Способи ухилення можуть бути різними (наприклад, відмова сплатити податок; внесення до податкових декларацій, розрахунків завідомо помилкових відомостей про доходи і видатки; приховування або заниження об'єкта оподаткування тощо).

Під **значним розміром коштів** слід розуміти суми податків, зборів та інших обов'язкових платежів, які в 1000 та більше разів перевищують установлений законодавством неоподатковуваний мінімум доходів громадян; під **великим розміром** – суми, які в 3000 та більше разів перевищують установлений законодавством неоподатковуваний мінімум доходів громадян; під **особливо великим розміром** – суми, які в 5000 та більше разів перевищують той самий мінімум (примітка до ст. 212).

Спеціальні питання кваліфікації та призначення покарання за цей злочин, тлумачення окремих термінів і понять, відмежування його від інших злочинів розкриваються в постанові Пленуму Верховного Суду України від 8 жовтня 2004 р. № 15 «Про деякі питання застосування законодавства про відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів».

Злочин є закінченим з моменту ненадходження зазначених сум до бюджету чи цільового фонду (матеріальний склад).

3. Суб'єкт злочину спеціальний:

1) службова особа підприємства, установи, організації незалежно від форми власності;

2) особа, що займається підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи; 3) будь-яка інша особа, котра зобов'язана сплачувати податки, збори, інші обов'язкові платежі.

4. Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом.

5. Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 212) є:

1) вчинення його за попередньою змовою групою осіб;

2) фактичне ненадходження коштів у великих розмірах.

6. Особливо кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 3 ст. 212) є:

1) вчинення його особою, раніше судимою за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів;

2) фактичне ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів в особливо великих розмірах.

7. Частина 4 ст. 212 передбачає заохочувальну норму, відповідно до якої **звільняється від кримінальної відповідальності** особа, яка вперше вчинила діяння, передбачені ч. 1 та 2 цієї статті, якщо вона до притягнення до кримінальної відповідальності сплатила податки, збори (обов'язкові платежі), а також відшкодувала шкоду, завдану державі їх несвоєчасною сплатою (фінансові санкції, пеня).

Суб'єкти господарської діяльності зобов'язані вести облік усіх здійснюваних ними видів такої діяльності, відображати їх у відповідній податковій звітності і сплачувати з них установлені законом податки,

збори, інші обов'язкові платежі незалежно від того, чи передбачено ту або іншу діяльність їхніми установчими документами (статутом, установчим договором). Тому службові особи таких суб'єктів, а також громадяни-підприємці підлягають кримінальній відповідальності за ухилення від сплати обов'язкових платежів із доходів як від легальної, так і від незаконної діяльності, відповідальність за яку передбачена, наприклад, статтями 202–204 КК. За наявності визначених законодавством підстав їхні дії необхідно кваліфікувати за ст. 212 й тими статтями цього Кодексу, якими передбачено відповідальність за ці злочини (див. абз. 3 п. 17 постанови Пленуму Верховного Суду України від 8 жовтня 2004 р. № 15 «Про деякі питання застосування законодавства про відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів»).

За сукупністю злочинів, відповідальність за які передбачена статтями 212 та 201 КК, потрібно кваліфікувати і контрабанду, якщо метою незаконного переміщення товарів було ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів, необхідної при їх переміщенні через митний кордон України в установленому законом порядку.

8. Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 212 – штраф від 300 до 500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років; за ч. 2 ст. 212 – штраф від 500 до 2000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або виправні роботи на строк до 2 років, або обмеження волі на строк до 5 років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років; за ч. 3 ст. 212 – позбавлення волі на строк від 5 до 10 років із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років із конфіскацією майна.

34. Доведення до банкрутства (ст. 219 КК).

Стаття складається з однієї частини, що містить заборонувальну норму. **Родовим об'єктом** злочину є сфера господарської діяльності. **Безпосереднім об'єктом** злочину є суспільні відносини у сфері виконання суб'єктами господарської діяльності своїх фінансових зобов'язань.

Об'єктивна сторона злочину характеризується наявністю трьох обов'язкових ознак: 1) діяння – дій, що призводять до стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності (наприклад, укладення завідомо не вигідних угод, перебирання чужих боргів, умисне невиконання

обов'язків по здійсненню управління господарською діяльністю суб'єкта господарювання тощо); 2) суспільно небезпечних наслідків – заподіяння великої матеріальної шкоди державі чи кредиторів; 3) причинного зв'язку між діянням і наслідками.

Цей злочин пов'язаний з існуванням у праві України інституту банкрутства. Банкрутство – це визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури. Сам по собі факт банкрутства свідчить лише про невдачу в господарській діяльності і не повинен бути предметом кримінально-правових відносин. Проте у тих випадках, коли з цим фактом пов'язані певні суспільно небезпечні дії, можлива кримінальна відповідальність.

Стійка фінансова неспроможність суб'єкта господарської діяльності – це такий його фінансовий стан, за якого цей суб'єкт нездатний відновити свою платоспроможність протягом визначеного законом періоду часу після настання терміну виконання грошових зобов'язань у певному розмірі. Кредитор – це юридичні або фізичні особи, на користь яких боржник відповідно до закону зобов'язаний сплатити грошові суми, передати майно, виконати роботи, надати послуги тощо, зокрема і найманих працівників боржника. Під великою матеріальною шкодою державі чи кредиторів слід розуміти заподіяння матеріальних збитків, які у 500 та більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян (прим. до ст. 218 КК).

Злочин є закінченим з моменту завдання великої матеріальної шкоди державі чи кредиторів (матеріальний склад).

Суб'єкт злочину спеціальний: власник або службова особа суб'єкта господарської діяльності – юридичної особи.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом і спеціальним мотивом (корисливим мотивом, іншою особистою заінтересованістю винної особи або її бажанням задовольнити ті чи інші інтереси третіх осіб).

У разі коли доведення до банкрутства супроводжується викраденням майна чи службовими зловживаннями, дії винної особи повинні бути кваліфіковані за сукупністю злочинів (ст. 191 – привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, ст. 364 – зловживання владою або службовим становищем, ст. 366 – службове підроблення).

Покарання за злочин: штраф від 500 до 800 неоподатковуваних

мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк до 3 років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років.

35. Шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК).

Стаття складається з двох частин, що містять заборонювальні норми. **Родовим об'єктом** злочину є сфера господарської діяльності. **Безпосереднім об'єктом** злочину є суспільні відносини у сфері надання фінансових ресурсів і податкових пільг. **Предметом** злочину є завідомо неправдива інформація, надана відповідним органам влади, банкам або іншим кредиторам (це така інформація, яка могла бути або стала підставою для ухвали рішення про надання відповідному суб'єктові субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків, наприклад, коли не зазначено в документах, наданих банку для одержання кредиту, що є інший неповернений кредит, або завідомо неправдиво вказано мету використання коштів, що їх особа має намір одержати як дотацію, субсидію, субвенцію тощо).

Об'єктивна сторона злочину (ч. 1 ст. 222) характеризується активними діями – наданням завідомо неправдивої інформації органам державної влади, органам влади Автономної Республіки Крим чи органам місцевого самоврядування, банкам або іншим кредиторам з метою одержання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків у разі відсутності ознак злочину проти власності.

Надання завідомо неправдивої інформації – це введення в оману держави або кредиторів, яка набуває письмової форми і супроводжується використанням підроблених або іншим чином сфальсифікованих документів. Субсидія – це фінансова допомога або підтримка у натуральній формі, що надається за умови безповоротності й цільового призначення для стимулювання певної діяльності. Субвенція – це фінансова допомога, яка надається для цільової реалізації конкретних програм, заходів, проектів і підлягає поверненню у разі нецільового використання. Дотація – це бюджетні кошти, які надаються на безоплатній основі підприємствам з боку держави для покриття збитків від їхньої господарської діяльності, збільшення обсягів виробництва, підвищення якості продукції тощо. Кредит – це позика у грошовій або натуральній формі, що надається кредитором на умовах повернення у

певний строк і, звичайно, з виплатою відсотків за користування ним. Пільги щодо податків – це повне або часткове звільнення від сплати всіх або окремих податків залежно від виду суб'єкта господарської діяльності та виду самої господарської діяльності.

Спеціальні питання кваліфікації та призначення покарання за даний злочин, тлумачення окремих термінів і понять, відмежування його від інших злочинів розкриваються в постанові Пленуму Верховного Суду України від 25 квітня 2003 р. № 3 «Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за окремі злочини у сфері господарської діяльності».

Злочин є закінченим з моменту надання винною особою завідомо неправдивої інформації незалежно від того, чи змогла вона у такий спосіб одержати субсидії, субвенції, дотації, кредити або пільги щодо податків (формальний склад).

Суб'єкт злочину спеціальний: 1) громадянин, який провадить зареєстровану підприємницьку діяльність індивідуально, без створення юридичної особи; 2) засновник або власник суб'єкта господарської діяльності; 3) службова особа юридичної особи – суб'єкта господарської діяльності.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом і спеціальною метою отримання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків. Особа, яка, надаючи свідомо неправдиву інформацію, прагнула привласнити одержані нею у вигляді дотацій, субвенцій, субсидій, кредитів кошти, має підлягати кримінальній відповідальності за злочин проти власності – за шахрайство чи замах на нього.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 222) є: 1) вчинення його повторно; 2) заподіяння ним великої матеріальної шкоди.

Під великою матеріальною шкодою державі чи кредитору слід розуміти заподіяння матеріальних збитків, які у 500 та більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян (прим. до ст. 218 КК). Це може бути, наприклад, внаслідок використання субсидій, субвенцій, дотацій чи кредитів не за їх цільовим призначенням, неповернення одержаного кредиту чи несплати відсотків по них, ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів тощо.

При відмежуванні шахрайства з фінансовими ресурсами від злочинів проти власності, зокрема від шахрайства та заволодіння чужим майном шляхом зловживання особою своїм службовим становищем, слід виходити зі змісту і спрямованості умислу особи, мотиву, мети та

моменту їх виникнення (див. п. 23 постанови Пленуму Верховного Суду України від 25 квітня 2003 р. № 3 «Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за окремі злочини у сфері господарської діяльності»). Якщо винна особа надавала завідомо неправдиву інформацію з метою привласнення коштів у вигляді субсидії, субвенції, дотації чи кредиту, її дії потрібно кваліфікувати як готування до заволодіння чужим майном шляхом шахрайства чи замах на вчинення цього злочину, а в разі фактичного оборнення одержаних коштів на свою користь чи на користь інших осіб – як закінчене шахрайство за відповідною частиною ст. 190 КК.

Ухилення від сплати податків у зв'язку з одержанням пільг щодо них шляхом шахрайства з фінансовими ресурсами, якщо розмір несплачених податків дорівнює чи перевищує п'ятсот, але менше п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, має кваліфікуватися лише за ч. 2 ст. 222 КК, а якщо він у п'ять тисяч та більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян (тобто утворює особливо великі розміри коштів, які фактично не надійшли до бюджетів чи державних цільових фондів), – за ч. 1 ст. 222 і ч. 3 ст. 212 КК (див. п. 24 постанови Пленуму Верховного Суду України від 25 квітня 2003 р. № 3 «Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за окремі злочини у сфері господарської діяльності»).

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 222 – штрафом від 500 до 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк до 3 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років; за ч. 2 ст. 222 – позбавлення волі на строк від 2 до 5 років із позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років.

36. Незаконна порубка лісу (ст. 246 КК).

Стаття складається з однієї частини, що містить заборонювальну норму. **Родовим об'єктом** злочину є суспільні відносини, що забезпечують охорону довкілля. **Безпосереднім об'єктом** злочину є встановлений порядок охорони, раціонального використання і відтворення лісу як важливого елемента навколишнього природного

середовища. **Предметом** злочину є ліс, тобто дерева і чагарники, які не відокремлені від коріння і ростуть у лісах, захисних та інших лісових насадженнях, у заповідниках або на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду. Порубка дерев у містах, селищах, інших населених пунктах (у парках, скверах, садах, на вулицях тощо), а також протиправне заволодіння заготовленим чи складованим лісом утворює склад відповідного злочину проти власності.

Об'єктивна сторона злочину виявляється в незаконній порубці лісу (дерев і чагарників), тобто у відділенні їх від кореня незалежно від засобів і способів (наприклад, спилування, зрубання, повалення транспортним засобом, викорчовування, відокремлення основних гілок від стовбура дерева тощо).

Незаконність порубки означає, що вона здійснюється з порушенням вимог нормативних актів, якими регулюється порядок відпуску деревини на пні в лісах України. **Незаконною порубкою** є: без відповідного дозволу; за дозволом, виданим із порушенням чинного законодавства; до початку чи після закінчення установлених у дозволі строків; не на призначених ділянках чи понад установлену кількість; не тих порід дерев, які визначені в дозволі; порід, вирубку яких заборонено (п. 9 постанови Пленуму Верховного Суду України від 10 грудня 2004 р. № 17, „Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля”). Злочин має формально-матеріальний склад. За незаконної порубки у заповідниках або на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, або в інших особливо охоронюваних лісах злочин є закінченим з моменту рубки першого дерева чи чагарника (формальний склад). За незаконної порубки у лісах, захисних та інших лісових насадженнях злочин є закінченим з моменту заподіяння істотної шкоди (оцінне поняття), тобто має матеріальний склад.

Суб'єкт злочину загальний, тобто фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умислом або необережністю.

Покарання за злочин: штраф від 50 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт на строк до 6 місяців, або обмеження волі на строк до 3 років, або позбавлення волі на той самий строк, з конфіскацією незаконно добутого.

37. Незаконне полювання (ст. 248 КК).

Стаття складається з двох частин, що містять заборонювальні норми.

Родовим об'єктом злочину є суспільні відносини, що забезпечують охорону довкілля. **Безпосереднім об'єктом** злочину є встановлений порядок охорони, раціонального використання і відтворення тваринного світу суходолу – диких звірів і птахів як невід'ємної складової частини довкілля.

Предметом злочину є дикі звірі та птахи, що охороняються законом і перебувають у стані природної волі або утримуються в напіввільних умовах, включені до державного мисливського фонду та які перебувають у мисливських угіддях, а також випущені туди з метою розведення. **Не є предметом цього злочину** звірі та птахи, які не охороняються законом (наприклад, сірі ворони, сороки, бродячі собаки і коти тощо), а також звірі та птахи, які перебувають у вольєрі, на звіро- або птахофермі, у зоопарку тощо (їх протиправний відстріл чи відлов слід кваліфікувати як злочин проти власності).

Об'єктивна сторона злочину (ч. 1 ст. 248) виражається у: 1) порушенні правил полювання, якщо воно заподіяло істотну шкоду; 2) незаконному полюванні в заповідниках або на інших територіях та об'єктах природно-заповідного фонду; 3) полюванні на звірів, птахів чи інші види тваринного світу, що занесені до Червоної книги України.

Полювання – це дії людини, спрямовані на вистежування, переслідування з метою добування і саме добування (відстріл, відлов) мисливських тварин, що перебувають у стані природної волі або утримуються у напіввільних умовах (п. 10 постанови ПВСУ від 10 грудня 2004 р. № 17 „Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля”). Полювання визнається кримінально караним за умови його незаконності. Порушення правил полювання означає, що цей вид використання тваринного світу здійснюється: 1) без належного дозволу (без ліцензії чи відстрільної картки); 2) в заборонений час; 3) у недозволених місцях, зокрема на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду; 4) забороненими знаряддями або способами; 5) стосовно тих видів тварин, які занесені до Червоної книги України.

Порушення правил полювання є закінченим злочином з моменту заподіяння істотної шкоди (наприклад, знищення лося, зубра, підриг популяції тварин тощо), тобто має матеріальний склад. Незаконне полювання у заповідниках або на інших територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, або полювання на об'єкти тваринного світу, що занесені до Червоної книги України, вважається закінченим з моменту початку полювання незалежно від того, чи були фактично

здобуті відповідні мисливські тварини (формальний склад).

Суб'єкт злочину загальний, тобто фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умислом або необережністю.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 248) є вчинення його: 1) службовою особою з використанням службового становища; 2) за попередньою змовою групою осіб; 3) способом масового знищення звірів, птахів чи інших видів тваринного світу (це прийоми полювання, які мають загальнонебезпечний або винищувальний характер і здатні викликати загибель великої кількості представників дикої фауни, наприклад, використання автоматичної зброї, газу, вибухових речовин, електричного обладнання тощо); 4) з використанням транспортних засобів (літака, гелікоптера, автомототранспортного або плаваючого засобу, який застосовується безпосередньо для вистежування, переслідування і добування звірів і птахів); 5) особою, раніше судимою за цей злочин.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 248 – штраф до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк до 3 років, з конфіскацією знарядь і засобів полювання та всього добутого; за ч. 2 ст. 248 – штраф від 100 до 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк до 5 років, або позбавлення волі на той самий строк, з конфіскацією знарядь і засобів полювання та всього добутого.

38. Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (ст. 249 КК).

Стаття складається з двох частин, що містять заборонювальні норми. **Родовим об'єктом** злочину є суспільні відносини, що забезпечують охорону довкілля. **Безпосереднім об'єктом** злочину є встановлений порядок охорони, раціонального використання і відтворення риб та інших представників водної фауни як невід'ємної складової частини довкілля. **Предметом** злочину є риба різних видів, морські ссавці (наприклад, дельфіни, кити, тюлені, моржі, нерпи тощо), ракоподібні та голкошкірі водні безхребетні тварини (наприклад, раки, краби, креветки, морські їжаки, морські зірки тощо), молюски (наприклад, мідії, кальмари,

устриці тощо), а також деякі водні рослини і водорості, які мають промислове значення. **Не є предметом цього злочину:** а) риба та водні тварини, які вирощуються різними підприємствами, організаціями чи окремими громадянами у спеціально обладнаних (приспосованих) водоймищах або відловлені такими підприємствами, організаціями або окремими громадянами (їх протиправний вилов чи заволодіння слід кваліфікувати як злочин проти власності); б) водні тварини – бобри, видри, ондатри, хохулі, які є хутровими звірами (їх незаконний відлов чи добування кваліфікується як незаконне полювання).

Об'єктивна сторона злочину (ч. 1 ст. 249) містить: 1) діяння у формі незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом; 2) наслідки у вигляді істотної шкоди; 3) причинний зв'язок між указаними діянням і наслідками.

Зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом – це дії, які полягають у вилученні (ловля, збирання, добування тощо) будь-якими знаряддями (промисловими, любительськими, забороненими) водних живих ресурсів із природного середовища. До рибного промислу слід відносити також ловлю цінних порід риб (наприклад, лососевих, осетрових тощо) з метою заготівлі ікри. Промислом може бути визнаний як одиничний акт добування представників водної фауни, так і неодноразові дії (п. 12 постанови ПВСУ від 10 грудня 2004 р. № 17). Зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом визнається кримінально караним за умови його незаконності.

Незаконність означає, що зайняття вказаним промислом відбувається: 1) без належного дозволу (коли добування водних тварин здійснюється самовільно, без одержання права на промисел); 2) у заборонений час (коли будь-який водний добувний промисел заборонений взагалі або в період строку, забороненого для добування певних видів водної фауни та в конкретних водоймищах); 3) у недозволених місцях (на територіях, де водний добувний промисел заборонений завжди або дозволяється лише протягом певного часу); 4) забороненими знаряддями лову (вогнепальною або пневматичною зброєю, острогами, сітками з дрібним перерізом тощо); 5) забороненими способами лову (багренням, за допомоги брязкал та бовтанья тощо).

Істотна шкода – це оцінне поняття, до якого можна віднести завдання злочином шкоди на значну суму, знищення місць нересту, вилов цінних порід риби, вилов великої кількості риби або інших водних тварин тощо.

Злочин є закінченим з моменту спричинення істотної шкоди (матеріальний склад).

Суб'єкт злочину загальний, тобто фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умислом або необережністю.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 249) є вчинення його: 1) способом масового знищення риби, звірів чи інших видів тваринного світу (це застосування прийомів, які мають загальнонебезпечний або винищувальний характер і здатні викликати загибель великої кількості представників водної фауни, наприклад, використання автоматичної зброї, великої кількості вибухових чи отруйних речовин, електричного струму, тралення під час лову закидними неводами і волокушами з суден тощо); 2) особою, раніше судимою за цей злочин.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 249 – штраф до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк до 3 років, з конфіскацією знярядь і засобів промислу та всього добутого; за ч. 2 ст. 249 – штраф від 100 до 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк до 3 років, або позбавлення волі на той самий строк, з конфіскацією знярядь і засобів промислу та всього добутого.

39. Бандитизм (ст. 257 КК).

Стаття складається з однієї частини, що містить заборонувальну норму. **Родовим та безпосереднім об'єктом** злочину є громадська безпека – це такий стан захищеності громадянського суспільства, який характеризується відсутністю небезпеки для життя і здоров'я людей, їх спокою та майнових прав, нормальної діяльності підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності, цілісності та збереження матеріальних цінностей.

Об'єктивна сторона злочину передбачає три форми: 1) організацію озброєної банди; 2) участь у банді; 3) участь у нападі, вчиняваному такою бандою.

Банда – це різновид злочинної організації, якій притаманні, насамперед, загальні ознаки такої організації, вказані в ч. 4 ст. 28 КК. Обов'язковими ознаками банди є: 1) наявність у неї декількох (трьох та

більше) суб'єктів злочину; 2) стійкість; 3) озброєність; 4) загальна мета її учасників – вчинення нападів на підприємства, установи, організації чи на окремих громадян; 5) спосіб вчинення злочину – напад на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб.

Озброєність банди означає наявність зброї хоча б в одного члена банди (при цьому всі інші учасники банди мають знати, що така зброя є в наявності та може бути застосована під час нападу). Зброя може бути вогнепальною, холодною, військовою, мисливською, спортивною, саморобною чи переробленою (наприклад, обріз). Організація озброєної банди – це будь-які дії, результатом яких стало створення банди. Участь в озброєній банді – це членство в ній, входження або вступ до її складу, незалежно від того, чи вчинені винним будь-які дії у складі банди чи ні. Участь у вчинюваному озброєною бандою нападі – це виконання членами банди або іншими особами дій, які становлять напад (наприклад, застосування насильства чи погроза його застосування до працівників підприємств, установ, організацій чи до окремих громадян).

Спеціальні питання кваліфікації та призначення покарання за цей злочин, тлумачення окремих термінів і понять, відмежування його від інших злочинів розкриваються в постанові Пленуму Верховного Суду України від 7 липня 1995 р. № 9 «Про судову практику в справах про бандитизм».

Злочин є закінченим з моменту створення (організації) банди, незалежно від того, чи вчинила банда хоча б один напад (усічений склад).

Суб'єкт злочину – фізична осудна особа, яка досягла 14-річного віку.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом і спеціальною метою здійснення нападів на підприємства, установи, організації чи на окремих громадян.

Коли бандою вчинено злочин, за який законом передбачено більш суворе покарання, ніж за бандитизм, то такі дії підлягають кваліфікації за сукупністю злочинів – бандитизму і того більш тяжкого злочину, якого вчинила банда (див. абз. 1 п. 7 постанови Пленуму Верховного Суду України від 7 липня 1995 р. № 9 «Про судову практику в справах про бандитизм»). Так, оскільки диспозицією ст. 257 не передбачені такі наслідки, як заподіяння смерті іншій людині, і санкція цієї статті більш м'яка, ніж санкція частин 1 і 2 ст. 115, дії винного у таких випадках слід кваліфікувати за сукупністю злочинів – як бандитизм і умисне вбивство.

Якщо особа, яка брала участь у нападі, не знала, що інші учасники складають банду, то вона не може нести відповідальності за бандитизм.

Дії такої особи повинні кваліфікуватися залежно від характеру скоєного, наприклад, як розбій, вбивство та ін. Особи, які не були членами банди і не усвідомлювали факту її існування, але своїми діями сприяли банді у вчиненні нападу, несуть відповідальність за співучасть у злочині, який охоплювався їх умислом (див. абз. 3 п. 6 постанови Пленуму Верховного Суду України від 7 липня 1995 р. № 9 «Про судову практику в справах про бандитизм»).

Покарання за злочин: позбавлення волі на строк від 5 до 15 років із конфіскацією майна.

40. Терористичний акт (ст. 258 КК).

Стаття складається з п'яти частин (перші чотири є заборонювальними нормами, а п'ята – заохочувальною). **Родовим та безпосереднім об'єктом** злочину є громадська безпека. **Додатковими факультативними безпосередніми об'єктами** злочину є життя, здоров'я особи, власність, довкілля тощо.

Об'єктивна сторона злочину виявляється у таких формах: 1) застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини, або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків; 2) погроза вчинення зазначених дій (ч. 1 ст. 258); 3) створення терористичної групи чи терористичної організації; 4) керівництво такою групою чи організацією; 5) участь у ній; 6) матеріальне, організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації (ч. 4 ст. 258).

Застосування зброї – це використання її вражаючих властивостей проти життя, здоров'я, власності, довкілля тощо. Вчинення вибуху – ініціювання вибуху за допомоги вибухових речовин, вибухових пристроїв, вибухових матеріалів або бойових припасів. Вчинення підпалу – знищення або пошкодження майна вогнем, якщо при цьому існувала загроза життю та здоров'ю людини, спричинення значних матеріальних збитків. Вчинення інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини, або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків – це, зокрема, застосування отруйних речовин, затоплення, зруйнування будівель і споруд, пошкодження нафтопроводів, поширення збудників заразних хвороб, спричинення обвалів тощо. Погроза вчинення зазначених дій – це реальна загроза,

високий ступінь ймовірності заподіяння дійсної шкоди життю чи здоров'ю особи, власності, безпеці руху, зв'язку тощо. Створення терористичної групи чи терористичної організації – це об'єднання зусиль трьох та більше осіб для вчинення одного чи кількох терористичних актів. Керівництво такою групою чи організацією – це управління ними або виконання організаційно-розпорядчих функцій стосовно групи чи організації в цілому чи її структурних підрозділів. Участь у такій групі чи організації – це членство в ній, входження або вступ до її складу, незалежно від вчинення винним будь-яких злочинів у її складі. Матеріальне, організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації – це будь-яке сприяння учасникам зазначених груп чи організацій, яке може полягати в укріпті їх злочинної діяльності через надання приміщень, сховищ, транспортних засобів, інформації, документів, технічних пристроїв, грошей, цінних паперів тощо.

Злочин є закінченим залежно від реалізації дій, які передбачені тією чи іншою його формою. Він може мати формальний (наприклад, за погрози застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу тощо) або усічений склад (наприклад, за створення терористичної групи чи терористичної організації).

Суб'єкт злочину – фізична осудна особа, яка досягла 14-річного віку.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом і хоча б однією спеціальною метою, зазначеною в диспозиції ч. 1 ст. 258: 1) порушення громадської безпеки; 2) залякування населення; 3) провокація воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення; 4) вплив на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами; 5) привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста). Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 4 ст. 258, характеризується прямим умислом.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 258) є: 1) вчинення його повторно; 2) вчинення його за попередньою змовою групою осіб; 3) заподіяння ним значної майнової шкоди чи інших тяжких наслідків (наприклад, знищення чи пошкодження майна, спричинення тяжкого тілесного ушкодження тощо).

Особливо кваліфікуючою ознакою злочину (ч. 3 ст. 258) є загибель людини (передбачає смерть хоча б однієї особи).

Частина 5 ст. 258 передбачає заохочувальну норму, відповідно до якої

звільняється від кримінальної відповідальності за діяння, передбачене в ч. 4 цієї статті, особа, крім організатора і керівника, яка добровільно повідомила про нього правоохоронний орган і сприяла припиненню існування або діяльності терористичної групи чи організації або розкриттю злочинів, вчинених у зв'язку зі створенням або діяльністю такої групи чи організації, якщо в її діях немає складу іншого злочину.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 258 – позбавлення волі на строк від 5 до 10 років; за ч. 2 ст. 258 – позбавлення волі на строк від 7 до 12 років; за ч. 3 ст. 258 – позбавлення волі на строк від 10 до 15 років або довічне позбавлення волі; за ч. 4 ст. 258 – позбавлення волі на строк від 8 до 15 років.

41. Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами (ст. 263 КК).

Стаття складається з трьох частин (перші дві є заборонювальними нормами, а третя – заохочувальною). **Родовим та безпосереднім об'єктом** злочину є громадська безпека. **Предметом** злочину є: 1) вогнепальна зброя (крім гладкоствольної мисливської); 2) бойові припаси; 3) вибухові речовини; 4) вибухові пристрої (ч. 1 ст. 263); 5) холодна зброя (кинджали, фінські ножі, кастети) (ч. 2 ст. 263). Усі ці предмети призначені для ураження живої цілі, знищення чи пошкодження навколишнього середовища.

Вогнепальна зброя (крім гладкоствольної мисливської) – це всі види бойової, спортивної, нарізної мисливської зброї, як серійно виготовленої, так і саморобної чи переробленої, для проведення пострілу з якої використовується сила тиску газів, що утворюється при згоранні вибухової речовини (пороху або інших спеціальних горючих сумішей). Бойові припаси – це патрони до нарізної вогнепальної зброї різних калібрів, артилерійські снаряди, бомби, міни, гранати, бойові частини ракет і торпед та інші вироби в зібраному вигляді, споряджені вибуховою речовиною і призначені для стрільби з вогнепальної зброї чи для вчинення вибуху. Вибухові речовини – це порох, динаміт, тротил, нітрогліцерин та інші хімічні речовини, їх сполуки або суміші, здатні вибухнути без доступу кисню. Вибухові пристрої – це саморобні чи виготовлені промисловим способом вироби одноразового застосування, спеціально підготовлені та за певних обставин спроможні за допомоги

використання хімічної, теплової, електричної енергії або фізичного впливу (вибуху, удару) створити вражаючі фактори – спричинити смерть, тілесні ушкодження чи істотну матеріальну шкоду – способом вивільнення, розсіювання або впливу токсичних хімічних речовин, біологічних агентів, токсинів, радіації, радіоактивного матеріалу, інших подібних речовин. Холодна зброя – це предмети, які відповідають стандартним зразкам або історично виробленим типам зброї, чи інші предмети, що справляють колочий, колочо-ріжучий, рубаючий, роздроблюючий або ударний ефект (багнет, стилет, ніж, кинджал, арбалет, нунчаки, кастет тощо), конструктивно призначені для ураження живої цілі за допомоги м'язової сили людини або дії механічного пристрою.

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 1 ст. 263, полягає у носінні, зберіганні, придбанні, виготовленні, ремонті, передачі чи збуті вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв без передбаченого законом дозволу, а злочину, передбаченого ч. 2 ст. 263, у носінні, виготовленні, ремонті або збуті кинджалів, фінських ножів, кастетів чи іншої холодної зброї без вказаного дозволу. Тож зберігання, придбання і передача холодної зброї не тягнуть кримінальної відповідальності.

Злочин має місце лише за умови, що зазначені дії вчиняються без передбаченого законом дозволу, тобто є незаконними. Незаконне носіння холодної, вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв – це умисні, вчинені без передбаченого законом дозволу, дії з їх переміщення, транспортування особою безпосередньо при собі (в руках, одязі, сумці, спеціальному футлярі, транспортному засобі тощо). Незаконне зберігання вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв – це умисні дії, які полягають у володінні (незалежно від тривалості в часі) без відповідного дозволу або із простроченням його дії будь-яким із зазначених предметів, що перебуває не при особі, а в обраному нею місці. Незаконне придбання вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв – це умисні дії, пов'язані з їх набуттям (за винятком викрадення, привласнення, вимагання або заволодіння шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем) у супереч передбаченому законом порядку – в результаті купівлі, обміну, привласнення знайденого, одержання як подарунок, на відшкодування

боргу тощо. Незаконне виготовлення холодної, вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв – це умисні, вчинені без передбаченого законом дозволу дії з їх створення чи перероблення, внаслідок чого вони набувають відповідних характерних властивостей. Ремонт холодної, вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів або вибухових пристроїв – це таке відновлення характерних властивостей зазначених предметів способом заміни або реставрації зношених чи непридатних з інших причин частин, механізмів, усунення дефектів, поломок чи пошкоджень, налагодження нормального функціонування різних частин і механізмів, внаслідок якого ці предмети стають придатними до використання за цільовим призначенням. Незаконна передача вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв – це надання цих предметів іншій особі у володіння, для тимчасового зберігання чи використання за цільовим призначенням без передбаченого законом дозволу. Незаконний збут холодної, вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв – це умисна передача їх іншій особі поза встановленим порядком через продаж, обмін, дарування, сплату боргу тощо.

Спеціальні питання кваліфікації та призначення покарання за цей злочин, тлумачення окремих термінів і понять, відмежування його від інших злочинів розкриваються в постанові Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 3 «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами».

Злочин є закінченим з моменту вчинення хоча б однієї з зазначених вище дій (формальний склад).

Суб'єкт злочину загальний, тобто фізична, осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом.

Частина 3 ст. 263 передбачає заохочувальну норму, відповідно до якої **звільняється від кримінальної відповідальності** особа, яка вчинила злочин, передбачений ч. 1 або 2 цієї статті, якщо вона добровільно здала органам влади зброю, бойові припаси, вибухові речовини або вибухові пристрої.

Незаконне поводження зі зброєю, боеприпасами, вибуховими

речовинами або вибуховими пристроями з метою вчинення з їх допомогою іншого злочину являє собою ідеальну сукупність злочинів і повинно тягти відповідальність за ст. 263 і за готування до іншого відповідного злочину.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 263 – позбавлення волі на строк від 2 до 5 років; за ч. 2 ст. 263 – штраф до 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк від 2 до 5 років, або позбавлення волі на строк до 3 років.

42. Порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки (ст. 270 КК).

Стаття складається з двох частин, що містять заборонювальні норми, та примітки. **Родовим об'єктом** злочину є громадська безпека. **Безпосереднім об'єктом** злочину є пожежна безпека. **Додатковими необхідними безпосередніми об'єктами** злочину виступають здоров'я людини або власність. **Додатковими факультативними безпосередніми об'єктами** злочину є життя, довкілля та інші об'єкти кримінально-правової охорони.

Об'єктивна сторона злочину (ч. 1 ст. 270) містить: 1) діяння у формі порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки; 2) наслідки у вигляді виникнення пожежі, якою заподіяно шкоду здоров'ю людей або майнову шкоду у великому розмірі; 3) причинний зв'язок між указаними діянням і наслідками.

Порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки може полягати як у дії, так і в бездіяльності. Встановлені законодавством вимоги пожежної безпеки – це положення, які встановлюють норми та правила щодо запобігання виникненню пожежі (містяться в законах, стандартах, інструкціях тощо). Пожежа – це неконтрольоване горіння предметів поза спеціальним вогнищем, що створює безпосередню небезпеку для життя і здоров'я людини, власності, довкілля, нормальної діяльності підприємств, організацій чи установ або заподіює їм шкоду. Шкода здоров'ю людей – це заподіяння внаслідок пожежі хоча б одній особі опіків, травм, які оцінюються як легкі або середньої тяжкості тілесні ушкодження. Майнова шкода вважається заподіяною у великих розмірах, якщо прямі збитки становлять суму, яка в 300 та більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян (примітка до

ст. 270).

Спеціальні питання кваліфікації та призначення покарання за цей злочин, тлумачення окремих термінів і понять, відмежування його від інших злочинів розкриваються в постанові Пленуму Верховного Суду України від 2 липня 1976 р. № 4 «Про судову практику в справах про знищення державного та колективного майна шляхом підпалу або внаслідок порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки».

Злочин є закінченим з моменту настання суспільно небезпечних наслідків, передбачених ч. 1 ст. 270 (матеріальний склад).

Суб'єкт злочину спеціальний, тобто особа (як службова, так і приватна), на яку покладено обов'язки з дотримання відповідних правил.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується необережністю щодо наслідків. Саме порушення може бути умисним або необережним.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 270) є спричинення ним: 1) загибелі людей; 2) майнової шкоди в особливо великому розмірі; 3) інших тяжких наслідків.

Загибель людей – це смерть хоча б однієї особи. Майнова шкода вважається заподіяною в особливо великих розмірах, якщо прямі збитки становлять суму, яка в 1000 та більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян (примітка до ст. 270). Інші тяжкі наслідки – це заподіяння хоча б одній особі тяжких тілесних ушкоджень або середньої тяжкості тілесних ушкоджень кільком особам, порушення роботи транспорту, зв'язку тощо.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 270 – штраф від 50 до 120 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до 2 років, або обмеження волі на строк до 3 років; за ч. 2 ст. 270 – позбавлення волі на строк від 3 до 8 років.

43. Порушення вимог законодавства про охорону праці (ст. 271 КК).

Стаття складається з двох частин, що містять заборонювальні норми. **Родовим об'єктом** злочину є безпека виробництва, тобто суспільні відносини, що забезпечують безпечні умови праці, випуск продукції, експлуатації певних підприємств, будівель та споруд, а також використання промислової продукції, і запобігають шкідливому впливу

небезпечних та шкідливих виробничих факторів на індивідуально-невизначене коло громадян. **Безпосереднім об'єктом** злочину є безпека праці, тобто стан умов праці, за якого виключено вплив на працюючих небезпечних і шкідливих факторів виробництва. **Додатковими необхідними безпосередніми об'єктами** злочину є здоров'я людини. **Додатковими факультативними безпосередніми об'єктами** злочину є життя людини та власність. **Потерпілими** від злочину є штатні працівники підприємства, тимчасові робітники та службовці, учні виробничого навчання, студенти, учні профтехучилищ, які проходять виробничу практику, та будь-які інші особи, діяльність яких пов'язана з цим виробництвом.

Об'єктивна сторона злочину (ч. 1 ст. 271) передбачає: 1) діяння у формі порушення вимог законодавчих та інших нормативно-правових актів про охорону праці; 2) наслідки у вигляді заподіяння шкоди здоров'ю потерпілому; 3) причинний зв'язок між указаними діянням і наслідками.

Порушення вимог законодавчих та інших нормативно-правових актів про охорону праці – це різноманітні дії чи бездіяльність, ознаки яких визначаються змістом порушених норм (законів, постанов, інструкцій, положень, правил, наказів, розпоряджень тощо). Наприклад, це може бути допуск до роботи з обслуговування та ремонту електроустаткування без проведення інструктажу; незабезпечення працівників засобами індивідуального захисту; організація роботи на висоті під час грози тощо. Шкода здоров'ю потерпілого – це заподіяння внаслідок порушення вимог законодавства про охорону праці хоча б одній особі легкого або середньої тяжкості тілесних ушкоджень.

Спеціальні питання кваліфікації та призначення покарання за цей злочин, тлумачення окремих термінів і понять, відмежування його від інших злочинів розкриваються в постанові Пленуму Верховного Суду України від 10 жовтня 1982 р. № 6 «Про практику застосування судами України законодавства у справах, пов'язаних з порушенням вимог законодавства про охорону праці».

Злочин є закінченим з моменту настання суспільно небезпечних наслідків у вигляді заподіяння шкоди здоров'ю потерпілого (матеріальний склад).

Суб'єкт злочину спеціальний, тобто службова особа підприємства, установи, організації або громадянин – суб'єкт підприємницької діяльності, на яких покладено обов'язки з дотримання правил охорони праці.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується необережністю щодо наслідків. Саме порушення може бути умисним або необережним.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 271) є спричинення ним: 1) загибелі людей; 2) інших тяжких наслідків.

Загибель людей – це смерть хоча б однієї особи. Інші тяжкі наслідки – це заподіяння хоча б одній особі тяжких тілесних ушкоджень або середньої тяжкості тілесних ушкоджень кільком особам, великі матеріальні збитки державній, громадській організації або громадянам, тривалий простій підприємства тощо.

Відповідальність за порушення спеціальних правил безпеки під час виконання робіт із підвищеною небезпекою, правил безпеки на вибухонебезпечних підприємствах (у цехах), правил ядерної або радіаційної безпеки, правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції чи безпечної експлуатації будівель і споруд передбачена статтями 272–275. Службові особи, які зобов'язані забезпечувати дотримання вказаних правил, відповідатимуть за ст. 271 тільки у випадку, коли ними порушено загальні правила техніки безпеки, промислової санітарії або інші вимоги законодавства, що не є спеціальними.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 271 – штраф до 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до 2 років, або обмеження волі на той самий строк; за ч. 2 ст. 271 – виправні роботи на строк до 2 років або обмеження волі на строк до 5 років, або позбавлення волі на строк до 7 років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 2 років або без такого.

44. Порушення правил безпеки на вибухонебезпечних підприємствах або у вибухонебезпечних цехах (ст. 273 КК).

Стаття складається з двох частин, що містять заборонювальні норми.

Родовим об'єктом злочину є безпека виробництва. **Безпосереднім об'єктом** злочину є безпека на вибухонебезпечних підприємствах або у вибухонебезпечних цехах. **Додатковим необхідним безпосереднім об'єктом** злочину є здоров'я людини. **Додатковими факультативними безпосередніми об'єктами** злочину є життя людини, власність, довкілля.

Об'єктивна сторона злочину (ч. 1 ст. 273) характеризується: 1) діянням у формі порушення правил безпеки на вибухонебезпечних підприємствах або у вибухонебезпечних цехах; 2) наслідками у вигляді створення загрози загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків,

заподіянням шкоди здоров'ю потерпілого; 3) причинним зв'язком між указаними діями і наслідками; 4) місцем вчинення злочину.

Порушення правил безпеки на вибухонебезпечних підприємствах або у вибухонебезпечних цехах полягає у діях, які заборонені відповідними правилами (наприклад, проведення роботи з використанням відкритого вогню у шахті з підвищеною концентрацією вугільного пилу), або бездіяльності – невиконанні дій, які винний міг і повинен був вчинити (неувімкнення вентиляції, невжиття заходів при виявленні того, що кількість вибухових речовин в певному складі перевищує допустиму тощо).

Місцем вчинення злочину є вибухонебезпечні підприємства або вибухонебезпечні цехи, тобто підприємства та цехи, функціонування яких пов'язане з постійною небезпекою (загрозою) вибуху. Під вибухом звичайно розуміють процес вивільнення великої кількості енергії в обмеженому об'ємі за короткий проміжок часу. Під підприємством у ст. 273 розуміються виробничі установи, які: а) мають відокремлену територію, організаційну самостійність; б) займаються виробничою діяльністю – виготовленням чи ремонтом продукції виробничого призначення чи товарів народного споживання, добуванням корисних копалин, створенням сільськогосподарської продукції, наданням транспортних послуг тощо; в) на яких існує небезпека вибуху. Цех – це основний структурний підрозділ виробничого підприємства, до якого можуть бути віднесені не підприємства в цілому, а їх окремі складові (дільниці, відділення, склади, лабораторії), а також установки, обладнання та інші об'єкти, що знаходяться поза межами підприємства.

Спеціальні питання кваліфікації та призначення покарання за цей злочин, тлумачення окремих термінів і понять, відмежування його від інших злочинів розкриваються в постанові Пленуму Верховного Суду України від 10 жовтня 1982 р. № 6 «Про практику застосування судами України законодавства у справах, пов'язаних з порушенням вимог законодавства про охорону праці».

Злочин є закінченим з моменту настання наслідків у вигляді створення загрози загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або заподіяння шкоди здоров'ю потерпілого (матеріальний склад).

Суб'єкт злочину є спеціальним. Це особа, яка зобов'язана дотримувати правила безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується необережністю щодо наслідків. Саме порушення може бути умисним або необережним.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 273) є спричинення ним: 1) загибелі людей; 2) інших тяжких наслідків. Про поняття “загибелі людей” та “інші тяжкі наслідки” див. перше питання до цієї теми.

Загибель людей – це смерть хоча б однієї особи. Інші тяжкі наслідки – це заподіяння хоча б одній особі тяжких тілесних ушкоджень або середньої тяжкості тілесних ушкоджень кільком особам, великі матеріальні збитки державній, громадській організації або громадянам, тривалий простій підприємства тощо.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 273 – виправні роботи на строк до 2 років або обмеження волі на строк до 3 років, або позбавлення волі на строк до 3 років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років або без такого; за ч. 2 ст. 273 – обмеження волі на строк до 5 років або позбавленням волі на строк від 2 до 10 років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років.

45. Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами (ст. 286 КК).

Стаття складається з трьох частин, що містять заборонювальні норми, та примітки. **Родовим об’єктом** злочину є безпека руху або експлуатації транспорту – це сукупність суспільних відносин, які складаються з приводу убезпечення від шкоди, яка може бути заподіяна під час руху (пересування людей та переміщення вантажів) за допомогою транспортних засобів або експлуатації транспорту.

Безпосереднім об’єктом злочину є безпека дорожнього руху або експлуатації автотранспорту і міського електротранспорту. **Додатковим необхідним безпосереднім об’єктом** злочину є здоров’я і життя людини. **Предметом** злочину, згідно з прим. до ст. 286, є транспортні засоби: всі види автомобілів, трактори та інші самохідні машини, трамваї і тролейбуси, а також мотоцикли та інші механічні транспортні засоби (дорожні, будівельні, сільськогосподарські, спеціальні самохідні машини тощо). Транспортними визнаються засоби: 1) які приводяться в рух двигуном внутрішнього згоряння з робочим об’ємом понад 50 см³ або іншим механічним двигуном (електричним, паровим тощо), що забезпечує конструктивну швидкість, яка перевищує 40 км/год; 2) для керування

якими потрібне посвідчення, що видається органами ДАІ і надає право пересування шляхами загального користування; 3) підлягають періодичному державному технічному оглядові; 4) підлягають обов'язковому страхуванню цивільної відповідальності.

Об'єктивна сторона злочину (ч. 1 ст. 286) містить: 1) діяння (дія чи бездіяльність) у формі порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту; 2) наслідки у вигляді спричинення потерпілому середньої тяжкості тілесного ушкодження; 3) причинний зв'язок між діянням і наслідками; 4) обстановку вчинення злочину.

Діяння при вчиненні цього злочину завжди пов'язане з недотриманням вимог відповідних нормативних актів – правил безпеки руху та експлуатації транспортних засобів. Такі правила встановлено в законах та інших нормативно-правових актах, насамперед у Правилах дорожнього руху. Порушення правил безпеки дорожнього руху може полягати в перевищенні швидкості, порушенні правил обгону, об'їзду перешкод, проїзду перехресть, користування зовнішніми світловими приладами, буксирування, їзди з причепом тощо. Порушення правил експлуатації транспорту може полягати в недотриманні водієм технічних умов експлуатації, порушенні порядку перевезення пасажирів, неправильному завантаженні, укладанні та закріпленні вантажів тощо. Причинний зв'язок між діянням і наслідками (спричиненням потерпілому середньої тяжкості тілесного ушкодження) має місце тоді, коли порушення правил безпеки руху або експлуатації транспорту, допущене винним, закономірно, з необхідністю тягне за собою наслідки, передбачені ст. 286. Обстановка вчинення злочину характеризується тим, що діяння вчиняється та наслідки настають в обстановці дорожнього руху, тобто в процесі пересування транспортних засобів. Тому не охоплюється ст. 286 заподіяння шкоди під час ремонту транспортних засобів чи виконання ними певних спеціальних (не транспортних) операцій (наприклад, під час переміщення ґрунту бульдозером, збирання врожаю самохідним комбайном).

Спеціальні питання кваліфікації та призначення покарання за цей злочин, тлумачення окремих термінів і понять, відмежування його від інших злочинів розкриваються в постанові Пленуму Верховного Суду України від 24 грудня 1982 р. № 7 «Про практику застосування судами України законодавства у справах про транспортні злочини».

Злочин є закінченим з моменту настання зазначених у ст. 286 наслідків (матеріальний склад).

Суб'єкт злочину спеціальний, тобто осудна особа, яка досягла 16-

річного віку і керує транспортним засобом (водій; інструктор, який керує навчальним водінням; службова особа, яка дає водієві обов'язкові для виконання вказівки тощо). При цьому не мають значення наявність чи відсутність в особи права володіння чи користування цим транспортним засобом, посвідчення на право управління транспортним засобом.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується необережною формою вини, що визначається характером ставлення винного до наслідків. Сама ж дія чи бездіяльність під час порушення правил безпеки руху або експлуатації транспорту може бути як умисною, так і необережною.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 286) є спричинення в результаті порушення правил безпеки дорожнього руху чи експлуатації транспорту смерті потерпілого або заподіяння тяжкого тілесного ушкодження.

Особливо кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 3 ст. 286) є спричинення в результаті порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту загибелі кількох осіб.

Відповідно до судової практики дії особи, яка, керуючи транспортним засобом, двічі порушила в різний час правила безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту, внаслідок чого у кожному з цих випадків загинула одна людина, потрібно кваліфікувати за ч. 2 ст. 286, а в тому випадку, коли смерть двох та більше осіб є наслідком однієї й тієї ж транспортної події, тобто одного чи пов'язаних між собою кількох порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту, – за ч. 3 ст. 286. Водій, який після вчинення злочину завідомо залишив потерпілого в небезпечному для життя стані, повинен нести відповідальність за сукупністю злочинів (за відповідною частиною ст. 286 і ч. 1 або 2 ст. 135). Якщо в діях водія немає складу злочину, передбаченого ст. 286, але життя потерпілого було поставлено під загрозу внаслідок вчиненої водієм дорожньо-транспортної пригоди, то завідоме залишення потерпілого без допомоги за наявності інших необхідних ознак тягне відповідальність за ч. 1 або 3 ст. 135, але в разі миттєвої загибелі потерпілого відповідальність за ст. 135 виключається.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 286 – штраф до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до 2 років, або арешт на строк до 6 місяців, або обмеження волі на строк до 3 років, з позбавленням права керувати транспортними засобами на строк до 3 років або без такого; за ч. 2 ст. 286 – позбавлення волі на строк від 3 до 8 років з позбавленням права керувати транспортними

засобами на строк до 3 років або без такого; ч. 3 ст. 286 – позбавлення волі на строк від 7 до 12 років з позбавленням права керувати транспортними засобами на строк до 3 років.

46. Незаконне заволодіння транспортним засобом (ст. 289 КК).

Стаття складається з чотирьох частин (перші три є заборонювальними нормами, а четверта – заохочувальною) та примітки. **Родовим об'єктом** злочину є безпека руху або експлуатації транспорту. **Безпосереднім об'єктом** злочину є контрольоване використання транспортних засобів, перелічених у примітці до ст. 286. **Додатковим необхідним або факультативним безпосереднім об'єктом** – залежно від конкретного способу вчинення цього злочину – можуть виступати життя і здоров'я особи, власність, інші блага. **Предметом** злочину, згідно з приміткою до ст. 286, є транспортні засоби.

Об'єктивна сторона злочину (ч. 1 ст. 289) полягає в незаконному заволодінні транспортним засобом.

Відповідно до п. 1 примітки до ст. 289 під незаконним заволодінням транспортним засобом слід розуміти вчинене умисно, з будь-якою метою протиправне вилучення будь-яким способом транспортного засобу у власника чи користувача всупереч їхній волі. Заволодіння може здійснюватися таємно або відкрито, через обман чи зловживання довірою, угоном або захопленням транспортного засобу тощо.

Цей злочин відмежовується від злочинів проти власності, що вчиняються з корисливих мотивів, насамперед, родовим об'єктом посягання, предметом злочину, специфікою об'єктивної та суб'єктивної сторін, зокрема особливостями мотивації злочину.

Злочин є закінченим з моменту, коли винний дістав можливість керувати транспортним засобом і здійснювати рух на ньому (формальний або матеріальний склад залежно від способу вчинення злочину).

Суб'єкт злочину – це фізична осудна особа, яка не має права на користування транспортним засобом, щодо якого здійснюється незаконне заволодіння, і на момент вчинення злочину досягла 16-річного віку (ч. 1 ст. 289) чи 14-річного віку (ч. 2 і 3 ст. 289). Суб'єктами цього злочину **не можуть виступати**: а) водії транспортних засобів, закріплених за ними адміністрацією підприємств, установ, організацій, в яких працюють такі водії; б) особи, відповідальні за технічний стан та

експлуатацію транспортних засобів, закріплених за ними (начальник колони, інженер з експлуатації тощо); в) особи, яким власник видав доручення на управління транспортним засобом; г) співвласники транспортного засобу; г) особи, які користуються транспортним засобом за згодою власника чи законного користувача, хоча б ця згода і не була належно оформлена.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом. Заволодіння може відбуватися з будь-якою метою: для викрадення транспортного засобу, для доставки вантажу, для того, щоб дійхати до певного місця, або навіть покататися, тощо.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 289) є вчинення його: 1) за попередньою змовою групою осіб; 2) повторно; 3) у поєднанні з насильством, що не є небезпечним для життя або здоров'я потерпілого, або погрозою застосування такого насильства; 4) з проникненням у приміщення чи інше сховище; 5) завдання значної матеріальної шкоди потерпілому (див. п. 2 прим. до ст. 185 КК).

Особливо кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 3 ст. 289) є вчинення його: 1) у поєднанні з насильством, небезпечним для життя або здоров'я потерпілого або з погрозою застосування такого насильства; 2) організованою групою; 3) щодо транспортного засобу, вартість якого на момент заволодіння ним у 250 разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Частина 4 ст. 289 передбачає заохочувальну норму, відповідно до якої **звільняється від кримінальної відповідальності** особа, яка вперше вчинила дії, передбачені цією статтею (за винятком випадків незаконного заволодіння транспортним засобом із застосуванням будь-якого насильства до потерпілого чи погрозою застосування такого насильства), але добровільно заявила про це правоохоронним органам, повернула транспортний засіб власнику і повністю відшкодувала завдані збитки.

Дії винного щодо заволодіння транспортним засобом, поєднані з позбавленням життя потерпілого, треба кваліфікувати залежно від спрямованості умислу. Якщо при цьому наявні корисливі мотиви щодо заволодіння транспортним засобом, такі дії належить кваліфікувати за п. 6 ч. 2 ст. 115, а за їх відсутності – за іншими ознаками ст. 115. Вбивство з метою полегшення заволодіння транспортним засобом для пересування необхідно кваліфікувати за п. 9 ч. 2 ст. 115 і ч. 3 ст. 289 КК.

Відповідно до п. 2 прим. до ст. 289 під повторністю слід розуміти вчинення таких дій особою, яка раніше вчинила незаконне заволодіння транспортним засобом або злочин, передбачений статтями 185, 186, 187,

189–191, 262 КК.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 289 – штраф від 1000 до 1200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк від 3 до 5 років; за ч. 2 ст. 289 – позбавлення волі на строк від 5 до 10 років; ч. 3 ст. 289 – позбавлення волі на строк від 10 до 15 років з конфіскацією майна.

47. Пошкодження об'єктів магістральних нафто-, газо- та нафтопродуктопроводів (ст. 292).

Стаття складається з трьох частин, що містять заборонувальні норми, та примітки. **Родовим об'єктом** злочину є безпека руху або експлуатації транспорту. **Безпосереднім об'єктом** злочину є безпека експлуатації магістрального трубопровідного транспорту. **Додатковим необхідним безпосереднім об'єктом** злочину є життя людини, а **додатковим факультативним безпосереднім об'єктом** – здоров'я особи, власність, довкілля, інші блага. **Предметом** злочину є: 1) магістральні нафто-, газо- та нафтопродуктопроводи; 2) відводи від магістральних нафто-, газо- та нафтопродуктопроводів; 3) об'єкти і споруди, технологічно пов'язані з магістральними нафто-, газо- та нафтопродуктопроводами; 4) засоби автоматики, зв'язку та сигналізації.

Об'єктивна сторона злочину (ч. 1 ст. 292) містить три обов'язкові ознаки: 1) діяння, яке полягає у пошкодженні або руйнуванні предметів, описаних вище; 2) наслідки – порушення нормальної роботи зазначених трубопроводів або спричиненні небезпеки для життя людей; 3) причинний зв'язок між ними.

Пошкодження предметів, про які йдеться у ст. 292, означає погіршення їхньої якості, зменшення цінності або доведення на якийсь час у непридатний за їх цільовим призначенням стан. Руйнування таких предметів – це заподіяння значних ушкоджень зазначеним предметам, через що вони втрачають свої функціональні властивості, але які можуть бути відновлені.

Порушення нормальної роботи трубопроводів, як наслідок цього злочину, означає як повне припинення подачі через них продукту, який транспортується, так і зниження потужності, аварійні зупинки, необхідність застосовувати резервне обладнання тощо. Інший наслідок – спричинення небезпеки для життя людей або інших тяжких наслідків – це створення реальної загрози загибелі однієї чи кількох осіб, заподіяння тілесних ушкоджень, великої матеріальної шкоди, значної перерви в роботі трубопроводу.

Причинний зв'язок у цьому злочині має специфіку, обумовлену характером наслідків, і складається з двох ланок причинності. Такий зв'язок потрібно встановити: а) між діянням суб'єкта і змінами в об'єктах трубопроводу, тобто довести, що саме поведінка особи потягла за собою їх руйнування, пошкодження, б) між руйнуванням, пошкодженням об'єктів трубопроводу і наслідками, вказаними в диспозиції відповідної частини ст. 292.

Злочин є закінченим з моменту настання зазначених у ст. 292 наслідків (матеріальний склад).

Суб'єкт злочину – загальний (фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку).

Суб'єктивна сторона злочину характеризується складною (змішаною) формою вини. Ставлення винної особи до руйнування, пошкодження об'єктів магістральних нафто-, газо- та нафтопродуктопроводів завжди з прямим чи непрямыми умислом. Щодо остаточної наслідків, то вина виражатися тільки в необережності.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 292) є вчинення його: 1) повторно; 2) за попередньою змовою групою осіб; 3) загальнонебезпечним способом (наприклад, шляхом підпалу, вибуху, затоплення тощо, внаслідок чого створюється небезпека життю та здоров'ю багатьох людей, заподіяння шкоди багатьом матеріальним об'єктам).

Особливо кваліфікуючі ознаками злочину (ч. 3 ст. 292) мають місце, якщо дії, передбачені частинами 1 або 2 ст. 292, спричинили: 1) загибель людей (смерть однієї або кількох осіб); 2) інші нещасні випадки з людьми (це заподіяння потерпілому середньої тяжкості або тяжкого тілесного ушкодження); 3) аварію, пожежу чи значне забруднення довкілля; 4) інші тяжкі наслідки (це будь-яка інша значна шкода, викликана зруйнуванням чи пошкодженням трубопроводу, наприклад, припинення постачання споживачів нафтою, газом чи нафтопродуктами, великі матеріальні витрати на ремонт магістрального трубопроводу та відновлення його роботи тощо) або 5) були вчинені організованою групою.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 292 – штраф до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до 2 років, або обмеження волі на строк до 5 років, або позбавлення волі на строк до 5 років; за ч. 2 ст. 292 – обмеження волі на строк до 5 років або позбавлення волі на строк від 3 до 8 років; ч. 3 ст. 292 – позбавлення волі на строк від 5 до 12 років.

48. Масові заворушення (ст. 294 КК).

Стаття складається з двох частин, що містять заборонувальні норми. **Родовим та безпосереднім об'єктом** злочину є громадський порядок (стан суспільних відносин, який гарантує спокійні умови суспільно корисної діяльності, відпочинку та побуту людей, включаючи зовнішні умови нормального функціонування приватних, громадських і державних об'єднань, дотримання прийнятих у суспільстві правил і норм поведінки, а також принципів користування матеріальними благами). **Додатковими необхідними безпосередніми об'єктами** злочину виступають життя і здоров'я особи, конституційні права людини і громадянина, власність, порядок управління або громадська безпека.

Об'єктивна сторона злочину (ч. 1 ст. 294) полягає в: 1) організації масових заворушень; 2) активній участі у них (застосування насильства над особою, вчинення погромів, підпалів, знищення майна, захоплення будівель або споруд, насильницьке виселення громадян, опір представникам влади із застосуванням зброї або інших предметів, що використовувались як зброя).

Організація масових заворушень – це об'єднання людей для участі у масових заворушеннях, керівництво натовпом, підбурювання до вчинення дій, які являють собою масові заворушення, провокаційні дії, вчинені з метою викликати відповідну поведінку великих груп людей (наприклад, виступ на мітингах, оголошення різноманітних звернень, розроблення планів із підбурювання натовпу, розподіл ролей серед окремих учасників масових заворушень тощо). Активна участь у масових заворушеннях – це безпосереднє вчинення дій, в яких виражаються масові заворушення (їх вичерпний перелік наведено в диспозиції ч. 1 ст. 294), виконання вказівок організаторів і залучення до цього інших осіб.

Насильство над особою – це завдання удару, побоїв, тілесних ушкоджень, мордування, позбавлення чи обмеження волі щодо однієї чи багатьох осіб. Погроми – це дії, спрямовані проти якоїсь групи населення, які супроводжуються знищенням, пошкодженням, руйнуванням громадських споруд, житлових та інших будинків, транспортних засобів тощо. Підпали – це дії, які призводять до загорання споруд чи майна. Знищення майна – це приведення майна в повну непридатність. Захоплення будівель або споруд – це самовільне захоплення їх натовпом або активними учасниками під час масових заворушень. Насильницьке виселення громадян – це вигнання людей з

їхніх помешкань чи певної місцевості із застосуванням фізичного чи психічного насильства. Збройний опір представникам влади – це перешкоджання представнику влади виконувати його службові обов'язки із застосуванням вогнепальної чи холодної зброї або інших предметів, що використовуються як зброя.

Злочин є закінченим з моменту вчинення хоча б однієї з передбачених у диспозиції ст. 294 дій (формальний склад).

Суб'єкт злочину спеціальний – організатори масових заворушень або їх активні учасники, які досягли 16-річного віку.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 294) є спричинення ним: 1) загибелі людей; 2) інших тяжких наслідків.

Загибель людей – це смерть хоча б однієї особи. Інші тяжкі наслідки – це заподіяння хоча б одній особі тяжких тілесних ушкоджень або середньої тяжкості тілесних ушкоджень кільком особам, великі матеріальні збитки державній, громадській організації або громадянам тощо.

Масові заворушення слід відрізнити від хуліганства, вчиненого групою осіб (ч. 2 ст. 296), і від групового порушення громадського порядку (ст. 293). Масові заворушення передбачають наявність натовпу, який керується різними мотивами. Їх учасники безпосередньо вчиняють погроми, руйнування, підпали та інші подібні дії або вчиняють збройний опір владі і цим можуть дезорганізувати і навіть паралізувати на якийсь час діяльність органів влади та управління, створюючи загрозу для громадської безпеки.

При груповому хуліганстві ці ознаки відсутні. Винні, діючи з хуліганських спонукань, намагаються лише грубо порушити громадський порядок. На відміну від масових заворушень дії, які утворюють склад групового порушення громадського порядку, можуть виходити не з натовпу, а від окремої групи людей і не супроводжуватись погромами, руйнуваннями, підпалами та іншими подібними діями.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 294 – позбавлення волі на строк від 5 до 8 років; за ч. 2 ст. 294 – позбавлення волі на строк від 8 до 15 років.

49. Хуліганство (ст. 296 КК).

Стаття складається з чотирьох частин, що містять заборонювальні

норми. **Родовим та безпосереднім об'єктом** злочину є громадський порядок. **Додатковими факультативними безпосередніми об'єктами** злочину виступають здоров'я особи, авторитет органів державної влади та об'єднань громадян, власність, громадська безпека тощо.

Об'єктивна сторона злочину (ч. 1 ст. 296) характеризується діями, що грубо порушують громадський порядок і супроводжуються особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом.

Грубе порушення громадського порядку – це заподіяння йому істотної шкоди, що створює значні труднощі впорядкованому функціонуванню суспільних відносин (наприклад, порушення спокою людей у нічний час, особливо непристойні рухи тіла перед обуреною цим публікою, осквернення громадських та інших місць роботи, відпочинку або побуту людей тощо). Особлива зухвалість – це грубе порушення громадського порядку, яке супроводжувалося, наприклад, насильством із заподіянням тілесних ушкоджень або знущанням над особою, яке тривалий час і вперто не припинялось, або було пов'язане зі знищенням майна, зривом масового заходу, тимчасовим припиненням нормальної діяльності установи, підприємства громадського транспорту тощо. Винятковий цинізм – це хуліганські дії, що супроводжувалися демонстративною зневагою до загальноприйнятих норм моралі, наприклад, проявом безсоромності, знущанням над хворими, старими, особами, які перебувають у безпорадному стані тощо. При цьому публічність і громадське місце не є обов'язковими ознаками хуліганства.

Погроза знищення майна, погроза вбивством, нанесення особі побоїв, умисних легких тілесних ушкоджень, будучи складовою частиною хуліганства, кваліфікуються тільки за ч. 1 ст. 296. Однак вчинення під час хуліганства більш тяжких злочинів кваліфікується за сукупністю з хуліганством.

Спеціальні питання кваліфікації та призначення покарання за даний злочин, тлумачення окремих термінів і понять, відмежування його від інших злочинів розкриваються в постанові Пленуму Верховного Суду України від 28 червня 1991 р. № 3 «Про судову практику в справах про хуліганство».

Злочин є закінченим з моменту вчинення дій, передбачених у диспозиції ст. 296 (формальний склад).

Суб'єкт злочину – фізична, осудна особа, яка досягла 14-річного віку.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом і мотивом явної неповаги до суспільства.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 296) є вчинення його

групою осіб.

Особливо кваліфікуючими ознаками злочину є: 1) вчинення його особою, раніше судимою за хуліганство; 2) хуліганство, пов'язане з опором представникові влади або представникові громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії (ч. 3 ст. 296); 3) вчинення його із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень (ч. 4 ст. 296).

Опір виражається в активній протидії представникові влади чи представникові громадськості, які виконують свій службовий або громадський обов'язок щодо охорони громадського порядку, або громадянинові, який присікає хуліганські дії. Додаткова кваліфікація дій винного у вчиненні хуліганства з цією кваліфікуючою ознакою ще й за ч. 1 ст. 342 не потребується. В інших випадках дії винного мають кваліфікуватися за сукупністю злочинів.

Під застосуванням зброї, ножа чи іншого предмета, спеціально пристосованого для завдання тілесних ушкоджень, слід розуміти таке умисне використання їх уражаючих властивостей, за якого потерпілому завдаються тілесні ушкодження чи виникає реальна загроза їх заповідання. Вогнепальною зброєю є предмети фабричного чи кустарного виробництва, призначені для ураження за допомогою снаряду, що приводиться до руху енергією порохових газів. Це – автомати, карабіни, малокаліберні гвинтівки, револьвери, пістолети, обрізи та ін. Холодною зброєю є предмети, призначені для заповідання тілесних ушкоджень завдяки використанню мускульної сили: штики, кортики, ножі (фінські, мисливські), кастети, стилети та ін. Іншими предметами, спеціально пристосованими для нанесення тілесних ушкоджень, необхідно визнавати такі, які були прилаштовані для вказаної мети раніше або під час учинення хуліганських дій (наприклад, відбиттям горловини від пляшки, відриванням стовпчика огорожі тощо), а також предмети, які хоча й не піддавалися попередній обробці, але були спеціально підготовлені винним для цієї ж мети. З урахуванням здобутих доказів такими предметами можуть бути визнані навіть предмети домашнього вжитку, зокрема молотки, кухонні ножі, ножиці, якщо встановлено, що винний озброївся ними заздалегідь для застосування при вчиненні хуліганських дій.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 296 – штраф від 500 до 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт на строк до

6 місяців, або обмеження волі на строк до 5 років; за ч. 2 ст. 296 – обмеження волі на строк до 5 років або позбавлення волі на строк до 4 років; за ч. 3 ст. 296 – позбавлення волі на строк від 2 до 5 років; за ч. 4 ст. 296 – позбавлення волі на строк від 3 до 7 років.

50. Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів (ст. 301 КК).

Стаття складається з трьох частин, що містять заборонювальні норми. **Родовим об'єктом** злочину є суспільна моральність (система етичних норм, правил поведінки, що склалися у суспільстві на основі традиційних духовних і культурних цінностей, уявлень про добро, честь, гідність, громадський обов'язок, совість, справедливість). **Безпосереднім об'єктом** злочину є моральні засади суспільства у сфері статевих відносин та розповсюдження інформації про статеve життя. **Предметом** злочину є твори, предмети або інші зображення порнографічного характеру (в ст. 301 вони скорочено визначені як порнографічні предмети). Порнографією є вульгарно-натуралістична, цинічна, непристойна фіксація статевих актів, самоцільна, спеціальна демонстрація геніталій, антиетичних сцен статевого акту, сексуальних збочень, зарисовок з натури, які не відповідають моральним критеріям, ображають честь і гідність людини, спонукаючи негідні інстинкти (ст. 1 Закону України “Про захист суспільної моралі” від 20 листопада 2003 р.). Згідно з ч. 1 ст. 2 цього Закону виробництво та обіг у будь-якій формі продукції порнографічного характеру в Україні забороняються. Критерії віднесення продукції до такої, що має порнографічний характер, встановлюються спеціально уповноваженим органом виконавчої влади у сфері культури та мистецтв.

Об'єктивна сторона злочину (ч. 1 ст. 301) полягає в таких діях щодо порнографічних предметів: 1) ввезення в Україну; 2) виготовлення; 3) перевезення; 4) інше переміщення; 5) збут; 6) розповсюдження; 7) примушування до участі в їх створенні.

Ввезення в Україну – це дії, в ході яких зазначені вище предмети переміщуються через державний або митний кордон на територію України. Виготовлення включає як авторство (створення заново чи внесення змін у вже існуючий твір), так і відтворення, розмноження таких творів – друкування, зняття копій, монтаж. Перевезення чи інше переміщення – це зміна місця знаходження порнографічних предметів, доставляння їх з одного місця в інше транспортними засобами, шляхом здавання для

пересилання поштою, кур'єрським зв'язком, перенесення пішки. Збут – це оплатна передача іншій особі, включаючи продаж, обмін, як плату за виконану роботу чи надані послуги. Розповсюдження – це безоплатна передача порнографічних предметів іншим особам, включаючи дарування, передачу у спадок, надання в тимчасове користування. Примушування до участі у створенні порнографічних предметів – це вплив на інших осіб шляхом застосування фізичного або психічного впливу з метою добитися того, щоб вони виступили авторами (заново написали книгу, сценарій, внесли відповідні зміни до існуючих), іншим чином взяли участь у створенні твору (виступили акторами, режисерами, операторами фільму тощо).

Злочин є закінченим з моменту вчинення хоча б однієї з передбачених у диспозиції ст. 301 дій (формальний склад).

Суб'єкт злочину загальний (фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку). Відповідальність за збут неповнолітнім чи розповсюдження серед них порнографічних предметів (ч. 2 ст. 301), несуть особи, які досягли повноліття.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умисною виною та метою збуту чи розповсюдження творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру. Така мета має місце, коли вказані предмети призначені для оплатної або безоплатної передачі іншим особам. Для примушування до участі у створенні вказаних творів вказана мета не є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 301) мають місце у разі, якщо 1) предметом злочину була кіно- та відеопродукція, комп'ютерні програми порнографічного характеру; 2) твори, предмети або інші зображення порнографічного характеру збуто неповнолітнім чи розповсюджено серед них.

Особливо кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 3 ст. 301) є винення його: 1) повторно; 2) за попередньою змовою групою осіб (див. ст. 28); 3) примушуванням неповнолітніх до участі у створенні творів, зображень або кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм порнографічного характеру.

Кіно- та відеопродукція, комп'ютерні програми порнографічного характеру – це кіноплівки, відеоплівки, комп'ютерні дискети та цифрові носії інформації, на яких містяться цілі фільми чи їхні окремі фрагменти фільмів відповідного змісту і призначення, або ж порнографічні відеоігри.

Під примушуванням неповнолітнього до участі у створенні творів,

зображень або кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм порнографічного характеру розуміються будь-які умисні дії, поєднані із застосуванням фізичного (побої, тілесні ушкодження, катування тощо) чи психічного впливу (погрози застосувати насильство, знищити майно, розголосити певні відомості тощо) і спрямовані на те, щоб особа, яка не досягла вісімнадцятирічного віку, виступила автором (співавтором) відповідного твору або взяла участь у його створенні як актор, режисер, оператор тощо (п. 15 постанови Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2004 р. № 2 «Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність»).

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 301 – штраф від 50 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт на строк до 6 місяців, або обмеження волі на строк до 3 років, з конфіскацією порнографічних предметів та засобів їх виготовлення і розповсюдження; за ч. 2 ст. 301 – штраф від 100 до 300 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк до 5 років, або позбавлення волі на той самий строк, з конфіскацією порнографічної кіно- та відеопродукції, засобів її виготовлення і демонстрування; за ч. 3 ст. 301 – позбавлення волі на строк від 3 до 7 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років та з конфіскацією порнографічних предметів, кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм, засобів їх виготовлення, розповсюдження і демонстрування.

51. Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність (ст. 304 КК).

Стаття складається з однієї частини, що містить заборонувальну норму. **Родовим об'єктом** злочину є суспільна моральність. **Безпосереднім об'єктом** злочину є моральні засади суспільства в частині забезпечення нормального духовного та фізичного розвитку неповнолітніх. **Потерпілими** від злочину є неповнолітні – особи чоловічої або жіночої статі, які не досягли 18-річного віку.

Об'єктивна сторона злочину полягає у втягненні неповнолітніх: 1) у злочинну діяльність; 2) у пияцтво; 3) у заняття жебрацтвом; 4) у заняття азартними іграми.

Втягнення неповнолітнього у злочинну діяльність – це певні дії дорослої особи, вчинені з будь-яких мотивів і пов'язані з безпосереднім впливом на неповнолітнього з метою викликати у нього рішучість взяти участь в одному чи декількох злочинах або займатись іншою

антигромадською діяльністю. Втягненням у пияцтво – це умисне схилення неповнолітнього у будь-який спосіб до систематичного вживання спиртних напоїв, збудження у нього такого бажання, наприклад, спільне вживання спиртних напоїв, умовляння їх вжити, пригощання ними, дарування, розрахунок ними за виконану неповнолітнім роботу тощо (поодиноким випадком доведення неповнолітнього до стану сп'яніння тягне адміністративну відповідальність за ст. 180 КпАП). Втягнення у заняття жебрацтвом – це умисне схилення неповнолітнього у будь-який спосіб до систематичного випрошування грошей, речей, інших матеріальних цінностей у сторонніх осіб як самостійно неповнолітнім, так і спільно з дорослими особами. Втягненням у заняття азартними іграми – це умисне схилення неповнолітнього у будь-який спосіб до систематичної гри на гроші чи інші матеріальні цінності, при якій виграш залежить від випадковості (у карти, рулетку, «наперсток» та ін.).

Вживання спиртних напоїв, заняття жебрацтвом або азартними іграми визнаються систематичними, якщо вчинюються не менше трьох разів протягом нетривалого часу.

Спеціальні питання кваліфікації та призначення покарання за цей злочин, тлумачення окремих термінів і понять, відмежування його від інших злочинів розкриваються в постановах Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2004 р. № 2 «Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність», від 16 квітня 2004 р. № 5 «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх».

Злочин є закінченим з моменту здійснення дорослою особою дій, спрямованих на втягнення неповнолітнього у злочинну або іншу антигромадську діяльність, незалежно від того, чи вчинив неповнолітній злочин або інші антигромадські дії (формальний склад). Відповідальність за втягнення неповнолітнього у злочинну діяльність настає в разі вчинення ним хоча б одного злочину.

Суб'єкт злочину – фізична осудна особа, яка досягла 18-річного віку. Кримінальна відповідальність за цей злочин настає як у разі, коли доросла особа знала про неповнолітній вік втягнуваного, так і тоді, коли вона за обставинами справи повинна була або могла про це знати.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом.

Покарання за злочин: обмеження волі на строк до 5 років або позбавлення волі на той самий строк.

52. Використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (ст. 306 КК).

Стаття складається з двох частин, що містять заборонювальні норми, та примітки, де говориться про великий розмір коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. **Родовим об'єктом злочину** є сфера обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. **Основним безпосереднім об'єктом злочину** є встановлений з метою протидії залученню в економіку «брудних» коштів та виконання Україною взятих на себе міжнародно-правових зобов'язань порядок здійснення підприємницької та іншої господарської діяльності. **Додатковим факультативним безпосереднім об'єктом** можуть виступати інтереси правосуддя, нормальне функціонування фінансово-кредитної системи, право власності тощо.

Предметом злочину є: фінансові кошти, тобто гроші або цінні папери, здобуті від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Якщо гроші, що відмиваються, були одержані від іншої злочинної діяльності, відповідальність настає за ст. 209 КК.

Об'єктивна сторона злочину передбачає три альтернативні дії: 1) розміщення коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, у банках, на підприємствах, в установах, організаціях та їх підрозділах; 2) використання таких коштів для придбання об'єктів, майна, що підлягають приватизації, чи обладнання для виробничих чи інших потреб; 3) використання таких доходів (коштів і майна) з метою продовження незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

Розміщення коштів означає відкриття від імені фізичної або юридичної особи рахунку в банку (на підприємстві, в установі чи організації будь-якої форми власності), додатковий внесок коштів на рахунок, що вже існує, переведення з іншого рахунку, вкладення цих коштів в фонди підприємств, установ або організацій, що мають

самостійний баланс, або в фонди їх філій та інші подібні дії, пов'язані з передачею коштів, одержаних внаслідок наркобізнесу, в легальні структури. Друга форма діяння полягає в придбанні за ці кошти об'єктів, що підлягають приватизації, або обладнання для виробничих чи інших потреб (наприклад, придбання механізмів, апаратури, предметів для виробничих або інших потреб тощо). Третя форма діяння полягає у використанні грошей, здобутих внаслідок незаконного обігу наркотиків, психотропних речовин або прекурсорів і придбаного на них майна. (наприклад, фінансування діяльності, що забезпечує незаконний обіг наркотиків та інших зазначених вище речовин, а саме фінансування культивування рослин, що містять наркотики, виробництва, виготовлення, зберігання, розподілу, перевезення, пересилання, торгівлі, ввезення, вивозу та використання наркотичних засобів, їх аналогів або прекурсорів).

Злочин є закінченим з моменту вчинення будь-якої із зазначених вище дій (формальний склад).

Суб'єкт злочину загальний, тобто фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом. Для третьої форми прояву цього злочину спеціальною метою є продовження незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 306) є вчинення його: 1) повторно; 2) за попередньою змовою групою осіб або 3) у великих розмірах (згідно з приміткою до ст. 306 КК під великим розміром треба розуміти кошти, загальна вартість яких становить 200 і більше неоподатковуваних мінімумів доходів громадян).

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 306 – позбавлення волі на строк від 5 до 12 років з конфіскацією майна з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років з конфіскацією коштів або іншого майна, одержаних злочинним шляхом, та з конфіскацією майна; за ч. 2 ст. 306 – позбавлення волі на строк від 8 до 15 років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років та з конфіскацією майна.

53. Незаконні виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 307 КК).

Стаття складається з чотирьох частин (перші три є заборонювальними нормами, а четверта – заохочувальною). **Родовим та безпосереднім об'єктом** злочину є сфера обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів. **Додатковими факультативними безпосередніми об'єктами** злочину виступають здоров'я особи, громадський порядок, суспільна моральність, система правосуддя тощо. **Предметом** злочину є наркотичні засоби, психотропні речовини та їх аналоги (всі вони, крім аналогів, передбачені Переліком наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, якого складено відповідно до законодавства і міжнародних зобов'язань України і затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 6 травня 2000 р. № 770).

Наркотичні засоби – це внесені до Переліку речовини природного чи синтетичного походження, препарати, рослини, які становлять небезпеку для здоров'я населення у разі зловживання ними (наприклад, гашиш, марихуана, опій, кокаїн, фентаніл тощо). Психотропні речовини – це внесені до Переліку речовини природного чи синтетичного походження, препарати, природні матеріали, які здатні викликати стан залежності та чинити депресивний або стимулюючий вплив на центральну нервову систему або викликати порушення сприйняття, чи емоцій, чи мислення, чи поведінки і становлять небезпеку для здоров'я населення у разі зловживання ними (наприклад, ЛСД, мескалін, амфетамін, барбітал, феназепам тощо). Аналоги наркотичних засобів і психотропних речовин – це заборонені до обігу в Україні речовини природного чи синтетичного походження, не внесені до Переліку, хімічна структура і властивості яких подібні до хімічної структури та властивостей наркотичних засобів і психотропних речовин, психоактивну дію котрих ці речовини відтворюють.

Об'єктивна сторона злочину (ч. 1 ст. 307) передбачає незаконні: 1) виробництво; 2) виготовлення; 3) придбання; 4) зберігання; 5) перевезення; 6) пересилання; 7) незаконний збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Виробництво наркотичних засобів або психотропних речовин – це дії, пов'язані з незаконним одержанням наркотиковмісної сировини з рослин, які їх містять, зокрема відокремлення макової соломи, опію від рослин опієвмісного маку або ж листя, суцвіть, пилку, смоли – від

конопель. Виготовлення наркотичних засобів або психотропних речовин – це всі протиправні дії (за винятком виробництва), разом із рафінуванням та екстракцією, в результаті яких вони одержуються, а також перетворюються на інші готові до використання їх форми чи на лікарські засоби, що їх містять. Придбання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів – це їх купівля, обмін на інші товари або речі, прийняття як плати за виконану роботу чи надані послуги, позика, подарунок або сплата боргу, привласнення знайденого, а також збирання залишків наркотиковмісних рослин на пожнивних земельних площах після зняття з них охорони, на земельних ділянках громадян, а також збирання таких дикорослих рослин чи їх частин на пустирях. Зберігання зазначених предметів – це будь-які умисні дії, пов'язані з фактичним незаконним перебуванням наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів у володінні винного (він може тримати їх при собі, в будь-якому приміщенні, сховищі або в іншому місці). Перевезення зазначених предметів – це умисне переміщення їх будь-яким видом транспорту з однієї території на іншу в межах України з порушенням порядку і правил, установлених чинним законодавством. Пересилання зазначених предметів – це незаконне переміщення їх у просторі шляхом відправлення поштою, багажем, посильним або іншим способом з одного місця в інше у межах України. Збут зазначених предметів – це будь-які оплатні чи безоплатні форми їх реалізації всупереч чинному законодавству (продаж, дарування, обмін, сплата боргу, позика, введення володільцем цих засобів або речовин ін'єкцій іншій особі за її згодою тощо).

Спеціальні питання кваліфікації та призначення покарання за цей злочин, тлумачення окремих термінів і понять, відмежування його від інших злочинів розкриваються в постанові Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 4 «Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів».

Злочин є закінченим з моменту вчинення будь-якої із зазначених вище дій (формальний склад).

Суб'єкт злочину загальний, тобто фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом і спеціальною метою подальшого збуту при виробництві, виготовленні, придбанні, зберіганні, перевезенні, пересиланні предметів злочину. Саме метою збуту відрізняється цей злочин від злочину, передбаченого ст. 309

КК, в якому така мета відсутня.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 307) є вчинення його: 1) повторно; 2) за попередньою змовою групою осіб; 3) особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених статтями 308–310, 312, 314, 315, 317 КК; 4) із залученням неповнолітнього; 5) щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів у великих розмірах (наприклад, героїн – від 1 г до 10 г; марихуана висушена – від 500 г до 2500 г; кокаїн – від 1 г до 15 г; макова солома висушена – від 1000 г до 5000 г тощо); 6) щодо особливо небезпечних наркотичних засобів або психотропних речовин (внесені до списків № 1 і № 2 таблиці I Переліку, наприклад, героїн, смола канабісу, ЛСД, фенциклідин тощо); 7) збут наркотичних засобів чи психотропних речовин у місцях, що призначені для проведення навчальних, спортивних і культурних заходів, та в інших місцях масового перебування громадян; 8) збут чи передача цих засобів або речовин у місця позбавлення волі.

Особливо кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 3 ст. 307) є вчинення його: 1) організованою групою; 2) щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів в особливо великих розмірах (наприклад, героїн – 10 г та більше; марихуана висушена – 2500 г та більше; кокаїн – 15 г та більше; макова солома висушена – 5000 г та більше тощо); 3) із залученням малолітнього або щодо малолітнього.

Частина 4 ст. 307 передбачає заохочувальну норму, відповідно до якої **звільняється від кримінальної відповідальності** особа, яка добровільно здала наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги і вказала джерело їх придбання або сприяла розкриттю злочинів, пов'язаних з їх незаконним обігом, звільняється від кримінальної відповідальності за незаконне їх виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання (ч. 1 ст. 307, ч. 1 ст. 309 КК).

За незаконне введення (ін'єкції) наркотичних засобів чи психотропних речовин в організм іншої особи проти її волі настає відповідальність за ст. 314. Якщо особа не лише збула наркотичні засоби чи психотропні речовини, а перед цим і схилила іншу особу до їх вживання, вона несе відповідальність за сукупністю злочинів, передбачених статтями 315 і 307.

Дії особи, яка збуває під виглядом наркотичних засобів чи психотропних речовин інші речовини з метою заволодіння грошима чи майном громадян, необхідно кваліфікувати як шахрайство (ст. 190). Особа, яка придбала такі речовини, повинна нести відповідальність за замах на незаконне придбання наркотиків або психотропних речовин.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 307 – позбавлення волі на строк від 3 до 8 років; за ч. 2 ст. 307 – позбавлення волі на строк від 5 до 10 років з конфіскацією майна; за ч. 3 ст. 307 – позбавлення волі на строк від 8 до 12 років з конфіскацією майна.

54. Викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст. 308 КК).

Стаття складається з трьох частин, що містять заборонувальні норми. **Родовим і безпосереднім об'єктом** злочину є сфера обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. **Додатковим безпосереднім об'єктом** може виступати життя та здоров'я особи, власність. **Предметом** злочину є наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги.

Об'єктивна сторона злочину полягає в умисному протиправному вилученні наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів будь-яким способом з підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності чи в окремих громадян (при цьому не має значення правомірно чи незаконно особа володіла зазначеними предметами).

Способами такого вилучення є: 1) викрадення (крадіжка чи грабїж), 2) привласнення, 3) вимагання, 4) заволодіння вказаними засобами та речовинами шляхом шахрайства (ч. 1 ст. 308); 5) заволодіння ними шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (ч. 2 ст. 308); 6) розбій (ч. 3 ст. 308).

Викрадення – це повернення зазначених засобів або речовин на свою користь чи інших осіб шляхом крадіжки або ненасильницького грабежу. Привласнення – це дії, пов'язані з протиправним утриманням чи неповерненням наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів володільцю особою, якій вони були довірені по службі (для зберігання, перевезення, пересилання) або якою були вилучені в іншої особи, котра протиправно ними володіла, тощо. Вимагання – це вимога передачі вказаних засобів або речовин з погрозою застосування в майбутньому вбивства або насильства до потерпілого чи його близьких родичів, обмеження прав або законних інтересів цих осіб, пошкодження чи знищення їхнього майна або майна, що перебуває в їхньому віданні чи під охороною, або розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти в таємниці (при цьому така вимога може супроводжуватись і реальним пошкодженням чи знищенням майна). Заволодіння наркотичними засобами, психотропними

речовинами чи їх аналогами шляхом шахрайства – це заволодіння ними шляхом обману або зловживання довірою.

Спеціальні питання кваліфікації та призначення покарання за цей злочин, тлумачення окремих термінів і понять, відмежування його від інших злочинів розкриваються в постанові Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 4 «Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів».

Злочин є закінченим залежно від форми і способу діяння (усічений склад – при розбої; формальний склад – при вимаганні; матеріальний склад – при крадіжці, грабежі, привласненні, шахрайстві чи заволодінні шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем).

Суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка досягла 14-річного віку (при вчиненні крадіжки, грабежу, розбою та вимагання) або 16-річного віку (у всіх інших випадках).

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом. При розбої спеціальною метою є заволодіння наркотичними засобами, психотропними речовинами або їх аналогами.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 308) є вчинення його: 1) повторно; 2) за попередньою змовою групою осіб; 3) із застосуванням насильства, що не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого або з погрозою застосування такого насильства; 4) особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених статтями 306, 307, 310, 311, 312, 314, 317 КК; 5) у великих розмірах; 6) службовою особою шляхом зловживання своїм службовим становищем.

Особливо кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 3 ст. 308) є вчинення його: 1) в особливо великих розмірах; 2) організованою групою, а також 3) розбій з метою викрадення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів; 4) вимагання цих засобів чи речовин, поєднане з насильством, небезпечним для життя і здоров'я.

Незаконне заволодіння наркотичними засобами, психотропними речовинами, їх аналогами та наступне їх зберігання, перевезення, пересилання з метою збуту чи без такої мети, а також їх незаконний збут утворюють сукупність злочинів, передбачених ст. 308 і ст. 307 чи ст. 309 КК, проте не утворюють ознаки повторності, передбаченої ч. 2 ст. 307 або ч. 2 ст. 309 КК (абз. 1 п. 10 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 4 «Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів»). Сукупність має місце й тоді, коли з

викрадених наркотиковмісних рослин виготовляється наркотичний засіб нового виду (з коноплі – гашиш, анаша, настойка та екстракт, марихуана; з макової соломи – екстракційний або ацетильований опій тощо). Повторності в цьому разі також немає.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 308 – позбавлення волі на строк від 3 до 6 років; за ч. 2 ст. 308 – позбавлення волі на строк від 5 до 10 років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років та з конфіскацією майна; за ч. 3 ст. 308 – позбавлення волі на строк від 7 до 12 років з конфіскацією майна.

55. Розголошення державної таємниці (ст. 328 КК).

Стаття складається з двох частин, що містять заборонювальні норми. **Родовим та безпосереднім об'єктом** злочину є сфера охорони державної таємниці. **Предметом** злочину виступають відомості, що становлять державну таємницю, вичерпний перелік яких подано в Законі України «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 р. (в редакції Закону України від 21 вересня 1999 р.).

Об'єктивна сторона злочину (ч. 1 ст. 328) полягає в розголошенні певних відомостей, що становлять державну таємницю, за відсутності ознак державної зради чи шпигунства. Протиправне розголошення може бути вчинене у формі дії (наприклад, усна чи письмова розповідь стороннім особам, по радіо, телебаченню тощо про зміст таємних документів, про таємні вироби чи інші матеріали, аналогічні публікації у відкритій пресі, демонстрування таємних документів, виробів чи інших матеріалів на зібранні та інше віддання гласності, обнародування певних відомостей) чи бездіяльності (наприклад, недбале зберігання відповідних документів, виробів чи інших матеріалів, що створило умови для ознайомлення з ними сторонніх осіб).

Злочин є закінченим з моменту, коли хоча б одна стороння особа була ознайомена зі змістом відомостей (документа, виробу чи іншого матеріалу), що становлять державну таємницю (формальний склад).

Суб'єкт злочину спеціальний – особа, якій відомості, що становлять державну таємницю, були довірені або стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків. Такою визнається особа, що має відповідний допуск (першої, другої або третьої форм) до державної таємниці, наданий відповідно до законодавства України.

Військовослужбовці за розголошення відомостей невійськового характеру, що становлять державну таємницю, несуть відповідальність за

ст. 328. Якщо військовослужбовець розголошує відомості військового характеру, які містять державну таємницю, то він за відсутності в його діях ознак державної зради підлягає відповідальності за ст. 422. У випадку, коли особа після звільнення або демобілізації зі Збройних Сил України чи з установ оборонного значення розголошує відомі довірені їй раніше або які стали відомі у зв'язку з виконанням попередніх службових обов'язків відомості (військового та будь-якого іншого характеру), що містять державну таємницю, вона несе відповідальність за ст. 328.

Громадяни, яким випадково стали відомі відомості, що містять державну таємницю, і які потім їх розголосили, не є суб'єктами цього злочину і тому притягнуті до кримінальної відповідальності за цією статтею бути не можуть.

Не можуть бути суб'єктами цього злочину і громадяни, які розголосили відомості, що становлять державну таємницю, до яких вони не мали доступу в установленому порядку, або які не стали їм відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується як умислом (прямим і непрямим), так і необережністю (злочинною самовпевненістю і злочинною недбалістю).

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 328) є спричинення ним тяжких наслідків (наприклад, якщо відомості, що становлять державну таємницю, стали надбанням іноземної розвідки, або якщо розголошення державної таємниці спричинило значну шкоду обороноздатності, економіці або іншим державним інтересам України).

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 328 – позбавлення волі на строк від 2 до 5 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років або без такого; за ч. 2 ст. 294 – позбавлення волі на строк від 5 до 8 років.

56. Незаконне переправлення осіб через державний кордон України (ст. 332 КК).

Стаття складається з двох частин, що містять заборонювальні норми. **Родовим та безпосереднім об'єктом** злочину є порядок перетинання державного кордону України.

Об'єктивна сторона злочину (ч. 1 ст. 332) виявляється у трьох формах: 1) організація незаконного переправлення осіб через державний кордон України; 2) керівництво незаконним переправленням осіб через державний кордон України; 3) сприяння незаконному переправленню

осіб через державний кордон України порадами, вказівками, наданням засобів або усуненням перешкод.

Організація незаконного переправлення осіб через державний кордон України – це передбачає схилення інших осіб до перетинання державного кордону України будь-яким способом поза пунктами пропуску через державний кордон України або в пунктах пропуску через державний кордон України, але без відповідних документів та без дозволу відповідних органів державної влади, поєднане з розробкою планів такого перетинання та безпосередньою їх реалізацією.

Керівництво незаконним переправленням осіб через державний кордон України – це розпорядження діями осіб, які бажають незаконно перетнути державний кордон України, з метою досягнення відповідного злочинного результату.

Сприяння вчиненню злочину порадами, вказівками, наданням засобів або усуненням перешкод може пролягати у наданні порад і вказівок щодо найбільш зручних маршруту руху до державного кордону, місця і часу його незаконного перетинання тощо, у наданні транспортних засобів, тимчасового сховища, засобів маскування і засобів приховування слідів злочину, карт чи схем, у відволіканні уваги прикордонних нарядів тощо.

Переправлення через державний кордон України – це дії, спрямовані на переведення (перевезення) осіб через умовну лінію, яка визначає межі території України.

Злочин є закінченим з моменту, коли винним виконано відповідні дії: організаційні дії по переправленню осіб через державний кордон України, дії по керівництву таким переправленням, надані необхідні поради, вказівки чи засоби для незаконного перетинання державного кордону України іншими особами або усунені відповідні перешкоди для цього, незалежно від того, чи фактично опинились особи, яких вони переправляють через державний кордон України, за межами України (формальний склад).

Суб'єкт злочину є загальним (фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку). Організатором і керівником переправлення осіб через державний кордон України може бути одна й та сама особа. Якщо ж одна особа здійснювала організаторські дії, а інша – безпосередньо керувала їх виконанням, їх дії підлягають кваліфікації за ч. 2 ст. 332.

На практиці злочин, передбачений ст. 332, найчастіше вчинюється спільними діями двох чи більше осіб. А тому кваліфікація його за ч. 1 ст. 332 може відбуватися лише в окремих випадках, коли йдеться, приміром,

про дії «провідника-одинака», затриманого при переправленні ним однієї чи кількох осіб через державний кордон України.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 332) є вчинення його: 1) повторно; 2) за попередньою змовою групою осіб.

Надання громадянами України іноземним громадянам і особам без громадянства допомоги в незаконному перетинанні державного кордону України за відсутності ознак цього злочину тягне адміністративну відповідальність за ч. 2 ст. 206 КпАП.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 332 – позбавлення волі на строк від 2 до 5 років, з конфіскацією транспортних або інших засобів вчинення злочину; за ч. 2 ст. 332 – позбавлення волі на строк від 3 до 7 років з конфіскацією засобів вчинення злочину.

57. Ухилення від призову на строкову військову службу (ст. 335 КК).

Стаття складається з однієї частини, що містить заборонювальну норму. **Родовим об'єктом** злочину є суспільні відносини, що забезпечують призов на строкову військову службу. **Безпосереднім об'єктом** злочину є суспільні відносини, що забезпечують порядок комплектування Збройних Сил України, їх бойову підготовку й, отже, обороноздатність України.

Об'єктивна сторона злочину полягає в ухиленні від призову на строкову військову службу.

Ухилення від призову на строкову військову службу дією може полягати в заподіянні призовником собі тілесного ушкодження (іншого штучного погіршення стану здоров'я), симуляції хвороби, підкупі працівників військкомату тощо. Якщо розглядуваний злочин був пов'язаний з підробленням документа або з даванням хабара, вчинене має кваліфікуватися за сукупністю злочинів. Особа, яка будь-яким способом сприяє іншій ухилитися від призову на військову службу (наприклад, вводить інфікуючий агент шприцом під шкіру з метою виникнення у призовника флегмони, що зумовлює тривале лікування, передає хабар працівникам військового комісаріату тощо), несе відповідальність і як співучасник у вчиненні злочину, передбаченого ст. 335.

Злочин є закінченим у разі дії з моменту, коли призовник звільнився

від призову на строкову службу, а при бездіяльності – від моменту неприбуття призовника у військовий комісаріат для відправлення у військову частину (формальний склад).

Суб'єкт злочину спеціальний – призовник, тобто громадянин України, відносно якого було оголошено рішення призовної комісії про придатність його до військової служби і призов на військову службу та строк відправлення такого громадянина на військову службу.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом.

Покарання за злочин: обмеження волі на строк до 3 років.

58. Опір представників влади, працівникові правоохоронного органу, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві (ст. 342 КК).

Стаття складається з трьох частин, які містять заборонувальні норми. **Родовим об'єктом** злочину є авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян. **Безпосереднім об'єктом** злочину є суспільні відносини, що забезпечують нормальну діяльність представників влади, правоохоронних органів, громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону та законних військових формувань на території України.

Додатковим факультативним безпосереднім об'єктом злочину може бути здоров'я, воля, честь і гідність особи. **Потерпілими** від злочину є: 1) представник влади (ч. 1 ст. 342); 2) працівник правоохоронного органу; 3) член громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону; 4) військовослужбовець (ч. 2 ст. 342).

Представники влади – це працівники державних органів і установ, які наділені правом у межах своєї компетенції висувати вимоги, а також виносити рішення, обов'язкові для виконання фізичними та юридичними особами незалежно від їх відомчої належності чи підлеглості. Працівники правоохоронних органів – це працівники органів прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, митних органів, органів охорони державного кордону, органів державної податкової служби, органів і установ виконання покарань, державної контрольно-ревізійної

служби, рибоохорони, державної лісової охорони й інших органів, які здійснюють правозастосовні чи правоохоронні функції (наприклад, співробітники кадрового складу розвідувального органу Міністерства оборони України, працівники Антимонопольного комітету України, уповноважені особи Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку України тощо). Член громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону – це громадянин України, який відповідно до закону є членом зареєстрованого в установленому порядку громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону (таке громадське формування являє собою об'єднання, загін, дружину або іншу організацію людей, створені для підтримання громадського порядку і охорони державного кордону, які мають статут і зареєстровані в установленому порядку в органах місцевого самоврядування). Військовослужбовці – це особи офіцерського складу, прапорщики, мічмани, військовослужбовці строкової та надстрокової служби, військової служби за контрактом Збройних Сил України, Прикордонних військ України, Служби безпеки України, внутрішніх військ України та інших військових формувань, що створюються відповідно до законодавства України.

Об'єктивна сторона злочину характеризується: 1) діянням – опором представникові влади під час виконання ним службових обов'язків (ч. 1 ст. 342), опором працівникові правоохоронного органу під час виконання ним службових обов'язків, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві під час виконання цими особами покладених на них обов'язків щодо охорони громадського порядку (ч. 2 ст. 342); 2) часом вчинення злочину.

Опір – це активна фізична протидія здійсненню згаданими вище особами своїх обов'язків щодо охорони громадського порядку (наприклад, спроба вирватися під час затримання, перешкодження законному застосуванню сили, знищення документів, що їх працівник правоохоронного органу намагається вилучити у винного тощо). Не є опором злісна непокора (ст. 185 КАП), тобто відмова від виконання наполегливих, неодноразово повторених законних вимог чи розпоряджень працівника міліції під час виконання ним службових обов'язків, члена громадського формування з охорони громадського порядку чи військовослужбовця у зв'язку з їх участю в охороні громадського порядку або відмова, виражена в зухвалій формі, що свідчить про явну зневагу до осіб, які охороняють громадський порядок.

Час виконання представником влади (зокрема працівником

правоохоронного органу) службових обов'язків – це час реалізації такою особою наданих їй прав і виконання обов'язків, які передбачені відповідними нормативно-правовими актами, що регулюють діяльність представника влади або органу, в якому він працює.

Спеціальні питання кваліфікації та призначення покарання за цей злочин, тлумачення окремих термінів і понять, відмежування його від інших злочинів розкриваються в постанові Пленуму Верховного Суду України від 26 червня 1992 р. № 8 «Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів».

Злочин є закінченим з моменту вчинення опору, тобто активної протидії (формальний склад).

Суб'єкт злочину загальний, тобто фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом.

Кваліфікуючою ознакою злочинів, передбачених ч. 1 або 2 ст. 342, є опір, поєднаний з примушенням потерпілих шляхом насильства або погрози застосування такого насильства до виконання явно незаконних дій (ч. 3 ст. 342). Насильство – це будь-яке фізичне насильство (заподіяння удару, побоїв, тілесних ушкоджень, незаконне позбавлення волі, зв'язування або інші насильницькі дії). Погроза – це залякування потерпілого будь-яким фізичним насильством.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 342 – штраф до 70 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт на строк до 6 місяців, або обмеження волі на строк до 3 років; за ч. 2 ст. 342 – штраф від 50 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт на строк до 6 місяців, або обмеження волі на строк до 4 років, або позбавлення волі на строк до 2 років; за ч. 3 ст. 342 – обмеження волі на строк до 5 років або позбавлення волі на строк від 2 до 5 років.

59. Втручання в діяльність працівника правоохоронного органу (ст. 343 КК).

Стаття складається з двох частин, які містять заборонювальні норми. **Родовим об'єктом** злочину є авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян. **Безпосереднім об'єктом** злочину є суспільні відносини, що забезпечують нормальну

діяльність представників правоохоронних органів. **Потерпілим** від злочину є працівник правоохоронного органу (див. ст. 342 КК).

Об'єктивна сторона злочину (ч. 1 ст. 343) передбачає вплив у будь-якій формі на працівника правоохоронного органу, спрямований на перешкоджання виконанню ним службових обов'язків або на досягнення прийняття незаконних рішень.

Пленум Верховного Суду України конкретизував об'єктивну сторону злочину, визначивши, що під втручанням у діяльність працівника правоохоронного органу слід розуміти конкретні дії, спрямовані на перешкоду у виконанні цим працівником службових обов'язків або на досягнення прийняття неправомірного рішення. Втручання може проявлятися в умовлянні, шантажуванні потерпілого, погрозі відмовити у наданні законних благ, а також у будь-якій іншій формі впливу. Однак прохання, наприклад, батьків або інших родичів правопорушника про прийняття працівником правоохоронного органу рішення в інтересах цього правопорушника не утворює складу злочину. При цьому працівники правоохоронних органів підлягають відповідно до цієї статті захисту від втручання в їхню діяльність у випадку, коли вони беруть безпосередню участь у розгляді судових справ у всіх інстанціях: провадженні й розслідуванні злочинів та адміністративних правопорушень; оперативно-розшуковій діяльності; охороні громадського порядку і громадської безпеки; виконанні вироків, рішень, ухвал і постанов судів, постанов органів дізнання, слідства, прокурорів; контролі за переміщенням людей, транспортних засобів, товарів та інших предметів чи речовин через державний і митний кордон України; нагляді та контролі за виконанням законів.

Спеціальні питання кваліфікації та призначення покарання за цей злочин, тлумачення окремих термінів і понять, відмежування його від інших злочинів розкриваються в постанові Пленуму Верховного Суду України від 26 червня 1992 р. № 8 «Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів».

Злочин є закінченим з моменту застосування впливу у будь-якій формі на працівника правоохоронного органу (формальний склад).

Суб'єкт злочину загальний, тобто фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом і

спеціальною метою перешкодити виконанню потерпілим службових обов'язків або добитися прийняття незаконних рішень

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 343), є вчинення дій, передбачених ч. 1 ст. 343, якщо вони: 1) перешкодили запобіганню злочину чи затриманню особи, яка його вчинила; 2) вчинені службовою особою з використанням свого службового становища.

Вплив на працівника правоохоронного органу через захоплення або тримання як заручників його родича або співробітника охоплюється ст. 147 або 349 і додаткової кваліфікації за ст. 343 не потребує. Якщо втручання в діяльність працівника правоохоронного органу поєднане з діями, передбаченими ч. 3 ст. 342, статтями 345, 347 або 348, вчинене належить кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ст. 343 і зазначеними статтями.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 343 – штраф від 50 до 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до 2 років, або арешт на строк до 6 місяців; за ч. 2 ст. 343 – позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 5 років або арешт на строк до 6 місяців, або обмеження волі на строк до 4 років.

60. Погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу (ст. 345 КК).

Стаття складається з чотирьох частин, які містять заборонювальні норми. **Родовим об'єктом** злочину є авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян. **Безпосереднім об'єктом** злочину є суспільні відносини, що забезпечують нормальну діяльність представників правоохоронних органів. **Додатковим обов'язковим безпосереднім об'єктом** злочину є психічна недоторканність працівників правоохоронних органів або їхніх близьких родичів, їхнього здоров'я. **Потерпілим** від злочину є працівник правоохоронного органу (див. ст. 342 КК) або його близькі родичі – батьки, дружина (чоловік), діти, рідні брати і сестри, дід, баба й онуки (п. 11 ст. 32 КПК).

Об'єктивна сторона злочину виражається у: 1) погрозі вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна. (ч. 1 ст. 345); 2) заподіянні побоїв, а також тілесних ушкоджень – легких, середньої

тяжкості (ч. 2 ст. 345) або тяжких (ч. 3 ст. 345).

Необхідною умовою кримінальної відповідальності за цей злочин є вчинення зазначених діянь «у зв'язку з виконанням працівником правоохоронного органу своїх службових обов'язків», тобто як під час, так і до або після виконання таких обов'язків, навіть і тоді, коли особа не є працівником правоохоронного органу (наприклад, вийшла у відставку).

Спеціальні питання кваліфікації та призначення покарання за цей злочин, тлумачення окремих термінів і понять, відмежування його від інших злочинів розкриваються в постанові Пленуму Верховного Суду України від 26 червня 1992 р. № 8 «Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів».

Злочин є закінченим з моменту висловлення погрози (формальний склад) або з моменту заподіяння побоїв чи тілесних ушкоджень (матеріальний склад).

Суб'єкт злочину у вигляді погрози, заподіяння побоїв або легких тілесних ушкоджень – загальний, тобто фізична, осудна особа, яка досягла 16-річного віку, а у вигляді заподіяння середньої тяжкості або тяжких тілесних ушкоджень – фізична, осудна особа з 14-річного віку.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом.

Кваліфікуючою ознакою злочину (ч. 4 ст. 345) є вчинення його організованою групою.

Якщо дії суб'єкта були реакцією на незаконні діяння працівника правоохоронного органу або викликані особистими неприязними стосунками, не пов'язаними з виконанням ним службових обов'язків, вчинене, за наявності для цього підстав, слід кваліфікувати як злочини проти особи, власності або за іншими відповідними нормами КК. Дії, передбачені ст. 345, якщо вони поєднані з грубим порушенням громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства і супроводжуються особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом, повинні кваліфікуватися за відповідними частинами статей 345 та 296.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 345 – виправні роботи на строк до 2 років або арешт на строк до 6 місяців, або обмеження волі на строк до 3 років, або позбавлення волі на той самий строк; за ч. 2 ст. 345 – обмеження волі на строк до 5 років або позбавлення волі на той самий строк; за ч. 3 ст. 345 – позбавлення волі на строк від 5 до 12 років; за ч. 4 ст. 345 – позбавлення волі на строк від 7 до 14 років.

61. Посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця (ст. 348 КК).

Стаття складається з однієї частини, яка містить заборонувальну норму.

Родовим об'єктом злочину є авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян. **Безпосереднім об'єктом** злочину є суспільні відносини, що забезпечують нормальну діяльність правоохоронних органів, громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону та законних військових формувань на території України. **Додатковим обов'язковим безпосереднім об'єктом** злочину є життя особи. **Потерпілими** від злочину є: 1) працівник правоохоронного органу; 2) його близький родич; 3) член громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону; 4) військовослужбовець.

Об'єктивна сторона злочину виражається у посяганні на життя відповідної особи, а саме у: 1) вбивстві; 2) замаху на вбивство.

Необхідною умовою кримінальної відповідальності за цей злочин є вчинення зазначених діянь «у зв'язку з виконанням працівником правоохоронного органу своїх службових обов'язків», тобто як під час, так і до або після виконання таких обов'язків, навіть і тоді, коли особа не є працівником правоохоронного органу (наприклад, вийшла у відставку).

Спеціальні питання кваліфікації та призначення покарання за цей злочин, тлумачення окремих термінів і понять, відмежування його від інших злочинів розкриваються в постанові Пленуму Верховного Суду України від 26 червня 1992 р. № 8 «Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів».

Злочин є закінченим з моменту замаху на вбивство (усічений склад).

Суб'єкт злочину – фізична, осудна особа, яка досягла 14-річного віку.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом і спеціальним мотивом, яким може бути: 1) прагнення перешкодити потерпілому у момент посягання або в майбутньому виконувати свої службові обов'язки або здійснювати діяльність щодо охорони громадського порядку; 2) помста за виконання цих обов'язків або таку

діяльність у минулому.

Згідно з п. 12 постанови Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2 «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи», умисне вбивство або замах на вбивство працівника правоохоронного органу чи його близьких родичів, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця, за наявності відповідних підстав належить кваліфікувати тільки за ст. 348. Водночас, коли умисне вбивство зазначених осіб чи замах на нього вчинені за інших обтяжуючих обставин, передбачених ч. 2 ст. 115 КК, дії винної особи додатково кваліфікуються і за відповідними пунктами цієї статті.

Покарання за злочин: позбавлення волі на строк від 9 до 15 років або довічне позбавлення волі.

62. Примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань (ст. 355 КК).

Стаття складається з трьох частин, які містять заборонювальні норми. **Родовим об'єктом** злочину є авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян. **Безпосереднім об'єктом** злочину є суспільні відносини, що забезпечують установлений порядок виконання цивільно-правових зобов'язань. **Додатковим обов'язковим безпосереднім об'єктом** злочину є психічна чи тілесна недоторканність, воля, здоров'я особи, право власності. **Предметом** злочину є цивільно-правові зобов'язання – елемент цивільних правовідносин, що передбачають наявність в однієї сторони права на вчинення певних дій, в іншій – обов'язок їх учинення (вони мають бути законними за своїм змістом, але не обов'язково за формою). На підставі зобов'язання одна особа (боржник) зобов'язана вчинити на користь іншої особи (кредитора) певну дію, як-от: передати майно, виконати роботу, сплатити гроші тощо або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку. **Потерпілими від злочину** є боржник або його близькі родичі.

Об'єктивна сторона злочину (ч. 1 ст. 355) характеризується примушуванням потерпілого до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, тобто вимогою виконати чи не виконати договір, угоду чи інше цивільно-правове зобов'язання з погрозою насильства над

потерпілим або його близькими родичами, пошкодження чи знищення їх майна за відсутності ознак вимагання.

Вимога виконати чи не виконати цивільно-правове зобов'язання – це викладена в категоричній формі (усно чи письмово) пропозиція винного до потерпілого негайно або у визначений час вчинити (не вчинити) певні дії, які становлять предмет зазначеного зобов'язання. Вимога може бути як правомірною (наприклад, коли винний вимагає повернення боргу, своєчасного виконання обумовленої договором роботи, виплати вартості купленої речі тощо), так і неправомірною (наприклад, вимога про негайну передачу всієї обумовленої договором суми коштів, хоча за умовами договору боржник зобов'язаний зробити це частинами, або вимога про заміну розбитого з вини потерпілого автомобіля на новий, хоча розбитий автомобіль може бути відремонтований тощо).

Злочин супроводжується спеціальним способом його вчинення – погрозою застосування насильства, пошкодження чи знищення майна щодо потерпілого або його близьких родичів (причому погроза має бути дійсною та реальною).

Злочин є закінченим з моменту пред'явлення вимоги виконати чи не виконати договір, угоду чи інше цивільно-правове зобов'язання, поєднаної із зазначеною у ч. 1 ст. 355 погрозою, незалежно від досягнення винною особою поставленої мети (формальний склад).

Суб'єкт злочину загальний, тобто фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом.

Кваліфікуючою ознакою злочину (ч. 2 ст. 355) є вчинення його: 1) повторно; 2) за попередньою змовою групою осіб; 3) із погрозою вбивства чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень; 4) у поєднанні з насильством, що не є небезпечним для життя і здоров'я; 5) у поєднанні з пошкодженням чи знищенням майна.

Особливо кваліфікуючою ознакою злочину (ч. 3 ст. 355) є вчинення його: 1) організованою групою; 2) у поєднанні з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я; 3) завдання ним великої шкоди (оцінке поняття, що визначається судом у кожному окремому випадку з урахуванням конкретних обставин справи) чи спричинення інших тяжких наслідків (зокрема, заподіяння одній чи декільком особам тяжкого тілесного ушкодження, двом чи більше особам середньої тяжкості тілесних ушкоджень, вбивство або самогубство особи, банкрутство організації тощо).

Зазначений у ст. 355 склад злочину необхідно відмежовувати від

злочинів проти власності та особи і, насамперед, від вимагання: відповідальність за ст. 355 може настати лише за примушення до виконання чи невиконання реально, фактично чи об'єктивно існуючого або оспорюваного за певних умов зобов'язання, яке виникло з підстав, передбачених чинним законодавством.

Дії винної особи можуть кваліфікуватися і за сукупністю статей 189 та 355, у випадках, коли винний вимагає від особи відшкодувати заподіяну шкоду в більшому обсязі, ніж встановлено рішенням суду. У частині відшкодування шкоди, розмір якої визначена угодою або судом, дії винного слід розцінювати як примушення до виконання цивільно-правового зобов'язання (ст. 355), а в частині, що перевищує цей розмір, – вимаганням (ст. 189).

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 355 – виправні роботи на строк до 2 років, або арешт на строк до 6 місяців, або обмеження волі на строк до 2 років; за ч. 2 ст. 355 – позбавлення волі на строк від 3 до 5 років; за ч. 3 ст. 355 – позбавлення волі на строк від 4 до 8 років.

63. Незаконне втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку (ст. 361 КК).

Стаття складається з двох частин, які містять заборонувальні норми, та примітки. **Родовим та безпосереднім об'єктом** злочину є суспільні відносини, що забезпечують сферу використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку. **Предметом** злочину є: 1) автоматизовані електронно-обчислювальні машини (АЕОМ) – комп'ютери – комплекси апаратно-програмних засобів, що призначені для автоматизованого оброблення інформації; 2) їх системи – це системи, що здійснюють автоматизовану обробку даних, до складу яких входять технічні засоби їх обробки (засоби обчислювальної техніки і зв'язку), а також методи і процедури, програмне забезпечення; 3) комп'ютерні мережі – це комплекси з'єднаних лініями електрозв'язку АЕОМ чи їх систем; 4) носії комп'ютерної інформації – це фізичні об'єкти, поля і сигнали, хімічні середовища, нагромаджувачі даних в інформаційних системах (наприклад, жорсткі магнітні диски різних типів, гнучкі магнітні диски, оптичні диски тощо); 5) комп'ютерна інформація – це текстова, графічна

чи будь-яка інша інформація (дані), яка існує в електронному вигляді, зберігається на відповідних носіях і може створюватись, змінюватись чи використовуватись за допомоги АЕОМ; 6) мережі електрозв'язку – це сукупність засобів та споруд електрозв'язку, об'єднаних в єдиному технологічному процесі для забезпечення обміну інформацією; 7) інформація, що передається мережами електрозв'язку.

Об'єктивна сторона злочину (ч. 1 ст. 361) характеризується: 1) незаконним втручанням в роботу АЕОМ, їх систем чи комп'ютерних мереж – це проникнення до АЕОМ, їх систем чи мереж і вчинення дій, які змінюють режим їх роботи або ж повністю чи частково припиняють їх роботу, без дозволу (згоди) відповідного власника або уповноважених ним осіб, а так само вплив на роботу АЕОМ за допомоги різних технічних пристроїв, здатних зашкодити роботі машини (наслідком цього діяння є перекручення чи знищення комп'ютерної інформації або носіїв такої інформації); 2) розповсюдженням комп'ютерного вірусу шляхом застосування програмних і технічних засобів, призначених для незаконного проникнення в АЕОМ, системи чи комп'ютерні мережі і здатних спричинити перекручення або знищення комп'ютерної інформації чи носіїв такої інформації – це введення до АЕОМ, їх систем або комп'ютерних мереж шляхом застосування вказаних засобів хоча б одного комп'ютерного вірусу, тобто комп'ютерної програми, здатної в разі її активізації порушувати нормальну роботу АЕОМ, системи чи комп'ютерної мережі, а також знищувати чи пошкоджувати комп'ютерну інформацію; 3) незаконним втручанням у роботу мереж електрозв'язку – це проникнення до мереж електрозв'язку та вчинення дій, які змінюють режим їх роботи або ж повністю чи частково припиняють їх роботу, без дозволу (згоди) відповідного власника або уповноважених ним осіб, а так само вплив на мережі електрозв'язку за допомоги різних технічних пристроїв, здатних зашкодити роботі мереж електрозв'язку (наслідком цього діяння є знищення, перекручення, блокування інформації або порушення встановленого порядку її маршрутизації).

Перекручення комп'ютерної інформації – це зміна змісту або форми інформації, закладеної в носії, коли можливість використання або відновлення цієї інформації або її фрагментів істотно ускладнена. Знищення комп'ютерної інформації – це повна втрата можливості користування відповідною інформацією. Знищення носіїв комп'ютерної інформації – це руйнівний (механічний або електронний) вплив на них,

внаслідок чого вони стають повністю непридатними і не можуть використовуватися за своїм цільовим призначенням. Програмні засоби – це спеціальні комп'ютерні програми, за допомоги яких можна здійснити несанкціонований доступ до комп'ютерної інформації та які здатні спотворити або знищити інформацію (її носії) через вплив на процес обробки даних. Технічні засоби – це будь-які технічні пристрої, за допомоги яких без використання комп'ютерних програм здійснюється вплив на роботу АЕОМ.

Злочин у першій і третій його формах є закінченим з моменту настання хоча б одного із зазначених наслідків: а) перекручення чи знищення комп'ютерної інформації, знищення носіїв такої інформації – для першої форми; б) знищення, перекручення, блокування інформації або порушення встановленого порядку її маршрутизації – для третьої форми (матеріальний склад). Злочин у другій формі є закінченим з моменту вчинення дій, якими досягається передача на іншу АЕОМ, до системи або комп'ютерної мережі хоча б одного комп'ютерного вірусу чи програми, яка містить такий вірус (формальний склад).

Суб'єкт злочину загальний, тобто фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом (ставлення винного до наслідків злочину може характеризуватись як прямим, так і непрямим умислом).

Кваліфікуючою ознакою злочину (ч. 2 ст. 361) є вчинення його: 1) повторно; 2) за попередньою змовою групою осіб; 3) заподіяння ним істотної шкоди (згідно з прим. до ст. 361 істотною шкодою, якщо вона полягає в завданні матеріальних збитків, є така шкода, яка в 300 та більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян).

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 361 – штраф до 70 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до 2 років, або обмеження волі на той самий строк; за ч. 2 ст. 361 – штраф від 100 до 400 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, чи обмеження волі на строк до 5 років, чи позбавлення волі на строк від 3 до 5 років.

64. Викрадення, привласнення, вимагання комп'ютерної інформації або заволодіння нею шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем (ст. 362 КК).

Стаття складається з трьох частин, які містять заборонувальні

норми. **Родовим та безпосереднім об'єктом** злочину є суспільні відносини, що забезпечують сферу використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку, а також власність на комп'ютерну інформацію, встановлений порядок її зберігання та використання. **Предметом** злочину є комп'ютерна інформація.

Об'єктивна сторона злочину (ч. 1 ст. 362) полягає у: 1) протиправних, всупереч волі і бажанню власника чи законного користувача, діях по заволодінню комп'ютерною інформацією; 2) наслідках – у вигляді переходу комп'ютерної інформації від власника чи законного користувача до незаконного володіння винного (наслідки відсутні, якщо цей злочин вчиняється шляхом вимагання комп'ютерної інформації); 3) причинному зв'язку між діями та наслідками.

Не охоплюється ст. 362 випадки незаконного копіювання комп'ютерної інформації, внаслідок чого особа не позбавляє її власника чи законного користувача можливості володіти і користуватися нею. Якщо таке незаконне копіювання стало наслідком порушення правил експлуатації АЕОМ, їх систем чи комп'ютерних мереж, ці наслідки ставляться у вину особі, яка відповідає за їх експлуатацію (див. ст. 363).

Способами вчинення цього злочину є: 1) викрадення (тобто заволодіння комп'ютерною інформацією шляхом крадіжки чи грабежу); 2) привласнення; 3) вимагання; 4) шахрайство; 5) зловживання службовою особою своїм службовим становищем. Ці ознаки потрібно трактувати так само, як і в злочинах проти власності – за статтями 185, 186, 189, 190 і 191.

У випадках викрадення чи іншого передбаченого даною статтею протиправного заволодіння комп'ютерною інформацією разом з носіями такої інформації чи АЕОМ, у якій (яких) знаходяться ці носії, злочинні дії слід кваліфікувати як сукупність злочинів – за ст. 362 та відповідною статтею про злочини проти власності. Якщо при неправомірному заволодінні комп'ютерною інформацією було застосоване насильство, такі дії потребують окремої кримінально-правової оцінки.

Злочин є закінченим з моменту, коли винний заволодів інформацією і має можливість використати її чи розпорядитися нею на власний розсуд (матеріальний склад). Вчинення цього злочину шляхом вимагання є закінченим з моменту пред'явлення протиправної вимоги, поєднаної з відповідною погрозою, і доведення її до потерпілого (формальний склад).

Суб'єкт злочину є загальним (фізична осудна особа, з 16-річного віку). Якщо заволодіння комп'ютерною інформацією вчиняється шляхом

зловживання службовою особою своїм службовим становищем, то, відповідно, суб'єктом є службова особа.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 362) є вчинення його: 1) повторно; 2) за попередньою змовою групою осіб.

Особливо кваліфікуючою ознакою злочину (ч. 3 ст. 362) є заподіяння ним істотної шкоди, яка може мати вигляд втрати комп'ютерної інформації, пошкодження її носіїв, пошкодження АЕОМ, комп'ютерної мережі тощо (ця ознака є оціночною і потребує вирішення у кожному конкретному випадку з урахуванням усіх обставин справи).

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 362 – штраф від 50 до 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до 2 років; за ч. 2 ст. 362 – штраф від 100 до 400 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк до 3 років, або позбавлення волі на той самий строк; за ч. 3 ст. 362 – позбавлення волі на строк від 2 до 5 років.

65. Зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК).

Стаття складається з трьох частин, які містять заборонувальні норми, а також із примітки, що має чотири пункти. **Родовим об'єктом** злочину є суспільні відносини, що забезпечують нормальну діяльність державного і громадського апарату, а також апарату управління підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності. **Безпосереднім об'єктом** злочину є суспільні відносини, що забезпечують нормальну службову діяльність в окремих ланках державного апарату, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, організацій, установ, підприємств незалежно від форми власності, а також авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ та організацій.

Об'єктивна сторона зловживання владою або службовим становищем (ч. 1 ст. 364) має три обов'язкові ознаки: 1) діяння – використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, яке полягає у певних діях чи бездіяльності суб'єкта; 2) наслідки у вигляді істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб; 3) причинний

зв'язок між діями і наслідками.

Зловживання владою – це умисне використання службовою особою, яка здійснює функції представника влади, свого службового становища всупереч інтересам служби. Зловживання службовим становищем – це будь-яке умисне використання службовою особою всупереч інтересам служби своїх прав і можливостей, пов'язаних з її посадою. Словосполучення «всупереч інтересам служби» означає, що службова особа не бажає рахуватися з покладеними на неї законом чи іншим нормативно-правовим актом обов'язками, діє всупереч їм, не звертає уваги на службові інтереси.

Істотна шкода охоронюваним законом правам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб – це як матеріальна шкода, так і шкода нематеріального характеру. Відповідно до п. 3 прим. до ст. 364 істотною шкодою, якщо вона полягає у заподіянні матеріальних збитків, вважається така шкода, яка в 100 та більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Істотна шкода, якщо вона має нематеріальний вимір, – це оцінне поняття, яким, зокрема, охоплюється порушення політичних, трудових, житлових та інших прав і свобод людини і громадянина, підлив авторитету і престижу органів державної влади чи органів місцевого самоврядування, порушення громадського порядку, створення обстановки, що утруднює установі, організації, підприємству здійснення основних функцій тощо.

Злочин є закінченим з моменту заподіяння істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб (матеріальний склад).

Суб'єкт злочину спеціальний – службова особа. Згідно з п. 1 прим. до ст. 364 службовими особами є особи, які постійно чи тимчасово здійснюють функції представників влади, а також обіймають постійно чи тимчасово на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним повноваженням. Представники влади – це працівники державних органів та їх апарату, які наділені правом у межах своєї компетенції ставити вимоги, а також постановляти рішення, обов'язкові для виконання юридичними і фізичними особами незалежно від їхньої відомчої належності чи підлеглості (наприклад, народні депутати України, депутати Верховної Ради АРК, депутати

місцевих рад, судді, прокурори, слідчі, оперативний склад СБУ, працівники міліції та податкової міліції, інспектори державних інспекцій, лісничі, військові коменданти тощо). Організаційно-розпорядчі обов'язки – це обов'язки зі здійснення керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності (наприклад, такі функції виконують керівники міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних, колективних чи приватних підприємств, установ і організацій, їх заступники, керівники структурних підрозділів, їх заступники, особи, які керують ділянками робіт тощо). Адміністративно-господарські обов'язки – це обов'язки з управління або розпорядження державним, колективним чи приватним майном (установлення порядку його зберігання, переробки, реалізації, забезпечення контролю за цими операціями тощо), які, зокрема, здійснюють начальники планово-господарських, постачальних, фінансових відділів і служб, їхні заступники, завідувачі складів, магазинів, підприємств побутового обслуговування населення, їхні заступники, керівники відділів цих підприємств, відомчі ревізори та контролери тощо.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умисною (або змішаною) формою вини та спеціальним мотивом (корисливим мотивом, іншою особистою заінтересованістю винної особи або її бажанням задовольнити ті чи інші інтереси третіх осіб).

Кваліфікуючою ознакою злочину (ч. 2 ст. 364) є спричинення ним тяжких наслідків. Поняття «тяжкі наслідки» відрізняється від поняття «істотна шкода» більшим ступенем суспільної небезпеки і може полягати у матеріальній, фізичній, моральній шкоді тощо. Відповідно до п. 4 прим. до ст. 364 тяжкими наслідками, якщо вони полягають у заподіянні матеріальних збитків, вважаються такі, які у 250 та більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Тяжкі наслідки, не пов'язані з матеріальними збитками, – це оцінне поняття, яким, зокрема, охоплюється: повний розвал діяльності підприємства; катастрофа; масове отруєння людей; смерть однієї чи більше осіб; заподіяння тяжких тілесних ушкоджень одній чи декільком особам; наслідки, які суттєво ускладнюють відносини з іншими державними або міжнародними організаціями та підривають авторитет держави або її окремих органів на міжнародній арені тощо.

Особливо кваліфікуючою ознакою злочину (ч. 3 ст. 364) є вчинення його працівником правоохоронного органу.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 364 – виправні роботи на строк до 2 років, або арешт на строк до 6 місяців, або обмеження волі на строк до 3 років, із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років; за ч. 2 ст. 364 – позбавлення волі на строк від 5 до 8 років із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років; за ч. 3 ст. 364 – позбавлення волі на строк від 5 до 12 років із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років і з конфіскацією майна.

66. Перевищення влади або службових повноважень (ст. 365 КК).

Стаття складається з трьох частин, що містять заборонувальні норми. **Родовим об'єктом** злочину є суспільні відносини, що забезпечують нормальну діяльність державного і громадського апарату, а також апарату управління підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності. **Безпосереднім об'єктом** злочину є суспільні відносини, що забезпечують нормальну службову діяльність в окремих ланках державного апарату, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, організацій, установ, підприємств незалежно від форми власності, а також авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ та організацій. **Додатковим факультативним безпосереднім об'єктом** злочину є охоронювані законом блага людини, здоров'я і гідність особи тощо.

Об'єктивна сторона злочину (ч. 1 ст. 365) характеризується трьома обов'язковими ознаками: 1) діянням – перевищенням влади або службових повноважень через вчинення активних дій, які виходять за межі наданих суб'єкту прав чи повноважень; 2) наслідками у вигляді істотної шкоди охоронюваним законом правам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб; 3) причинним зв'язком між діянням і наслідками.

Перевищення влади – це випадки, коли службова особа, яка є представником влади, при виконанні своїх функцій виходить за межі наданих їй повноважень або діє при цьому незаконними методами. Перевищення службових повноважень – це дії службової особи, яка не є представником влади, коли при здійсненні наданих їй функцій вона

виходить за межі своїх повноважень або застосовує при цьому незаконні методи.

Судова практика найбільш характерними випадками перевищення влади або службових повноважень визнає:

а) вчинення дій, які є компетенцією вищестоящої службової особи цього відомства чи службової особи іншого відомства;

б) вчинення дій, виконання яких дозволяється тільки в особливих випадках, або з особливого дозволу, або з додержанням особливого порядку, – за відсутності цих умов;

в) вчинення одноособово дій, які могли бути вчинені лише колегіально;

г) вчинення дій, які ніхто не має права виконувати або дозволяти (абз. 2 п. 5 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 грудня 2003 р. № 15 «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень»).

Про поняття істотної шкоди, якщо вона полягає у заподіянні матеріальних збитків, див. п. 3 примітки до ст. 364 КК. Істотна шкода, не пов'язана з матеріальними збитками, є оцінним поняттям (див. аналіз ст. 364 КК).

Спеціальні питання кваліфікації та призначення покарань за цей злочин, тлумачення окремих термінів і понять, відмежування його від інших злочинів розкриваються в постанові Пленуму Верховного Суду України від 26 грудня 2003 р. № 15 «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень».

Злочин є закінченим з моменту заподіяння істотної шкоди охоронюваним законом правам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб (матеріальний склад).

Суб'єкт злочину спеціальний – службова особа (див. п. 1 примітки до ст. 364 КК).

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умисною (або змішаною) формою вини. При цьому діяння може бути вчинене лише умисно, а щодо наслідків можлива як умисна, так і необережна форма вини.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 365) є супроводження його: 1) насильством (фізичним насильством – незаконним позбавленням волі, заподіянням удару, побоїв, легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень, вчиненням мордування; психічним насильством – створенням реальної загрози заподіяння фізичного насильства або інших

насильницьких дій щодо потерпілого чи його близьких родичів тощо); 2) застосуванням зброї (передбачає не тільки заподіяння нею тілесних ушкоджень або смерті, а й погрозу зброєю); 3) болісними і такими, що ображають особисту гідність потерпілого, діями (дії, що завдають йому фізичного болю і моральних страждань).

Особливо кваліфікуючою ознакою злочину (ч. 3 ст. 365) є спричинення ним тяжких наслідків.

Про поняття тяжких наслідків, якщо вони полягають у заподіянні матеріальних збитків, див. п. 4 примітки до ст. 364 КК. Тяжкі наслідки, не пов'язані з матеріальними збитками, є оцінним поняттям (див. аналіз ст. 364 КК).

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 365 – виправні роботи на строк до 2 років, або обмеження волі на строк до 5 років, або позбавлення волі на строк від 2 до 5 років, із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років; за ч. 2 ст. 365 – позбавлення волі на строк від 3 до 8 років із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років; за ч. 3 ст. 365 – позбавлення волі на строк від 7 до 10 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років.

67. Одержання хабара (ст. 368 КК).

Стаття складається з трьох частин, що містять заборонувальні норми, та примітки, яка має чотири пункти. **Родовим об'єктом** злочину є суспільні відносини, що забезпечують нормальну діяльність державного і громадського апарату, а також апарату управління підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності. **Безпосереднім об'єктом** злочину є суспільні відносини, що забезпечують нормальну службову діяльність в окремих ланках державного апарату, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, організацій, установ, підприємств незалежно від форми власності, а також авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ та організацій. **Предметом** злочину є хабар – це незаконна винагорода матеріального характеру, яка може являти собою майно, зокрема вилучене з вільного обігу (гроші, цінності та інші речі), право на майно (документи, які

надають право отримати майно, користуватися ним або вимагати виконання зобов'язань тощо), будь-які дії майнового характеру (передача майнових вигод, відмова від них, відмова від прав на майно, безоплатне надання послуг, санаторних чи туристичних путівок, проведення будівельних або ремонтних робіт тощо). Навпаки, **не є предметом** злочину послуги, пільги і переваги, які не мають майнового характеру (похвальні характеристика чи виступ у пресі, надання престижної роботи тощо).

Об'єктивна сторона злочину (ч. 1 ст. 368) полягає в одержанні хабара у будь-якому вигляді (це – прийняття службовою особою незаконної винагороди за виконання чи невиконання таких дій, які вона могла або повинна була виконати з використанням наданої їй влади, покладених на неї організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або таких, які вона не уповноважена була вчинювати, але до вчинення яких іншими службовими особами могла вжити заходів завдяки своєму службовому становищу). Способи одержання хабара можуть бути різними, однак можна вирізнити дві основні форми: 1) просту (полягає у безпосередньому врученні предмета хабара службовій особі, її рідним чи близьким, передачі його через посередника чи третіх осіб); 2) завуальовану (факт одержання хабара маскується у зовні законну угоду і має вигляд цілком законної операції: укладення законної угоди, нарахування й виплата заробітної плати чи премії, оплата послуг, консультації, експертизи тощо).

Відповідальність за одержання хабара настає тільки за умови, якщо службова особа одержала його за виконання або невиконання в інтересах того, хто дає хабара, або третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища.

Спеціальні питання кваліфікації та призначення покарання за цей злочин, тлумачення окремих термінів і понять, відмежування його від інших злочинів розкриваються в постанові Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 5 «Про судову практику у справах про хабарництво».

Злочин є закінченим з моменту, коли службова особа прийняла хоча б частину хабара (формальний склад). При цьому не має значення, чи одержала службова особа хабар для себе особисто чи для близьких їй осіб (родичів, знайомих тощо).

Суб'єкт злочину спеціальний – службова особа (див. п. 1 примітки до ст. 364 КК).

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом і

корисливим мотивом.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 368) є вчинення його: 1) у великому розмірі (це такий хабар, що у 200 та більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян); 2) службовою особою, яка займає відповідальне становище (особи, зазначені у п. 1 прим. до ст. 364, посади яких згідно зі ст. 25 Закону України «Про державну службу» віднесені до третьої, четвертої, п'ятої та шостої категорій, а також судді, прокурори і слідчі, керівники, заступники керівників органів державної влади та управління, органів місцевого самоврядування, їхніх структурних підрозділів та одиниць); 3) за попередньою змовою групою осіб, тобто якщо злочин спільно вчинили декілька службових осіб (дві чи більше), які заздалегідь, тобто до його початку, про це домовилися (як до, так і після надходження пропозиції про давання хабара, але до його одержання); 4) повторно (у статтях 368 і 369 повторним визнається злочин, вчинений особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених цими статтями); 5) у поєднанні з вимаганням хабара (вимагання службовою особою хабара із погрозою вчинення або невчинення з використанням влади чи службового становища дій, які можуть заподіяти шкоду правам чи законним інтересам того, хто дає хабара, або умисне створення службовою особою умов, за яких особа вимушена дати хабара з метою запобігання шкідливим наслідкам щодо своїх прав і законних інтересів).

Особливо кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 3 ст. 368) є вчинення його: 1) в особливо великому розмірі (це такий хабар, що у 500 та більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян); 2) службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище (особи, зазначені в ч. 1 ст. 9 Закону України «Про державну службу», та особи, посади яких згідно із ст. 25 цього Закону віднесені до першої та другої категорій).

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 368 – штраф від 750 до 1500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк від 2 до 5 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років; за ч. 2 ст. 368 – позбавлення волі на строк від 5 до 10 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років та з конфіскацією майна; за ч. 3 ст. 368 – позбавлення волі на строк від 8 до 12 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років і з конфіскацією майна.

68. Завідомо незаконні затримання, привід або арешт (ст. 371 КК).

Стаття складається з трьох частин, що містять заборонювальні норми. **Родовим об'єктом** злочину є суспільні відносини, що забезпечують здійснення правосуддя у державі (такі суспільні відносини покликані стояти на сторожі функціонування встановленої у державі системи судочинства, захищати інтереси тих органів і осіб, які виконують важливі завдання щодо забезпечення та сприяння здійсненню судом правосуддя). **Безпосереднім об'єктом** злочину є правосуддя в частині забезпечення законного затримання, приводу, арешту або тримання під вартою, а також конституційне право людини на свободу і особисту недоторканність. **Додатковим факультативним безпосереднім об'єктом** злочину є честь і гідність особи, її життя та здоров'я, майнові блага. **Потерпілими** від злочину виступають підозрюваний, обвинувачений, підсудний, свідок і потерпілий.

Об'єктивна сторона злочину виявляється у незаконному: 1) затриманні; 2) приводі (ч. 1 ст. 371); 3) арешті; 4) триманні під вартою (ч. 2 ст. 371).

Незаконним вважається здійснення вказаних діянь не на підставах або не в порядку, який регламентується КПК і Законом України «Про попереднє ув'язнення» від 30 червня 1993 р. (наприклад, привід або затримання без складання відповідних процесуальних документів; арешт без рішення судді; тримання під вартою після закінчення передбаченого законом строку затримання або арешту тощо).

Затримання у кримінально-процесуальному порядку застосовується до особи, котра підозрюється у вчиненні злочину, за який може бути призначено покарання у виді позбавлення волі, і полягає у позбавленні її волі на строк до 72 годин. Привід – це захід процесуального примусу, який передбачає примусове доставлення підозрюваного, обвинуваченого, підсудного чи свідка органами внутрішніх справ в орган дізнання, до слідчого, прокурора або в суд. Арешт (взяття під варту) – це запобіжний захід, який застосовується лише у справах про злочини, за які законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад три роки (у виняткових випадках цей запобіжний захід може застосовуватись у справах про злочини, за які законом передбачено покарання у виді позбавлення волі і на строк не більше трьох років). Незаконне тримання під вартою має місце у випадку порушення строків тримання під вартою, або порушення порядку продовження таких строків, а також тримання

під вартою, коли відпала необхідність у запобіжних заходах взагалі, або у застосуванні саме цього запобіжного заходу.

Злочин, передбачений частинами 1 і 2 ст. 371, є закінченим з моменту вчинення передбачених у них дій (формальний склад).

Суб'єкт злочину спеціальний – службова особа органу дізнання, слідчий, прокурор, а у випадку завідомо незаконного тримання під вартою – також начальник місця попереднього ув'язнення.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 3 ст. 371) є: 1) спричинення ним тяжких наслідків (наприклад, самогубство особи чи замах на нього, тяжке захворювання, позбавлення життя підозрюваного чи обвинуваченого іншими затриманими або ув'язненими тощо); 2) вчинення його з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах.

Інші службові особи, які вчинили зазначені дії, відповідають за ст. 365. Приватні особи за вчинення тих же дій відповідають за ст. 146. Завідомо незаконні затримання або привід, арешт або тримання під вартою у сукупності з притягненням завідомо невинного до кримінальної відповідальності кваліфікуються за статтями 371 і 372.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 371 – позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 5 років або обмеження волі на строк до 3 років; за ч. 2 ст. 371 – обмеження волі на строк від 3 до 5 років або позбавлення волі на той самий строк; за ч. 3 ст. 371 – позбавлення волі на строк від 5 до 10 років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років.

69. Примушування давати показання (ст. 373 КК).

Стаття складається з двох частин, що містять заборонювальні норми. **Родовим об'єктом** злочину є суспільні відносини, що забезпечують здійснення правосуддя у державі. **Безпосереднім об'єктом** злочину є правосуддя в частині забезпечення доведеності вини, а також конституційне право людини на те, що її обвинувачення не буде ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним способом. **Додатковим факультативним безпосереднім об'єктом** злочину є здоров'я, воля, честь і гідність особи. **Потерпілим** від злочину виступає особа, яка згідно з КПК може давати показання при допиті під час дізнання або досудового слідства (підозруваний, обвинувачений, свідок, потерпілий,

експерт).

Об'єктивна сторона злочину характеризується такими обов'язковими ознаками: 1) діянням – примушуванням давати показання при допиті; 2) способом – незаконними діями.

Допит – це слідча дія, яка полягає у взятті показань у певних учасників кримінального судочинства і фіксації їх у протоколі допиту (цим поняттям у даній статті охоплюється також і така слідча дія, як очна ставка). Примушування давати показання під час проведення інших слідчих дій (наприклад, обшуку, виїмки) не утворює складу злочину, передбаченого ст. 373. Примушування давати показання – це психічний вплив на особу, яку допитують, з метою отримати потрібні для особи, яка провадить допит, показання. Незаконні дії при допиті – це, наприклад, проведення допиту з погрозою застосування насильства, з використанням шантажу, обману, гіпнозу, з незаконним обмеженням прав потерпілого, його підкупом тощо. Навпаки, багаторазове попередження про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве показання, правомірне використання тактичних прийомів проведення допиту не містить складу цього злочину.

Злочин є закінченим з моменту вчинення незаконних дій при допиті (формальний склад).

Суб'єкт злочину спеціальний – особа, яка проводить дізнання (дізнавач, начальник органу дізнання), або досудове слідство (слідчий, начальник слідчого підрозділу, прокурор).

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 373) є вчинення його: 1) із застосуванням до потерпілої особи насильства (наприклад, здійснення фізичного впливу на особу, яку допитують, що завдало їй фізичного болю або спричинило тілесні ушкодження); 2) із знущенням над нею (наприклад, багатогодинні допити, позбавлення їжі або води, вплив шумом або світлом, насміхання над фізичними вадами потерпілого, образа його релігійних або національних почуттів тощо).

Якщо примушування давати показання поєднується з задумом використати ці показання і притягти допитуваного до кримінальної відповідальності за злочин, який він завідомо не скоював, то такі дії кваліфікуються за сукупністю злочинів, передбачених ст. 327 та 373. Якщо ж результати примушування давати показання лягли в основу непритягнення злочинця до кримінальної відповідальності, дії слідчого або особи, що вела дізнання, слід крім ст. 373 кваліфікувати ще за ст. 365.

Насильство як кваліфікуюча ознака примушування може виглядати як умисне населення ударів, побоїв, мордувань, зв'язування на тривалий час, тримання на холоді, позбавлення сну, їжі, води, заподіяння легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень. Якщо наслідком таких дій є смерть потерпілого або спричинення тяжких тілесних ушкоджень, дії злочинця повинні кваліфікуватися за ч. 2 ст. 373 та ст. 115, чи ст. 121 КК.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 373 – обмеження волі на строк до 3 років або позбавлення волі на той самий строк; за ч. 2 ст. 373 – позбавлення волі на строк від 3 до 8 років.

70. Завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину (ст. 383 КК).

Стаття складається з двох частин, що містять заборонювальні норми. **Родовим об'єктом** злочину є суспільні відносини, що забезпечують здійснення правосуддя у державі. **Безпосереднім об'єктом** злочину є правосуддя у частині забезпечення процесуального порядку отримання доказів у кримінальній справі.

Об'єктивна сторона злочину (ч. 1 ст. 383) полягає у завідомо неправдивому повідомленні суду, прокурору, слідчому або органу дізнання про вчинення злочину.

Повідомлення може бути здійснене у різних формах: письмово, усно, за підписом особи, яка його зробила, або без такого (анонімним). Неправдивим таке повідомлення є, коли воно стосується злочину, якого насправді не було, або коли у ньому міститься інформація про вчинення злочину особою, яка насправді його завідомо для винного не вчиняла, або про вчинення особою більш тяжкого злочину, ніж той, що вона насправді вчинила.

Неправдивість повідомлення має торкатися тільки фактичних обставин вчинення злочину, а не його юридичної оцінки. Якщо у повідомленні будуть подані правдиві факти щодо вчиненого злочину, але їм буде дана неправильна юридична оцінка, то не буде відповідно і завідомо неправдивого повідомлення про вчинення злочину. Також не утворює складу цього злочину неправдиве повідомлення, що стосується аморальної поведінки якоїсь особи, або вчиненого нею дисциплінарного проступку чи адміністративного правопорушення.

Злочин є закінченим з моменту надходження неправдивого повідомлення до суду, прокурора, слідчого або органу дізнання (формальний склад).

Суб'єкт злочину загальний (фізична осудна особа, яка досягла 16

років).

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 383) є поєднання його: 1) з обвинуваченням особи у тяжкому чи особливо тяжкому злочині (див. ст. 12 КК); 2) із штучним створенням доказів обвинувачення (наприклад, підроблення документів, що є доказами в кримінальній справі, виготовлення фальшивих речових доказів тощо), а також 3) вчинення його із корисливих мотивів.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 383 – виправні роботи на строк до 2 років або арешт на строк до 6 місяців, або обмеження волі на строк до 3 років, або позбавлення волі на строк до 2 років; за ч. 2 ст. 383 – обмеження волі на строк від 2 до 5 років або позбавлення волі на той самий строк.

71. Втеча з місця позбавлення волі або з-під варти (ст. 393 КК).

Стаття складається з двох частин, що містять заборонювальні норми. **Родовим об'єктом** злочину є суспільні відносини, що забезпечують здійснення правосуддя у державі. **Безпосереднім об'єктом** злочину є правосуддя в частині забезпечення нормальної діяльності органів дізнання, досудового слідства і суду, а також установ, у яких тримаються особи, засуджені до позбавлення волі та арешту.

Об'єктивна сторона злочину виражається у втечі: а) з місця позбавлення волі особи, яка відбуває покарання; 2) з-під варти особи, яка була засуджена до позбавлення волі чи арешту або перебуває у попередньому ув'язненні.

Втеча – це самовільне залишення особою, яка відбуває покарання у виді позбавлення волі чи арешту або перебуває під вартою як підозрюваний, обвинувачений чи підсудний, місця, де вона була, з метою постійного чи тимчасового ухилення від подальшого перебування у ньому. Цей злочин є триваючим. Самовільним визнається залишення, яке здійснено без належного дозволу чи за відсутності законних підстав. Сама ж втеча може бути вчинена з виправних установ, з установ для попереднього ув'язнення, з кабінету прокурора, слідчого або особи, яка провадить дізнання, із залу судового засідання, місця проведення слідчих дій, з транспортного засобу для конвоювання, з гауптвахти чи ізолятора тимчасового тримання. Способи вчинення втечі різні: обман, відкриті

залишення місця позбавлення волі чи арешту, підкуп охорони тощо.

Спеціальні питання кваліфікації та призначення покарання за цей злочин, тлумачення окремих термінів і понять, відмежування його від інших злочинів розкриваються в постанові Пленуму Верховного Суду України від 26 березня 1993 р. № 2 «Про судову практику в справах про злочини, пов'язані з порушенням режиму відбування покарання в місцях позбавлення волі».

Злочин є закінченим з моменту фактичного залишення місця позбавлення волі або місця утримання під вартою (формальний склад).

Суб'єкт злочину спеціальний – особа, яка відбуває покарання у вигляді позбавлення волі або арешту або до якої застосовано запобіжний захід у вигляді взяття під варту.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 393) є вчинення його: 1) повторно; 2) за попередньою змовою групою осіб; 3) способом, небезпечним для життя чи здоров'я інших осіб (наприклад, учинення вибуху, підпалу, затоплення, отруєння тощо); 4) у поєднанні із заволодінням зброєю (її крадіжка, грабіж та інше протиправне вилучення у законного володільця чи власника) чи з її використанням (її застосування за безпосереднім призначенням чи погроза такого застосування); 5) із застосуванням насильства (здійснення фізичного впливу на потерпілого, який може полягати у завданні побоїв, катуванні, заподіянні легких чи середньої тяжкості тілесних ушкоджень тощо) чи погрозою його застосування (залякування потерпілого застосуванням фізичного насильства); 6) шляхом підкопу (риття у будь-який спосіб підземних ходів чи траншей, якими можна проникнути на інші ділянки території установи або за її межі); 7) з пошкодженням інженерно-технічних засобів охорони (виведення з ладу будь-яких складових системи охорони виправної установи, доведенні вказаних засобів охорони до непридатного стану).

Дії осіб, які втікають із місць позбавлення волі, арешту або з-під варту, поєднані з нападом на адміністрацію, належить кваліфікувати вже за сукупністю злочинів, передбачених ч. 2 ст. 393 та ст. 392. Якщо ці дії поєднані з умисним вбивством, заподіянням тяжких тілесних ушкоджень, їх необхідно додатково кваліфікувати ще й відповідно за статтями 115 або 121 (див. пункти 8, 14 Пленуму Верховного Суду України від 26 березня 1993 р. № 2 «Про судову практику в справах про злочини, пов'язані з порушенням режиму відбування покарання в місцях позбавлення волі»).

Застосування при втечі насильства до слідчого, прокурора, судді, працівника міліції або іншого правоохоронного органу повинно кваліфікуватися за ч. 2 ст. 393 та за статтями 345, 348 (за наявності підстав – за статтями 115 та 121). Якщо вказані наслідки при втечі настали у зв'язку із застосуванням насильства до інших засуджених, затриманих, арештованих або інших осіб, які опинилися на місці вчинення злочину, дії винної особи повинні кваліфікуватися за ч. 2 ст. 393 та відповідно за статтями 115 і 121.

Якщо втечу було поєднано із захопленням заручників, дії винних треба також кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ч. 2 ст. 393 та ст. 392 (якщо заручником узято представника адміністрації) або статтями 349, 147 (див. п. 10 вказаної постанови).

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 393 – позбавлення волі на строк від 3 до 5 років; за ч. 2 ст. 393 – позбавлення волі на строк від 5 до 8 років.

72. Приховування злочину (ст. 396 КК).

Стаття складається з двох частин, перша з яких містить заборонувальну норму, а друга – заохочувальну. **Родовим об'єктом** злочину є суспільні відносини, що забезпечують здійснення правосуддя у державі. **Безпосереднім об'єктом** злочину є правосуддя в частині забезпечення своєчасного виявлення, припинення та розкриття злочинів.

Об'єктивна сторона злочину (ч. 1 ст. 396) полягає у заздалегідь не обіцяному приховуванні тяжкого чи особливо тяжкого злочину.

Таке приховування передбачає приховування злочинця, слідів злочину, засобів та знарядь вчинення злочину, факту придбання, отримання, зберігання чи збуту майна, одержаного в результаті його вчинення, легалізації (відмивання) доходів (грошових коштів та іншого майна), одержаних злочинним шляхом. Способами приховування можуть, зокрема, бути: надання злочинцю сховища, транспортних засобів, знищення слідів злочину, перенесення знарядь злочину в інше місце, зміна зовнішнього вигляду злочинця, забезпечення злочинця підробленими документами.

Якщо спосіб приховування сам по собі є злочинним, він потребує самостійної кримінально-правової оцінки. Якщо винний задля приховування злочину вчинив убивство, то його дії слід кваліфікувати

тільки за п. 9 ч. 2 ст. 115. Якщо особа з метою приховати злочин вчиняє завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину або дає завідомо неправдиве показання, її дії кваліфікуються, відповідно, за статтями 383 або 384.

Склад цього злочину утворює приховування лише тяжкого або особливо тяжкого злочину (їх поняття дається у ст. 12 КК).

Злочин є закінченим з моменту вчинення дій, що спрямовані на приховування тяжкого чи особливо тяжкого злочину (формальний склад).

Суб'єкт злочину загальний (фізична осудна особа, якій виповнилось 16 років).

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом. При цьому особа не обов'язково повинна знати, що приховує саме тяжкий чи особливо тяжкий злочин, – вона повинна усвідомлювати фактичні обставини вчиненого діяння, яке за законом визнається тяжким чи особливо тяжким злочином.

У ч. 2 ст. 396 передбачається **спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності** особи, яка вчинила заздалегідь не обіцяне приховування злочину. Згідно цієї норми не підлягають кримінальній відповідальності за заздалегідь не обіцяне приховування злочину члени сім'ї чи близькі родичі особи, яка вчинила злочин, коло яких визначається законом.

Членами сім'ї особи, яка вчинила злочин, є особи, які спільно проживають і ведуть спільне господарство (до них, крім близьких родичів, можуть належати й особи, які перебувають на вихованні чи утриманні потерпілого).

До числа близьких родичів належать: батьки, дружина (чоловік), діти, рідні брати і сестри, дід, баба, онуки.

Покарання за злочин: арешт на строк до 3 місяців або обмеження волі на строк до 3 років, або позбавлення волі на той самий строк.

73. Непокора (ст. 402 КК).

Стаття складається з трьох частин, що містять заборонювальні норми. **Родовим об'єктом** злочину є встановлений законодавством порядок несення або проходження військової служби, під яким розуміють врегульовані правовими нормами суспільні відносини, що виникають та існують при проходженні служби різними категоріями військовослужбовців в процесі їх службової та бойової діяльності (цей

порядок заснований на Конституції України, окремих законах, військових статутах, положеннях військової присяги, наказах міністра оборони України та інших нормативних актах). **Безпосереднім об'єктом** злочину є порядок виконання у військових формуваннях України наказів, який забезпечує необхідні в умовах військової служби відносини підлеглості та військової честі. **Додатковим факультативним безпосереднім об'єктом** злочину може виступати власність, довкілля, інші блага.

Об'єктивна сторона злочину (ч. 1 ст. 402) виражається у двох формах: 1) відкрита відмова виконати наказ начальника; 2) інше умисне невиконання наказу.

Під наказом розуміється одна із форм реалізації владних функцій, організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських обов'язків військової службової особи, змістом якої є пряма, обов'язкова для виконання вимога начальника про вчинення або невчинення підлеглим (групою підлеглих) певних дій по службі (в контексті ст. 402 під наказом розуміється також пряма вимога у вигляді розпорядження, вказівки, команди тощо). Наказ завжди має бути конкретним, а тому не можна розглядати як невиконання наказу невиконання військовослужбовцем загальних вимог служби, які містяться в статутах, порадах, інструкціях тощо. Крім того, наказ має бути законним і виданим тільки в межах компетенції відповідної службової особи, а наказ з фінансових, матеріально-технічних та кадрових питань, – крім того, у письмовій формі (за невиконання наказу начальника, якщо цей наказ був незаконним, підлеглий не несе відповідальності за ст. 402).

До військових начальників слід відносити військовослужбовців, які для виконання певних завдань мають у своєму розпорядженні підлеглих, наділені правом віддавати останнім накази, розпорядження та інші обов'язкові для виконання вимоги і застосовувати щодо них дисциплінарну владу (зокрема, начальники за службовим положенням (посадою), тобто військовослужбовці, котрим доручено постійно чи тимчасово керувати службовою діяльністю інших військовослужбовців або робітників та службовців (підлеглих); начальники за військовим званням).

Відкрита відмова виконати наказ начальника – це найбільш зухвала форма непокори – передбачає наявність заяви (усної чи письмової) підлеглого про його небажання виконувати наказ, або інше демонстративне його невиконання, яке може супроводжуватись будь-якими репліками чи здійснюватися мовчки. Від непокори слід відрізнити

випадки суперечки, коли підлеглий вступає в обговорення наказу, виявляючи своє незадоволення у зв'язку з його отриманням, але врешті-решт наказ виконує.

Інше умисне невиконання наказу полягає у тому, що підлеглим наказ начебто приймається до виконання, але насправді не виконується. Невиконання наказу може полягати: а) у діях, вчиняти які наказ прямо забороняв; б) невиконанні дій, які мали бути виконані згідно з наказом; в) у виконанні таких дій з порушенням встановлених наказом строків та інших обов'язкових умов їх виконання.

Злочин є закінченим, залежно від форми її вчинення, з моменту відмови виконати наказ начальника або з моменту його фактичного невиконання.

Суб'єкт злочину – спеціальний. Це військовослужбовець (військовозобов'язаний під час проходження зборів), підлеглий щодо начальника, який віддав наказ.

Суб'єктивна сторона злочину у першій його формі характеризується прямим умислом, а в другій – прямим або непрямим умислом.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 402) є: 1) вчинення його групою осіб; 2) спричинення ним тяжких наслідків (це оціночна категорія, під якою слід розуміти, приміром зрив виконання бойового завдання спричинення значної матеріальної шкоди тощо).

Особливо кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 3 ст. 402) є вчинення його: 1) в умовах воєнного часу; 2) в бойовій обстановці.

Воєнний час – це особливий період, що має місце в Україні або в її окремих місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності. Бойова обстановка – це певний стан військових з'єднань, частин (кораблів) та (або) підрозділів, за яким вони ведуть погоджені дії з метою знешкодження (розгрому) військового супротивника, оволодіння важливими районами (рубежами) або утримання їх і виконання інших тактичних завдань (ця обстановка може мати місце при ліквідації прикордонних конфліктів, при порушенні недоторканності повітряного чи морського простору України, під час загальновійськового, танкового, протиповітряного, повітряного і морського, а також наступального та оборонного бою, бою у місті, в оточенні, відбиття висаджування морського десанту тощо).

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 402 – службові обмеження на строк до 2 років або тримання у дисциплінарному батальйоні на строк до 2 років, або позбавлення волі на строк до 3 років; за ч. 2 ст. 402 –

позбавлення волі на строк від 3 до 7 років; за ч. 3 ст. 402 – позбавлення волі на строк від 5 до 10 років.

74. Невиконання наказу (ст. 403 КК).

Стаття складається з двох частин, що містять заборонювальні норми. **Родовим об'єктом** злочину є встановлений законодавством порядок несення або проходження військової служби. **Безпосереднім об'єктом** злочину є порядок виконання у військових формуваннях України наказів, який забезпечує необхідні в умовах військової служби відносини підлеглих та військової честі. **Додатковим факультативним безпосереднім об'єктом** злочину може виступати власність, довкілля, інші блага.

Об'єктивна сторона злочину (ч. 1 ст. 403) виражається у невиконанні наказу начальника, вчиненому за відсутності ознак, зазначених у ч. 1 ст. 402 КК, якщо воно спричинило тяжкі наслідки.

Невиконання наказу характеризується тільки бездіяльністю. За ст. 403 мають каратися випадки невиконання, неточного або неповного виконання законного наказу внаслідок неухважності, безпам'ятності тощо.

До тяжких наслідків можуть бути віднесені: зрив виконання бойового завдання, заподіяння значної матеріальної шкоди, катастрофа, аварія, пожежа, радіоактивне, хімічне, бактеріологічне забруднення навколишнього середовища, масові отруєння тощо. До тяжких наслідків невиконання наказу, змістом якого, наприклад, було попередження найбільш серйозних форм підриву військової дисципліни з боку інших військовослужбовців, є вчинення таких дій, як викрадення зброї, дезертирство тощо.

Злочин є закінченим з моменту фактичного настання тяжких наслідків (матеріальний склад).

Суб'єкт злочину – спеціальний. Це військовослужбовець (військовозобов'язаний під час проходження зборів), підлеглий щодо начальника, який віддав наказ.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується тільки необережністю у вигляді злочинної самовпевненості або злочинної недбалості.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 403) є вчинення його: 1) в умовах воєнного часу; 2) в бойовій обстановці. Про поняття воєнного часу та бойової обстановки див. аналіз ст. 402 КК.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 403 – службові обмеження на строк до 2 років, або тримання у дисциплінарному батальйоні на строк до 1

року, або позбавлення волі на строк до 2 років; за ч. 2 ст. 403 – позбавлення волі на строк від 3 до 7 років.

75. Порухення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості (ст. 406 КК).

Стаття складається з трьох частин, що містять заборонювальні норми. **Родовим об'єктом** злочину є встановлений законодавством порядок несення або проходження військової служби. **Безпосереднім об'єктом** злочину є порядок взаємовідносин між військовослужбовцями, які не перебувають у відносинах підлеглості. **Додатковим факультативним безпосереднім об'єктом** злочину є життя і здоров'я людини, інші суспільні цінності. **Потерпілим** від злочину виступає військово-службовець, який не перебуває у відносинах підлеглості з винним.

Об'єктивна сторона злочину полягає у порушенні статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності між ними відносин підлеглості, що виявилось у: 1) завданні побоїв; 2) вчиненні іншого насильства.

Статутні правила відносин між військовослужбовцями – це правила, визначені передусім Статутом внутрішньої служби і Дисциплінарним статутом Збройних Сил України, дія яких поширюється на інші військові формування України. Відсутність між військовослужбовцями відносин підлеглості означає, що військовослужбовці є рівними за посадами і званнями (рядові та матроси, сержанти та старшини, прапорщики та мічмани, офіцери) чи перебувають у відносинах старшинства, які визначаються чи безпосередньо їхнім командиром (начальником), чи військовими званнями (сержант і молодший сержант, прапорщик і старший прапорщик, лейтенант і капітан тощо). Завдання побоїв – це нанесення двох чи кількох ударів, що спричинили потерпілому фізичний біль, але не потягли заповідання йому тілесних ушкоджень. Інше насильство – це різні види фізичного впливу на потерпілого, які не є побоями і не пов'язані зі спричиненням тілесних ушкоджень: нанесення ляпасу, поштовх, позбавлення волі, насильницьке вчинення сексуальних розбещень, а так само погрози застосування фізичного насильства, пов'язані з вимогами до потерпілого виконувати замість винного ті чи інші обов'язки військової служби (наприклад, обов'язки днювального роти чи парку), надати йому особисті послуги (наприклад, випрати

білизну, сходити в магазин), передати для споживання чи користування продукти або інші предмети, що належать потерпілому з правом приватної власності або видані у користування тощо.

Злочин є закінченим з моменту завдання побоїв або вчинення іншого насильства (матеріальний склад).

Суб'єкт злочину спеціальний – військовослужбовець, який не перебуває у відносинах підлеглості з потерпілим.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 406) є порушення вказаних правил: 1) щодо кількох осіб (двох чи більше осіб, які виступають як потерпілі, незалежно від того, одночасно чи в різний час щодо них було заподіяне насильство); 2) яке заподіяло легкі чи середньої тяжкості тілесні ушкодження; 3) яке має характер знущання або глумління над військовослужбовцем (спричинення фізичних і моральних страждань, вчинення образливих для потерпілого дій, мучення тощо).

Особливо кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 3 ст. 406) є: 1) вчинення його групою осіб; 2) вчинення його із застосуванням зброї; 3) спричинення ним тяжких наслідків (наприклад, спричинення потерпілому тяжкого тілесного ушкодження, його вбивство, самогубство, самовільне залишення потерпілим частини або місця служби чи дезертирство, самоскалічення потерпілого на знак протесту проти насильства, знищення чи пошкодження бойової техніки чи іншого військового майна, що заподіяло значної шкоди державі тощо).

Коли до нестатутних дій, що скоює військовослужбовець, долучається особа, яка є начальником для потерпілого, то начальник у такому випадку не може бути співвиконавцем злочину, передбаченого ст. 406. Його дії необхідно кваліфікувати за ст. 424. Така кваліфікація обумовлена тим, що винний посягає на порядок здійснення військовими службовими особами службових повноважень. Дії виконавця у цій ситуації не можуть бути кваліфіковані за ч. 3 ст. 406 як скоєні у групі, оскільки начальник у цьому випадку не є суб'єктом даного злочину і не може бути визнаний його співвиконавцем.

Якщо до нестатутних дій, які скоює начальник щодо рівних йому за службовим станом військовослужбовців, приєднується особа, яка перебуває у відносинах підлеглості як до винного, так і до потерпілого, дії начальника необхідно кваліфікувати за ст. 406, а дії підлеглого – як співучасть у цьому злочині залежно від конкретних обставин за ст. 14 чи ст. 15 та ст. 406, оскільки підлеглий у цьому випадку не є суб'єктом і не

може бути визнаний співучасником цього злочину. У деяких випадках означені дії підлеглого можуть бути кваліфіковані за сукупністю цих злочинів і за статтями чинного КК, які передбачають відповідальність за злочин проти порядку підлеглості (ст. 405).

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 406 – арешт на строк до 6 місяців, або тримання у дисциплінарному батальйоні на строк до 1 року, або позбавлення волі на строк до 3 років; за ч. 2 ст. 406 – тримання у дисциплінарному батальйоні на строк до 2 років або позбавлення волі на строк від 2 до 5 років; за ч. 3 ст. 406 – позбавлення волі на строк від 3 до 10 років.

76. Дезертирство (ст. 408 КК).

Стаття складається з трьох частин, що містять заборонювальні норми. **Родовим об'єктом** злочину є встановлений законодавством порядок несення або проходження військової служби. **Безпосереднім об'єктом** злочину є порядок проходження військової служби, який зобов'язує кожного військовослужбовця нести військову службу протягом установленого законом строку.

Об'єктивна сторона злочину полягає у діях чи бездіяльності, які мають дві відповідні форми: 1) самовільне залишення військової частини або місця служби; 2) нез'явлення на службу у разі призначення, переведення, з відрядження, відпустки або з лікувального закладу.

Дезертирство передбачає, що військовослужбовець протизаконно припиняє несення військової служби, намагаючись взагалі вивести себе зі сфери військово-службових відносин. Цей злочин є триваючим. Самовільне залишення військової частини або місця служби – це залишення військовослужбовцем території військової частини або місця служби за відсутності дозволу відповідного начальника. Нез'явлення на службу в разі призначення, переведення, з відрядження, відпустки або з лікувального закладу – це нез'явлення військовослужбовця на територію військової частини або місця служби після залишення її на законних підставах, якщо при цьому була об'єктивна можливість для повернення у встановлений час.

Злочин є закінченим з моменту, коли суб'єкт фактично залишив розташування військової частини (місця служби), а у другій формі – коли він не з'явився в частину (до місця служби) в установлений строк (формальний склад).

Суб'єкт злочину спеціальний – будь-який військово-

службовець.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом і спеціальною метою ухилитися від військової служби (причому не протягом трьох днів, місяця, двох місяців тощо, тобто не тимчасово, а ухилитися від військової служби взагалі, назавжди).

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 406) є вчинення його: 1) із зброєю (вогнепальна, холодна та деякі інші види зброї, якими оснащуються військові формування); 2) за попередньою змовою групою осіб.

Особливо кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 3 ст. 406) є вчинення його в умовах воєнного стану (коли Україна фактично перебуває в стані війни з іншою державою) або в бойовій обстановці (коли військова частина або її підрозділ перебувають в умовах безпосередньої підготовки й ведення бою чи операції).

Склад злочину об'єктом, суб'єктом та об'єктивною стороною схожий на склад самовільного залишення військової частини (ст. 407). Різняться вони суб'єктивною стороною – саме наявністю чи відсутністю мети взагалі ухилитися від військової служби, оскільки за самовільного залишення військової частини злочинець має намір через певний час повернутися до виконання обов'язків військової служби, а кваліфікація діяння здійснюється залежно від терміну його ухилення від військової служби. Тому тривалість ухилення військовослужбовця від військової служби під час дезертирства на кваліфікацію не впливає.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 408 – позбавлення волі на строк від 2 до 5 років; за ч. 2 ст. 408 – позбавлення волі на строк від 5 до 10 років; за ч. 3 ст. 408 – позбавлення волі на строк від 5 до 12 років.

77. Планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної, війни (ст. 437 КК).

Стаття складається з двох частин, що містять заборонювальні норми. **Родовим та безпосереднім об'єктом** злочину є мир – це становище (ситуація), яке характеризується відсутністю ворожнечі, відкритих політичних протиріч між державами, війни і воєнних (збройних) конфліктів.

Об'єктивна сторона злочину характеризується п'ятьма можливими формами (перші чотири з яких передбачено ч. 1, а останню – ч. 2 ст. 437): 1) планування агресивної війни чи воєнного конфлікту; 2) підготовка агресивної війни чи воєнного конфлікту; 3) розв'язування агресивної

війни чи воєнного конфлікту; 4) участь у змові, що спрямована на вчинення таких дій; 5) ведення агресивної війни або агресивних воєнних дій.

Агресивна війна і воєнний конфлікт – це види актів агресії, які відрізняються між собою, зокрема, масштабами дій, і передбачають застосування державою чи від її імені збройних сил першою проти суверенітету, територіальної недоторканності або політичної незалежності іншої держави або народу (нації). При цьому слід мати на увазі два моменти: по-перше, згідно з міжнародним законодавством війна або воєнні дії можуть бути кваліфіковані як агресивні лише Радою Безпеки ООН; по-друге, визначення агресії, що дається у відповідній резолюції ООН, може бути застосоване тільки щодо відповідальності держав, але не персоналій.

Планування агресивної війни чи воєнного конфлікту – це розроблення системи діяльності, яка передбачає порядок, послідовність, строки та інші суттєві умови щодо їх підготовки та розв'язування (обґрунтування ідеї війни, розробка її політичної концепції, стратегії і тактики мобілізації та початку воєнних дій тощо). Підготовка агресивної війни чи воєнного конфлікту – це дії, пов'язані з попереднім готуванням засобів ведення війни, зосередженням збройних сил на певних напрямках, проведенням розвідувальних заходів, схилення населення до ненависті до народів інших держав та інші дії, спрямовані на усунення можливих перешкод для вторгнення збройних сил на територію іншої країни або для іншого акту агресії, створення умов для успішного розв'язування агресивної війни чи воєнного конфлікту. Розв'язування агресивної війни чи воєнного конфлікту – це знищення останніх ідеологічних, політичних, дипломатичних та інших перешкод, надання можливостей для розвитку агресії (наприклад, пред'явлення ультиматуму іншій державі, різноманітні агресивно-провокаційні дії на кордоні, фактичний початок воєнного конфлікту тощо). Участь у змові, що спрямована на планування, підготовку та розв'язування агресивної війни, передбачає наявність попередньої змови двох чи більше осіб про вчинення таких дій. Ведення агресивної війни або агресивних воєнних дій – це здійснення будь-якого акту агресії проти іншої держави.

Злочин є закінченим з моменту вчинення хоча б однієї з перелічених вище дій (формальний склад).

Суб'єкт злочину – загальний (фізична осудна особа з 16-річного віку).

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 437 – позбавлення волі на строк від 7

до 12 років; за ч. 2 ст. 437 – позбавлення волі на строк від 10 до 15 років.

78. Екоцид (ст. 441 КК).

Стаття складається з однієї частини, що містить заборонювальну норму. **Родовим об'єктом** злочину є безпека людства – це стан, за якого відсутня загроза війни, екологічної катастрофи, дій, наслідком яких може бути масове знищення людей, знищення умов для існування населення земної кулі тощо. **Безпосереднім об'єктом** злочину є безпека природи як середовища проживання людської спільноти. **Предметом** злочину є рослинний світ, тваринний світ, атмосфера, водні ресурси, а також можуть виступати земля, надра, інші компоненти екосистеми і космічний простір.

У міжнародному праві під **екоцидом** зазвичай розуміють використання геофізичних, метеорологічних та інших засобів з метою зміни динаміки, складу чи структури Землі, включаючи її біосферу, літосферу, гідросферу та атмосферу, а також космічного простору, що може потягнути або потягло масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери, водних ресурсів або інші тяжкі наслідки. Відповідно до взятих на себе міжнародних зобов'язань Україна не повинна застосовувати військові чи інші ворожі засоби впливу на природне середовище, які мають широкі, довгострокові чи серйозні наслідки як засоби зруйнування, заподіяння шкоди будь-якій іншій державі (за принципом взаємності).

Об'єктивна сторона злочину виявляється у таких формах: 1) масове знищення рослинного або тваринного світу; 2) отруєння атмосфери або водних ресурсів; 3) вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу.

Під масовим знищенням рослинного або тваринного світу слід розуміти повне знищення флори та/або фауни певного регіону Землі або часткове, але таке, що поширюється на велику кількість (множину) рослин та/або тварин, а під отруєнням атмосфери або водних ресурсів – поширення отрути різних видів у повітряному просторі, у водах Світового океану, морів, озер, рік, інших водоймищ. Екологічна катастрофа означає надзвичайні, трагічні, тобто такі, що створюють гостру аномалію, наслідки для природного середовища (наприклад, надзвичайно великі за площами поширення лісові пожежі, катастрофічне затоплення місцевості, виснаження чи знищення окремих природних

комплексів та ресурсів внаслідок надмірного забруднення довкілля, що обмежує або виключає можливість життєдіяльності людини та провадження господарської діяльності в цих умовах тощо).

Спричинити перелічені наслідки може застосування: а) зброї масового знищення; б) небезпечної зброї невідбиркової дії, наприклад запалювальної; в) геофізичних методів; г) метеорологічних методів.

Злочин є закінченим: а) у перших двох його формах – з моменту настання суспільно небезпечних наслідків у вигляді спричинення екологічної катастрофи, конкретними різновидами якої є масове знищення рослинного або тваринного світу і отруєння атмосфери або водних ресурсів (матеріальний склад); б) у третій формі – сформульований як формальний: злочин є закінченим з моменту вчинення будь-яких дій, якими створюється загроза спричинення екологічної катастрофи.

Суб'єкт екоциду – загальний (фізична осудна особа з 16-річного віку).

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 441 – позбавлення волі на строк від 8 до 15 років.

79. Геноцид (ст. 442 КК).

Стаття складається з двох частин, що містять заборонювальні норми.

Родовим об'єктом злочину є безпека людства. **Безпосереднім об'єктом** злочину є безпека існування національних, етнічних, расових та релігійних груп. **Потерпілими** від цього злочину можуть бути тільки члени національної, етнічної, расової чи релігійної групи, на знищення якої спрямоване діяння винних осіб – як громадяни України, так і іноземні громадяни чи особи без громадянства. До найнебезпечніших форм сучасної дискримінації належать расизм, антисемітизм, нетерпимість стосовно арабів і мусульман, негрофобія, ксенофобія (ворожість до будь-яких іноземців). Видом геноциду є апартеїд – обмеження прав громадян за расовою ознакою.

Об'єктивна сторона злочину проявляється в суспільно небезпечних діях або бездіяльності, формами його є: 1) позбавлення життя членів національної, етнічної, расової чи релігійної групи; 2) заподіяння їм тяжких тілесних ушкоджень; 3) створення для національної, етнічної, расової чи релігійної групи життєвих умов, розрахованих на повне чи часткове її фізичне знищення; 4) скорочення дітонародження чи запобігання йому в такій групі; 5) насильницька передача дітей з однієї

національної, етнічної, расової чи релігійної групи в іншу; 6) публічні заклики до вчинення перелічених дій; 7) виготовлення матеріалів із закликами до вчинення перелічених дій; 8) розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення перелічених дій. Перші п'ять форм передбачені ч. 1, а останні три – ч. 2 ст. 442.

Позбавлення життя означає заподіяння смерті хоча б одному з членів національної, етнічної, расової чи релігійної групи.

Заподіяння тяжких тілесних ушкоджень – це заподіяння таких тілесних ушкоджень хоча б одному з членів зазначеної групи.

Створення для певної групи життєвих умов, розрахованих на повне чи часткове її фізичне знищення передбачає, наприклад, економічну блокаду групи та позбавлення її реальної можливості забезпечувати для себе достатнє харчування і медичне забезпечення, заборону існування групи за межами невеликої території резервації чи гетто, експропріація землі, що належить групі або її членам, примусове переміщення населення з місця його споконвічного проживання, насильницьке переселення (депортацію) в місцевість, несприятливу для проживання людей взагалі або для представників даної групи зокрема, штучне створення складних екологічних умов, поширення епідемій тощо (найяскравішими проявами геноциду у цій формі в історії України були масова депортація населення у віддалені регіони СРСР у 1929-1931 років і голодомор 1932-1933 років).

Скорочення дітонародження чи запобігання йому може відбуватися шляхом застосування методів генної інженерії, примусової кастрації та стерилізації, насильницької контрацепції, примушування жінок до вчинення абортів, незаконного позбавлення волі чоловіків групи або створення умов для окремого проживання чоловіків та жінок, заборони шлюбів між членами однієї расової, етнічної чи національної групи тощо.

Насильницька передача дітей з однієї групи в іншу передбачає передачу їх із однієї національної в іншу національну, із однієї етнічної в іншу етнічну, із однієї расової в іншу расову, із однієї релігійної в іншу релігійну групу з метою стирання із пам'яті дитини інформації, що ідентифікує її у власному уявленні як члена певної групи з наступним біологічним розчиненням її нащадків серед представників іншої групи.

Публічні заклики до до вчинення перелічених дій – це активний вплив на невизначену кількість людей, що має публічний (відкритий) характер, наприклад, проголошення таких закликів на мітингу, демонстрації, зборах тощо.

Виготовлення матеріалів із закликами до вчинення перелічених дій –

це створення текстів або інших матеріалів, тиражування чи розмноження відповідної продукції.

Розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення перелічених дій – це ознайомлення з такими матеріалами інших осіб або створення умов для такого ознайомлення (приміром, поширення книг, розклеювання листівок або поміщення їх у поштові скриньки тощо).

Злочин є закінченим з моменту перелічених дій чи бездіяльності, які спричинили або не спричинили шкідливі наслідки (матеріальний або формальний склад).

Суб'єкт злочину – загальний (фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку).

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом. Спеціальною ознакою геноциду у перших його п'яти формах є мета – повне або часткове знищення будь-якої національної, етнічної, расової або релігійної групи. Метою виготовлення матеріалів із закликами до геноциду є їх розповсюдження. Для таких форм злочину, як публічні заклики до геноциду і розповсюдження матеріалів із закликами до геноциду, мета не є обов'язковою ознакою складу.

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 442 – позбавлення волі на строк від 10 до 15 років або довічне позбавлення волі; за ч. 2 ст. 442 – арешт на строк до 6 місяців або позбавлення волі на строк до 5 років.

80. Найманство (ст. 447 КК).

Стаття складається з двох частин, що містять заборонювальні норми. **Родовим та безпосереднім об'єктом** злочину є мир і міжнародний правопорядок, що включають у себе відмову від війни як засобу вирішення спірних питань міжнародної політики та невтручання у внутрішні справи інших держав.

Об'єктивна сторона злочину характеризується такими його формами (перші п'ять з яких передбачено ч. 1, а останню – ч. 2 ст. 447): 1) вербування найманців; 2) фінансування найманців; 3) матеріальне забезпечення найманців; 4) навчання найманців; 5) використання найманців у військових конфліктах чи діях; 6) участь без дозволу відповідних органів державної влади у збройних конфліктах інших держав.

Кримінальна відповідальність за найманство впливає з вимог Міжнародної конвенції про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців (ратифікована Україною 14 липня 1993 р.). Вербування найманців – це запрошення, набір чи залучення

способом домовленості добровольців для їх участі у збройних конфліктах інших держав або в насильницьких діях особисто чи у воєнізованих формуваннях або групах. Фінансування найманців – це забезпечення найманців, їх формувань чи груп грошовими коштами. Матеріальне забезпечення найманців – це забезпечення їх вогнепальною зброєю та боєприпасами, обмундируванням, спорядженням, харчуванням, медикаментами тощо. Навчання найманців – це теоретична або практична підготовка найманців з приводу оволодіння способами, методами та формами ведення бойових та інших насильницьких дій. Використання найманців – це залучення їх до участі у збройних конфліктах або насильницьких діях на території інших держав. Участь без дозволу відповідних органів державної влади у збройних конфліктах інших держав – це безпосередня участь найманця, який має українське громадянство, за матеріальну винагороду у збройних конфліктах інших держав, якщо при цьому відсутній дозвіл відповідних органів державної влади України.

Злочин вважається закінченим з моменту вчинення хоча б однієї з перелічених вище дій (формальний склад).

Суб'єкт злочину: 1) загальний – фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку (ч. 1 ст. 447); 2) спеціальний – громадянин України (ч. 2 ст. 447).

Згідно з ст. 1 Міжнародної конвенції про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців, найманцем є особа, яка зазвичай: а) спеціально завербована на місці або за кордоном, щоб битися у збройному конфлікті; б) беручи участь у воєнних діях, керується головним чином бажанням одержати особисту вигоду; їй дійсно обіцяно стороною або за дорученням сторони, що перебуває у конфлікті, матеріальну винагороду, що істотно перевищує винагороду, яка обіцяна чи виплачується комбатантам того ж рангу і функції, що входять до особового складу збройних сил даної сторони; в) не є ні громадянином сторони, що перебуває у конфлікті, ні особою, яка постійно проживає на території, що контролюється стороною, яка перебуває у конфлікті; г) не входить до особового складу збройних сил сторони, що перебуває у конфлікті; г) не послана державою, яка не є стороною, що перебуває у конфлікті, для виконання офіційних обов'язків як особа, яка входить до складу її збройних сил.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом і метою використання у збройних конфліктах інших держав або насильницьких діях, спрямованих на повалення державної влади, чи

порушення територіальної цілісності будь-якої держави (ч. 1 ст. 447),
чи одержання матеріальної винагороди (ч. 2 ст. 447).

Покарання за злочин: за ч. 1 ст. 447 – позбавлення волі на строк від 3 до 8 років; за ч. 2 ст. 447 – позбавлення волі на строк від 5 до 10 років.

Практикум

1. 15-річний Заїка на початку вересня, обманним шляхом, завів на кукурудзяне поле десятирічну Оксану і з застосуванням фізичного та психічного насильства зґвалтував її. Через тиждень він завів на це ж поле восьмирічну Калашник Любу і вмовив її вступити в статеві відносини, пояснюючи, що це така цікава гра, та пообіцявши за цю "гру" грошей та цукерки.

Кваліфікуйте дії Заїки.

Відповідь:

Дії Заїки потрібно кваліфікувати за ч. 4 ст. 152 КК України, як статеві зносини із застосуванням фізичного та психічного насильства малолітньої Оксани та статеві зносини з використанням безпорадного стану малолітньої Калашник, вчинене повторно.

Ознакою безпорадного стану буде малолітній вік особи, коли вона через свій розвиток, обумовлений цим віком, не може усвідомлювати дійсного значення дій, вчинених щодо неї.

2. Грищенко і Майсурадзе в нічний час зламали замок, проникли до будинку Паська, де викрали різні речі на загальну суму 1000 гривень. При виході з будинку їх зустрів Пасько, який намагався затримати злочинців і вилучити викрадене. Грищенко і Майсурадзе з метою утримання майна нанесли потерпілому тілесні ушкодження середньої тяжкості і зникли з викраденим.

Кваліфікуйте дії Грищенка і Майсурадзе.

Відповідь:

Дії Грищенка потрібно кваліфікувати за ч. 3 ст. 187 КК України як напад з метою заволодіння чужим майном, поєднаний з насильством, небезпечним для життя і здоров'я особи, яка зазнала нападу, вчинений за попередньою змовою групою осіб, та поєднаний з проникненням у житло. Дії Майсурадзе потрібно кваліфікувати аналогічно.

Спочатку їх дії починались як таємне викрадення майна, але потім, з метою утримання викраденого, вони нанесли середньої тяжкості тілесні ушкодження Паську, що охоплюється поняттям насильства, що є

небезпечним для життя і здоров'я. Тому в даному випадку має місце злочин передбачений ч. 3 ст. 187 КК України, з відповідними кваліфікуючими ознаками.

3. Громадянин України Кириченко, маючи намір виїхати за кордон, почав збирати різні відомості, які були державною таємницею, для використання їх на шкоду інтересам України після переходу кордону.

Кваліфікуйте дії Кириченка.

Відповідь:

Дії Кириченка потрібно кваліфікувати за ч. 1 ст. 111 КК України як державна зрада у формі шпигунства, що полягає у збиранні з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їх представникам відомостей, що становлять державну таємницю.

Цей злочин з усіченим складом, тобто момент закінчення злочину встановлено на стадії готування, тому, збирання відомостей вже утворює закінчений склад злочину.

4. При проведенні обшуку слідчий Сумін вилучив у директора малого підприємства „Мрія” документи, які свідчили про причетність директора до викрадення державного майна в особливо великих розмірах. Коли Сумін після обшуку повертався у відділ міліції, його зустріли двоє працівників малого підприємства Ковтун і Макаров, які, погрожуючи вбивством Суміну, зажадали від нього, щоб він передав їм матеріали обшуку. Слідчий віддав матеріали, які вони тут же знищили. Директор про таку поведінку своїх працівників нічого не знав.

Кваліфікуйте дії Ковтуна і Макарова.

Відповідь:

Дії Ковтуна потрібно кваліфікувати за ч. 1 ст. 343; ч. 1 ст. 345; ч. 2 ст. 357 КК України, як вплив у будь-якій формі на працівника правоохоронного органу з метою перешкодити виконання ним службових обов'язків поєднане з погрозою вбивством щодо працівника правоохоронного органу у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків, а також умисне знищення особливо важливих документів. Дії Макарова кваліфікуються аналогічно.

Слідчий Сумін відноситься до категорії працівників правоохоронного органу (міліція); погрози вбивством висловлювались у зв'язку з його службовою діяльністю - розслідуванням даної справи.

Знищені документи відносяться до категорії особливо важливих, тому що вони після вилучення в процесі обшуку, стали доказами по кримінальній справі про вчинення тяжкого злочину, а докази, як правило, відновленню не підлягають.

5. Шенківський та Зосименко, знаходячись в стані сп'яніння, зупинили автомобіль ВАЗ-2110, яким керував Линдюк, і попросили підвезти їх до залізничного вокзалу. Під час руху вони – погрожуючи кухонними ножами, висадили водія з машини, а самі поїхали до сусіднього міста. Коли закінчилося пальне, машину вони покинули. Під час слідства Шенківський і Зосименко пояснили, що автомобіль вони забрали тільки з метою доїхати до сусіднього міста, де збиралися його залишити.

Кваліфікуйте дії Шенківського і Зосименка.

Відповідь:

Дії Шенківського потрібно кваліфікувати за ч. 3 ст. 286 як незаконне заволодіння транспортним засобом, вчинене за попередньою змовою групою осіб, поєднані з погрозою застосування насильства, небезпечного для життя і здоров'я потерпілого та щодо транспортного засобу, вартість якого у 250 разів перевищувала неоподаткований мінімум доходів громадян. Аналогічно потрібно кваліфікувати і дії Зосименка.

Згідно з примітки 1 до ст. 286 під незаконним заволодінням транспортним засобом в цій статті слід розуміти вчинення умисного, з будь-якою метою протиправного вилучення будь-яким способом транспортного засобу у власника чи користувача всупереч їх волі. Щодо кваліфікуючих ознак то характер дій Шенківського і Зосименка про їх попередню домовленість вчинити злочин, погроза застосувати ніж є насильством, яке є небезпечним для життя і здоров'я, а вартість автомобіля ВАЗ-2110 більша ніж 250 неоподаткованих мінімумів доходів громадян.

6. Директор приватного підприємства Петренко звернувся в один з комерційних банків з проханням надати його підприємству кредити на суму 150000 гривень. Петренко мав мету придбати устаткування для виробництва. При цьому він подав до банку всі необхідні документи. Під час перевірки поданих документів з'ясувалось, що довідка про фінансовий стан підприємства не відповідає дійсності, баланс підприємства має негативне сальдо, раніше отримані кредити не повернуті, відсотки по ним не сплачуються, майно, що пропонувалось під заклад, вже закладене.

Кваліфікуйте дії Петренка.

Відповідь:

Дії Петренка потрібно кваліфікувати за сукупністю злочинів: ч. 1 ст. 366; ч. 1 ст. 222 КК України, як внесення службовою особою до офіційних документів неправдивих відомостей, складання і видача завідомо неправдивих документів, тобто „службове підроблення”, а також надання службовою особою суб'єкта господарської діяльності завідомо неправдивої інформації банку з метою отримання кредиту на суму 150000 гривень ”Шахрайство з фінансовими ресурсами”. Цей злочин з формальним складом, вважається закінченим з моменту подання неправдивої інформації, що мало на меті отримання кредитів. Ознаки злочину проти власності (шахрайство) відсутні(відсутня мета обернути безоплатно кредит на свою користь або на користь третіх осіб).

7. Охрименко та Осипенко ввечері прийшли додому до Зоценка і почали вимагати, щоб останній повернув борг в сумі 1000 гривень сестрі Охрименка. Строк сплати боргу, згідно укладеного договору позики, закінчився три місяці тому. Зоценко пообіцяв через тиждень повернути борг, але обіцянки не виконав, Охрименко та Осипенко знову прийшли до Зоценка та побили його, примушуючи виконати свої зобов'язання, тобто повернути борг. Зоценку були заподіяні легкі тілесні ушкодження, що потягли за собою короточасний розлад здоров'я.

Кваліфікуйте дії Охрименка та Осипенка.

Відповідь:

Дії Охрименка потрібно кваліфікувати за ч. 3 ст. 355 КК України „Примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових

зобов'язань” – примушування до виконання цивільно-правових зобов'язань, вчинене за попередньою змовою групою осіб та поєднане з насильством, небезпечним для життя і здоров'я потерпілого. Аналогічно потрібно кваліфікувати дії Осипенка. Борг-це один із видів цивільно-правових зобов'язань. Про попередню змову свідчить узгодженість дій Охрименка і Осипенка. Заподіяння легких тілесних ушкоджень, що потягло короткочасний розлад здоров'я (на термін від 6 до 21 дня) відноситься до категорії насильства, яке є небезпечним для життя і здоров'я.

8. Самойленко, раніше судимий за крадіжку приватного майна громадян (судимість не знята і не погашена), прийшов до гуртожитку, де мешкала його знайома Петрашевська. Однак останньої в кімнаті не було. Сподіваючись, що вона зайшла до когось із дівчат, Самойленко став відчиняти двері інших кімнат, але там нікого не було. Виходячи з однієї із кімнат, Самойленко побачив на шафі норкову шапку вартістю 300 гривень, яку він викрав і пішов з гуртожитку.

Кваліфікуйте дії Самойленко.

Відповідь:

Дії Самойленко потрібно кваліфікувати за ч. 2 ст. 185 КК України як таємне викрадення чужого майна вчинене повторно.

Кваліфікуюча ознака частини 3 цієї статті (проникнення в житло, інше приміщення або сховище) не може бути застосована, бо у Самойленко умисел на викрадення виник, коли він вже знаходився у житловому приміщенні, а не до проникнення, як вимагає зміст цієї ознаки.

9. В серпні 2003 року Ігнатков запропонував Рабаєву придбати крадений приватний ВАЗ-2109, який збирався викрасти в Чернівцях та перегнати в м. Київ. Рабаєв на це погодився, але дати аванс відмовився, заявивши, що розрахується повністю тоді, коли отримає машину. Після того, як Ігнатков пригнав автомобіль, Рабаєв віддав тому обумовлену суму грошей(10000 грн.).

Кваліфікуйте дії Рабаєва та Ігнаткова.

Відповідь:

Дії Ігнаткова потрібно кваліфікувати за ч. 3 ст. 289 КК України, як незаконне заволодіння транспортним засобом, вартість якого у 250 разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян, вчинене за попередньою змовою групою осіб.

Дії Рабаєва потрібно кваліфікувати за ч. 5 ст. 27, ч. 3 ст. 289 КК України як пособництво у незаконному заволодінні транспортного засобу (з будь якою метою), вартість якого у 250 разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян, вчиненого за попередньою змовою групою осіб, яке виявилось у тому, що Рабаєв заздалегідь обіцяв придбати автомобіль.

10. Червонюк перевищив встановлену швидкість і виїхав на тротуар, де збив пішохода Скибіна, причинивши йому тяжкі тілесні ушкодження. Маючи намір зникнути з місця події, щоб уникнути відповідальності, Червонюк порушив Правила дорожнього руху і зіткнувся на перехресті з вантажним автомобілем, При зіткненні пасажиром Аверченку і Цвигуну були заподіяні тяжкі тілесні ушкодження. Наступного дня потерпілі Скибін та Цвигун померли.

Кваліфікуйте дії Червонюка.

Відповідь:

Дії Червонюка потрібно кваліфікувати за ч. 2 ст. 286; ч. 3 ст. 135; ч. 2 ст. 286 КК України, як порушення правил безпеки руху та експлуатації транспорту особою, що керує транспортним засобом, що спричинило смерть пішохода Скибіна; залишення без допомоги пішохода Скибіна, який перебував у небезпечному для життя стані і був позбавлений можливості вжити заходів до самозбереження, що спричинило його смерть і якого Червонюк сам поставив в небезпечний для життя стан; порушення правил безпеки руху та експлуатації транспорту особою, яка керує транспортним засобом, що спричинило смерть пасажирів Цвигуну та тяжкі тілесні ушкодження пасажирів Аверченку, таке рішення обумовлене тому що за ч. 3 ст. 286 КК України „...загибель кількох осіб” дії винного можна кваліфікувати тільки в тому випадку, коли внаслідок одного порушення сталась загибель кількох осіб.

11. Явдошина подала в райсобез документи, які сама підробила. На підставі цих документів їй призначено пенсію за старістю. Потім з'ясувалось, що в документах стаж роботи та вік були завищені на 5 років. Явдошина протягом одного року незаконно отримала 300 гривень.
Кваліфікуйте дії Явдошиної.

Відповідь:

Дії Явдошиної потрібно кваліфікувати за ч. 1 ст. 358; ч. 1 ст. 190 КК України, як підроблення документів, які видаються підприємством, установою чи організацією і який надає право на отримання пенсії, з метою використання його підроблювачем, а також заволодіння чужим (державним) майном шляхом обману.

Обман полягає у використанні Явдошиною підробленого документа, що дало їй можливість незаконно отримати 300 гривень.

12. Водій Лазько на підставі товарно-транспортної накладної перевозив сільськогосподарську продукцію з поля у сховище. Під час виконання останньої ходки він викрав сільськогосподарську продукцію на суму 250 гривень.

Кваліфікуйте дії Лазька.

Відповідь:

Дії водія Лазька необхідно кваліфікувати за ч. 1 ст. 191 КК України, як привласнення чужого майна, яке було йому ввірене. В даному випадку суб'єкт злочину спеціальний. Про те, що майно Лазьку було ввірено свідчить наявність товарно-транспортної накладної.

13. 15-річний Хорков та 13-річні Батуренко та Карпов, домовившись між собою, вночі зняли з трьох легкових автомобілів що стояли на різних вулицях міста без охорони, дзеркала, завдавши власникам авто шкоду на суму 900 гривень.

Кваліфікуйте дії винних осіб.

Відповідь:

13-річні Батуренко та Карпов не підлягають кримінальній відповідальності бо не є суб'єктами злочину. Дії Хоркова потрібно

кваліфікувати за ч. 2 ст. 185 КК України як таємне викрадення чужого майна вчинене повторно, за попереднім зговором групою осіб. Повторність-тому, що він вчинив три злочини, передбачених тією самою статтею Особливої частини КК, чим завдав матеріальної шкоди 3 потерпілим. За попереднім зговором групою осіб тому що він використав спільні зусилля інших осіб для вчинення злочинів.

14. Петрова, довідавшись, що її чоловік знаходився в сексуальних стосунках з Васильєвою, вирішила помститись. Взявши пляшку з сірчаною кислотою, Петрова зайшла у квартиру Васильєвої і стала докоряти їй тим, що вона зруйнувала сім'ю. Васильєва заспокоювала Петрову, але остання не послухавши її, вилила їй в обличчя сірчану кислоту. Від цього Васильєвій спричинено непоправне знівечення обличчя.

Кваліфікуйте дії Петрової. Чи змінилась би кваліфікація злочину, якби заподіяне ушкодження можна було б усунути за допомогою пластичної операції?

Відповідь:

Дії Петрової необхідно кваліфікувати за ч. 1 ст. 121 КК України як тяжкі тілесні ушкодження, що потягли непоправне знівечення обличчя. Усунення такого знівечення за допомогою пластичної операції на кваліфікацію злочину не впливає. Злочин вважається закінченим з моменту настання наслідків передбачених в диспозиції кримінально-правової норми(ч. 1 ст. 121 КК України).

15. Паршин підстежив співробітника міліції Фролова, який повертався після чергування. Напередодні той склав протокол за розпиття спиртних напоїв у невстановленому місці. З криком "Вб'ю!" і з ножем в руці Паршин напав на Фролова. Фролову вдалося попередити удар і обеззброїти Паршина, після чого за допомогою інших громадян він був доставлений в РУВС.

Кваліфікуйте дії Паршина.

Відповідь:

Дії Паршина потрібно кваліфікувати за ст. 348 КК України, як

посягання на життя працівника правоохоронного органу у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків. Цей злочин з формально-матеріальним складом, вважається закінченим з моменту замаху на вбивство або із моменту вбивства потерпілого. Потерпілий Фролов - працівник міліції, тобто працівник правоохоронного органу. Замах на його вбивство Паршин вчинив у зв'язку з виконанням Фроловим своїх службових обов'язків.

16. Литвиненко тримав заряджену мисливську рушницю в кімнаті на стіні. Одного разу, його 11-річний син Микола взяв рушницю і виніс її на вулицю. Під час гри він пострілом з рушниці вбив свого товариша.

Дайте правову оцінку цій ситуації.

Відповідь:

Бездіяльність Литвиненка потрібно кваліфікувати за ст. 264 КК України як недбале зберігання вогнепальної зброї, що спричинило загибель людей. Його син відповідальності не підлягає, бо не є суб'єктом злочину. Литвиненко не виконав вимог щодо застережних заходів, які вимагаються для недопущення вільного доступу до зброї.

Під загибеллю людей потрібно розуміти загибель хоча б однієї особи.

До його сина можна застосувати лише примусові заходи виховного характеру, згідно ч.2 ст.97 КК України.

17. Головний інженер не забезпечив своєчасну заміну рятувального обладнання, що призвело до загибелі 25 шахтарів.

Кваліфікуйте дії Юрка?

Відповідь:

Бездіяльність Юрка необхідно кваліфікувати за ч. 2 ст. 272 КК України, як порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою на підприємстві, особою, яка зобов'язана їх дотримуватися, що спричинило загибель людей.

Додатково кваліфікувати бездіяльність Юрка за ч. 2 ст. 367 "Службова недбалість" не потрібно.

18. Панін зустрів на зупинці стару знайому Дорошенко, від якої дізнався, що вона запізнюється на поїзд, а водій автомобіля "Деу", який стоїть на зупинці, снідає в кафе напроти. Панін заволодів автомобілем та відвіз Дорошенко на вокзал. Свої дії він виправдовував тим, що сам працював у тому ж таксопарку і мав намір одразу повернути автомобіль.

Кваліфікуйте дії Паніна?

Відповідь:

Дії Паніна повинні кваліфікуватися за ч. 3 ст. 289 КК України, як незаконне заволодіння з будь якою метою транспортного засобу, вартість якого у 250 разів і більше перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян. Стан крайньої необхідності в даному випадку відсутній.

19. Шепель проник у приміщення державної установи з метою крадіжки. Зламав сейф і разом з грошима в сумці на суму 150 гривень випадково викрав документ, що становить державну таємницю. Прочитавши його, Шепель документ викинув, але про його зміст розповів знайомим.

Кваліфікуйте дії Шепеля.

Відповідь:

Дії Шепеля потрібно кваліфікувати за ч. 3 ст. 185 КК України, як таємне викрадення чужого майна з проникненням в приміщення.

За ст. 328 КК України його дії кваліфікувати не потрібно, бо цей склад злочину передбачає наявність спеціального суб'єкта-особи, які відомості що містять державну таємницю стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків.

20. Потапенко дав Романову 1500 грн. в борг. В установлений термін Романов борг не повернув. На неодноразові вимоги не реагував. Зневірившись у добровільному поверненні боргу, Потапенко проник до квартири Романова і самовільно взяв там 1500 грн.

Кваліфікуйте дії Потапенко?

Відповідь:

Дії Потапенко потрібно кваліфікувати за ч. 1 ст. 162; ст. 356 КК

України, як незаконне проникнення до житла, незаконне проведення огляду, та вчинення інших дій, що порушують недоторканість житла громадян, а також самовільне, всупереч установленому законом порядку, вчинення будь яких дій, правомірність яких оспорується, якщо такими діями була заподіяна значна шкода інтересам держави та власника.

За ч. 3 ст. 185 КК України дії Потапенко кваліфікувати не можна, бо він вилучив не чужі гроші, а тільки ті які Романов заборгував, тобто повернув своє майно.

21. Кирилін передав працівникові податкової інспекції Юхименку хабар у сумі 50 доларів США, обіцяючи принести через 3 дні ще 450 доларів. Після отримання 50 доларів Юхименка затримали.

Кваліфікуйте дії Юхименка?

Відповідь:

Дії Юхименка потрібно кваліфікувати за ч. 1 ст. 368 КК, як одержання службовою особою хабара за виконання або не виконання в інтересах того хто дає хабара будь-якої дії з використанням службового становища.

Злочин вважається закінченим з моменту отримання хоча б частини хабара.

22. За попередньо змовою Соловчук і Ліхтар бажаючи пожартувати незаконно проникли на веб-сервер компанії "Дніпробуд" та розташували на головній веб-сторінці компанії зображення порнографічного характеру. Внаслідок цих дій шкоди компанії „Дніпробуд” не завдано.

Кваліфікуйте дії Соловчука та Ліхтара.

Відповідь:

Дії Соловчука потрібно кваліфікувати за ч. 3 ст. 301 як розповсюдження зображень порнографічного характеру вчинене за попередньою змовою групою осіб. Дії Ліхтара теж потрібно кваліфікувати за вище вказаною нормою.

Склад злочину, передбачений ч. 2 ст. 361 КК України "Незаконне втручання в роботу електронно-обчислювальних машин, систем та комп'ютерних мереж" в їх діях відсутній. Замах на злочин теж відсутній бо відсутні наслідки у вигляді передання чи знищення або носіїв такої

інформації. Замах на цей злочин теж відсутній бо Соловчук і Ліхтар під час втручання в роботу ЄОМ не мали на меті передати, чи знищити інформацію, або носії такої інформації.

23. Між директором птахофабрики Чірчиком і заступником голови районного суду Полечком, які проживали на одному поверсі в багатоквартирному будинку склалися неприявні стосунки. Одного разу Чірчик, будучи злим на сусіда Поленка та перебуваючи у стані сп'яніння, зустрів останнього біля кабіни ліфта та наніс йому тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого.

Кваліфікуйте дії Чірчика.

Відповідь:

Дії Черчика потрібно кваліфікувати за ч. 2 ст. 121 КК України, як умисне заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, що потягло за собою смерть потерпілого.

Посада потерпілого не впливає на кваліфікацію, бо злочин вчинено не в зв'язку з виконанням потерпілим своїх службових обов'язків.

24. Засуджений до позбавлення волі у виправно-трудої колонії суворого режиму Колосенко тимчасово перебував у слідчому ізоляторі. Повертаючись з прогулянки, він напав у подвір'ї на контролера, якого збив з ніг, а потім вибіг через центральні ворота слідчого ізолятора, що зачинялися після виїзду автомобіля, та зник у невідомому напрямку.

Кваліфікуйте дії Колесника.

Відповідь:

Дії Колесника потрібно кваліфікувати за ч. 2 ст. 393 як втеча з місця позбавлення волі із застосуванням насильства.

Слідчий ізолятор в даному випадку буде відноситись до місця позбавлення волі, бо Колосенко там відбував покарання.

Насильство проявилось в тому, що він збив з ніг контролера, тобто застосував до нього фізичну силу, маючи на меті втечу.

25. Кудасов, перебуваючи в нетверезому стані, заважав роботі сільського сходу – стукав у двері клубу, кричав, погрожував ножом завідуючому клубом Потапенку, який не пускав його туди в такому стані. Кваліфікуйте дії Кудасова.

Відповідь:

Дії Кудасова потрібно кваліфікувати за ч. 4 ст. 296 КК України, як грубе порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства що супроводжується особливою зухвалістю, із застосуванням холодної зброї.

Особлива зухвалість проявилась в тому, що Кудасов соєю поведінкою порушив роботу громадської організації, а застосування холодної зброї в тому, що він погрожував завідуючому клубом нанести ножом тілесні ушкодження.

Цей ніж був заздалегідь заготовленим, для нанесення тілесних ушкоджень. За змістом ч. 4 ст. 296 до холодної зброї відносяться будь-які ножі.

26. Коваль був притягнутий в якості обвинуваченого за ч.1 ст.296 КК України. Бажаючи допомогти своєму брату уникнути відповідальності за цей злочин, його брат Коваль Петро прибув на квартиру до свідка Туровського і попросив дати „потрібні” для брата Миколи показання. Туровський погодився і дав на слідстві і в суді такі показання, за що отримав від Ковалю Петра 200 гривень.

Кваліфікуйте дії Ковалю Петра і Туровського.

Відповідь:

Дії Ковалю Петра потрібно кваліфікувати за ст.386; ч.4 ст.27; ч.1 ст.384 КК України, як підкуп свідка з метою примушування його до давання завідомо неправдивих показань та підбурювання, шляхом підкупу до давання свідком завідомо неправдивих показань.

Така кваліфікація обумовлена тим, що покарання за перший злочин менш суворіше ніж за другий і конкуренція норм відсутня.

Дії Туровського потрібно кваліфікувати за ч.2 ст.384 КК України, як завідомо неправдиве показання свідка під час проведення досудового слідства, з корисливих мотивів.

27. Заставенко, працюючи бухгалтером малого приватного підприємства „Легіон”, за вказівкою власника підприємства Заїки, протягом 2003 року шляхом перекручення бухгалтерського обліку та звітності занижував розмір отриманого прибутку. Внаслідок цього не був сплачений податок на загальну суму 190000 гривень.

Кваліфікуйте дії Заставенко та Заїки.

Відповідь:

Дії Заставенка потрібно кваліфікувати за ч. 2 ст. 366; ч.2 ст.212 КК України, як службове підроблення, тобто внесення службовою особою до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей, що спричинило тяжкі наслідки і умисне ухилення від сплати податків, вчинене службовою особою підприємства, яка виконує адміністративно-господарські функції, що призвело до фактичного ненадходження до бюджету коштів у значних розмірах, вчинене за попередньою змовою групою осіб.

Тяжкі наслідки вважаються такі які у 250 разів і більше перевищують неоподаткований мінімум доходів громадян (примітка 4 до ст. 364 КК України)

Значний розмір - це сума податку, яка у 1000 і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян.(примітка до ст. 212 КК України)

Дії Заїки потрібно кваліфікувати за ч.3 ст.27; ч.2 ст.212 КК України, бо згідно його вказівок було вчинено вищезгаданий злочин.

28. Раніше судимий за грабіж Зубов в нічний час, розбивши вікно, проник в приміщення державної установи з метою крадіжки. Оглянувши кімнати, Зубов нічого цікавого для себе не знайшов і, залишивши будівлю, прихопив з собою кухонний ніж вартістю 10 гривень.

Кваліфікуйте дії Зубова.

Відповідь:

Дії Зубова потрібно кваліфікувати за ч. 3 ст. 185 КК України, як таємне викрадення чужого майна, вчинене повторно і поєднане з проникненням в приміщення.

Зубова можна притягнути до адміністративної

відповідальності(вартість викраденого не перевищує 3-х неоподаткованих мінімумів доходів громадян) бо згідно ч.1 ст. 51 Кодексу України про адміністративну відповідальність, станом на 01.12.2004 року, дрібне розкрадання державного або колективного майна не охоплює випадки вчинення його з проникненням в приміщення або інше сховище.

29. Майстер Баглай за попередньою домовленістю із столяром Чинковим виписав на його імя три фіктивні наряди і закрив їх на 800 гривень. Чинков одержав незаконно нараховані йому гроші, з яких 500 гривень передав Баглаю, а 300 гривень залишив собі.

Кваліфікуйте дії Аглая і Чинкова.

Відповідь:

Дії Аглая потрібно кваліфікувати за ч. 1 ст. 366; ч. 3 ст. 191 КК України, як складання і видача неправдивих документів та заволодіння чужим майном, шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем вчинене за попередньою змовою групою осіб.

Дії Шипова потрібно кваліфікувати за ч. 5 ст. 27, ч. 3 ст. 191 КК України, як пособництво у вчиненні заволодіння чужим майном, шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем, вчинене за попередньою змовою групою осіб.

В даному випадку має місце співучасть зі спеціальним суб'єктом. Тому дії Чинкова потрібно кваліфікувати за тією статтею, за якою несе відповідальність спеціальний суб'єкт, майстер Баглай.

30. Таран, скориставшись тим, що Січук була у стані сп'яніння, і знепритомніла, вступив з нею в статевий зв'язок. Коли наступного дня ображена насильством потерпіла пригрозила, що заявить в орган міліції, він злякався, наніс їй тілесні пошкодження, від яких Січук померла.

Кваліфікуйте дії Тарана.

Відповідь:

Дії Тарана потрібно кваліфікувати за ч. 1 ст. 152; п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України, як зґвалтування з використанням безпосереднього стану потерпілої, та умисне вбивство з метою приховати інший злочин.

Безпорадний стан мав місце тому що потерпіла внаслідок втрати свідомості не могла розуміти значення дій що вчинились відносно неї і не може чинити опір Тарану, який усвідомлював, що потерпіла знаходиться в такому стані.

За п. 10 ч. 2 ст. 115 КК(умисне вбивство поєднане із зґвалтуванням)кваліфікувати не можна бо між злочинами пройшов значний проміжок часу, а для кваліфікації за цим пунктом, потрібно, щоб вбивство сталося відразу ж після зґвалтування.

31. Зимін із своїм сусідом Нестеренком розпивали спиртні напої в квартирі останнього. Дружина Нестеренка побачивши чоловіка та його друга в стані сп'яніння, почала їх лаяти. Нестеренко намагався виштовхати дружину з кімнати, де вони знаходились, але це її ще більше обурило і вона, схопивши кухонний ніж, ударила чоловіка в живіт. В лікарні з'ясувалось, що лезо ножа проникло в черевну порожнину, але не пошкодило внутрішніх органів. Через три дні Нестеренка виписали з лікарні, а ще через сім днів він закінчив амбулаторне лікування і вийшов на роботу.

Кваліфікуйте дії дружини Нестеренка.

Відповідь:

Дії дружини Нестеренка потрібно кваліфікувати за ч. 1 ст. 121 КК України як умисне завдання тяжкого тілесного ушкодження, яке є небезпечним для життя в момент заподіяння.

Для визнання тілесного ушкодження тяжким за цією ознакою тривалість розладу здоров'я значення не має. Визначальним є те, що проникнення в черевну порожнину при звичайному перебігові подій, без медичного втручання, призвело би до смерті потерпілого (Правила судово-медичного визначення ступені тяжкості тілесних ушкоджень, затверджені Наказом МОЗ України від 17 січня 1995 року).

32. Шемаченко у відсутність чоловіка, що знаходився у тривалому відрядженні, підтримувала статеві зв'язки з Коваленко. Через певний час вона завагітніла і, побоюючись розправи з боку чоловіка, вирішила позбавитися дитини. Про свій намір вона повідомила знайому Кириченка, яка згодилася за певну винагороду їй допомогти. Коли

дитина народилася, то Кириченко прийняла пологи, а наступного дня вони втопили дитину у ванні, а труп закопали.

Кваліфікуйте дії вказаних осіб.

Відповідь:

Дії Шемаченко потрібно кваліфікувати за п.п. 2,12 ч. 2 ст. 115 КК України, як умисне протиправне заподіяння смерті малолітній дитині, вчинене за попередньою змовою групою осіб.

Шемаченко не може бути суб'єктом злочину передбаченого ст. 117 КК України „Вбивство матір'ю новонародженої дитини” бо позбавила життя дитину не під час пологів і не одразу після них, а через деякий час.

Дії Кириченко потрібно кваліфікувати за п.п. 2,6,12 ч. 2 ст. 115 КК України, як умисне протиправне заподіяння смерті малолітній дитині, вчинене за попередньою змовою групою осіб, з корисливих мотивів. Така кваліфікація обумовлена тим, що Кириченко погодилась прийняти участь у вбивстві за винагороду.

33. Колишній слідчий Кругових, який вже рік не працював, вийшовши на пенсію, на стадіоні під час футбольного матчу зустрівся з Дмитренком, якого він раніше притягав до кримінальної відповідальності. Зі словами: „ Тепер будеш знати як сажати невинних у тюрму! ” - Дмитренко наніс удар ножем у живіт Кругових. Через декілька хвилин потерпілого доставили до лікарні, де вдалося врятувати йому життя .

Кваліфікуйте дії Дмитренка.

Відповідь:

Дії Дмитренка потрібно кваліфікувати за ст. 348 КК України як посягання на життя працівника правоохоронного органу в зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків. Факт перебування слідчого Кругових на пенсії на кваліфікацію не впливає, бо посягання на його життя було здійснено в зв'язку з тим що він раніше виконував службові обов'язки працівника правоохоронного органу. Слідчі МВС, СБУ, податкової міліції, прокуратури відносяться до зазначеної категорії працівників .

34. Олефіренко, працюючи начальником авторемонтної майстерні, під час виконання робіт в оглядовій ямі, нехтуючи наявністю паливно-мастильних матеріалів, запалив сірника, через що виникла пожежа, внаслідок якої зварник Дашко, який знаходився поруч, отримав тяжкі тілесні ушкодження.

Кваліфікуйте дії Олефіренка.

Відповідь:

Дії Олефіренка потрібно кваліфікувати за ч. 2 ст. 270 і ч.2 ст. 367 КК України як порушення встановлених законодавством вимог протипожежної безпеки та неналежне виконання службовою особою своїх службових обов'язків, через несумлінне ставлення до них (службова недбалість), що спричинило тяжкі наслідки у вигляді заподіяння тяжких тілесних ушкоджень.

В даному випадку конкуренція норм відсутня, тому дії Олефіренка необхідно кваліфікувати за вищезгаданою сукупністю злочинів.

35. Шаюнов вирішив організувати групу для вчинення злочинних нападів на громадян. На його пропозицію дали згоду Зарубін і Рибаків. В цілях здійснення злочинних нападів Шаюнов виготовив пістолет і два ножі, які передав Зарубіну і Рибаківу.

Однак цим особам не вдалось скоїти жодного нападу, тому що вони були розкриті і притягнуті до кримінальної відповідальності.

Кваліфікуйте дії вказаних осіб.

Відповідь:

Дії Шаюнова, Зарубіна і Рибаківу необхідно кваліфікувати за ст. 257 КК України як організація озброєної банди з метою нападу на громадян.

Вищевказаний склад злочину за конституцією – усічений, законодавець визначив його закінченим з моменту організації банди - стійкої озброєної групи з трьох або більше осіб, які організувались з метою нападу на підприємства, установи, організації будь-якої форми власності, або на окремих осіб.

Дії цих осіб слід також кваліфікувати за ч. 1, ч. 2 ст. 263 КК України, як виготовлення, носіння, зберігання вогнепальної та холодної зброї

36. Василенко, знаючи про наявність у неї венеричного захворювання гонореї, вступила в статевий зв'язок з Бабичем, а через декілька днів з Гавриловим і неповнолітнім Панченком (17 років). При медичному обстеженні було встановлено, що Бабич не захворів, а Гаврилов і Панченко заразилися гонореєю. Під час досудового слідства з'ясовано, що Василенко не бажала заразити своїх партнерів, але допускала таку можливість.

Кваліфікуйте дії Василенко.

Відповідь:

Дії Василенко потрібно кваліфікувати за ч. 2 ст. 133 КК, як зараження венеричною хворобою двох осіб, одна з яких є неповнолітньою (Панченко), особою яка знала про наявність у неї такої хвороби. Її дії характеризуються умисною формою вини (непрямий умисел).

37. В Україні, громадянин Іраку забрав відомості, що становлять державну таємницю Польщі, з метою передачі цих відомостей, представникам своєї держави.

Як кваліфікувати дії громадянина Іраку?

Відповідь:

В діях громадянина Іраку відсутній склад злочину передбачений ст. 114 КК України „шпигунство”, бо ті відомості що він збирав не є державною таємницею України.

38. Інструктор з плавання Руденко вийшов з басейну під час занять, бо його викликав директор спорткомплексу. Діти, які були в басейні почали стрибати з трампліна і один з них потонув.

Як кваліфікувати дії Руденка?

Відповідь:

Дії Руденка потрібно кваліфікувати за ч. 2 ст. 137 КК України, як неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей, що спричинило смерть неповнолітнього. В обов'язки тренера Руденка входило вживання належних заходів щодо охорони життя і здоров'я дітей.

39. Шаповал викрав неповнолітнього Капустяного, якого закрав на горищі. Капустяний не витримав психологічного напруження і покінчив життя самогубством.

Кваліфікуйте дії Шаповала.

Відповідь:

Дії Шаповал потрібно кваліфікувати за ч. 3 ст. 146; ч. 3 ст. 120 КК України, як викрадення людини, що спричинило тяжкі наслідки і доведення до самогубства.

Сукупність злочинів має місце тому що ч. 3 ст. 120 КК України є більш тяжким злочином порівняно з злочином, передбаченим ч. 3 ст. 146 КК України.

40. Слідчій прокуратури Шахов у вільний від роботи час, займався укладанням угод купівлі-продажу квартир, внаслідок чого отримав доход у 2004 році у розмірі 15000.

Як кваліфікувати дії Шахова?

Відповідь:

Дії Шахова потрібно кваліфікувати за ч. 1 ст. 202 КК України, як порушення порядку заняття господарською діяльністю.

Діяльність, якою займався Шахов, є різновидом господарської (підприємницької) діяльності, а слідчим прокуратури заборонено законом цим займатись. Для притягнення до відповідальності за п. 1 ст. 202 КК недостатня сума несплаченого податку.

41. Федоров під час керування автомобілем, через власну неуважність вчинив наїзд на Гейко, спричинивши йому тяжке тілесне ушкодження. На місці пригоди Федоров автомобіль не зупинив, допомоги потерпілому не надав.

Кваліфікуйте дії Федорова.

Відповідь:

Дії Федорова потрібно кваліфікувати за ч. 2 ст. 286; ч. 3 ст. 135 КК України, як порушення правил безпеки руху особою, яка керує

транспортним засобом, що спричинило потерпілому тяжкі тілесні ушкодження, а також завідоме залишення без допомоги особи, яка перебуває в небезпечному для життя стані і позбавлення можливості вжити заходів до самозбереження, внаслідок безпорадного стану через отримання тяжких тілесних ушкоджень, особою яка сама поставила потерпілого в небезпечний для життя стан, що спричинило смерть потерпілого.

42. Татарчук з метою заволодіння зброєю міліціонера Красюка, який здійснював патрульну службу, шляхом обману запросив його начебто для виявлення захованої кимось сумки з наркотичними засобами. Скориставшись тим, що міліціонер нахилився, Татарчук з метою полегшення вчинення злочину, наніс йому удар ножем удар в спину, заподіявши тяжке тілесне ушкодження. Після цього Татарчук витяг з кобури пістолет і втік.

Кваліфікуйте дії Татарчука.

Відповідь:

Дії Татарчука необхідно кваліфікувати за ч.3 ст.262 КК України, як розбій, тобто напад з метою викрадення вогнепальної зброї, поєднаний з заподіянням потерпілому тяжких тілесних ушкоджень.

Таку кваліфікацію визначає мета - заволодіння вогнепальною зброєю. Заподіяння тяжких тілесних ушкоджень охоплює поняття насильства при розбої і тому додаткової кваліфікації не потребує.

Також дії Татарчука слід кваліфікувати за ч. 2 ст. 263 та ч. 1 ст. 263, тому що він незаконно носив ніж (холодна зброя), а потім пістолет (вогнепальна зброя).

43. Під час митного огляду в зоні митного контролю аеропорту „Бориспіль” м. Києва працівники митниці у пасажера Абдуразакова, при виїзді з України, було знайдено та вилучено 2 пістолети та 20 набоїв до них, які він зберігав і носив без дозволу.

Кваліфікуйте дії Абдуразакова.

Відповідь:

Дії Абдуразакова потрібно кваліфікувати за ч.1 ст.263; ч.2 ст. 15 КК,

ч.1 ст.201 КК України як незаконне носіння, зберігання та придбання вогнепальної зброї і бойових припасів до неї та замах на переміщення через митний кордон з приховуваними від митного контролю вогнепальної зброї та бойових припасів до неї.

В даному випадку має місце реальна сукупність злочинів. Абдуразаков спочатку незаконно придбав, зберігав і носив вогнепальну зброю та бойові припаси а потім вчинив замах на незаконне переміщення через митний кордон. Закінченим цей злочин можна вважати з моменту фактичного переміщення предметів через митний кордон.

44. Представник агрофірми Дудкар на базарі реалізував 10 тон кавунів за більш вищою, проти встановленої фірмою, ціною. Різницю, що складала 500 грн., між передбаченою та фактичною виручкою він привласнив.

Кваліфікуйте дії Дудкара.

Відповідь:

Дії Дудкара слід кваліфікувати за ч.1 ст.191 КК України, як заволодіння чужим майном, яке було ввірене йому, шляхом привласнення.

Дудкар не є службовою особою, майно йому було ввірене за спеціальним повноваженням.

Привласнення чужого майна полягає в тому, що він звернув на свою користь 500 грн., що складала різницю між фактичною та запланованою виручкою, і які він повинен був разом з іншою виручкою повернути в агрофірму.

45. Прищепу був затриманий працівниками рибоохорони в той момент, коли той ставив сітки на Канівському водосховищі. Всього у нього було вилучено 5 сіток, які він встиг поставити, але в сітках виявилось лише 2 коропи.

Кваліфікуйте дії Прищепи.

Відповідь:

Дії Прищепи потрібно кваліфікувати за ч.2 ст.15, ч.1 ст.249 КК України, як закінчений замах на незаконне заняття рибним промислом.

Злочин не закінчено тому, що відсутні наслідки у вигляді заподіяння істотної шкоди.

46. Пуговкін без ліцензії вбив в лісі лося і кабана, після чого звернувся за допомогою до Нечипоренка. Останній знав, що полювання було незаконним, але допоміг відвезти на власному автомобілі забитих тварин до Пуговкіна.

Кваліфікуйте дії Пуговкіна та Нечипоренка.

Відповідь:

Дії Пуговкіна потрібно кваліфікувати за ч.1 ст. 248 КК України, як порушення правил полювання, без відповідного дозволу (ліцензії), що заподіяло істотну шкоду. Істотна шкода визначається на підставі таксових цін, встановлених Кабінетом Міністрів України від 12.03.1996 р.

Дії Нечипоренка теж потрібно кваліфікувати за ч.1 ст.248 КК України як співвиконавство у незаконному полюванні, бо транспортування забитих тварин, без відповідної реєстрації, теж є порушенням правил полювання.

47. Кириченко їхав на своїй автомашині ЗАЗ-1102 із Черкас до Києва. На шляху він побачив збиту кимось людину. Зупинивши машину, Кириченко з'ясував, що потерпілий знаходиться в небезпечному для життя стані, бо має значні тілесні ушкодження. Побоюючись, що його можуть визнати винним в наїзді на людину, Кириченко залишив потерпілого на шляху і нікого не сповістив про це. Потерпілий згодом помер на місці пригоди.

Чи підлягає Кириченко кримінальній відповідальності?

Відповідь:

Дії Кириченка необхідно кваліфікувати за ч. 3 ст. 136 КК України, як ненадання допомоги особі яка перебуває в небезпечному для життя стані, при можливості надати таку допомогу, а також неповідомлення про такий стан особи належним установам чи особам, що спричинило смерть потерпілого. За цією нормою кримінальній відповідальності несуть особи, які не виконали загально-громадський обов'язок - піклуватись

про осіб, що знаходяться в небезпечному для життя стані, хоч і мали таку можливість. Як би Кириченко сам поставив потерпілого у небезпечний для життя стан, то його дії потрібно було б кваліфікувати за ч.3 ст.135 КК України „Залишення в небезпеці”.

48. Ярошенко попросив водія державної нафтобази Терещенка вивезти з бази шляхом крадіжки і привезти йому додому за винагороду 200 літрів пального вартістю 400 гривень. Терещенко домовився із завідувачим складом паливно-мастильних матеріалів Євтуховим, який мав „резервне” пальне, викрасти його за рахунок списання за фіктивними актами. Викрадене пальне Терещенко і Євтухов привезли Ярошенко додому.

Кваліфікуйте дії вказаних осіб.

Відповідь.

Дії Ярошенка потрібно кваліфікувати за ч. 5 ст. 27, ч. 2 ст. 185 КК України, як пособництво у таємному викраданні чужого майна вартістю 400 гривень, вчиненого за попередньою змовою групою осіб. Пособництво полягає в тому, що Ярошенко заздалегідь обіцяв купити викрадене пальне, попросивши його вкрати. Така кваліфікація обумовлена тим, що він не знав про службове становище Євтухова. Дії Євтухова потрібно кваліфікувати за ч.3 ст.191 КК України як заволодіння чужим майном шляхом зловживання ним своїм службовим положенням, вчинене за попередньою змовою групою осіб. Євтухов - службова особа, бо виконує адміністративно-господарські функції. Дії Терещенка потрібно кваліфікувати за ч. 5 ст. 27, ч.3 ст.191 КК України, бо він є пособником злочину, який вчинив спеціальний суб'єкт - службова особа.

49. 10 вересня 2002 року Коваль та Сихненко зустріли на пероні залізничного вокзалу Бондаря, який вантажив у вагон поїзда Київ-Москва 20 ящиків цукерок вартістю 2000 гривень. Погрожуючи фізичним насильством, вони забрали у Бондаря його товар, пообіцявши повернути його наступного дня, якщо останній сплатить їм 500 гривень, а при відмові виконати вимогу, знищать цукерки. Наступного дня Бондар

передав Ковалю і Сихненку необхідну суму, але свого майна не одержав, оскільки його продали, а гроші поділили.

Кваліфікуйте дії Коваля і Сихненка.

Відповідь:

Дії Коваля потрібно кваліфікувати за ч.3 ст.186; ч.2 ст.189 КК України, як відкрите заволодіння чужим майном, поєднане з погрозою застосування насильства, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, вчинене за попередньою змовою групою осіб, що завдало значної шкоди потерпілому та вимогу передачі чужого майна з погрозою застосування насильства над потерпілим, а також з погрозою знищення його майна, вчинене за попередньою змовою групою осіб.

Дії Сихненка потрібно кваліфікувати аналогічно. В даному випадку має місце ідеальна сукупність злочинів. Винні особи відкрито заволоділи чужим майном, погрожуючи насильством (ознаки небезпеки для життя і здоров'я відсутні) і скориставшись цими обставинами висунули вимогу передати їм чуже майно з погрозою застосування насильства чи знищення майна.

50. Самсонов був затриманий як підозрюваний у вчиненні грабежу. При допиті з метою примусити його давати показання, що саме він вчинив злочин, в якому його підозрюють, слідчий, застосував до нього насильство, заподіявши легкі тілесні ушкодження без розладу здоров'я.

Кваліфікуйте дії слідчого.

Відповідь:

Дії слідчого потрібно кваліфікувати за ч.2 ст.373 КК України, як примушування давати показання при допиті шляхом застосування насильства яке не є небезпечним для життя і здоров'я з боку особи яка проводить досудове слідство.

Тут має місце конкуренція норм ст. 373 КК "Примушування давати показання" та ст.365 КК "Перевищення влади або службових повноважень". Застосовується перша норма бо вона є спеціальною по відношенню до другої.

51. Курінов, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, із хуліганських спонукань учинив вночі в будинку свого тестя сварку,

нецензурно лаявся, погрожував розправою дружині, побив посуд, шибки у вікнах, а потім заподіяв тестю тілесні ушкодження середньої тяжкості. Для приборкання хулігана мешканці села викликали працівників міліції, які пред'явили вимогу до Куринова припинити незаконні дії. Проте той вчинив опір, поєднаний з насильством і вдарив кочергою по руці працівника міліції, заподіявши йому легкі тілесні ушкодження з короткочасним розладом здоров'я.

Кваліфікуйте дії Куринова.

Відповідь:

Дії Куринева потрібно кваліфікувати за ч.3 ст.296; ч.1 ст.122; ч.2 ст.345 КК України, як грубе порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжувалось особливою зухвалістю та пов'язані з опором представникам влади, умисне заподіяння середньої тяжкості тілесних ушкоджень тестю та умисне заподіяння легких тілесних ушкоджень працівникові правоохоронного органу у зв'язку із виконанням цим працівником службових обов'язків.

Особлива зухвалість проявляється в умисному знищенні майна, заподіянні тілесних ушкоджень. Оскільки середньої тяжкості тілесні ушкодження цим поняттям не охоплюються, то дії Куринова потрібно кваліфікувати ще і за ч.1 ст.122 КК України.

Хуліганські дії пов'язані з опором представникові правоохоронного органу не потребують додаткової кваліфікації за ст. 342 КК України

"Опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного органу або військовослужбовцю". А заподіяння легких тілесних ушкоджень поняттям "опір..." не охоплюється, тому виникає потреба додаткової кваліфікації за ч.2 ст.345 КК "Погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу".

52. Соломенко добровільно здав до міліції вогнепальну зброю; 1 карабін, 2 гранати, 2 пістолети. Під час перевірки зброї було встановлено, що з одного пістолета поранено Костенко, при замаху на його життя. Проведене розслідування встановило, що стріляв у Костенко саме Соломенко, а потім вирішив здати зброю, щоб приховати злочин.

Як кваліфікувати дії Соломенка?

Відповідь:

Дії Соломенка потрібно кваліфікувати за ч.2 ст.15, ч.1 ст.115 КК України, як закінчений замах на умисне вбивство. За незаконне зберігання вогнепальної зброї і боєприпасів до неї він від кримінальної відповідальності звільняється на підставі ч.3 ст.263 КК України.

53. Ладько з метою крадіжки проник до квартири. Коли він почав складати речі до валізи, випадково побачив заряджений револьвер. Разом з іншими речами він забрав і той револьвер. Згодом з'ясувалось, що господар зберігав вогнепальну зброю незаконно.
Як кваліфікувати дії Ладька?

Відповідь:

Дії Ладька потрібно кваліфікувати за сукупністю злочинів; ч.3 ст.185, ч.1 ст.262 КК України, як крадіжка чужого майна, пов'язана з проникненням у житло, та викрадання вогнепальної зброї і бойових припасів. Факт незаконності зберігання вогнепальної зброї на кваліфікацію не впливає.

54. Безухов, Самовалов та Друзь організували групу, розробили план діяльності та придбали вогнепальну зброю. Після цього вони почали нападати на жінок, яких вистежували та гвалтували.
Як потрібно кваліфікувати дії Безухова, Самовалова та Друзя?

Відповідь:

Дії Безухова, Самовалова та Друзя потрібно кваліфікувати за ст.257 КК України, як організація озброєної банди з метою нападу на окремих осіб та вчинення нападів на окремих осіб.
Мета нападів на кваліфікацію не впливає.

55. Довідавшись, що Гордійчук зґвалтовано, Красков та Шатайло поїхали до неї на роботу, викликали на вулицю та зажадали дати їм відразу 500 гривень, погрожуючи в разі відмови розповісти її подругам і знайомим про факт зґвалтування. Гордійчук відмовилась задовольнити їх вимогу і звернулась із заявою до міліції.

Кваліфікуйте дії Краскова та Шатайло.

Відповідь:

Дії Краскова потрібно кваліфікувати за ч.2 ст.189 КК України, як вимога передачі чужого майна з погрозою розголошення відомостей, які потерпіла бажала зберегти у таємниці, вчинене за попередньою змовою групою осіб. Злочин з формальним складом, вважається закінченим з моменту вчинення всіх дій, які необхідні для досягнення злочинної мети.

Шатайло теж підлягає відповідальності за ч.2 ст.189 КК України, як співвиконавець вищевказаного злочину.

56. Ніконов, обурений тим, що продавець Шилова подала йому брудний стакан з напоєм, а потім відмовилася його замінити чи повернути гроші, поїхав автомобілем додому, взяв там мисливську рушницю і повернувся на місце, де працювала Шилова. Ніконов двічі вистрелив шротом у прилавок, пошкодивши охолоджувальний агрегат. Коли Ніконов стріляв, нікого поблизу не було. Шилова, побачивши Ніконова з рушницею, теж сховалася.

Кваліфікуйте дії Ніконова.

Відповідь:

Дії Ніконова потрібно кваліфікувати за ч.1 ст.296 КК України, як грубе порушення громадського порядку, вчинене з особливою зухвалістю, яке проявилось у пошкодженні чужого майна (хуліганство).

Ознака ч.4 ст.296 КК України в діях Ніконова відсутня бо у нього не було наміру використати зброю для нанесення тілесних ушкоджень.

57. Громадянин України Федоренко виїхав за кордон у Сербію як турист. Без дозволу відповідних державних органів він з метою отримання винагороди взяв участь у збройному конфлікті у Косово в якості фахівця радіоелектронного спостереження.

Кваліфікуйте дії Федоренка.

Відповідь:

Дії Федоренка потрібно кваліфікувати за ч.2 ст.447 КК як участь без дозволу відповідних органах державної влади у збройних конфліктах

інших держав з метою отримання винагороди.

Найманцем у відповідності до Міжнародної Конвенції 1993 року визнається особа, яка спеціально завербована для участі у збройному конфлікті, має на меті одержати особисту винагороду, не є громадянином тієї країни де має місце збройний конфлікт, не входить до складу збройних сил сторін, що перебувають у конфлікті, та не послана державою, громадянином якої вона є, як особа, що входить до складу її збройних сил.

58. Іванов та Петров з власної ініціативи встановили зв'язки з іноземною розвідкою і в подальшому підтримували конспіративний зв'язок зі співробітниками цієї розвідки на території України. Вони займалися збиранням відомостей, що становлять державну таємницю, намагалися передати їх іноземній розвідці. При цьому Петров у своєму письмовому зверненні до керівництва розвідки дав конкретні пропозиції щодо ведення диверсійної роботи в Україні.

Кваліфікуйте дії Іванова та Петрова.

Відповідь:

Дії Іванова та Петрова слід кваліфікувати за ч. 1 ст. 111 КК, як державна зрада, що полягала у збиранні відомостей, що становлять державну таємницю з метою передати їх іноземній розвідці (шпигунство).

59. Між подружжям Сабурових склалися неприязні стосунки. Сабурова після чергової сварки вирішила вбити чоловіка. Для виконання задуманого вона залучила Шурко, пообіцявши його заплатити 12 тис. грн. Прийшовши додому з Шурко пізно увечері, Сабурова пригостила його горілкою і дала йому сокиру. Нею Шурко убив Сабурова, який спав.

Кваліфікуйте дії Сабурової і Шурко.

Відповідь:

Дії Шкурко слід кваліфікувати за п. 6, 11, 12 ч. 2 ст. 115 КК, як умисне

вбивство вчинене з корисливих мотивів, на замовлення та за попередньою змовою групою осіб, а Сабурової – за ч. 3 ст. 27, п. 11, 12 ч. 2 ст. 115 КК організація умисного вбивства, яке вчинене на замовлення та за попередньою змовою групою осіб.

60. Живчик у себе в саду впіймав 10-річного Лапко і побив за те, що той намагався нарвати у кошик яблук. Дружина Живчика запропонувала “провчити злодія”. Лапко закрили на дві доби у вогкому погребі, завдавши фізичного болю.

Кваліфікуйте дії Живчика.

Відповідь:

Дії Живчика слід кваліфікувати за ч. 2 ст. 146 та ч. 1 ст. 126 КК, як незаконне позбавлення волі за попередньою змовою групою осіб та вчинене щодо малолітнього і нанесення побоїв. Якщо дружина Живчика приймала участь в безпосередньому позбавленні волі, то її дії слід кваліфікувати за ч. 2 ст. 146 КК.

61. Беденко з застосуванням погрози фізичної сили звалтував свою дочку, якій на той час було 13 років і 6 місяців. Він продовжував вчиняти з нею насильницькі статеві акти ще протягом 3 років. Припинив свої злочинні дії лише після того, як дочка звернулася до прокуратури. Беденко є глухонімим, має міопію (близькозорість обох очей) високого ступеня.

Кваліфікуйте дії Беденко.

Відповідь:

Дії Беденко слід кваліфікувати за ч.4 ст.152 та ч.3 ст.152 КК, як звалтування малолітньої та неповнолітньої, з погрозою застосування фізичного насильства, повторно.

62. Фещук, Титаренко і Вальків вчинили чотири збройних напади на магазин, погрожуючи охороні пістолетом, який їм у тимчасове користування передав Мурашкін. Чверть награбованого, як було раніше обумовлено вони віддали Мурашкіну за те, що він передав у їх

розпорядження пістолет. Більше ніякої участі в діяннях вказаних осіб Мурашкін не брав.

Кваліфікуйте дії вказаних осіб.

Відповідь:

Дії Фещука, Титаренко і Вальківа слід кваліфікувати за ч. 1 ст. 263 та ст. 257 КК, як незаконне носіння та зберігання вогнепальної зброї та бандитизм. Дії Мурашкіна слід кваліфікувати за ч. 1 ст. 263 та ст. 257 КК, як збут вогнепальної зброї та участь у банді.

63. Сержант Бабенко, який був начальником солдата Дьоміна зробив йому зауваження і при цьому нецензурно вилаявся. Дьомін у відповідь завдав кількох ударів Бабенку в різні частини тіла. Завдавши йому фізичного болю.

Кваліфікуйте дії Дьоміна.

Відповідь:

Дії Дьоміна слід кваліфікувати за ч. 2 ст. 405 КК, як насильство щодо начальника у зв'язку з виконанням ним обов'язків з військової служби.

64. Юсупов і Редько домовилися з представником зарубіжної військової частини про вербування на території України групи добровольців для участі у збройному конфлікті, що мав місце в його державі. Для цього вони отримали значну суму американських доларів. Очолована ними група у складі 14 осіб перетнула державний кордон України, отримала зброю і брала участь у збройному конфлікті на території іноземної держави.

Кваліфікуйте дії учасників цієї групи та дії іноземного представника.

Відповідь:

Дії Юсупова і Редько слід кваліфікувати за ч. 1 ст. 447 КК, як вербування найманців, іноземного представника – за ч. 1 ст. 447 КК, як фінансування найманців, а дії інших осіб – за ч. 2 ст. 447, як участь у збройних конфліктах інших держав.

65. В Ужгороді в тайниках мікроавтобуса іноземних туристів – подружжя Гроус, що прибули в Україну, - виявлено 90 брошур і кілька тисяч листівок в яких містилося заклики до вчинення злочинів проти державної влади. При цьому було встановлено, що кілька пачок брошур та листівок Гроус передали громадянину Сиченку для поширення їх серед громадян України. У них йшлося про методи насильницької зміни державної влади.

Дайте кримінально-правову оцінку діям Гроус та Сиченка.

Відповідь:

Дії Гроус та Сиченка слід кваліфікувати за ч.2 ст.110 КК як розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення дій з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України, вчинене за попередньою змовою групою осіб.

66. Харчук, батько обвинувачено звернувся до Дашенко з проханням промовчати під час допиту про відомі йому обставини вчинення злочину сином, попередивши, що не виконання прохання потягне для нього дуже неприємні наслідки. Побоюючись розправи, Дашенко на допиті не повідомив про відомі йому факти.

Кваліфікуйте дії Харчука та Дашенка.

Відповідь:

Дії Харчука слід кваліфікувати за ч.2 ст.386 КК, як примушування свідка до відмови від давання показань під погрозою насильства, а дії Дашенко слід кваліфікувати за ч.1 ст.384 КК, як завідоме неправдиве показання.

67. Проходячи повз п'яного Бистрікова, Заваров хотів допомогти йому піднятися і відправити його додому. Коли він підняв Бистрікова, той нецензурно вилаявся і намагався вдарити Заварова. У відповідь на це обурений Заваров вдарив рукою Бистрікова, який при падінні головою вдарився об асфальт і від одержаних при цьому тілесних ушкоджень помер.

Кваліфікуйте дії Заварова.

Відповідь:

Дії Заварова слід кваліфікувати за ч.1 ст.119 КК, як вбивство через необережність.

68. Механік таксомоторного парку Корнев випустив на лінію автомашину, в якій протектор шин був повністю зношений. На мокрій дорозі автомашину занесло, внаслідок чого троє пасажирів і водій одержали середньої тяжкості тілесні ушкодження.

Кваліфікуйте дії Корнева.

Відповідь:

Дії Корнева слід кваліфікувати за ст.287 КК, як випуск в експлуатацію завідомо технічно несправних транспортних засобів вчинене особою, відповідальною за технічний стан або експлуатацію транспортних засобів, якщо це спричинило потерпілому середньої тяжкості тілесне ушкодження.

69. Борисенко та Циганюк, перебуваючи в службовому відрядженні в Республіці Молдова, вирішили назбирати суцвіть дикорослих конопель. На митному посту в Україні у них було вилучено при перевірці 3,5 кг суцвіть конопель.

Кваліфікуйте дії Борисенка та Циганюка.

Відповідь:

Дії Борисенка та Циганюка слід кваліфікувати за ч.2 ст.305 КК, як контрабанда наркотичних засобів вчинена за попередньою змовою групою осіб, у великих розмірах. Ст. 305 КК є спеціальною нормою по відношенню до ст. 307 КК і тому в даному випадку додатково кваліфікувати дії винних осіб за ст. 307 КК не потрібно.

70. Зобов'язаний рішенням суду сплачувати аліменти на утримання двох дітей, Толкін не сплачував їх протягом року. Кинувши роботу на виробництві, він працював за приватними угодами у різних громадян.

Кваліфікуйте дії Толкіна.

Відповідь:

Дії Толкіна слід кваліфікувати за ч.1 ст.164 КК, як злісне ухилення від сплати встановлених рішенням суду коштів на утримання дітей (аліментів).

71. Сизонов, двічі судимий за крадіжку чужого майна, о 23 годині заліз на горище кооперативного магазину, розібрав димохід і проник до приміщення. Там він узяв господарську сумку, поклав туди 13 годинників і 12 пар черевиків. Вилізаючи через вікно на вулицю, був затриманий.

Кваліфікуйте дії Сизонова.

Відповідь:

Дії Сизонова слід кваліфікувати за ч.2 ст.15 та ч.3 ст.185 КК, як закінчений замах на крадіжку чужого майна поєднану з проникненням в приміщення, вчинену повторно. Він вчинив всі дії, які на його думку повинні привести до злочинного результату, але результат не настав з причин, що не залежать від його волі.

72. Дяченко вдалося втекти зі слідчого ізолятора. Втікаючи від переслідувачів, він забіг в під'їзд одного з будинків, вломився в квартиру на п'ятому поверсі де в цей час перебувала лише 12-річна Кваша, і забарикадувався в ній. Під погрозою викинути дівчинку у вікно Дяченко зажадав від працівників міліції надати йому можливість зникнути разом з Квашою, яку він потім відпустить.

Кваліфікуйте дії Дяченко.

Відповідь:

Дії Дяченко слід кваліфікувати за ч.1 ст.393, ч.1 ст.162 КК та ч.2 ст.147, як втеча з під варті, порушення недоторканості житла та захоплення і тримання особи (неповнолітньої) як заручника. Про таке рішення свідчить аналіз вищевказаних норм.

73. Директор профтехучилища Пивоваров протягом кількох років неодноразово одержував грошові суми особисто або через посередників за зарахування в училище та надання місця в гуртожитку особам, які не мали для цього підстав. Посередником у цьому неодноразово виступала секретарка училища Морошко.

Кваліфікуйте дії вказаних осіб.

Відповідь:

Дії Пивоварова слід кваліфікувати за ч.2 ст.368 КК, як одержання хабара повторно та вчинене за попередньою змовою групою осіб, а дії Морошко за ч.5 ст.27, ч.2 ст.368 КК, як пособництво в одержанні хабара повторно та вчинене за попередньою змовою групою осіб.

74. Розмова між п'яним Харченком і Чопкіном переросла в сварку та бійку, під час якої Чопкін відкусив Харченку верхню частину вуха. Це ушкодження залишило після себе непоправний дефект, зробивши обличчя потерпілого асиметричним. Дефект можна усунути лише шляхом пластичної операції.

Кваліфікуйте дії Чопкіна.

Відповідь:

Дії Чопкіна слід кваліфікувати за ч.1 ст.121 КК, як умисне тяжке тілесне ушкодження, що потягло непоправне знівечення обличчя.

75. Бригадир комплексної бригади сільськогосподарського підприємства Тимчук, відповідальний за додержання правил техніки безпеки в бригаді послав робітниць Марченко і Вірник виносити картоплю із земляного льоху, який перебував в аварійному стані. Під час їх роботи стеля льоху завалилась і робітниць засипало землею. Марченко було заподіяно середньої тяжкості тілесні ушкодження, а Вірник від заподіяних тілесних ушкоджень померла.

Кваліфікуйте дії Тимчука.

Відповідь:

Дії Тимчука слід кваліфікувати за ч.2 ст.271 КК, як порушення вимог законодавчих та інших нормативно-правових актів про охорону праці, якщо воно спричинило загибель людини.

76. Іноземець Смірнофф, повертаючись з туристичної подорожі Україною, намагався незаконно вивезти за кордон дві старовинні ікони XVI сторіччя, поклавши їх у валізу з подвійним дном. Ікони було знайдено під час митного огляду в Україні.

Кваліфікуйте дії іноземного громадянина Смірноффа.

Відповідь:

Дії Смірноффа слід кваліфікувати за ч.2 ст.15 і ч.1 ст.201 КК, як закінчений замах на контрабанду історичних та культурних цінностей, бо злочин вважається закінченим з моменту фактичного перетинання митного кордону. Вартість історичних і культурних цінностей на кваліфікацію не впливає.

77. Прищеп під виглядом кокаїну насправді продав Лискову 12 г крейди. Лисков мав намір за гроші пригощати кокаїном своїх знайомих.

Кваліфікуйте дії Прищепи та Лискова.

Відповідь:

Дії Прищепи слід кваліфікувати за ч.1 ст.190 КК, як шахрайство, а дії Лискова за ч.2 ст.15 і ч.1 ст.307 КК, як закінчений замах на придбання наркотичних засобів.

78. Не бажаючи служити в армії, Осика подав підроблений висновок лікаря про наявність у нього психічної хвороби. Через це він був звільнений від проходження строкової військової служби.

Кваліфікуйте дії Осика.

Відповідь:

Дії Осики слід кваліфікувати за ч.1 ст.358 та ч.1 ст.335 КК, як підробка офіційного документа і ухилення від призову на строкову військову службу.

79. Рядовий Груша залишив військову частину, прихопивши з собою закріплений за ним автомат. Через день шляхом збройного опору працівникам військової частини він зумів уникнути затримання. Через два дні Груша викинув автомат у р. Дніпро і протягом року ховався на горищі домівки його родичів.

Кваліфікуйте дії Груші.

Відповідь:

Дії Груші потрібно кваліфікувати за ч.2 ст.408, ч.2 ст.404, ч.1 ст.410, ч.1 ст.263 КК, як дезертирство із зброєю, поєднане з привласненням зброї, а також опір особам, що виконують покладені на них обов'язки з військової служби із застосуванням зброї, та як незаконне зберігання вогнепальної зброї. Кваліфікуючими ознаками є дезертирство із зброєю, опір вчинений із застосуванням зброї.

80. Карпов, зустрівши пізно ввечері у парку неповнолітню Сидорову, ударив її палицею по голові, внаслідок чого вона знепритомніла. Спочатку Карпов задовольнив з потерпілою статеву пристрасть неприродним способом. Коли ж вона прийшла до тями, він приготувався вчинити статевий акт у природній формі, але припинив свої дії у зв'язку з тим, що потерпіла благала пожаліти її.

Кваліфікуйте дії Карпова.

Відповідь:

Дії Карпова потрібно кваліфікувати за ч.2 ст.153, як задоволення статевої пристрасті неприродним способом із застосуванням фізичного насильства до неповнолітньої. Підстави для кваліфікації за ч.3 ст.15, ч.3 ст. 152, як незакінчений замах на зґвалтування неповнолітньої особи вчинене повторно, відсутні, тому що наявна добровільна відмова з боку Карпова.

81. Паспортистка Зварич приймала профспілкові членські внески у працівників житлово-комунального управління. Зібрані гроші вона мала здавати в касу об'єднаного профспілкового комітету. Однак Зварич здавала в касу профкому не всі внески, обернувши протягом двох років на свою користь 973 грн.

Кваліфікуйте дії Зварич.

Відповідь:

Дії Зварич слід кваліфікувати за ч.3 ст. 191 КК, як заволодіння майном шляхом привласнення, вчинене повторно.

82. Кувалкін і Балабанов, які ніде не працювали, домовились про спільне вчинення нападів на відділення банку. З цією метою Кувалкін купив собі мисливську рушницю, з якої виготовив обріз, а Балабанов придбав фінського ножа. Вони розробили конспіративні способи зв'язку між собою, склали план дій для нападу на ряд філій банку. Жодного нападу вони не вчинили, оскільки були затримані, обріз і фінський ніж у них вилучено.

Кваліфікуйте дії Кувалкіна і Балабанова.

Відповідь:

Дії Кувалкіна потрібно кваліфікувати за ч.1 ст.14, ч.2 ст.187; ч.1 ст.263 КК, а Балабанова дії потрібно кваліфікувати за ч.1 ст.14, ч.2 ст.187; ч.2 ст.263 КК, як готування до розбоїв, вчинене за попередньою змовою групою осіб та незаконне поводження з вогнепальною та холодною зброєю.

83. Оперуповноважений карного розшуку Тимкін, проводячи дізнання за фактом викрадення запасних частин зі складу заводу незаконно, без відповідного оформлення документів затримав Муркіна за підозрою у вчиненні даного злочину. Через день при допиті Тимкін застосував до Муркіна насильства. Кваліфікуйте дії Тимкіна.

Відповідь:

Дії Гимкіна треба кваліфікувати за ч.1 ст.371; ч.2 ст.373 КК, як завідомо незаконне затримання та примушення давати показання при допиті поєднане із застосуванням насильства.

84. Водій Лушкін, не впоравшись з керуванням автомашиною, вчинив наїзд на пішохода. Боячись відповідальності, Лушкін не зупинився, не надав допомоги потерпілому і втік з місця пригоди. При розслідуванні було встановлено, що потерпілому були спричиненні середньої тяжкості тілесні ушкодження, а в наслідок втрати крові він помер.

Кваліфікуйте дії Лушкіна.

Відповідь:

Дії Лушкіна потрібно кваліфікувати за ч.1 ст. 286; ч.3 ст.135 КК, як порушення правил дорожнього руху, що призвело до середньої тяжкості тілесних ушкоджень та залишення в небезпеці, що призвело до смерті потерпілого.

85. Продавець парфумерного відділу універмагу Зотова разом із завідуючою відділу Гречко за ініціативою останньої з 12 травня до кінця місяця продавали товари за підвищеними цінами, одержавши прибуток в сумі 8 тис. грн.

Кваліфікуйте дії Зотової та Гречко.

Відповідь:

Дії Зотової потрібно кваліфікувати за ч.1 ст.225 КК, як умисний обман покупців під час реалізації товарів, вчинений у значних розмірах. Дії Гречко потрібно кваліфікувати за ч.1 ст.364 КК, як умисне з корисливих мотивів використання службового становища всупереч інтересам служби, що заподіяло істотну шкоду.

86. Бобошкін випадково виявив, що в оперативній системі персонального комп'ютера Оляпка присутня програма "троянський

кінь”, що дозволяє отримувати несанкціонований доступ до чужого комп’ютера. Використавши можливості “троянського коня”, Білошкірий викрав комп’ютерну інформацію, що належала Оляпку, а потім знищив всі системні файли “Windows”.

Кваліфікуйте дії Бобошкіна.

Відповідь:

Дії Бобошкіна потрібно кваліфікувати за ч.1 ст.361 та ч.1 ст.362 КК, як незаконне втручання в роботу автоматизованих електронно-обчислювальних машин, їх систем та мереж, що призвело до знищення комп’ютерної інформації та викрадення комп’ютерної інформації.

87. Начальник цеху меблевої фабрики Бабкін пропонував підлеглим працівникам давати йому зі своєї зарплати певні суми грошей, погрожуючи в разі відмови зниженням заробітку. Працівники давали Бабкіну гроші, а коли один місяць не зробили цього, він “урізав” їм заробіток. Тоді один з працівників повідомив в прокуратуру про дії Бабкіна.

Кваліфікуйте дії Бабкіна.

Відповідь:

Дії Бабкіна потрібно кваліфікувати за ч.2 ст.368; ч.1 ст.364 КК, як одержання хабара поєднане з вимаганням хабара та зловживанням владою з корисливих мотивів. Вимагання полягає у створенні таких умов, за яких працівники змушені були віддавати службовій особі певні суми грошей.

88. П’яний Марков у кафе “Зупинка” лихословив, побив посуд на своєму столику, а при спробі втихомирите його ударив в обличчя та в живіт працівника міліції Дудова, заподіявши фізичний біль. Узявши на сусідньому столику ніж, він намагався поранити Дудова.

Кваліфікуйте дії Маркова.

Відповідь:

Дії Маркова потрібно кваліфікувати за ч.4 ст.296 КК, як вчинення грубого порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжувалось особливою зухвалістю, винятковим цинізмом, поєднане з опором працівникам правоохоронного органу, із застосуванням холодної зброї з метою нанесення тілесних ушкоджень. За ст. 345 КК дії Маркова кваліфікувати не потрібно бо вони повністю охоплюються поняттям опору, за ст. 348 КК теж не слід, бо відсутній умисел на позбавлення життя.

89. Дядюн на присадибних ділянках громадян у с. Вишеньки до закінчення збирання врожаю зрізав 3 кг голівок маку снотворного, привіз їх до м. Києва, де з них для особистого споживання виготовив наркотичний засіб.

Кваліфікуйте дії Дядюна.

Відповідь:

Дії Дядюна слід кваліфікувати за ч.1 ст.309 КК, як незаконне придбання та виготовлення наркотичних засобів без мети збуту. Кількість сировини дає підстави для такої кваліфікації.

90. Директор шпалового заводу Соколов знаючи про несправність очисної системи, дав вказівку спускати в річку неочищені води. Було спущено 500 кубічних метрів води, яка містила триазот, сланцеві масла, фенол та інші отруйні речовини. Це викликало масову загибель риби.

Кваліфікуйте дії Соколова.

Відповідь:

Дії директора Соколова потрібно кваліфікувати за ч.2 ст.242 КК, як порушення правил охорони вод (водних об'єктів), що спричинили масову загибель об'єктів тваринного світу. Кваліфікуючою ознакою є наслідок – масова загибель об'єктів тваринного світу (риби).

91. Директор ресторану Волков під виглядом скорочення штатів звільнив з роботи офіціанта Кириленка за те, що той написав у газету про недоліки, які мали місце в роботі ресторану.

Кваліфікуйте дії Волкова.

Відповідь:

Дії Волкова потрібно кваліфікувати за ч.1 ст.172 КК України, як незаконне звільнення працівника з роботи з особистих мотивів.

92. Семененко в стані сп'яніння переходив вулицю в неналежному місці. Коли працівник міліції зробив йому зауваження, Семененко вилаявся на його адресу, схопив за горло і кілька разів ударив по обличчю, спричинивши середньої тяжкості тілесні ушкодження.

Кваліфікуйте дії Семененка.

Відповідь:

Дії Семененко потрібно кваліфікувати за ч.2 ст.345 КК, як умисне заподіяння працівникові міліції середньої тяжкості тілесних ушкоджень, у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків. Склад злочину передбачений ч. 3 ст. 236 КК відсутній, бо в правопорушенні, що вчинив адміністративний делікт, а не кримінально-карне хуліганство.

93. Проведеною ревізією у продмазі було виявлено недостачу товарів на велику суму. Причиною цього було недбале ставлення завідувача магазину Гришко до зберігання й обліку товарів та мішкотари: тару здавали на склад сільського споживчого товариства несвоєчасно; не завжди оформляли належним чином відпуск товарів; в документах неправильно проставлялась їх ціна й кількість. Загальні збитки складають суму, яка у 300 разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян.

Кваліфікуйте дії Гришко.

Відповідь:

Дії Гришко слід кваліфікувати за ч.2 ст.367 КК, як службова недбалість, що спричинило тяжкі наслідки. Згідно п.4 примітки 1 ст. 364 КК – тяжкі наслідки мають місце тоді, коли сума збитків перевищує 250 і більше разів неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

94. Бажаючи швидше дістатися до сусіднього села, п'яний Сірко зайшов на стоянку тракторів сільськогосподарського кооперативу, завів одного з них. По дорозі він посадив у кабінку Поршньова. Спускаючись по ґрунтовій дорозі, Сірко не впорався з керуванням, трактор перекинувся, Поршньов загинув.

Кваліфікуйте дії Сірко.

Відповідь:

Дії Сірко потрібно кваліфікувати за ч.3 ст.289, ч.2 ст.286 КК, як незаконне заволодіння транспортним засобом, вартість якого у 250 разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян, та порушення правил безпеки руху, особою, яка керує транспортним засобом, внаслідок чого сталась смерть потерпілого.

95. Чорний, який систематично пиячив, під час випивок пригощав свого 15-річного сина Олександра і його приятеля Богдана спиртними напоями. Одного разу він запропонував їм здійснювати крадіжки. Перші кілька крадіжок підлітки вчинили разом з Чорним. У подальшому Олександр і Богдан вчиняли крадіжки самі, а Чорний приймав викрадене і розпоряджався ним.

Кваліфікуйте дії зазначених осіб.

Відповідь:

Дії Чорного потрібно кваліфікувати за ст. 304, ч.2 ст.185, ч.5 ст.27, ч.2 ст.185 КК, як втягнення неповнолітніх в злочинну діяльність та пияцтво, таємне викрадення чужого майна, вчинене повторно, за попередньою змовою групою осіб, та пособництво у таємному викраденні чужого майна, вчинене повторно, за попередньою змовою групою осіб.

Дії неповнолітніх потрібно кваліфікувати за ч. 2 ст. 185 КК – як таємне викрадення чужого вчиненого за попередньою змовою групою осіб.

96. Робітник Мишкін виконував роботи, що належали до вогнебезпечних. На порушення інструкції з техніки безпеки майстер Шилов не забезпечив його спецодягом. Під час роботи від іскри у Мишкіна зайнявся одяг і він дістав опіки другого ступеня. Перебуваючи в лікарні, Мишкін захворів на запалення легенів, від чого помер.

Кваліфікуйте дії Шилов.

Відповідь:

Дії Шилова потрібно кваліфікувати за ч.1 ст.270 КК, як порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки, що заподіяло шкоду здоров'ю людей.

97. Каша разом з Кицаном прийшли додому до Осипчука і почали вимагати 2000 грн., які той був винен Каші. Свої вимоги вони поєднали із завданням Осипчуку побоїв. В цей час в квартиру прийшов двоюрідний брат Осипчука Мотрун, який намагався заспокоїти Кашу та Кицана. Останні погрожуючи насильством забрали у Мотруна 1000 грн. і сказали що тепер Осипчук винен їм тільки 1000 грн., а Мотрун свої гроші хай тепер забирає у брата.

Кваліфікуйте дії Каші і Кицана.

Відповідь:

Дії Каші і Кицана потрібно кваліфікувати за ч.2 ст.355 та ч.2 ст. 186 КК України, як примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, поєднане з насильством, що не є небезпечним для життя і здоров'я потерпілого, вчинене за попередньою змовою групою осіб, та відкрите заволодіння чужого майна, поєднане з насильством, що не є небезпечним для життя і здоров'я потерпілого, вчинене за попередньою змовою групою осіб.

98. Слідчий прокуратури Левадний під час проведення допиту підозрюваного з метою одержання "бажаних" показань побив його, заподіявши легкі тілесні ушкодження.

Кваліфікуйте дії Левадного.

Відповідь:

Дії Левадного потрібно кваліфікувати за ч. 2 ст. 373 КК, як примушування дати показання, шляхом застосування насильства щодо допитуваного. Насильство полягає у заподіянні потерпілому легких тілесних ушкоджень. Додаткової кваліфікації за відповідною частиною ст. 365 КК непотрібно, бо ст. 373 КК має спеціальний суб'єкт – службову особу, яка проводить дізнання або слідство.

99. Рогул мав інтимні стосунки з Федотиною в своїй квартирі. Згодом він повідомив Федотиній, що провів таємну відеозйомку і передасть відеозапис чоловікові Федотиної, якщо вона не заплатить йому 2000 доларів. Під час передачі грошей Рогула затримали працівники міліції. З'ясовано, що відеозапису не існує.

Кваліфікуйте дії Рогула.

Відповідь:

Дії Рогула потрібно кваліфікувати за ч.1 ст.189 КК, як вимагання чужого майна поєднане з погрозою розголошення відомостей, які потерпіла бажала зберегти в таємниці. Той факт, що відеозапису не існувало на кваліфікацію не впливає. Склад злочину, передбачений ст. 190 КК в діях Рогула відсутній, бо відомості які він погрожував розголосити дійсно мало місце.

100. Деміденко та Скорих напали на директора банку з метою в подальшому отримати від нього викуп. Коли директор підходив до дверей свого будинку, вони зв'язали його і заштовхали в автомобіль. Через 10 хвилин під час виїзду з міста, автомобіль було затримано, а директор звільнений.

Кваліфікуйте дії Деміденко і Скорих

Відповідь:

Дії Деміденко та Скорих потрібно кваліфікувати за ч.2 ст. 146 КК, як незаконне викрадення людини, здійснене з корисливих мотивів за попередньою змовою групою осіб. Злочин вважається закінченим з моменту вчинення всіх дій, незалежно від того досягли винні особи поставленої мети чи ні.

ДОДАТОК 1
Зміни та доповнення
до Кримінального кодексу України
(Станом на 1 січня 2005 р.)

1. Закон України „Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування” від 17.01.2002 р. (№ 2953-III).

Верховна Рада України постановляє: ...

3) доповнити Кримінальний кодекс України (2341-14) статтею 203-1 такого змісту:

„**Стаття 203-1.** Порушення законодавства, що регулює виробництво, експорт, імпорт дисків для лазерних систем зчитування, експорт, імпорт обладнання чи сировини для їх виробництва

Порушення законодавства, що регулює виробництво, експорт, імпорт дисків для лазерних систем зчитування, експорт, імпорт обладнання чи сировини для їх виробництва, якщо ці дії вчинено у великих розмірах, - карається обмеженням волі на строк до п'яти років.

Примітка. Під великим розміром слід розуміти вартість дисків для лазерних систем зчитування, обладнання чи сировини для їх виробництва, що у три тисячі разів і більше перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян”.

Цей Закон набирає чинності через шістдесят календарних днів з дня опублікування (набрав чинності 21.04.2002 р. // Відомості Верховної Ради від 26.04.2002 р.- № 17).

2. Закон України „Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за хуліганство і завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян” від 7.03.2002 р. (№ 3075-III).

Верховна Рада України постановляє:

Внести до Кримінального кодексу України такі зміни:

1. У статті 259:

абзац другий частини першої викласти у такій редакції:

„карається штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до п'яти років”;

в абзаці другому частини другої слово „п'яти” замінити словом „семи”.

2. Абзац другий частини першої **статті 296** викласти у такій редакції:

„карається штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до п'яти років”.

Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування *(набрав чинності 04.04.2002 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР) від 26.07.2002 р.- № 30)*.

3. Закон України „Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України” від 16 січня 2003 року *(№ 430-III)*.

Верховна Рада України постановляє:

1. Внести до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України такі зміни:

1. У Кримінальному кодексі України:

1) назву і абзац перший **статті 198** викласти в такій редакції:

„**Стаття 198.** Придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного злочинним шляхом

Заздалегідь не обцяне придбання або отримання, зберігання чи збут майна, завідомо одержаного злочинним шляхом за відсутності ознак легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом”;

2) **статтю 209** викласти в такій редакції:

„**Стаття 209.** Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом

1. Вчинення фінансової операції чи укладення угоди з коштами або іншим майном, одержаними внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, а також вчинення дій, спрямованих на приховання чи маскуванню незаконного походження таких коштів або іншого майна чи володіння ними, прав на такі кошти або майно, джерела їх походження, місцезнаходження, переміщення, а так само набуття, володіння або використання коштів чи іншого майна, одержаних внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, -

караються позбавленням волі на строк від трьох до шести років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до двох років з конфіскацією коштів або іншого майна, одержаних

злочинним шляхом, та з конфіскацією майна.

2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або у великому розмірі, -

караються позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років з конфіскацією коштів або іншого майна, одержаних злочинним шляхом, та з конфіскацією майна.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені організованою групою або в особливо великому розмірі, -

караються позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років з конфіскацією коштів або іншого майна, одержаних злочинним шляхом, та з конфіскацією майна.

Примітка. 1. Суспільно небезпечним протиправним діянням, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, відповідно до цієї статті є діяння, за яке Кримінальним кодексом України передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк від трьох і більше років (за винятком діянь, передбачених статтями 207 і 212 Кримінального кодексу України) або яке визнається злочином за кримінальним законом іншої держави і за таке ж саме діяння передбачена відповідальність Кримінальним кодексом України та внаслідок вчинення якого незаконно одержані доходи.

2. Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, визнається вчиненою у великому розмірі, якщо предметом злочину були кошти або інше майно на суму, що перевищує шість тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

3. Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, визнається вчиненою в особливо великому розмірі, якщо предметом злочину були кошти або інше майно на суму, що перевищує вісімнадцять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян”;

3) доповнити Кодекс **статтею 209-1** такого змісту:

„**Стаття 209-1.** Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом

1. Повторне умисне неподання інформації про фінансові операції або повторне умисне подання завідомо недостовірної інформації про фінансові операції, які підлягають внутрішньому або обов'язковому фінансовому моніторингу, спеціально уповноваженому органу виконавчої влади з питань фінансового моніторингу, -

карається штрафом від однієї до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Незаконне розголошення у будь-якому вигляді інформації, яка надається спеціально уповноваженому органу виконавчої влади з питань фінансового моніторингу, особою, якій ця інформація стала відома у зв'язку з професійною або службовою діяльністю, -

карається штрафом від двох до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років”;

4) частину **першу статті 306** викласти в такій редакції:

„Розміщення коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, у банках, на підприємствах, в установах, організаціях та їх підрозділах або використання таких коштів для придбання об'єктів, майна, що підлягають приватизації, чи обладнання для виробничих чи інших потреб, або використання таких доходів (коштів і майна) з метою продовження незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, -

караються штрафом від двох до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років”.

Цей Закон набирає чинності одночасно із набранням чинності Законом України „Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом” (набрав чинності 11.06.2003 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР), від 04.04.2003 р.- № 14).

4. Закон України „Про внесення змін до деяких законів України з питань запобігання використанню банків та інших фінансових установ з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом” від 6 лютого 2003 року (№ 485-IV).

Верховна Рада України п о с т а н о в л я є: ...

4. Абзац другий частини першої **статті 306** Кримінального кодексу України (в редакції Закону України від 16 січня 2003 року № 430-IV) викласти в такій

редакції: „караються позбавленням волі на строк від п’яти до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років з конфіскацією коштів або іншого майна, одержаних злочинним шляхом, та з конфіскацією майна”.

Цей Закон набирає чинності одночасно із набранням чинності Законом України „Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом” (набрав чинності 11.06.2003 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР), від 04.04.2003 р.- № 14).

5. Закон України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв’язку з прийняттям Закону України „Про Державну прикордонну службу України” від 3 квітня 2003 року (№ 662-IV).

Верховна Рада України п о с т а н о в л я є:

1. У частині другій **статті 401** Кримінального кодексу України слова „Прикордонних військ України” замінити словами „Державної прикордонної служби України”.

Цей Закон набирає чинності з 1 серпня 2003 року (набрав чинності 01.08.2003 р. // Відомості Верховної Ради від 04.07.2003 р.- № 27).

6. Закон України „Про внесення зміни до статті 333 Кримінального кодексу України” від 3 квітня 2003 року (№ 668-IV).

Верховна Рада України п о с т а н о в л я є:

І. Статтю 333 Кримінального кодексу України викласти в такій редакції:

„**Стаття 333.** Порушення порядку здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю

1. Порушення встановленого порядку здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю, -

карається штрафом від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

2. Те саме діяння, вчинене повторно або організованою групою, -

карається обмеженням волі на строк до п’яти років або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років”.

Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування (набрав чинності 25.04.2003 р. // Відомості Верховної Ради від 27.06.2003 р.- № 26).

7. Закон України „Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України” від 3 квітня 2003 року (№ 669-IV).

Верховна Рада України п о с т а н о в л я є:

І. Внести до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України такі зміни:

1. У Кримінальному кодексі України:

1) **стаття 228** викласти в такій редакції:

„**Стаття 228.** Примушування до антиконкурентних узгоджених дій

1. Примушування до антиконкурентних узгоджених дій, які заборонені законом про захист економічної конкуренції, шляхом насильства чи заподіяння матеріальної шкоди або погрози застосування насильства чи заподіяння такої шкоди -

карається позбавленням волі на строк від трьох до семи років.

2. Ті самі дії, вчинені організованою групою або особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею, -

караються позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років”;

2) **статтю 230** виключити.

Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування *(набрав чинності 25.04.2003 р. // Відомості Верховної Ради від 27.06.2003 р.- № 26)*.

8. Закон України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв’язку з прийняттям Закону України „Про вибори народних депутатів України” від 15.05.2003 р. (№ 7445-IV).

Верховна Рада України п о с т а н о в л я є: ...

6. У **статті 158** Кримінального кодексу України

1) абзац перший частини першої викласти в такій редакції: „1. Видача членом виборчої комісії виборчого бюлетеня будь-якій особі з метою надання їй можливості проголосувати за іншу особу або проголосувати більше ніж один раз у ході голосування, видача виборчого бюлетеня особі, не внесеної до списку виборців на виборчій дільниці, або видача заповненого виборчого бюлетеня, а також незаконна передача іншій особі незаповненого виборчого бюлетеня”;

2) абзац перший частини третьої після слів „завідомо неправильно” доповнити словами „встановлення чи”.

Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування *(набрав чинності*

18.06.2003 р. // Відомості Верховної Ради від 18.07.2003 р.- № 29).

9. Закон України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо правової охорони інтелектуальної власності” від 22.05.2003 р. (№ 850-IV).
Верховна Рада України п о с т а н о в л я є: ...

3. Статті 176, 177 і 229 Кримінального кодексу України викласти у такій редакції:

„**Стаття 176.** **Порушення авторського права і суміжних прав**

1. Незаконне відтворення, розповсюдження творів науки, літератури і мистецтва, комп'ютерних програм і баз даних, а так само незаконне відтворення, розповсюдження виконань, фонограм, відеограм і програм мовлення, їх незаконне тиражування та розповсюдження на аудіо - та відеокасетах, дискетах, інших носіях інформації, або інше умисне порушення авторського права і суміжних прав, якщо це завдало матеріальної шкоди у великому розмірі, -

караються штрафом від двохсот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк, з конфіскацією всіх примірників творів, матеріальних носіїв комп'ютерних програм, баз даних, виконань, фонограм, відеограм, програм мовлення та знарядь і матеріалів, які спеціально використовувались для їх виготовлення.

2. Ті самі дії, якщо вони вчинені повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або завдали матеріальної шкоди в особливо великому розмірі, -

караються штрафом від тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років, з конфіскацією всіх примірників творів, матеріальних носіїв комп'ютерних програм, баз даних, виконань, фонограм, відеограм, програм мовлення та знарядь і матеріалів, які спеціально використовувались для їх виготовлення.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені службовою особою з використанням службового становища щодо підлеглої особи, -

караються штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до двох років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Примітка. У статтях 176 та 177 цього Кодексу матеріальна шкода вважається завданою у великому розмірі, якщо її розмір у двісті і більше разів перевищує

неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а завданою в особливо великому розмірі - якщо її розмір у тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Стаття 177. Порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію

1. Незаконне використання винаходу, корисної моделі, промислового зразка, топографії інтегральної мікросхеми, сорту рослин, раціоналізаторської пропозиції, привласнення авторства на них, або інше умисне порушення права на ці об'єкти, якщо це завдало матеріальної шкоди у великому розмірі, -

караються штрафом від двохсот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк, з конфіскацією відповідної продукції та знарядь і матеріалів, які спеціально використовувались для її виготовлення.

2. Ті самі дії, якщо вони вчинені повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або завдали матеріальної шкоди в особливо великому розмірі, -

караються штрафом від тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років, з конфіскацією відповідної продукції та знарядь і матеріалів, які спеціально використовувались для її виготовлення.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені службовою особою з використанням службового становища щодо підлеглої особи, -

караються штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до двох років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років;

Стаття 229. Незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару

1. Незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару, або інше умисне порушення права на ці об'єкти, якщо це завдало матеріальної шкоди у великому розмірі, -

караються штрафом від двохсот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк, з конфіскацією відповідної продукції та

знарядь і матеріалів, які спеціально використовувались для її виготовлення.

2. Ті самі дії, якщо вони вчинені повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або завдали матеріальної шкоди в особливо великому розмірі, -

караються штрафом від тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років з конфіскацією відповідної продукції та знарядь і матеріалів, які спеціально використовувались для її виготовлення.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені службовою особою з використанням службового становища щодо підлеглої особи, -

караються штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до двох років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Примітка. Матеріальна шкода вважається завданою у великому розмірі, якщо її розмір у двісті і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а завданою в особливо великому розмірі - якщо її розмір у тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян".

Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування (*набрав чинності 25.06.2003 р. // Офіційний вісник України від 04.07.2003 р.- № 25*).

10. Закон України „Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне втручання в роботу мереж електрозв'язку” від 05.06.2003 р. (№ 908-IV).

Верховна Рада України п о с т а н о в л я є: ...

2. Статтю 361 викласти в такій редакції:

„Стаття 361. Незаконне втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку

1. Незаконне втручання в роботу автоматизованих електронно-обчислювальних машин, їх систем чи комп'ютерних мереж, що призвело до перекручення чи знищення комп'ютерної інформації або носіїв такої інформації, а також розповсюдження комп'ютерного вірусу шляхом застосування програмних і технічних засобів, призначених для незаконного проникнення в ці машини, системи чи комп'ютерні мережі і здатних спричинити перекручення або знищення комп'ютерної інформації чи носіїв такої інформації, а так само

незаконне втручання в роботу мереж електрозв'язку, що призвело до знищення, перекручення, блокування інформації або до порушення встановленого порядку її маршрутизації, -

караються штрафом до сімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на той самий строк.

2. Ті самі дії, якщо вони заподіяли істотну шкоду або вчинені повторно чи за попередньою змовою групою осіб, -

караються штрафом від ста до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років.

Примітка. Під істотною шкодою, якщо вона полягає в завданні матеріальних збитків, слід розуміти таку шкоду, яка в триста і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян".

Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування (набрав чинності 04.07.2003 р. // *Офіційний вісник України* від 18.07.2003 р.- № 27).

11. Закон України „Про внесення змін до Закону України „Про розповсюдження примірників аудіовізуальних товарів та фонограм” від 05.06.2003 р. (№ 1098-IV).

Верховна Рада України п о с т а н о в л я є: ...

3) статтю 216 Кримінального кодексу України викласти в такій редакції:

„**Стаття 216.** Незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок акцизного збору чи контрольних марок

1. Незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок акцизного збору або контрольних марок для маркування упаковок примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних чи голографічних захисних елементів -

караються штрафом від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк до чотирьох років.

2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, -

караються штрафом від трьохсот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років з конфіскацією товарів, промаркованих підробленими марками чи голографіч-

ними захисними елементами”.

*Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування, а зміни, внесені згідно з цим Законом до Кримінального кодексу України, - після закінчення терміну в 90 днів з дня набрання чинності цим Законом (набрав чинності 20.12.2003 р. // *Голос України* від 21.08.2003 р.- № 156).*

12. Закон України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України” від 11.07.2003 р. (№ 1130-IV).

Верховна Рада п о с т а н о в л я є:

1. Абзац другий пункту 21 розділу II „Прикінцеві та перехідні положення” Кримінального кодексу України викласти в такій редакції:

„Ухвалу (постанову) суду з цих питань може бути оскаржено засудженим чи його захисником або внесено на неї відповідне подання прокурора в порядку, передбаченому Кримінально-процесуальним кодексом України”.

*Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування (набрав чинності 9.08.2003 р. // *Офіційний вісник України* від 22.08.2003 р.- № 32).*

13. Закон України “Про охорону археологічної спадщини” від 18.03.2004 р. (№1626-IV).

Верховна Рада п о с т а н о в л я є:

2) статтю 298 Кримінального кодексу України викласти в такій редакції:

Стаття 298. Знищення, руйнування або пошкодження пам'яток - об'єктів культурної спадщини та самовільне проведення пошукових робіт на археологічній пам'ятці

1. Умисне незаконне знищення, руйнування або пошкодження пам'яток - об'єктів культурної спадщини -

караються штрафом до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк до трьох років.

2. Ті самі дії, вчинені щодо пам'яток національного значення, - караються позбавленням волі на строк до п'яти років.

3. Діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені з метою пошуку рухомих предметів, що походять із об'єктів археологічної спадщини, -

караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

4. Діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені

службовою особою з використанням службового становища, -

караються позбавленням волі на строк від трьох до восьми років.

Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування *(набрав чинності 27.04.2004 р. // Офіційний вісник України від 30.04.2004 р.- № 15).*

14. Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо перетинання державного кордону України” від 18.05.2004 р. (№ 1723-IV).

Верховна Рада п о с т а н о в л я є:

1. статтю 331 Кримінального кодексу України виключити.

Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування *(набрав чинності 9.06.2004 р. // Офіційний вісник України від 25.06.2004 р.- № 23).*

15. Закон України “Про внесення зміни до статті 153 Кримінального кодексу України” від 21 грудня 2004 року (№ 2276-IV).

Верховна Рада п о с т а н о в л я є:

1. Абзац перший частини третьої статті 153 Кримінального кодексу України після слова "малолітнього" доповнити словом "або".

Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування *(набрав чинності 11.01.2005 р. // Голос України від 11.01.2005 р. - № 3).*

16. Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять банківську таємницю, та за розголошення банківської таємниці” від 16 грудня 2004 року (№ 2252-IV).

Верховна Рада п о с т а н о в л я є:

1. І. Внести зміни до таких законодавчих актів України:

1. У Кримінальному кодексі України:

1) у статті 231: назву статті викласти в такій редакції:

"Стаття 231. Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю";

в абзаці першому: після слів "що становлять комерційну" доповнити словами "або банківську"; слова "(комерційне шпигунство)" виключити;

2) у статті 232: назву статті викласти в такій редакції:

"Стаття 232. Розголошення комерційної або банківської таємниці";

абзац перший після слів "Умисне розголошення комерційної" доповнити словами "або банківської".

Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування. *(набрав чинності*

13.01.2005 р. //Голос України від 13.01.2005 р. - № 5).

17. Закон України “Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України” від 23 грудня 2004 року (№ 2289-IV).

Верховна Рада п о с т а н о в л я є:

1. І. Внести зміни до таких законодавчих актів України:

1. У Кримінальному кодексі України:

статтю 361 викласти в такій редакції:

"Стаття 361. Несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку

1. Несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку, що призвело до витоку, втрати, підробки, блокування інформації, спотворення процесу обробки інформації або до порушення встановленого порядку її маршрутизації, -

карається штрафом від шестисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк від двох до п'яти років, або позбавленням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до двох років або без такого та з конфіскацією програмних та технічних засобів, за допомогою яких було вчинено несанкціоноване втручання, які є власністю винної особи.

2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або якщо вони заподіяли значну шкоду, -

караються позбавленням волі на строк від трьох до шести років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією програмних та технічних засобів, за допомогою яких було вчинено несанкціоноване втручання, які є власністю винної особи.

Примітка. Значною шкодою у статтях 361 - 363-1, якщо вона полягає у заподіянні матеріальних збитків, вважається така шкода, яка в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян";

2) доповнити статтями 361-1 і 361-2 такого змісту:

"Стаття 361-1. Створення з метою використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів, а також їх розповсюдження або збут

1. Створення з метою використання, розповсюдження або збуту, а також

розповсюдження або збут шкідливих програмних чи технічних засобів, призначених для несанкціонованого втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку, -

караються штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк, з конфіскацією програмних чи технічних засобів, призначених для несанкціонованого втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку, які є власністю винної особи.

2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або якщо вони заподіяли значну шкоду, -

караються позбавленням волі на строк до п'яти років з конфіскацією програмних чи технічних засобів, призначених для несанкціонованого втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку, які є власністю винної особи.

Стаття 361-2. Несанкціоновані збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або на носіях такої інформації

1. Несанкціоновані збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або на носіях такої інформації, створеної та захищеної відповідно до чинного законодавства, -

караються штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк до двох років з конфіскацією програмних або технічних засобів, за допомогою яких було здійснено несанкціоновані збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, які є власністю винної особи.

2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або якщо вони заподіяли значну шкоду, -

караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років з конфіскацією програмних або технічних засобів, за допомогою яких було здійснено несанкціоновані збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, які є власністю винної особи";

3) статті 362 і 363 викласти в такій редакції:

"Стаття 362. Несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї

1. Несанкціоновані зміна, знищення або блокування інформації, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах чи комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї, -

караються штрафом від шестисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років з конфіскацією програмних або технічних засобів, за допомогою яких було вчинено несанкціоновані зміна, знищення або блокування інформації, які є власністю винної особи.

2. Несанкціоновані перехоплення або копіювання інформації, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, якщо це призвело до її витоку, вчинені особою, яка має право доступу до такої інформації, -

караються позбавленням волі на строк до трьох років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на той самий строк та з конфіскацією програмних чи технічних засобів, за допомогою яких було здійснено несанкціоновані перехоплення або копіювання інформації, які є власністю винної особи.

3. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або якщо вони заподіяли значну шкоду, -

караються позбавленням волі на строк від трьох до шести років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією програмних або технічних засобів, за допомогою яких було здійснено несанкціоновані дії з інформацією, які є власністю винної особи.

Стаття 363. Порушення правил експлуатації електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку або порядку чи правил захисту інформації, яка в них оброблюється

Порушення правил експлуатації електронно-обчислювальних машин

(комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електров'язку або порядку чи правил захисту інформації, яка в них оброблюється, якщо це заподіяло значну шкоду, вчинені особою, яка відповідає за їх експлуатацію, -

караються штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на той самий строк";

4) доповнити статтею 363-1 такого змісту:

"Стаття 363-1. Перешкоджання роботі електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електров'язку шляхом масового розповсюдження повідомлень електров'язку

1. Умисне масове розповсюдження повідомлень електров'язку, здійснене без попередньої згоди адресатів, що призвело до порушення або припинення роботи електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електров'язку, -

карається штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років.

2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, якщо вони заподіяли значну шкоду, -

караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією програмних або технічних засобів, за допомогою яких було здійснено масове розповсюдження повідомлень електров'язку, які є власністю винної особи".

Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування. *(набрав чинності 18.01.2005 р. // Урядовий кур'єр від 18.01.2005 - № 8).*

ДОДАТОК 2

Перелік постанов Пленуму Верховного Суду України, які прийняті після вступу в дію нового Кримінального кодексу України (станом на 1 січня 2005 р.)

І. З питань застосування Загальної частини КК:

- 1) Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 1 „Про судову практику у справах про необхідну оборону”.
- 2) Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 2 „Про умовно-дострокове звільнення від покарання і заміну невідбутої частини покарання більш м’яким”.
- 3) Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31 травня 2002 р. № 6 „Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру”.
- 4) Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. № 7 „Про практику призначення судами кримінального покарання”.
- 5) Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 грудня 2003 р. № 16 „Про практику застосування судами України законодавства про погашення і зняття судимості”.
- 6) Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 грудня 2003 р. № 17 „Про внесення змін і доповнень до постанови Пленуму Верховного Суду України від 28 грудня 1996 р. № 15 “Про практику направлення військовослужбовців, які вчинили злочини, в дисциплінарний батальйон”
- 7) Постанова Пленуму Верховного Суду України від 16 квітня 2004 р. № 5 „Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх”.
- 8) Постанова Пленуму Верховного Суду України від 8 жовтня 2004 р. № 16 „Про деякі питання застосування законодавства, яке регулює порядок і строки затримання (арешту) осіб при вирішенні питань, пов’язаних з їх екстрадицією”.
- 9) Постанова Пленуму Верховного Суду України від 10 грудня 2004 р. № 18 „Про внесення змін до постанови Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. № 7.

II. З питань застосування Особливої частини КК:

1) Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002р. № 3 „Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами”.

1) Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 4 „Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів”.

2) Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 5 „Про судову практику у справах про хабарництво”.

3) Постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2 „Про судову практику у справах про злочини проти життя та здоров'я особи”.

4) Постанова Пленуму Верховного Суду України від 25 квітня 2003 р. №3 „Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за окремі злочини у сфері господарської діяльності”.

5) Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 грудня 2003 р. № 15 „Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень”.

6) Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2004 р. № 2 „Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність”.

7) Постанова Пленуму Верховного Суду України від 28 травня 2004 р. № 9 „Про деякі питання застосування судами України адміністративного та кримінального законодавства у зв'язку з набранням чинності Законом України від 22 травня 2003 р. “Про податок з доходів фізичних осіб”.

8) Постанова Пленуму Верховного Суду України від 8 жовтня 2004 р. № 15 „Про деякі питання застосування законодавства про відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів”.

9) Постанова Пленуму Верховного Суду України від 10 грудня 2004 р. № 17 „Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довілля”.

ДОДАТОК 3

Аналіз стану злочинності в Україні за 2003 р. (витяги)

У 2003 р. органи МВС зареєстрували 556,4 тис. злочинів, що на 23,5 % більше, ніж у попередньому році. Таке різке зростання злочинності в МВС пояснюють наведенням порядку в обліку злочинів, тобто у статистиці реально відображена кількість виявлених злочинів. Так, минулого року збільшення загальної кількості зареєстрованих злочинів відбулося на території всіх без винятку регіонів.

Загальна кількість зареєстрованих злочинів збільшилася на 105,7 тис. злочинних проявів. Основним фактором підвищення рівня злочинності стало різке збільшення кількості зареєстрованих крадіжок чужого майна на 35,2 %, або 68,9 тис. випадків, грабежів - на 73,2 %, або 15,4 тис. таких злочинів. Характерно, що в 2002 р., згідно зі статистичними даними, рівень злочинності знизився на 10,5 % також в основному за рахунок зменшення на 46,1 тис. кількості зареєстрованих крадіжок чужого майна.

Відбулося подальше збільшення кількості тяжких та особливо тяжких злочинів у структурі злочинності, що сягнула 286,5 тис.; темпи приросту становлять 23,2 %, а питома вага - 51,5 %.

Усього вчинено 25,8 тис. особливо тяжких злочинів. У деяких регіонах відмічено зростання рівня насильницької злочинності, і насамперед злочинів проти життя та здоров'я людини. У цілому по країні умисні убивства та замаху становлять дещо більше 4 тис., що на 5,9 % менше, ніж у 2002 р. На замовлення було вчинено 15 умисних вбивств. Минулого року зареєстровано 156 (161) випадків одночасного вбивства двох або більше осіб.

З використанням вогнепальної зброї вчинено 146 умисних убивств, що на 15,6 % менше, ніж у попередньому році. На побутовому ґрунті вчинено понад 1 тис. умисних убивств, або кожне четверте (25,9 %) від усіх розслідуваних.

Кількість заподіяння тяжких тілесних ушкоджень зросла на 4,3 %, або із 6 тис. до 6,3 тис. Зі смертельними наслідками умисні тяжкі тілесні ушкодження були заподіяні в 1,9 тис. випадках, що на 0,5 % більше від показника попереднього року.

У 2003 р. на 71,0 % збільшилася кількість фактів торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо передачі людини. Зареєстровано 289 таких злочинів, а засуджено за ст.149 КК 53 особи.

На 15,8 % збільшилася кількість випадків незаконного позбавлення волі або викрадення людини, загалом зареєстровано 205 (177) таких злочинів. Захоплення заручників мало місце у 10 (12) випадках.

Кількість озброєних злочинних посягань минулого року зменшилася на 14,9 %, усього зареєстровано 560 таких злочинів.

Відбулося збільшення на 10,3 % кількості виявлених фактів носіння, зберігання, придбання, виготовлення чи збуту вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин, зареєстровано 11,7 тис. таких діянь. Викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів і вибухових речовин мало місце у 107 випадках, що на 16,4 % менше, ніж у попередньому році.

Серед злочинів корисливої спрямованості найбільш поширеними є крадіжки чужого майна, питома вага яких у структурі злочинності становить 47,6 % (43,5 %). У 2003 р. було вчинено 264,9 тис. таких злочинів. Зі складів, баз, магазинів та інших торгових точок було вчинено 6,7 тис. крадіжок державного чи колективного майна, що на 11,8 % більше. Кожна третя крадіжка (31,3 %) вчинена з квартир громадян. У 2003 р. було вчинено 66 тис. крадіжок з квартир, що на 34,1 % більше від показника попереднього року. Їх приріст відбувся в усіх областях, за винятком Івано-Франківської, в якій відмічено зменшення цього виду злочину на 8,3 %.

У 2003 р. на 8,0 % збільшилося число злочинів, пов'язаних із викраденням шляхом демонтажу та іншим способом електричних мереж, кабельних ліній зв'язку та їх обладнання, загалом зареєстровано 9,5 тис. таких злочинів.

Кількість розбійних нападів збільшилися на 9,8 % і становила 5,7 тис. Суспільна небезпечність злочинів підвищується в разі їх вчинення групою осіб. Так, минулого року групою було вчинено 45,7 % розбійних нападів.

В Україні зареєстровано 36,5 тис. грабежів, що на 73,2 % більше порівняно з попереднім роком.

Заволодіння майном шляхом шахрайства мало місце в 16 тис. випадках, що на 5,5 % більше.

У 2003 р. дещо зменшилася кількість бандитських нападів, усього було зареєстровано 52 таких факти, що на 22,4 % менше від показника попереднього року. Найбільшу кількість проявів бандитизму відмічено в Одеській області - 10.

Майже на рівні 2002 р. залишилася кількість згвалтувань, зареєстровано понад 1 тис. таких злочинів, що на 5 фактів більше.

Зросла на 15,0 % кількість порушень правил безпеки руху, що спричинили смерть потерпілого. Усього зареєстровано понад 3 тис. таких злочинів. Порушення правил безпеки руху зі смертельними наслідками, вчинені у стані алкогольного сп'яніння, становлять 14,6 % від кількості розслідуваних злочинів цієї категорії.

На 43,2 % зросла у державі кількість хуліганських порушень громадського порядку. Понад третину - 37,0 % - хуліганських проявів вчинено у нетверезому стані.

Минулого року зареєстровано 7 тис. випадків незаконного заволодіння автомобілями, що на 12,2 % більше. Не розкрито в цілому по країні понад 3,5 тис. фактів незаконного заволодіння автомобілями.

У 2003 р. активніше велася боротьба зі злочинами економічної спрямованості. Було виявлено 43,2 тис. злочинів цієї категорії, що на 34,0 % більше, ніж у попередньому році. При здійсненні операцій із бюджетними коштами вчинено 8928 злочинів, що на 13,4 % менше.

Правоохоронні органи більш активно минулого року вели боротьбу з хабарництвом. Усього зареєстровано приблизно 3 тис. фактів хабарництва, що на 6,0 % більше, ніж у 2002 р.

Рівень підліткової злочинності збільшився на 3,6 %. Минулого року неповнолітніми або за їх участю вчинено 33,5 тис. злочинів, з них 1,3 тис. особливо тяжких і 21,6 тис. тяжких злочинів. Питома вага тяжких та особливо тяжких злочинів у структурі злочинності серед неповнолітніх становить 68,4 %. Неповнолітні вчинили 195 умисних убивств, 135 зґвалтувань, 768 розбійних нападів; зареєстровано 480 проявів щодо незаконного заволодіння автомобілями, вони також заподіяли 296 умисних тяжких тілесних ушкоджень. Дві третини (67,0 %) злочинів, вчинених неповнолітніми, це крадіжки чужого майна, їх вчинено 22,1 тис., у тому числі із квартир - 5,2 тис. Тому у підлітковій злочинності щодо кількості переважав саме зазначений вид злочинів. Кожний третій підліток вчинив злочин у віці 14-15 років (усього 8,9 тис. осіб).

Особи, котрі раніше вже вчиняли злочини, вчинили 89,1 тис. нових злочинів, що на 36,7 % більше, ніж у 2002 р.

В Україні не вирішено проблему щодо ефективної боротьби зі злочинами, пов'язаними з наркотиками. Минулого року у сфері обігу наркотиків виявлено 57,4 тис. злочинів, що на 1,1 % менше. Велику криміногенну групу становлять незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; таких злочинів вчинено: з метою збуту чи збут наркотичних засобів - 17,5 тис., або 30,5 % від числа зареєстрованих злочинів цього виду і без мети збуту - 31,7 тис., питома вага яких - 55,2 %.

Минулого року виявлено 634 організовані групи та злочинні організації, учасники яких вчинили 6159 злочинів, що на 4,8 % менше, ніж у 2002 р. Вони вчинили 39 бандитських нападів, 60 умисних убивств, у тому числі 4 на замовлення, 1,4 тис. крадіжок чужого майна, які становлять 23,5 % від числа злочинів, вчинених ними.

Протягом року виявлено 686 злочинів, пов'язаних із легалізацією (відмиванням) грошових коштів та іншого майна, здобутого злочинним шляхом, що на 31,6 % менше. Усього судами засуджено за цей вид злочину 44 особи, що в 2,2 раза більше, ніж у попередньому році. [...].

ЗМІСТ

Вступ	3
Загальні нормативні акти й література, рекомендовані до курсів „Кримінальне право. Загальна частина та Особлива частина”	6
Питання із „Загальної частини кримінального права з відповідями” ...	8
Питання із „Особливої частини кримінального права з відповідями” ...	152
Практикум.....	311
 <i>Додатки</i>	
1. Зміни та доповнення до Кримінального кодексу України (Станом на 1 січня 2005 р)	356
2. Перелік постанов Пленуму Верховного Суду України, які прийняті після вступу в дію нового Кримінального кодексу України (станом на 1 січня 2005 р.).....	372
3. Аналіз стану злочинності в Україні за 2003 р. (витяги).....	374

Навчальне видання
КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ:
теоретичний курс та практикум
КУЗНЕЦОВ ВІТАЛІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ, САВЧЕНКО АНДРІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ,
ПЛУГАТИР ВІТАЛІЙ СТЕПАНОВИЧ